

అట్లతదియ—కాళూరి వేంకటనరసింగరావుగారు	౮౫౭-౮౫౯
నక్షత్రమాల—మయిలవరపు వీరరాఘవయ్యగారు	౮౬౦-౮౬౩
ధర్మసందేహము—కాళ్లకూరి గోపాలరావుగారు	౮౬౩
రాఘవపాండవీయము—ఆదిభట్ల తరిణయ్యసిద్ధాంతిగారు	౮౬౪-౮౬౮
రంభ—విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారు	౮౬౮-౮౬౯
పినవీరభద్రుని శాకుంతలమునందలి యనుచితపు మార్పులు—బలుసు వేంకటరమణయ్యగారు	౮౭౦-౮౭౬
ప్రస్తావన—జమ్మలమడక మాధవరామశర్మగారు	౮౭౭-౮౮౦
ప్రూకులు—మిన్నికంటి గురునాథశర్మగారు	౮౮౦-౮౮౧
నిష్కంటక నిరాఘాట ఘంటాశథ వినాశనము—వేంకటలక్ష్మీనారాయణులు	౮౮౨-౮౯౧
మంగళూర్ పెమావర్ గ్రాండ్ ట్రంక్ ఎక్స్ప్రెస్—వేలాల సుబ్బారావుగారు	౮౯౧-౮౯౨
నారాజు—పింగళి నాగేంద్రరావుగారు	౮౯౩-౯౧౦
గీతములు—బసవరాజు వేంకటప్పారావుగారు	౯౧౦
అతన్ని గూర్చి—వెంకటి నాగభూషణంగారు	౯౧౧-౯౧౯
ముత్యాలు—పూడిపెద్ది వేంకటరమణయ్యగారు	౯౨౦-౯౨౭
నే నిల్లా వుండడానికి కారణం—కాళూరి వేంకటరామారావుగారు	౯౨౮-౯౩౮
పాల్లు—శ్రీరాజు వత్సవాయ వేంకటసిల్వాద్రరాజుగారు	౯౩౮
తా జేసిన తప్పు—కూర్మా వేణుగోపాలస్వామి, శేషుబాయి గోపాలస్వామిగార్లు	౯౩౯-౯౪౩
పాతపాటలు—టి. కామేశ్వరరావుగారు	౯౪౪-౯౪౬
పిట్టకథలు—	౯౪౭-౯౪౮
బేరంగజేబు: రాజప్రతినిధి—మొసలికంటి సంజీవరావుగారు	౯౪౯-౯౫౫
మెఱుపులు—సాధకుడు	౯౫౫-౯౫౬
హిందూ దేశాధిపతి—చావలి వేంకటహనుమంతరావుగారు	౯౫౭-౯౬౩
అపరిచితవ్యక్తి—అయ్యగారి సత్యనారాయణమూర్తిగారు	౯౬౩-౯౬౪

ఆతగడాదర్శమునకు సమీపముననున్న శిలాలిపి—శ్రీ లక్ష్మీనారాయణ

హరిశ్చందన జగద్దేవు రాజా బహద్దూరుగారు	౯౬౫-౯౬౮
మేలుకొలుపు—హరితకృతము	౯౬౮
వినోదశిల్పము—బీరువా—కొ. నరసింహాచారిగారు	౯౭౯-౯౮౨
గీతి— శ్రీ శ్రీనివాసరావుగారు	౯౮౨
పునర్విమర్శనము—మాక్సి ముఖర్జీ వ విమర్శనమునకు అన్యుత్తరము— కూడా విశ్వనాథాశ్రమిగారు	౯౮౩-౯౮౪
ఝాన్సీ లక్ష్మీబాయి—ప్రతివాది భయంకరం రంగాచార్యులుగారు	౯౮౫-౯౮౮
సాదామిని—పురిపండా అప్పలస్వామిగారు	౯౮౮
భారతీయ మహిళామండలి	౯౮౯-౯౯౩
ఆంధ్రాభ్యుదయము	౯౯౪-౯౯౫

కలగూరగంప—క్రొత్తరాట్నము; గా|| యస్. వి. తిలకిగారు; పర్ జార్జి ప్లానీగారు; వి. ఎస్. తమ్మగారు; డా|| కియూగారు; ప్రాచీనకాలపు మూలకవిధానములు; శ్రావణ చైత్యగోళ; బ్రిటిషువారి పెద్దవిమానము, ఆర్ ౧౧౧; గ్రంథప్రచురణము; చకోన్; యుద్ధవిరామదినము; కీ|| శే|| జార్జిస్ క్లెమెంకోగారు; కీ|| శే|| టి. పి. ఓ. కొన్నర్ గారు; విశాఖపట్టణం హోల్స్; స్రుష్టివారికి 'తైపురైటరు'; వింతకవ; రెండేండ్ల బిడ్డ యీదుట; ౫౩వేండ్లు ఖైదులో నుండినవాడు; నేను సిగరెట్లు త్రాగు వైఖరి

విమర్శనము	౯౯౯-౧౦౦౨
సాఫిప్రాయవిశేషములు	౧౦౦౩-౧౦౦౪

చిత్రములు

త్రివర్ణచిత్రములు—గొల్లపిల్ల; చెమ్మచెక్క; ఝాన్సీలక్ష్మీబాయి.

సాధారణచిత్రములు—శ్రావణచైత్యగోళ చిత్రములు ౨; ప్రకృతిచిత్రములు ౨; ఆకస్మిక చాఢ్చాయాచిత్రములు ౧౧; లక్ష్మి; జీర్ణవిద్యానగరచిత్రములు ౩; హంపీ శిథిలములలోని దేవాలయపు ద్వారాలంకారము; కూర్మదేవాలయమునందలి స్తంభము; ఇతర చిత్రములును.

గొల్లపిల్ల (ఉత్తరహిందూస్థానము)

చిత్రకారిణి: శ్రీ బామర సత్సవాజీగారు, రాజమండ్రి.

భారత చందాదారుల కొక ముఖ్యమైన విజ్ఞప్తి

ఈ దిగువ నమోదు పత్రాల సంఖ్యలుగల చందాదారుల చందాలు ఈ శుక్ల మార్గంలో సంచితముగియుచున్నవి. ఆయా సంఖ్యల చందాదారులు దయచేసి తిరుగ లేమ లేమ చందా సామును ముగియించుకొని, వి. పి. పంప ననుజ్ఞ ఇచ్చుట గాని కాపింప ప్రార్థించుచున్నాము. అట్లు జనవరి ౧-వ తేదీ లోగా మాకు ముగియించుకొని, వి. పి. అనుమతి గాని రాకున్నచో రాజీవు సంచిత వి. పి. ద్వారా పంపగలము. చందాదారులు ఆ వి. పి. ని తప్పవేయక దయతో స్వీకరింప ప్రార్థితులు.

చిరునామా మార్పులు 1-వ తేదీలోపల తెలుప ప్రార్థితులు.

1001, 1007, 1008, 1010, 1011, 1013, 1016, 1017, 1022, 1025, 1027, 1034,
1036, 1038, 1039, 1040, 1042, 1043, 1046, 1048, 1050, 1054, 1056, 1059,
1062, 1066, 1067, 1073, 1076, 1079, 1083, 1084, 1093, 1099, 1106, 1111,
1113, 1117, 1119, 1136, 1142, 1168, 1170, 1173, 1177, 1180, 1183, 1192,
1198, 1199, 1202, 1210, 1211, 1213, 1215, 1218, 1223, 1237, 1244, 1254,
1260, 1265, 1270, 1279, 1282, 1287, 1292, 1297, 1302, 1314, 1330, 1336,
1339, 1341, 1353, 1369, 1372, 1377, 1378, 1381, 1382, 1383, 1384, 1391,
1397, 1403, 1411, 1420, 1469, 1471, 1473, 1475, 1549, 1551, 1553, 1566,
1592, 1608, 1609, 1610, 1617, 1625, 1627, 1629, 1650, 1652, 1658, 1660,
1675, 1676, 1677, 1683, 1695, 1716, 1720, 1769, 1819, 1832, 1840, 1856,
1883, 1924, 1927, 1940, 2015, 2067, 2071, 2095, 2171, 2190, 2191, 2193,
2202, 2203, 2210, 2218, 2222, 2233, 2236, 2249, 2257, 2263, 2283, 2295,
2301, 2303, 2305, 2307, 2308, 2309, 2325, 2326, 2334, 2366, 2369, 2370,
2403, 2417, 2448, 2491, 2521, 2531, 2534, 2537, 2543, 2550, 2567, 2577,
2583, 2585, 2604, 2676, 2747, 2751, 2825, 2866, 2878, 2887, 2897, 2908,
2917, 2925, 2929, 2932, 2935, 2938, 2946, 2948, 2951, 2954, 2958, 2965,
2968, 2969, 2971, 2973, 2978, 2980, 2981, 2983, 2991, 2994, 3002, 3006,
3007, 3014, 3038, 3040, 3043, 3047, 3048, 3049, 3057, 3058, 3069, 3070,
3072, 3073, 3080, 3084, 3086, 3087, 3098, 3103, 3104, 3108, 3113, 3119,
3126, 3147, 3155, 3173, 3174, 3176, 3177, 3178, 3179, 3182, 3190, 3196,
3201, 3203, 3208, 3209, 3211, 3213, 3216, 3220, 3234, 3243, 3255, 3256,
3277, 3283, 3284, 3294, 3296, 3360, 3430, 3512, 3524, 3648, 3657, 3661,

3671, 3673, 3674, 3688, 3689, 3692, 3693, 3697, 3702, 3703, 3707, 3720,
 3732, 3734, 3739, 3747, 3748, 3751, 3755, 3758, 3759, 3764, 3768, 3772,
 3773, 3774, 3782, 3783, 3787, 3790, 3792, 3795, 3798, 3799, 3807, 3813,
 3815, 3818, 3823, 3826, 3829, 3835, 3839, 3840, 3845, 3852, 3855, 3859,
 3862, 3863, 3865, 3875, 3877, 3879, 3880, 3882, 3888, 3890, 3891, 3892,
 3895, 3897, 3899, 3902, 3904, 3909, 3922, 3929, 3934, 3940, 3983, 3986,
 4001, 4038, 4056, 4067, 4077, 4113, 4120, 4138, 4155, 4173, 4182, 4184,
 4192, 4290, 4291, 4312, 4331, 4416, 4440, 4453, 4468, 4469, 4471, 4473,
 4482, 4485, 4494, 4499, 4503, 4504, 4508, 4512, 4518, 4526, 4527, 4529,
 4537, 4538, 4539, 4543, 4554, 4558, 4559, 4568, 4570, 4575, 4579, 4583,
 4589, 4591, 4597, 4603, 4610, 4612, 4613, 4628, 4630, 4635, 4648, 4649,
 4654, 4661, 4668, 4669, 4670, 4671, 4681, 4700, 4720, 4723, 4742, 4746,
 4751, 4763, 4794, 4795, 4825, 4829, 4837, 4864, 4869, 4873, 4887, 4888,
 4900, 4932, 4936, 4958, 4967, 4970, 4987, 4992, 4995, 5043, 5064, 5181,
 5196, 5199, 5207, 5219, 5220, 5229, 5233, 5234, 5235, 5239, 5241, 5251,
 5253, 5255, 5256, 5262, 5263, 5264, 5266, 5267, 5268, 5271, 5272, 5276,
 5277, 5278, 5280, 5281, 5283, 5285, 5287, 5288, 5289, 5290, 5291, 5293,
 5295, 5296, 5297, 5298, 5299, 5300, 5301, 5302, 5303, 5305, 5306, 5307,
 5308, 5309, 5311, 5310, 5315, 5316, 5318, 5319, 5322, 5323, 5325, 5327,
 5329, 5331, 5332, 5333, 5335, 5337, 5339, 5341, 5345, 5347, 5350, 5351,
 5352, 5355, 5357, 5359, 5360, 5363, 5364, 5366, 5367, 5369, 5373, 5377,
 5379, 5380, 5381, 5382, 5383, 5385, 5395, 5397, 5398, 5400, 5403, 5405,
 5407, 5408, 5411, 5412, 5413, 5415, 5416, 5418, 5419, 5420, 5421, 5422,
 5423, 5424, 5425, 5426, 5429, 5430, 5432, 5434, 5437, 5438, 5441, 5444,
 5445, 5446, 5448, 5449, 5453, 5459, 5462, 5470, 5479, 5481, 5484, 5487,
 5497, 5531, 5632, 5663, 5667, 5678, 5679, 5680, 5681, 5682, 5683, 5688,
 5689, 5694, 5695, 5696, 5697, 5700, 5701, 5702, 5705, 5706, 5707, 5708,
 5709, 5712, 5714, 5717, 5723, 5732, 5735, 5736, 5753, 5755, 5762, 5770,
 5772, 5786, 5792, 5819.

చెన్న పట్టణము, డిసంబరు ౧౯౨౯

సంపుటము ౩

శుక్ల సంచత్వరము మార్గశిరమాసము

సంఖ్య ౧౨

అట్ల తదియ

కాళూరి వెంకటనరసింగరావు గారు (కవితాసమితి)

పరువిడి పొమ్ము నంజ! పాలపంబుగ శశ్విమవార్ధి వీచికా
 శిరముల పాటల ప్రభల జెందుచు భిందులుత్రొక్క; నాహృదీ
 శ్వరి చరణప్రవాళ విలసన్న వరేఖల బూయులాక్ష నీ
 యగుణిమ కాల దన్ను, తీణ మాగిన తిజ్జలదాంచలమ్ములన్.
 ఇది నాప్రియసి నోమునోచుకొనువేళీ పూర్వదిక్కామిసీ
 మృదగండస్థల పాండుదీధితి సమున్నేహోజ్జ్వలంబౌ నిశా
 వదనం బెంతయు పావనంబు; భరియింపంజాల వావేగముల్,
 పదిలం బో హృదయంబ! భ్రాంతుల జలింపంబోక ధ్యానింపుమా.

ఇంకను శోభ లీను చుదయింప వదేమి శశాంక! దీక్ష నా
 సంకజగంధి భక్తి విరబారెడు చూపుల మెల్ల మెల్ల నీ
 వంకకు చల్లుగా బరువ, వత్సలతా మెయినిండ్ నూత్నపు
 ల్కాంకుర మాలికల్ నిగుడగా నరుదేర, వదేమి జాడ్యమో!

తొలుతటి మూడునిద్దరల తోరపు తీయము లేరికొంచు తొ
 య్యలియును నేను, ఒక్క నెలయైన గతింపగలేదు నేటికి;
 వలపుకవుంగిట గరుగ వల్చి తలిర్చిన యీనికుంజ మా
 కుల చిరునాల్కల బిలుచు కోమలిపై దయ నిక సుధాకరా!

కలుముల సీను నిందు తెలిగన్నులు కాయలు కాచునేమొ, నె
 చ్చెలి సుకుమారి వేచిన శశీ! వలవంతల నేదివేచు నీ
 తొలి విరహంపు కేసెగలతో నినుజూచుట కెట్లు లోర్చునో,
 తలవపు చిత్తమందు గల తత్తర, మేచెద విల్లె క్రొత్తడిక.

నాననబోడి చారువదనంపు సిరిక తలయెత్తి చూడ లే,
 కానిబిడంబుదాంతరమునం దటు తారెడు, నిర్దమించి శా
 లీనత నామె పాదయుగళిక గిరణాళి స్పృశించి గైరిక
 స్నాన మొనర్చు, పద్యచరణమ్ముల నొడైన మేవి రక్తిమక.

అనునయ శీల, బాల, కరుణార్ద్రమనమ్మున నీ కరావళిక
 చనవున బుజ్జగించి, సరసమ్ముగు పాయసభోజనమ్ము క
 మ్మని నునువేళుల గుడిపి, మాధురుల మరపించు జమ్ము, నీ
 యనుపమ దుగ్ధవార్ధి జనితామృత సారయచి ప్రపూరముల్.

అభ్యంగనము నేసి యారవైచిన సోగకురుల క్రొన్నిగనిగల్ గునిసిచూడ,
 భోవనమోహనమైన ముద్దు మొగమ్మున తిలకదీపులు కలకలల నీన,
 పన లీను దేశీయవననంపు మాటున నంగసౌప్తవము నయ్యాటలాడ,
 భావాలతాపుల పరిమళించు విశాలలోచనమ్ముల రాగవీచు లూగ,

విరహ మింత భక్త్యావేశభర మొకింత అంద మొడలంత నాలుకగ నల్లనల్ల
నీదురాక నిరీక్షించు నెలతమూర్తి నరసి చల్లగ ధన్యుడ వైతి చంద్ర!

అందపు చందమామ! వినుమా మనలో మనమాట, నీవు నీ
కందున నన్ను దాచుకొన గల్గెదవేని, సుధాహ్రదాన, నా
యందు కటాక్షముంచి, తనివారగ మోహనమైన నేటి నా
సుందరి రూప మానుచును చొక్కి రసమ్మయి రాలిపోవుదు.

ఎలగోరింట దళమ్మునై వనములో నే బుట్టియున్నా, వధూ
విల నత్పదపవిత్ర దేశముల నువ్విష్టారు గోరింట చు
క్కలలో నొక్కతెనై, చలించు నభయం గాలంటు ముంగొంగుగా
లుల పీచోపుల తూగుటుయ్యెలల బొల్తు గాదె భోగమ్ములన్ ?

నీ మిక్కి మహారాజ వయ్యెదపు, తస్వీహస్త నేవాంజలి
పావిత్ర్యోజ్జ్వల పట్టధద్రపదపీ ప్రాప్తుండవై ; ప్రాజ్యతే
జోవిఖ్యాతి నెలర్చు నీ శుభయశోజ్యోత్సాహగ దేలి, ప్రే
మావేశంబున వ్రాసికొందు శరదాశాభితులగ గీతముల్.

నవధాన్యంబుల ముద్దుదోసిగుల నిండకబట్టి, పాలిండ్ల గా
రవ మూడక, మహాలక్ష్మీపీఠమున ధారణబోసి ముమ్మారు, “తా
ధపు వారల్, తనవారు, నాథుడును నిత్యం బేలుగా” కంచు మ
క్కువ వాంఛించెడు భారతీయనతి తోగుక ప్రేమవారాశిలో.

‘నక్షత్రమాల’ శ్రీయుత దువ్వూరి రామి రెడ్డిగారిచే రచింపబడిన కొన్ని ఖండకావ్యముల (Minor Poems) కూర్పు. ఇందలి ప్రతి కావ్యమును నక్షత్రమువలె సొగసైన కాంతిని వెదజల్లుచుండుటచే రెడ్డిగారి రీకూర్పునకు “నక్షత్రమాల”యని పేర్పెట్టిరి కాబోలు! ఇందు ప్రణయగీతలు, ప్రబోధములు, ఏలపాటలు మున్నగు పలువిధములైన కావ్యములు చేర్చబడియున్నవి. పెక్కు ఖండకావ్యములు కవియొక్క భావోద్దేశమును, ప్రకృతి సౌందర్యవర్ణనశక్తిని వెల్లడించుచున్నవి వీనిలో కొన్ని టింగూర్చి నాకుం దోచిన యభిప్రాయముల వెలిపుచ్చుచున్నాను.

‘కవిమనోరథము’—

ఇందు కవి, ఈశ్వరుడు తన్ను ప్రకృతిజనితములగు మేఘముగనో, కమలముగనో, మలయాటకాల్యగనో, మంచుబిందువుగనో, నక్షత్రంబుగనో సృజింపనందులకు విచారపడుచు, అట్లు విచారపడుటచే వాటివలె నుండుట కిష్టపడుచున్నాడు. (‘కృష్ణపక్షము’ ఆదియందే తత్ప్రసంగకర్త “ఆకులోఆకై”, “జలజలని పాలు సెలపాటలో దేటియై” అడవియందే దాగి పోవుటకు ఇచ్చఁచూపి యున్నాడు.)

సాధారణముగ కవులు కొందఱు తమేలదైవము ‘శ్రీమన్నారాయణపాదపద్మయంగళి

దాసుల’గా స్వప్నింపలేదో యనియు, మఱి కొందఱు తమేల సమస్తభోగపరాయణులగా సృజింపలేదోయనియు విచారపడుచుండ, శ్రీ రెడ్డిగారు సర్వసామాన్య వస్తువులుగా మారుటకు ఇష్టము చూపుచున్నారు. ఇయ్యది ఆధునిక ఆంధ్రవాఙ్మయచిహ్నము. ఇట్టి కోరికలకు కారణములుగూడ విశదములే. ఈ సామాన్య వస్తువులయందు తన అసమానవర్ణనశక్తిచే నొక విధమగు అద్భుతసౌందర్యమునుకవిచూపియున్నాడు. కొద్దిపాటి గాలికీకూడ విహారమునల్పుటకు ఏలగునట్లుగా జలధరమును అర్చకునిజేసి, సాంధ్యకిమ్మారవర్ణవస్త్రము లొనంగి మనోరంజకమగు గిరితటప్రాంతములవదలిపెట్టి నాడు. ఇట్లే తుహినాంబుకళికను ‘తరుణ సూర్యాంశుమాలికాతరళకాంతి మిళిత’మొనర్చి యున్నాడు. మలయాటకాల్యయందు ప్రకృతిభావముల వెలిపుచ్చు గానమును జూపియున్నాడు. కమలమందు నూతన వికాసమను మొలకనవ్వు నిమిచ్చియున్నాడు. ఈ ప్రకృతి సౌందర్యము కవిని ఆకర్షించి తన్మయత్వము నొందించుచున్నది.

ఆంగ్లకవిపుంగవులలో శ్రేష్ఠులగు వర్డుస్ వర్థు (Words worth), షెల్లీ (Shelley), కీట్సు (Keats) మున్నగువారి రచనల చదివినచో శ్రీరెడ్డిగారి భావములు నూతనములు గావని

ప్రకృతమహాన కొందఱికి తోచును. ఏలన, వీరును తమఖండకావ్యములయందచ్చటచ్చట సర్వసామాన్య వస్తువులగా మారుట కుత్సాహము వెలిపుచ్చి యున్నారు. కీట్సు 'To Fawny Broawn' అను ఖండకావ్యమున సత్త్రమయొక్క నిశ్చలత్వమునకు మెచ్చి,

"Bright star,—Would I were steadfast as thou art," అని అన్నాడు. శ్రీ రెడ్డిగారికి సత్త్రమయొక్క నిశ్చలత్వమునకు 'యామి నీవోమమండల ప్రాంగణమున కాంతి వెదచల్లు' స్వభావము నచ్చినది. ఇట్లే కీట్సు 'Happy Insensibility' అను ఖండకావ్యమున మలయాటకాల్వను 'Happy Brook' అని నంబోధించి, తాగూడ అట్లుంట కిచ్చుచూచి యున్నాడు. శ్రీ రెడ్డిగారి నాకర్షించినది మలయాటకాల్వయొక్క 'ప్రకృతిహృద్గతభావంబు బయలుపడుచుగానము'గాని, కీట్సువలె దానికి కష్టములు మఱచిపోవు శక్తియుండుట గాదు. కోరికలు ఒకటైనను, కోరికల కారణములు వేగ్వైరై యుండుటచే శ్రీ రెడ్డిగారాంగ్లకవుల అనుసరించువాడు కాడని తేలుచున్నది. ఆంగ్లకవుల రచనల చదివితే యుండవచ్చును కాని యిచ్చోట మార్గము, రచన నవీనము.

‘సంభ్య’—

సంభ్యాకాలమును వర్ణించునప్పుడుకొరవ యుద్ధమున

“గూలిన సైనిక భగ్గు కాయముల్
పేరిన యుద్ధరంగములలీలఁ జెలంగును పశ్చి
మాశయుక్”

అని ఉపమానముగా జెప్పబడియున్నది. కొరవయుద్ధభూమిని వర్ణించునపుడుసాయంకాలపు పశ్చిమాశవలె నున్నదనినసమంజసముగ నుండునుగాని అది యిచ్చో విపరీతమైనందున (తల్లక్రిందలు) యుక్తియుక్తముగ లేదు. దీనినే శామ్యూల్ జాన్సన్ (Samuel Johnson) "A figure or metaphor drawn from Nature ennobles Art; a figure or metaphor from Art degrades Nature" అని అనినది. కళయందలి ఉపమేయమునకు ప్రకృతినుండి వైకొనిన ఉపమానము వన్నెవెచ్చును గాని ప్రకృతియందలి ఉపమేయమున కుపమానము కళనుండి కైకొన్నచో ప్రకృతిశోభకు వన్నె తలుగును.

‘కుసుమాశ్రువులు’—

తల్లి తనకుమార్తెయగు కమలను నిదుర నుండి లేపి, తండ్రిగారిపూజ కొఱకు పూలు కోసికొనరాబరపుటయు, కమల అచ్చోటి కరిగి ప్రకృతి సౌందర్యమునకు పారవశ్యము నొంది తన భావములు వెలిపుచ్చుటయు ఇందలి సారాంశము. కడపటిపద్యమున, ‘దైవపూజకు అర్చింపవలసినది ఆత్మకుసుమము గాని ప్రకృతి రామణీయకములగు పుష్పములు గావుగదా’ యని బహుఇంపుగ నీతి యిముడ్చబడినది.

‘కవితాప్రణయిని’—

అను ఖండకావ్యము కవియొక్క కల్పనా శక్తికిని, ఊహకును మంచి ఉదాహరణము. కవి కవితాలతాంగిపై తనకున్న గాఢానురాగమును

వెలిపుచ్చుచు వ్రాసిన పద్యములు మిక్కిలి
ఇంపుగా నున్నవి. ముఖ్యముగా

“సందెముబ్బుల చిటువేరు చాయ తీసి
పండువెన్నెలపనరున బడనుచేసి
తరుణి, నీపట్టుముసుగు నస్థకము వైవ
విఫలయల్పంబులంజల్చి వెట్టి వైది.

పారిజాతపుచ్చంబులు పవనహతిని

మృదుల తృణముల రాలెడు నడలి, నీదు
చరిణ వివ్యాసకోమలశబ్దమనుచు
నడుగుగుర్తుల బలుమాటు నరయుచుండు.

సాలెగూఢులు ముత్తైంపు నరములటులు
లేతగాలికి నల్ల జలించుమంచు
నీటిబొట్లమాలను గట్టి నీదుమెడను
వైవ తంబోసి యెగతాళిపడితి చెలియ.”

అనునవి ఉత్కృష్టము లైనవి.

కడపట తనయోగ్యతలు (qualifications

“గ్రామవాసిని, యెఱుగను గైతవంబు
ప్రకృతి తల్లిస్తన్యంబున ప్రబలినాడ
బాలముల విహరించుచు ప్రౌఢపుచ్చుచుండు,”
అని కవితాలతాంగికి చెప్పినాడు. ఇట్టికవిత్వము
విన్నపిదప ఆమె ‘బాహువులెత్తిప్రయసుందన
కవుగింట నొత్తైనన ఆశ్చర్య మేమున్నది.

‘ఎంతమోసము’—

ఇది శ్రీకృష్ణభగవానునిగూర్చి యువతి
బాటసారి చేసిన సంభాషణ

ఉపోద్ఘాతమున కవి చెప్పినట్లు

“చెట్లనీడలు విరివ్విమై చేరె తూర్పు;
సంజకెంజాయ పడమట జక్క నలమె;
బైరుకోతల కేగిన పల్లెవడుచు
లింటి కరుగుచు పాడువా లేలపాట.

.....

గాలితాకున వెన్నులు కదలునపుడు
తిరుగబాటిన వరిచేలు.....”

ఈ దృశ్యము చిత్రకారుని ఒకవిధముగను
(తనవర్ణనమృతన సౌందర్యముచేతను), కావు
వానిని మఱొకవిధముగను (చేనియొక్కపూర్ణ
ఫలితము చేతను) ఆకర్షించును. ఏలన, వారి
హృదయసంస్థారములు (apperceptive masses)
వేఱుగా నున్నవి. అదే దృశ్యమునందు మన
రెడ్డిగారిని ఆకర్షించినది ఆ తిరుగబారిన వరి
చేలు తీయురాగము. సెలయేటిగానము నానం
దించు కవిశిఖామణికి వరిచేలు తీయురాగము
హృదయరంజకముగాక మఱి యేమగును?

‘చ్రాపదీసంక్షేపము’—

రాయబారమునకు వచ్చిన సంజయునకు
చ్రాపది తన అనమ్మతిని వెలుపు పద్య రత్న
ములు. ఇందు స్త్రీలు సాధారణముగ వాడు
సామెతలు ఇంపుగా చేర్చబడియున్నవి. అందు
కొన్ని:

1. “వగచినట్లుండవలయును వానియాలి
త్రాడు తెగవలెనన్న విధాన;
2. “నిరత మొక్కరీతి జనునా మనకాలము;
3. “పిల్లి శాపంబులకు నుట్లు ప్రిదిలిపడునె,”

ఆద్యంతము వ్రాపది లక్షణములు స్పష్టముగా కనుటందున్నవి. మహా పత్రివతయగు నారీమణియొక్క మృదామధురభాషణో

“సంజనా: యింక చాలు నీ శాంతిమార్గమవని పరాని యిడుముల బడితిమయ్య”

అని మొనరిచి, కొనిగిడవునకు తన పరాభవము స్ఫురణకు రాగ వీరవనిత వతి,

“రిభవానలకీలలు పాండుసుతుల, హృదయముల నగులింపనే రేపు మాపు”

అని చెప్పచు,

“ద, ద్వాంత ప్రక్రియజైరి వీరమభిన ప్రారంభకాయాహల

స్వాంతిల్ శాంతిలుగారు కాలమెపువో వచ్చుంగదాయంచు న త్యంతాసక్తి బ్రతిక చేసెదరు శౌర్యాలంబుల మత్తుతుల్.”

అని భర్తల కుద్రేకము గల్గించుచు నొక్కొక్కరకెక్కి సామర్థ్యములు సంజయునకు వర్ణించుచు:

“ఉత్తమాటల నేమిప్రయోజనంబు

అవని యొనగూని, లేకున్న నని నలుపుట చెప్పి పంపును”

అని సంజయునకు తెల్పి పంపినది.

‘కొంకవీడు’లోనికథ రాబర్టుస దే (Robert Southey) గారి ‘After Blenheim’ పోలికగా కన్పట్టుచున్నది.

శ్రీరెడ్డిగారి ప్రతిభ వీరియూఖండకావ్యములకంటె ఎక్కువగా ఈ వినియొక్క ఉపాధృతమున కనబడుచున్నది.

శ్రీరెడ్డిగారు ఇట్టి కావ్యము లనేకములు వ్రాసి, భాషానేవ జేసి, ఘనత కెక్కుదురు గాక యని నా కోర్కె!

ధర్మ సందేహము

కాళ్లకూరి గోపాలరావు గారు

పురుగును జరిగి తీసిన పోగు నేసి-పట్టుమడి యని ప్రీతిగాఁ గట్టుకొంద్రు; శౌచమున కలంకృతి కహింసను ద్యజింతు;-స్వార్థపరతయే ధర్మరహస్య మరయ? పూజ్యమని గోవు నేప్రొద్దుఁ బొగడుచుంద్రు-దానిని బలాత్కరించి బంధమున నుంచి దూడ నోరు గొట్టి గ్రహింతు దుగ్ధమెల్ల;-ఆత్మలాభంబె దాని పూజ్యతకుఁ గలము? శత్రుసంహార తీఁ ప్రశస్తి గన్న-హరిహరదుల నర్చింతు రంతె కాని, సాధుమూర్తిని బ్రహ్మను సరికుగొనరు-వైవధక్తికారణము తద్భయమె తలఁప?

శ్లో. "పురాన రామాయా భారతేఽపి కీరాణి సంయోజితే శక్తిరేవైవ సా

పురాతనై ర్యాదుమహా కవీంద్రైః సా భారతీ కామదుమామహుః." —కవిరాజు.

స్తోత్రకావ్యమగు రాఘవసాంధవీయమును సంస్కృత
తెలుగున కవిరాజువీరించెను. ఈతడే జేకలము
వాడో తెలియరాదు. కాని

శ్లో. "మమంభా ర్యాభిప్రప్త కవీరాజ ఇతి శ్రియః"
అని చెప్పకొనియుండుటచే శబ్దదానిని తిరువాతివాడై
యుండవలెను. ఈతడు కాదంటే కులలిలకుఁ డగు కామ
దేవుని జ్ఞాపకమునందును. ఈకావ్యపురుషు జయంతీ
పురవరప్రభు వని తెలియుచున్నది.

శ్లో. "జేతా భూమే ర్దయంతీపురపురమధన
శ్రీపదాంభోజభృంగః"

అని (౧-౨౨) చిన్న పాపురము గాఁ జేరేమున నంటెను.
ఈవిధమునంజభోజరాజులు తిరువాతి నుండినట్లు స్మరింప
శ్లోకములవలన తెలియుచున్నది.

శ్లో. "శ్రీవిద్యాశోభినో యస్య
శ్రీముంజా దియతీ భిదా,
ధారాపతి రసా వాసీ
దయం తావత్ ధరాపతిః."
(౧-౧౮.)

సరస్వతీకంఠాభరణమున భోజరాజు శ్లేషము
అఱువిధముల వేర్పఱచినట్లు ఈతడును

శ్లో. "ప్రాయః ప్రకరణైశ్శేష
విశేషగ విశేష్యయో,
పరివృత్తైశ్చ క్వచి త్తద్య
నమమాశోప మేయయో,
క్వచి త్పదైశ్చ వావార్థః
క్వచి ద్యక్తోక్తిభిరభిః."

అని ప్రసంగించెను. కావున నీకవింద్రుడు ౧౩-వ
శతాబ్దమున జీవించియుండును.

రాఘవసాంధవీయము ౧౩ పర్వలకావ్యము. ప్రతి
పర్వమును కామదేవాంకితము. వట్టి గ్రామములో లక్ష్మీశబ్ద
మును, మౌనములో శ్రీశబ్దమునంకితములై నుండును.
ఈవిధవిధములు మృగవిధవలన, కులశృంగులవలన, మై
యొప్పుచున్నవి. వాచ్చునైవేయ శిష్టసాము నేను.
కవీరాజము, వైదికీతి, మలలితమున తెయ్య అందు
గానవనును.

హిందువులకు భారతరామాయణములు మిక్కిలి
సుప్రసిద్ధము లగు భగవద్గ్రంథములు. అందు రామాయ
ణము వరుకనింది భారతము విరచింపఁబడినాము. అందు
ను కథావిగానమునందును, పాత్రోచిత్రములందును,
నుభవమన్వయమందు శక్యము గలవిః విశేషములు పాం
దురాణా; శ్రీరాముడు యుధిష్ఠిరుడు; సౌమిత్రి
అర్జునుడు; భగవత్ప్రభువులు నకులముదేవలు; కుంభ
కర్ణుడు భీముడు; రావణుడు దుశ్యోధనుడు; ధను
ర్భంగము మత్స్యేయంప్రశ్నోజనము; వనము జూదము.
వనవాసము, యుద్ధము, అభివృద్ధిభవనము, శిష్టపరిపా
లనము-మొదలగు వివి అన్నియు ఉభయసాధారణములై
అలరారియున్నవి. కావున రామాయణభారతములను
శ్లేషించుటలో నీకవిరాజునకుఁ గొంతసౌకర్యము లేక
పోలేదు. కాని మన ఆంధ్రకవీంద్రమావామణి పింగళి
నూరనాద్యుని రాఘవసాంధవీయము ప్రాథవిధగ
పరిపాక మగుటచేసి, అంత సులభగ్రాహ్యము గాక,
ఏకాగ్రవిప్రప్రేతో ఘనపురుః మంత్రశక్యము కావని యు
న్నది. కవిరాజునూరనాద్యులు సర్వశక్తంద్రులు. వారి
రచనలు శేషేంద్రుగా నున్నను, అచ్చు బచ్చుట న్యర్థము
గా నేటికనింపక తప్పినది కాదు. మూలగుంధనీ న్యాయ
మునఁ గొంతఁ జేర్చిన సాహసించినందులకు తుంగి
త్యుండను.

శ్లో. "స్వాధిష్ఠానాంబుజరజః
 పుంజుంజన మాత్తయే,
 ఇచ్ఛాభీన జగత్సృష్టి
 కర్మణే బ్రహ్మణే నమః."
 (సర్గ ౧, శ్లో ౧.)

.....

శా. "భాగ్యో బ్రహ్మము బ్రాహ్మణ గావులి విరా
 నామో బ్రహ్మయంబు..."
 (ఆత్మా ౧, పద్యము ౧.)

ఇరువురును ముట్టిముడుచు పరబ్రహ్మమును స్తుతి
గావింప నేల!

శ్లో. "వినాకాయ చ దుష్కృతం
 భర్తృసంస్థాపహర్థాయ
 సంభవామి యుగే యుగే"

అను భగవద్భాగ్యము శరణ్యమై యుండును.

నూరన్న పంచపద్యమునఁ జేర్చినన కృష్ణ
 మేఘమును, కవిరాజా

శ్లో. "శ్రీలతారింగితాంగస్య
 విష్ణుకల్పద్రుమస్య మ,
 అనతారమహాకాళా
 పుష్పంతు ఫల మీప్సిరమ్."

అని విష్ణుకల్పద్రుమమును రూపింపఁ జేసినాఁడు.

శా. "లోకత్రాణణం నదాదిమహా
 లోకప్రవేశోత్కృభా
 మక్తప్రప్రళయద్వితీయపదమం
 జన్మంబుమంతేరగ
 జ్జీవంతలంకామభారతకథా
 సర్గంబు నిమిదు వా
 ల్మోక్షివ్యాసులఁ గొల్పెదం దదుభయ
 శ్రీపార్థసంసిద్ధికా."

ఇందు భారతీదేవికి పాదనూపురప్రాయమైన
 వాల్మీకివ్యాసులను కవిరాజా

శ్లో. "నిశ్శ్రేణ్యో బ్రహ్మలోకస్య
 వాగ్దేవ్యాః కర్ణమండలే,
 భర్మద్రుమమహామూలే
 వాల్మీకివ్యాసయోః కృతీ."

అని సరళముగా కర్ణమండలయాసమునఁ జేర్చిని
 తాఁచి. 2. కల్పింపబడి మూఁడు గుండులలో శ్రద్ధాపంబర
 మును మ్రోసింపఁ జేసిని మహామూలమును విరూపింప
 వలసినదే!

శా. "తం దర్శంబుల పద్య మొక్కటియు ని
 ర్మింపంగ శక్యంబు గా
 కుండుం; దద్దరి కావ్య మెల్ల ననుశీ,
 నోఁట యనం జేయద
 పాండిత్యంబున."

అని మూగన తనవ్రాతల్పమును మూచించినట్లు గీర్వాణ
కవీంద్రుఁడును

శ్లో. "పద మేక మపి క్లిప్తం
 ఎత్తం భూయాత్ పరిశ్రమా,
 కథావ్యర్థైక్యవిరోధః
 కిం ధరాపతితో లభికా."

అని నక్కాణించినాఁడు.

శా. "రాఘవపాండవీయకథ
 రమ్యముగా నొకకావ్యసృష్టి నా
 హా కుంటియింపఁగా పోమె ?
 ఆంధ్రకవీంద్రులు నైన..."

దీనిలో నున్న కావ్యసృష్టి అనుపదమును

శ్లో. "సృష్టిం కవిః నూత్తిమయాం వితన్వన్"
 అనువిపులాశయమున విశదీకరించినాఁడు.

సీ. "ఆంధ్రభాషాసంస్కృతాభిభాషాశ్లేష
 యొక్కొక్కచోట నొక్కొక్కచోట
 ముదిరకల్పశేష యొక్కొక్కచోట న
 ర్థశేష యొక్కొక్కతఱిని ముఖ్య

గౌరవ్యత్వశ్రేష్ఠమటనః యోగ్మోక్షతతః
 సర్వావ్యయము వేటె యగుచు మనిశి
 శబ్దావ్యయవిభేదము..."

ఈశ్రేష్ఠపంచకమును కవరాజా
 శ్లో. "ప్రాయః ప్రవగజైశ్చైవ విశేషమవిశేష్యమోః"
 అని ఎత్తికొనినాడు.

చ. "తమయు నమోభువిక్రమము
 పద్వినయంబు ప్రతాపముఁ సుయా
 పము నవికారభావమును
 బ్రాభవశక్తియు నిత్యదానీ
 లము దగ నొక్కటొక్కటి క
 లంకృతిఁ జేయఁగఁ గాల్చి శోభిలుట."

ఈ ఆతయమునే కవరాజా
 శ్లో. "క ప్రాతా కామదేవః సమరవిజయినాం
 శోగ్రణీః కామదేవః
 క ప్రాతా గీ కామదేవః సరసకమిరీరాం
 కిం పదం కామదేవః,
 కః సేన్యః కామదేవః శ్రీరథరణవిధా
 కః కృతీ కామదేవః
 ప్రక్వానా మేక మేవప్రతివచన మహా
 రామప త్నామదేవః."

క. "...తనసాండుసమాఖ్యజగం
 బున చెలయంగ..."

శ్లో. "పాండు రథశోభి రభిరంజితసర్వలోకః"

సీ. "ధృతిఁ నుంతి మద్రధూపగుల నెయ్యపుకన్య
 కల ననవాలుఁ దూపుల జయించి
 యలరారు నతనుజయశ్రీల వరియించె

 జగతిఁ గోసలశేకయమగధులతన
 యలవరించిన యాజ్ఞలో మెలఁగఁ జేసె."

శ్లో. "కరగ్రహతో శోసలశేకయేంద్ర
 భువో నురుక్తి ర్విసమత్సుమిత్రః,

సృభాపహోధః సమరే జితాతిః
 గోప్తా హిమాద్రేవ్యరతాం స లేభే."

గీ. "కొంద తొకటిరెండ్రేటులకొలది గలిగి
 విదితద్విశేషవృతులు విడిసి పాలు
 వననియందును యుద్ధవిహారమునకు
 ముటుంగు లేకయ విహరించె మనుజుభిఁకు."

శ్లో. "పూర్వోర్విపరికర్పితాభయచరు
 ర్దిక్పాలవర్ణాం నిజా
 ముఖ్యం స్థాపయతా గ్రహోకవలమే
 దోర్మండలం మండిరిమ్."

చ. "శ్రేయ మహిమం సనూజహిను
 బాబుఁ జలనలక్ష్యభేదన
 క్రమము లెఱుంగ వచ్చు మది
 గానఁ బనుం బరజాతిభితిశో
 పముల విచేష్టితంబు లిది
 భాషమునం దలపోయ, నన్ని చం
 దములఁ బ్రియంచె యంచు నర
 నాగఁడు వేంకట నుద్యతాశ్శురై."

శ్లో. పరివయం చలలక్ష్యనిపారనే
 భయరుచో శ్చ రెదింగితహోధనమ్,
 శ్రమజయా త్ప్రసజాంచ కరో ర్యసా
 తేమమతో ఽనుమతః సదిన్తై ర్యయా."
 (రఘువంశము-సర్గ ౯, శ్లో. ౪౯.)

చ. "హోరిన్యగవ్యవ్యుద్ధిహి
 తాదరుఁ డాధరణీతలేకుఁ డ
 ధ్వాగచిత్రశూకలిరుఁ
 డై కడు మెచ్చె మరాఘగాజలా
 సారసమాగమార్గ తమ
 సారససారససారసారసార
 దీరణకారణంబు నలి
 దీక్షనమోరకితోరనారముఁ."

శ్లో. "ఏవం స లే నామదినం వసేమ
 నిశేచ్యమాతో మృగయావిహారః,

సమీకణోద్వేగ ఇ వాత్సవ వాచం
సమాంగ నింతం వృష తే క్షమానః."

సీ. "పుష్పమిత్రేణ దీప్తిరే గమయే తేనాము మృగ
వ్యాపార ఫలన మభీలపింపఁ
గానాలోఁ బారు మృగంబులకై వడిఁ
నొని యనగానైకై కలవఁ
దవరు చొక్కపురాగమునిదంపతులు..."

శ్లో. "న గాఢాన్త్యై ప్రసాపకంశీ
విార్తమానం గర్భి రభీకమ,
యచ్చా నృగం మార్గణ లక్ష్మిసూతం
అనగ్రబహు మృషిం నెకార."

సీ. "అగ్రబాహునానానానం వైకమపురం
ప్రాణములు వాయునట్లుగాఁ బరమశోక
జలేర కేపించి..."

శ్లో. "కాపం నుతే పామినిబద్ధమృగం
ప్రకానాత్మై కుళలోఽభ్యుదాసః."

రాజనీతే ప్రాపనులను గం శ్లోకములతో కవి
కముగా నానించెను. అది మిక్కిలి కవితామయము. ఇది
శ్లోకై నిపుణుఁ డను జయదేవుని స్మరింపఁజేసినది.

శ్లో. "తస్మాత్త్యక్తియయా స్మరస్య జగతో
నారీమయం మండకం

కాంతానా ముపమానకల్పనకలా
కాంతే స్వమతైజనమి,

లక్ష్మి సంస్మరిసాగరస్య సరసీ
వాహ్యపుణ్యంధసాం

సా రాజప్రజదక్షుపాం తుణ మధూ
గానందమభ్యుదయి."

(సర్గ ౨, శ్లో. ౩.)

శ్లో. "సర్వస్యం నవయావనస్య భవం
భోగస్య భాగ్యం దృశం

సాభాగ్యం మదవిద్రుమస్య జగతే
స్నానం ఫలం జన్మనా,

సాహిత్యం కుమసా యుగస్య పౌరుషయం
రామస్య తిత్త్వం కనో

శృంగారస్య రహస్య ముత్పలవృత్
స్త త్క్రించి వాలోకెత్వమ్."

(ప్రథమ రాఘవంశంకము ౨, శ్లో. ౨౬.)

ధనుర్భంగము విషయమై జనకుని ప్రతిష్ఠ ఇది:—

శ్లో. "దురావసం ధను రిష విశ్వేరాదృతే
నికౌజసా కలితగుణం విధాయ యః,
ప్రదర్శయే వృరిషడి లబ్ధలక్ష్మతాం
జయక్రయా సహ న లభేఁ కన్యకామ్."

(సర్గ ౨, శ్లో. ౨౭.)

శ్లో. "అకన్తాంతం త్రిపురమగ్రో
ద్వండకోదండవదాం

మాగ్నీ ముగ్ధీలయతిలకః

కోఽపి యః కర్ష రీపా,

రహ్యా యాంతి పరిసరభువం

రాజపుత్రీ భిద్రీ

పూజ్యుంచీముఖానా

శ్రోత్రవేద్రోన్మనాయ."

(ప్రథమ. ౧, శ్లో. ౩౯.)

శ్లో. "ననానుత్తర స్వీకృతర్షా రాశి

స్తాభావి రత్నాకర ఏవ సింధుః."

(సర్గ ౩, శ్లో. ౩౧.)

శ్లో. "రత్నే ఘ లుప్తేఘ బహు వ్యయచైర్వి

గద్యాభి రత్నాకర ఏవ సింధుః."

(చక్రమాంక వేమారితము-సర్గ ౧.)

కవిరాజ మారనార్యులు అగస్త్యపరమేశ్వరు
లకు సమానముగా శీషించిచారు.

శ్లో. "త మగ్రతో దర్శితవిగ్రహం ప్రభం
కృతప్రసాదం ప్రణిపత్తి మాళివా,

న కుంభజన్మాన మహాప్య కేంకరా

త్రినో ధనుర్యేవమయం సమావధే."

సీ. "నది మోచి యన్న యద్రవి ధర్మకార్యార్థ
మానరింబుగఁ జేసెట్టి ఘనుని

భా ర తి

మించి లోకము నానరించిన విషయాళి
నాలోకశతము గొన్న యున్నతాత్మ
....."

ఇరువురును శూర్యులును, ఉత్తర్యుని ఒక్క-
రితిగా భేదముగాంచిరి.

శ్లో. "తస్మిన్ దురాశే పదతః ప్రదేశే
లక్ష్మీప్రజాతస్య మనోభివాంగా,
త సోర్యశత్రుల్యనిలాసవేష
కుసాచరీ సన్నిధి మాజగామ."

సీ. "అసక్తి దవరి ననానాపేనామి
పానుభవనిరంతరానుభృతి

వడగక యెంతె శేరానః నుండెడి యుర్య
శీతలాచరి పరిస్థితరస
కామినిగ్రహంతి....."

ఇట్లే కొంతదూక వచ్చించినను, మిక్కిలి విస్త-
రించునను భీతికి నెంచి విరమించిరిని. కాని కవిరాజు
నాననార్యులు భిన్నకాలము పూరు, భిన్న దేశములవారు,
భిన్న కవిత్వసంపద గలవారు. అందు మారనార్యుని
కవిత్వగద్య ప్రాప్తమై, ఇంచుక నారికేళపాకసమన్విత
మై, ఉభయభాషాశ్లేషముమిక్కి శైలి పరిధరించును. కవి
రాజు కవిత్వనాకము హృదయంగమమై, పదగ్రమై, పది
ప్రసాదాద్విక్రమై అలనారి యున్నది.

రంభ

విశ్వనాథ సత్యనారాయణ గారు, యం. పి.

(మాట్లాడకుండా పూరుకున్న శుకుణ్ని రెచ్చగొడదా మనుకుంది)

శ్రీ మః మందహాస వినిశూహన చారుకపోల, కామినీ
చ్చామతి, లోకమంతటను నర్వూడు, కాని యొకం డవేతవాం
చామతిః దత్త దలంచుకొన సాగి వృథా అర భూతిలోభిమై
యేమి గడించు, లోక మెలయించిన నేమిఫలంబయా ఋషీ!

దేహ మనంగః గోర్కలు జరించిన గూడు, నిరీహ మన్ భ్రమో
త్సాహములో నెటుంగకయ దాగిన రోగముగాఁ దపోబహు
ప్రహిభః జక్రియః దిగుగఁబెట్టును. పెట్టునయే నృహాపథుల్
దోహదముల్ వ్యవేతధృతితోఁ బనిసేయవయా తపస్వికా!

భావము లేల చంపుటకుఁ బాల్వడ దీ ప్రతిచంపువెంట, హ
త్యావధి చేరుచున్నదిగదా! మఱి మీరలు మానులై యహిం
సావిధియాశ్రయం గద ప్రశిస్తులు వర్ణి! త్వదీయమా తప
స్సేవనిలో లయాంతశిఖః జిట్టముగిట్టెడు లోకముల్ మునీ!

హానికలక! వెన్న నోకమారు త్వదీయుడు తాత తాతతోఁ
బూనినవైరి, గాధిజని మొగ్గలకన్నులు మొగ్గలపై మా
మేనక సిగ్గుతోఁ జిలికి మీఁగడచూపులు చూడలాడె మీ
హానుల తెప్పకింది కనుమాయల గోష్ఠము లేదు మా దెసఁ.

తను వొకవోట నుండియు సదా గతియుక్తుడ సంతరాన, లో
చనములు మూసియున్ నిఖిలసాక్షివి, పల్కకయున్ సమస్తభా
వ నిలయబుద్ధి వీని యమభావనలో సహజస్వయం ప్రతా
రణ మొనఁగూడి యున్న దదిరా! మునిలోకశిరోమనే ఘృణీ!

ఒకరుఁ డరుంగలీసతి వయోవిభవం బఖిలంబు చూడపు
స్వకయః ప్రివ్రతాగ్రసరచండిమ గుల్మగోనెన్, మహాక్కః షో
డకు శేరచాఽపనీపల కణెన్ బెదరెన్ చలిగాలి పెచ్చు దా
వకపితరుల్ మునీ! మొఱుగుపట్టినరాతివి నీవు వారిలో.

మనలక యుండు నేమి యొకమారు కదల్చుము లోనియూహ, మే
ల్మనకపు పాముగా మలకలై దుసికింశలు వోవు చూడు మా
నసమును దాటి యాత్మ యనినారట! ఆశ్రమ యీమనస్సు నూఁ
గినలన కల్గు నా తెలివికిఁ తలదాటినదా! కృతవ్రతీ!

లింగనియ పై నాపలుకులోఁలి చక్కెరపాలు గ్రుక్కితుల్
ప్రసంగెదువో, బెడంగు కనురెప్పల సంపగిపచ్చిలేకు లా
లింగనముం భానర్పు నపులే కనుదమ్ముల, దేటికూటమిన్
పొంగిన తేనెలో నొలికిపోయిన యావలపంటునో మునీ!

(తూర్పులో తెల్ల రేకలు లోచివై. ప్రక్కని రావిచెట్టుఆకుల్లో ప్రాతర్భందానిలాలు
దూరి కింకిలా నవ్వివై.)

అంధ్ర సాహస్యమున గీర్వాణ్యుని కార్యముల ముద్రించి ప్రాయమున ప్రబంధముల కొంత ముఖం గలవు. అందుల నొకటి వివేచితమైనది గలది. చివర గీర్వాణశాకుంతలము నొక శీలంబుననున్నది మును నది యొకటి.

వివేచితమైనది పరిత్రాంశముల నూర్చి యివ్వల కనేకులు వాదించుచు నున్నది. యిచ్చును. మిచ్చును. "వాణినారాణి" యని చెప్పినది వాని కవిత్వమును విమర్శించుటకూడ నవసరము. కాన నదియే తన ప్రబంధమున వివేచిత మార్పులం నూర్చియే యొకరి ముచ్చటించెదలమని యీ వ్యాఖ్యనవకుఁ గవింపినది.

ఈ ప్రబంధమునకు మూలకవియగు శీలంబునారి త్రము మహాభారతమునఁ గలదు. దానిం దైకొని గీర్వాణభావతో కాళిదాసు మహాకవి యాంధ్రశాకుంతలమును వాలకమున వ్రాసెనని యున్నది. కాళిదాసు తన వాలకమున ముద్రపెట్టినది, మూలమును మార్చి కవి కవిత నుల్లంఘన సౌందర్యము నానందించుచున్నది. ఇంత వివేచితమైనది మహాభారతమునందలి కథావిధానము నొక్కొక్కయడము, మహాకవి కాళిదాసుని కథా సందిభాసము నొక్కొక్కయడము ననుసరించుచు నెంచినది. మేళవించి యుల్లంఘన విలక్షణమును ప్రబంధమును రచించి నట్లు

"నీ.....
.....

గీ. భారతప్రాకృత కథ మూలకారణముగఁ
గాలిదాసునివాలక క్రమముకొంత
తానొక్కటి వధివన శ్రీరహించఁ
గూర్చి గృహిణీయు నాకు శాకుంతలంబు"

నను కృతించిరావలెను అట్టి చిత్రియమైనను, బ్రబంధము నాన్వయమునఁ బరీక్షించినచో "...కాళిదాసుని కథానామక మే యొప్పు. కాగానున్న" ము పద్యసీత త్రికాణవతులంబుము యుక్తముగ నున్నదని చెప్పవచ్చును.

మహాకవి తన శాకుంతలమునఁ జేసిన మార్పులన్ని మూల్యములు; కథాభివృద్ధిములు; వాచకోన్మితై భావములు; అర్థబహుళ్యములు. అట్లు కాళిదాసుని వాలకమున విమర్శించుచుండె శీలంబునారి త్రము నిర్దుష్టమై ప్రతిబింబించుచున్నను వివేచితమైన తానెందు నొప్పునూర్చి, మీరు మీదలి మహాకవిరత కథాకీర్తిచే యొక్కొక్కయడ ననుసరించి వివేచించుచున నన్నియు (ఇంచుమించునా) ననుచితిపు మార్పులనే చేసెను. వివేచితమైన వివేచిత మార్పులను, వాని యందలి యాంధ్రీయమును దెలియఁబఱచుటచే నా ముఖ్యోద్దేశము. అందు ముఖ్యమునకు వాని నొలుగొనఁ జచ్చించును.

(1) మృగయావిహారాధ్యయన ముద్యోగమునకు హిమాలయపర్వతాగమమునకు వచ్చెను. అటు నొక శివపిఞ్జాని వేటాడ నెంచెను. అయ్యది కద్యాశ్రమ మృగము. పక్షవైదికే శక్తిక యది గూఢ్రముమై పుష్కరాశ్రమ. వానిమధ్యంబునే రథమును బురపత్నియ గుద్యోగమును వానిందాసి సంభుజులై శరసంభాసము చేయుచున్నంతలో నాశ్రమభోధిమలు వచ్చి "అశ్రమ మృగోఽయం సమాప్తవోగి మో నవ్యుగి"

"నభిలు నభిలు బాహు స్పృష్టి హోగ్యోఽయ మస్మిన్
మృదునిమృగశరేర పుష్పరాశానివాన్సిః
కన్యః పతః హరిణికానాం చివరంచారిలోలం
కన్యవిశరణిభాత వజ్రసారాశ్చరాస్తే.

తత్సాధుకృతసంధానం
ప్రతిసంహార సాయకమ్;
అర్చితాదాయ వ్యోప్త్యం
న ప్రమాదుమనాగసి."

అని ప్రార్థించి రాజు దానిని వింపక విడిచెను. పిమ్మ
నామూలముందానందకందలితహృదయమై

"జన్మ యస్య పురోర్యం తే
యం క్తరూపమిదం తవ,
పుత్రమేవం గుణో పేతం
దక్రవత్తిన మాపు హి."

అని యాశీర్వదించి, కుశీలిగా మహాకవి రచించినకావ్యం
తలనాటకమున కథాసంవిధానము మార్చుటచేసెదది.

ఇంతలోనే భద్రునితో గానినంతయు మఱొక
రీతిమార్చెను.

రాజు మృగమును వెన్నంటిచెప్పుట తేమియు
మార్పులేదు. కాని యా మృగము మారినీతిరముం జేసిన
తోడనే యేలతో రాజునకు దానిపై దియక దేను. కాన
దానిం జంపక విడిచెను. ఇంతలో మునులుచిచ్చి జారిం
జేరఁదీయ రాజు తా నాచరించిన పనికి భీష్మాచార్యుడై

"క. నొచ్చెనో వీరలహృదయము
నిచ్చట నామీద నలిగి-యేమని కావం
లిచ్చెదనో గదా! నాలుక
వెచ్చన; మునులకును నిమక-వేగము వచ్చుక"

అని మిగుల శంకించి తాఁజేసిన తర్ఫు మన్నింపవారలం
ప్రార్థించెను. వారును మన్నించి ".....గను...
.....కు
యుర్వరః జక్రవత్తి పదమిందునుపుత్రునిపచ్చితునిన్"
అని వరం బొసంగిరి.

ఇది పినపీఠభద్రుని బొనర్చినమార్పు. కమార్పంత
యుచితమైనదిగాఁ జూచులేదు. రాజు మునులు తన్నేమిత
పిండుకోయను భీతినంతిగ వింపక నక్కఱలేదు. చూడుము.
రాజు వేలుకై గదా వచ్చెను. జక్రి-న మృగములను
వేటాడుమట్లే దేవుమగూడ వేటాడుటయం దాతని

తప్పు లేదు. మఱియు నది యాశ్రమమృగమని యాతఁ
డెఱుంగఁడు. మఱియు నతఁ డద్దానిని వేటాడెనా?
లేదు. ఏలకో దయగల్గి విడిచిపుచ్చెను. రాజు దయగల్గి
విడిచినందులకు మునులు సంతసించవలసినది. "అల
యించె" అని యే వాగముల యంక్షము కాదు.
అలయించిన సేవాయే? మఱియు రాజుపనికి సంతసం
పని మును లాతని వాశీర్వదించుట యెట్లు సాధనము?
నిమకు వాంఛితార్థవిజ్ఞుని పుష్కలమగుదా యయానితాశీస్సు
లు మునులు ప్రసాదించుట. మహాకవి యెట్లు సరిపెట్టి
వాడో గమనింపుడు. మునులు కోరి వట్టినిచ్చుట
చేతనే యాతఁ డిమూఁజ్యశీస్సులఁ బొందఁగలిగెను.

పినపీఠభద్రుని దుష్ట్యంతుని మును లాశీర్వదించ
గాదని కాను నానిలఁపు. కాని కాకుంఠలనాటకమునందు
వలె నీ సంచిధానము కలైకత్వము కలది కాదని విన్నపము.

(2) మఱియుకటి: తాను వేటాడఁదలఁచిన
మృగము తన్నుఁ గాదని తన్నెందుకోనిపోవ, దాని వెను
వెంటనంటి ద్విగుణకృత్ తానుచూడగు మృగయునికిఁ
దుట్టకుదట దానిపైఁ గలుగునది కనికరమా? లేక దానిం
దప్పకఁ జంపవలయునను పట్టుదలయా?

కావుననే మహాకవి తననాటకమున రాజునకుఁ
బట్టుదలయున్నట్లే వర్ణించియున్నాఁడు.

ఒకచోరఁ గనికరము కలిగినను వంతవేగముగ—
త్వితీలోఁ గన్గినట్లు వర్ణించు టంతటియుక్తమా?

"గీ. అటు మృగమును చోలేక యలసి నిలిచె;
నానెలలి నాశ్రేణాంతిక మగుటఁజేసి
స్థలిశేషమంటెట్టిదో! ధరలేపరికి
పారిణపరిమీద నెంతయుఁ గరుణపుట్టె"

అని పీఠభద్రుని స్థలిశేషమాహాత్మ్యమే కారణమట్లు
చెప్పినాఁడు. ఇది యంతటిసమంజసమును సమాధానముగఁ
జూచెను. ఈయెడలఁ గది కాలిదాను ననుసరించులే
యుక్తమొల్లననుము.

(3) అననూయాప్రియంపదలు"మీరివ్వనని"రాజు
వడిగినపుడు తనపేరుచెప్పినచో వారి స్వేచ్ఛబుధంగవ

కలుగుననియు, నట్లుచెప్పడున్న వసంతోలాపదోషము కలుగుననియు నెంచి మధ్యస్థముగ నుభయవిరుద్ధమగు రీతి నాటకమయ్యంగుండు “భూతి! యీ పాఠశాలాభ్యాసాధిభిరే నియు క్షస్సోపాయం తపోవన గమ్యైభిరే రణ్యవిదమాయాకా” అని చెప్పెను.

పైన వీరభద్రుని గుమ్యంతుండన్ననో “నారక యనర్థ్యచందము, నాగకపాశుచందము వినంబడె” యని విచారించి యననూయారలుతో నేమి గుమ్యంతుండనని యే చెప్పెనా చెను. ఇట్లు నూతనపురుష వారలకు స్వీచ్ఛాసోగకమట్లు లోచెడిది. కాని వీరభద్రుని ప్రబంధమునఁ బ్రథమదర్శనమున రాజు శిష్యావకవ్యకల దరిఁ బాలకాల ముండకపోవుటచే గుమ్యంతుండని తన నామము నెవలఁ గ్రమ్మట యనుచితము కాకపోయినను, ఒంటియందు గనినంతమాత్రమున నె యిరువురును తెక్కలేని విరహాపాప ములనధినించి చెక్కి శత్రునిశ్చయములు ఎంత యుచితమో తెలియకున్నది. కాకినాడను నీ నాటకముననో అనకాశ మెక్కుడుగఁ గలదు.

౪. మహాభారతమున శకుంతలయే తనస్మృతాంతమును రాజావకాశించినట్లున్నది. అదిరసపరిపాదకము కాదని మహాభారత యన నూయాప్రియంచలం బ్రవేశపెట్టి వాగలనే స్మృతాంతమును గడుంగడు నేర్పుతో రసపరి పాదకకముగఁ బరస్పరానురాగవర్ధకముగఁ జెప్పించెను. పినవీరభద్రుని యన నూయాప్రియం చలం పోలను బ్రవేశపెట్టి యు, వాగలచే నీస్మృతాంతమును జెప్పించక ఋషికుమారునిచే జెప్పించెను. అట్లు చెప్పించుట యుక్తమనునట్లు తోచుటలేదు.

కొందఱు మునికుమారునివలననే శకుంతలాస్మృతాంతము తెలియఁబడును యెంతయు సమంజసమని తలచుచున్నను, ఆమెచరిత్రమాయవారితోటనే చెప్పించుటపాటి గాదని వారు శంకపరువును కాని యభ్యునిషయములు లేని యపు డాడుచి చెప్పినమాత్రన నేమివచ్చును? ఆన నూయాప్రియంచలం బ్రవేశమేల? శకుంతలా స్మృతాంతమును దెలియఁజేయుటకేదా? వారు శకుంతలాస్మృతాంతమును రాజునకుఁ దెలియఁజేయుచు, సమంజసమును నిరు

వురి మనోవికారములను గవిపెట్టుచు, వారి యనురాగ దాగ్ధ్యాపాదకములను పల్కులఁ బల్కుచు నెంతయు ముపకరించినట్లే నాటకమున నిరూపింపఁబడినది. సుక్ర విమలక కిష్యుఁ డేకరువుపెట్టిన స్మృతాంతము మీదికిఁ బువయోగింపనేర్చునా?

ఆస్మృతాంతము నననూయాప్రియంచలం చెప్పుటలో నెందరిటి సాగను? ఎంతనేర్పు! ఎంతమాధుర్యము? ఆనందమంతయు నందే యుచియున్నది.

మునికుమారుడే చెప్పనిండు. కాని యంతటి యభ్యుమా? అంతటిశృంగారమా? విశ్వవిరాగియను నాశ్రమవిద్యార్థి కావిషయాసక్తియేమి? శృంగారమున కును, శాంతియును నెంతటి తొనివ్యయ కలను? చూడుడు. మునిశిష్యుడు.

సీ. తేటిమొత్తమునేవుఁ డూటిపుచ్చునోవు
కమనీయనీలకములుదూది
చిరుబాకులదాలుఁ జిన్నపుచ్చుగదాలు
పాండ్రంపుఁపురాస్తములఁజూచి
కరికుంభములక్రావ్యుఁ గానసేయదునవ్య
దోరంపునెదవన్నదోయిఁజూచి
చంద్రబింబముపెంపు ననకుగావలికింపు
మొలకనవ్యుల ముద్దు మోముఁజూచి,

గీ. రసములుటైదు బింబాధరంబుఁజూచి
పసిఁడిసాడిరాలు కక్షవైభవముఁజూచి
కవులములనేలు పాదపద్మములఁజూచి
మనికిఁ జెక్కిలిగిరిల గొనె మనంబు.

అని నర్తించుట నెదిని నీచియున్నదా? అతఁడు చేయఁబడిన వృత్తనా యిది? పినవీరభద్రుఁడెంత నననూయాప్రియంచలం బ్రవేశమునకిలు నేమిఫలము కల్పించును?

౫. గుమ్యంతునికి శకుంతలయందుఁ గల్గకొమరు నికిఁ బట్టాభిషేక మొనర్చు నొకంబుచేకడనే శకుంతల గుమ్యంతుని వివాహమాడుట కంగీకరించినట్లు మహా భారతమునఁ గలదు. జౌహిత్యమును బాటించుటయం దుద్రుతిమానకీవిరాజికుండను మహాభారత వాచకమున మార్చి యాస్మృతాంతమునే తీసివేసెను. అననూయాప్రి

యంతలచేత నను దానిని తెల్పుంప నిష్పాదించెను. కాని యాచరము నలి కనుత్కారముగ నవసూయాశ్రియంబందలచే తెప్పించి రాజుచే నంగీకరింపజేసెను. చాడుడు:

అనసూయా—అయ్యో! బహుశుభా రాజానః
ప్రూయస్తే. యథా నా ప్రీయస్థి బంధుజనశోచనీయాన
భవతి తథానిగ్యర్థయ.

రాజు—భద్ర! కిం బహువా?

పరిగ్రహబహుర్వేదపి ద్వేషతిషే కుల్యమే;
సముద్రపనా శోర్వీ సభిరయశోరారియమ్.
ఉశే—నిగ్యర్థే స్థు.

దీని వివరముఁ గనుడు. “రాజులకవశోధవర్గము పెండ్లిగ నుంచుటయు విందుము. కాన మూడవైది విషయమున మేము విచారించుచుండు నట్లనర్హు” మని యనసూయా పల్కినది. శకుంతల పట్టుచుహిషికాక తిట్లపగ నున్నచో బంధుజనశోచనీయయే యగును గదా? కావఁ బట్టుచుహిషివనర్హుమని యామె వేడి కోరిన తెలివినది. ఆమె పట్టుచుహిషివని యొకచో నామె కోరు దునికిఁ దక్క మతెచ్చరికి రాజ్యాధికారము కలదు? ఎంతటియైతి?

రాజు పల్కిన సమాధానముఁ గనుడు, రాజ్యరము, శకుంతల తప్ప తక్కినవారు ముఖ్యులుకారనియే చెప్పెను. కాన శకుంతల పట్టుచుహిషియగుటయు నామె కోమరుడు రాజ్యాధిపతియగుటయుఁ దప్పదు.

తాగర్పించుకొన నక్కఱలేకయే యిట్టి చనుత్కారము కనిపించుచున్నను, పిఠపీఠభద్రుని భారతమునే యనుసరించుచు శకుంతల చెలిమికత్తెలచే

ఉ. మాతరశాక్షిపైఁ గలుగు

మక్కున నిక్కున మయ్యెనేని యో
ధూతలనాథ! యాతెలియఁ

బోడికి నీకును బుట్టుపుత్రుఁ బ్ర
స్థిలిగ యాపరాజ్యపద

పీకమున నిట్లుపంగ సత్కృపా

స్థిరుడవై మనోజ్ఞ మహా

నీయముగా శిష్యుంబు నీదువన.

అని మోహితుని యందుకంటెన లేకదేని యెట్లు వేరుమని చెప్పించెను. బట్టుచేసిన వేమాయో? లేకున్న వేమిపోయో? ఇం దిసుమం లేనియఁ జనుత్కారము, శాపివ్యముఁ గలవా? ఇట్టియెడఁ గాలిదాసునే యనుసరించిన నెంత బాగుగనుండెడిది? అనిని కాదని త్రోసి పుచ్చుటకు పిఠభద్రుఁ డెట్లంగీకరించెనో?

౬. దువ్యంతుఁడు శకుంతలను గాంధర్వవిధిం బరిగ్రహముచేసె వివర నాశ్రమమునకు మరలవచ్చిన కన్యముని కొమరితచేసిన పనికిఁ గినితుక యనురూపముని తీరంగులకు మిక్కిలి సంపదించుఁ బుత్రిజతయై, పుత్రుఁ డైవా కేయల యామనాఁడైన పిఠపీఠ యత్రి వారంతి కంచునయ్యు, రాజు శకుంతల తనభాగ్యమే యని యెఱింగియున్నచు ప్రజలను విభయమున “నిన్ను నే వెలుంగ” వని శకుంతలం దిరస్కరించినట్లును, బడపడి యంతర్వాణి యథార్థమును బరిగిన పిఠపీఠ ప్రజల నంగీకరింపజేసి రాజుమం బరిగ్రహించినట్లును మహా భారతమునఁ జెప్పఁబడియున్నది.

యత్రి వేత్తయగుఁ గాలిదాసు పెండ్లియైన పనిచు పుట్టినందుండును భావ్యముకాదని గర్భనతి యగునపుడే యామెను మగని కడకుఁ బంపించెను. మఱియుఁ బుత్రవతి నే బంపినచో జగ్గవత్తి లక్షగా లక్షితుఁడును, దన్ను బోలినవాడు నగు కుమారుడు శకుంతలం దాను పెండ్లియాడె ననుటలో సాక్షియగుట సంద వించును. అపుడు రాజుమం బరిగ్రహింపక రత్నము, అల్లయిన నాకాశవాణి యవసరమే యుక్తర లేక యుండును. అందుననే కాలిదాసు పుత్రవతిని రాజసభ తెక్కింపలేదు. వక్రవత్తియంతటివాఁడు వివాహమాడియు లేదని బొంకుట యనుచితమని దుర్వాసశాపవృత్తాంతమును గల్పించి, శాపప్రభావముననే రాజు శకుంతలను మఱచెననియు, నందునీయకముం జూచిన తిరిగి శాప ప్రభావము నశించి రాజునకు వెనుకటి సంగతి స్మృతికి నచ్చి శకుంతలనుబరిగ్రహించెననియు కాలిదాసుఇతివృత్తమును సూచ్చెను. ఈ యెడ మహాకవియు క్షిణులము మృనాతీతము.

ఇంక బివరణ భక్తిచేయి యొనర్చిన నాద్యుల నిల కింతము. ఈతడు భారతమున నుండినట్లు పుత్రునియగు శకుంతలనే హస్తప్రసాదం బంపెను. అది యుక్తముకాద నియు, భగవంతుడు దుష్టులను పుత్రుండేయని యెరిగి యాకారాదులను బట్టి ప్రజలు నిష్ఠాయుతక మానగని యు, నమకు రా జవృత్తమానునియై తెలిపిపోవు ననియు నీతనికి నిరూపించియుంటిని.

కాళిదాసు తన నాటకమున శకుంతలను రాజసభ కిక్కించి రాజు శకుంతలను దానెలుంగనని పలుకు నపుడు రాజపురోహితుడు “ఏమా రాజ వివాహ మాసినను గాఢీరమున పురియుండెనేమా? లేని యెడ మునులు, ఏమాయికయగు శకుంతలయు నవృత్తము లాడనేర్తురా? ఈమె నావృత్త గర్భవతి గదా! ఈమెకు గర్భవ కొడుకుడు క్రమవ్రతి లక్షణ లక్షితుడై యున్న చో తప్పక దుష్టులనుండి మేము బరిగ్రహించి యుండ వలె, నని యాలోచించి రాజున కీ సంగతి నెఱింగిం చెను. కావోప హతస్మృతి కలవాడెయ్య రా జంతుల కంగీకరించెను. అంతకుముందు బోహితుడు శకుంతలం దన గృహమున నుండి నెంచెను. కాళిదాసుని యా కల్పిత మును బట్టి మాత్ర పుత్రుని తప్పక ముఖ్యుని ను సాక్షి కాగలం నెమలులో నందియున్నాడు. కాన నీవీరభ ద్రుడు కాళిదాసు ననుసరింపక భారతమునే యనుసరిం చుట యాచితీయులేము కాబోలుదు.

2. సామరీధమునుండి మఱి వచ్చిన కాశ్యపుడు * ఆశీరవాదములన శకుంతల దుష్టునియన్ని యనుట తెలిసికొని శకుంతలం దాసి

“విష్ణుడేనామామరీధి దృష్టేన యజమాన్య వాచక ఏవాహుతిః పరితా. వశే! సుశిష్యుపరిత్ర విద్యేన ఆశీరవాదా సంపూతా, అర్హతా ఋషిరక్ష తాం త్యాం భర్తా సకాం విసర్జయామి.”

అని చెప్పెను. మాది వాక్యమున “అర్హతా” అనిచెప్పుటచే మనరానేగమే శకుంతలను భర్తృ సమీపమునకు బంపించెనటలు సుష్ట్యక్తముకాగలదు. కాని “సంగతి

యేమి?” అని మన శకుంతల నడుగ లేదు. అట్లుచునుటయు నంతటిభాష్యము కానేలదు.

మన వీరభద్రుడెన్నచో మన యాశ్రమమునకు మఱివచ్చి శకుంతలను “యోగ క్షేమములకిది కాలగ్రయ భ్రాంతిలండనుట వశలంబును నెఱింగియు నెలుంగనివాడే మాత్ర నిష్ఠానుగుణుడోడి తొలగు నవృత్తమున విస నస్మృతుండై

ఉ. ఎన్నడులేనికొత్తది

నీనెడు నీవదనాంబుజంబు మై

దెన్నును మాన్చి కేళివిల

నీలైదు భావములెన్నియొన్నియున్

మన్నిటిభంగికాక కడు

హాసనీలలఁ గ్రాలుచున్ననీ

యన్న నిజంబుదాచుకొని

యంశివవాపయి వానపెట్టెడన్”

అని బలవంతపడచినట్లు కర్తించెను. “చెప్పబున్న వాలోని నని యెట్లు పెట్టుకొనను. అహ! పెండ్లి మాఁచుననుగీరి యేమా యిది? గాంధర్వవివాహము భాస్త్రసమ్మితమే; కానిండు. కాని శకుంతలయొనర్చినది సాహసము. అమె తుంటిపిల్లని వాడికోలలకు బూర్తిగ వశమైపోయినది. ఇనుపకచ్చుదాత కట్టుకొను మునియుచ్చులుమాడఁ బం దానినికి బోకుయగునపుడు బ్రపంచమున నేమియో, ప్రకృతిస్వభావపరిణామము లెట్లుండుకో యెలుంగని యవాయిక యెరిగి బోనుగాకుండు పెట్టు? తప్పుచేసిన శకుంతల తాఁ చేసినపనిని పెండ్లి కల్పించు పెట్టు? అబల లెట్లెఱింగింపనెందురా? శకుంతల నీవీపని నెఱింగియుం గాశ్యపుడనుటయుం గాశ్యపురియెఱింగుటయు నా? పుత్రికావృత్తాంతమును చదివె యెలుంగుటన్న ప్రమాద నీ రీతిని నిట్టియెడఁ బ్రశ్న చేయఁడు. ఉపాయాంతరమాన నావృత్తాంతముఁ దెలిసికొనును. ఇదటఁ గణ్వఁడోత్రికాల జ్ఞాను. శకుంతలయెడ నొప మినుమం లేనియు లేదనియు, నామెనాద్యముగ నే ప్రార్థించెననియు నర్హతఁ దెలిసి పోయినది. ఇంక నామె నీకును యెందులకు? అదిగుట

* దుష్ట్యక్త వాహితిం నేజీ* విధానాం భూతియేభుః; ఆశీరవాదయాంబ్రహ్మన్! అగ్నిగర్భం శమీమివ.

జీర్ణ విద్యానగర చిత్రములు

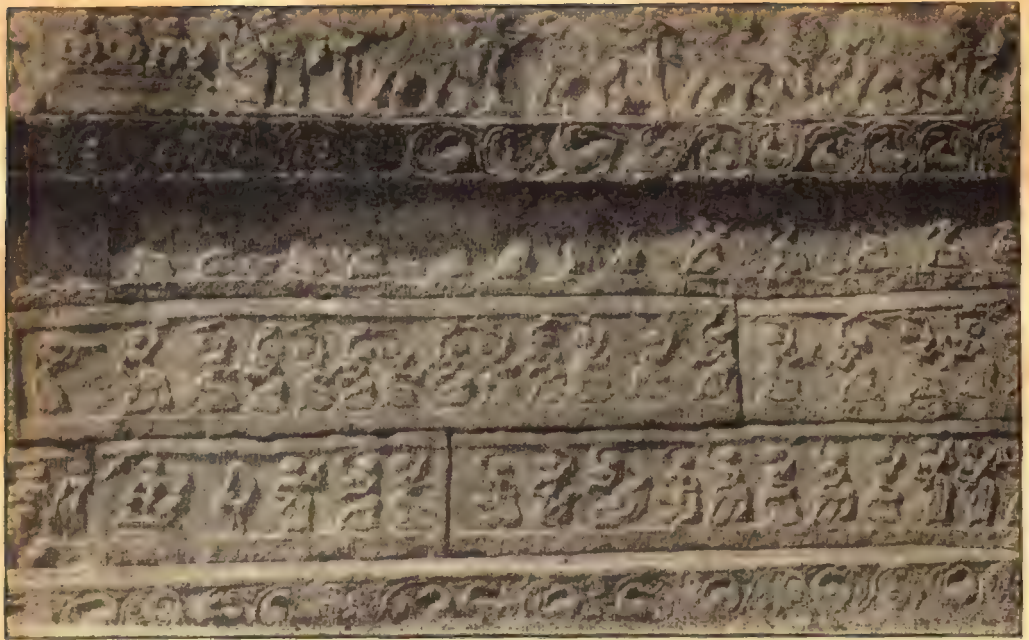
“ఇది యొక కొప్పసొగ్గమై యుండుననిను. ఇది శ్రీ క్రష్ణ దేవరాయలచే నకడకు పూర్వదిగ్విజయ యాత్ర నుండి తెచ్చిన విజయ స్త్రీ. శ. ౧౫౧౩ సంవత్సరప్రాంతమున నిర్మింపఁబడినట్లు ‘పేయన్’ వ్రాసియున్నది. మహర్షివని యుద్ధులముల కిది కేంద్రస్థానమగుటచే నేటికిని దీని నిర్మాణ జనులు మహర్షివని దిబ్బయని పిలుతురు. ఇది మిగుల తెల్లగా నున్నది. పునాదులపై భాగము నందలి తాళ్లపై పైనికులు, గుట్టములు, ఏనుగులు, కేశ్యకాంతలు నొక్కొకతాతీరునైనై చిత్రింపఁబడినవి. (౧-వ చిత్రము)

* ఈ మహర్షివని దిబ్బయొక్క నక్షాపూర్వమున తాళ్లపై జెక్కవపునని మిక్కిలి యందముగా నున్నది. మొకటివరుసలో నేనుగులగున చిత్రింపఁబడినవి. ఎవ్వకో యిద్దలు పాశ్చాత్యులు, గడ్డములతో, కెర్నికూ టోపీ లను కలిపి నింపొనమునందలి గూర్పున్నట్లు చిత్రింపఁబడిన బొమ్మలకునచుస్కారము చేయుచున్నట్లు చిత్రింపఁ బడినవి. ఈ చిత్రవి శేషమునుబట్టి విజయనగరరాజుల పథలలో నితరరాజ్యములకుఁ జెందిన రాయబారు లుండిరని మనము గ్రహింపవచ్చును. శేషమునుబట్టి కిదు ‘బొర్బుగీసు’వారని ఘోడరు హీరాసుగారు గుర్తించుచున్నారు. పైచేప్పఁబడిన యేనుగులగున గ్రంథ పాలనము, మొనగ్గమున చిత్రింపఁబడినవి. దానిక్రింద కేశ్యకాంతలు నృత్యము చేయుచున్నట్లు చిత్రింపఁబడినవి.”* (౨-వ చిత్రము)

3-వ చిత్రమునందు ౧-వ వరుసలో కేశ్యులు, ౨-వ వరుసలో విలుకాండ్రు, 3-వ వరుసలో గుట్టములవారు (ఈగుట్టములు బొర్బుగీసువారు కామక తెచ్చినదని ఘోడరు హీరాసుగారు అభిప్రాయపడుచున్నారు.), ౪-వ వరు సలో ఏనుగులవారు కలవు.

చిత్రము ౧. మహర్షివని దిబ్బ

చిత్రము ౧.-హహర్నవమి దిబ్బకు దక్షిణపార్శ్వమున రాళ్లపై శిల్పము

చిత్రము ౩. హజార రామస్వామి దేవాలయము నందలి శిల్పము

యేకాదు - నిక్కంఠిండుట యెంతయు? చెప్పకున్న
వొట్టించి యనుటెంతయు? కణ్ణులయెంతటి వాడు.
వృత్తించి మట్టిలో యెరింగియు నామోహనే చెప్పింపు.
చలించుట పరిహాసాస్పదముకాదా? ఆమెతో నాచి
కేమిపరిచాడనా? కంక్రిహించులు మేలనూడు
కోమల-అను విరాళాయన నున్న యట్టివర్తనలు—
యెందులకు? అగయు బాండునునిక్కంఠించుట ఎట్లై న
గదా? అపేక్షాగ్రంథకేమాత్రపుటూను యేలతోచలేదు?
కాకనా నీమిమిదాదు? “అమ్మయ్యా! నీ నొప్పినవం
తెలిసినది. నీవు మహాపవిత్రురాలవు. చాలనంతనమి
నది. ఇదిగో! నీన్నిపుట్టి ఋషులసాహస్యమిచ్చి యత్తి
నాటి తిరిగివునున్నావే! కణ్ణులతోడ జిప్సిచేను.

౮. పివీరభద్రుని డంతటితో నూరకొనెనా?
యాదుడు: మని తన్నట్లుడిగిన పిదప నామె.

గి.గడ్డగడపడండును-నశ్రువారి
కన్ను గవరాల గడ్డదకంతయగుచు
కొంతయును మాటుపెట్టక కోమలాంగి
మనికి విన్నపమొనరించె మనికి మనికి.

కొంతయును మాటుపెట్టక చెప్పినేనెవడు ఆమె; చెప్పించ
కయేదిపట్టిక? నననూయాప్రియంబులచేత నెఱిప్పించిన
పానుండెడిది. ఆమెనేనానే చెప్పించి వినిననో ముక్తియా
మాకనా? ఈయెడ పివీరభద్రుని బాచితి నలుమాత్ర
మును కాటింపలేదని బొక్కిచెప్పవచ్చును.

ఇంతియకాదు. “పదనాంబుజము మున్నెన్నఁడు
లేని క్రొత్తనిది నీమచున్న”దనియు, “మైచెన్నును మాన్చి
లేని విల్లిల్లుచున్న”దనియు, “భావములన్నియు మున్నిటి
రీతిగాక కనుమోహనోబల గ్రాసుచున్న”దనియుఁబ్రతి
పాడును వట్టి యెరువడియవచ్చుమా పురుగు లూహిం
చుగలరు. ఇంక నీవిషయమునింపటితో విరమింతును.

౯. దుర్యాసుని శాకుంతలననే దువ్యంతులగు
శకుంతలను బానిచెనియుం బోయిన యుంగరము బాలి
యాయఁగా రాజునకు శకుంతలస్మృతిపరమమునకు నచ్చి
చాలి బొచ్చుకొని, విచారించి నుచును మానీచాశ్రమమున
నామెం గనుగొని నెవరియు మహాశని తననాటకమునఁ బెట్టి

ను. దుర్యాసునకృపావృత్తిగలయెడల మూలకే చెప్పు
బడినది.

పివీరభద్ర భవించు ధూతాంతాంతమున బడి
వ్యక్తించి బహువిధముననే ప్రోత్సహింపఁబ్రావ
చ్చుచింతము కే గన్పించెను. కాలి యావృత్తిలందు
వేసకరించుట యెందు నో? బాధయు నో? నను
మగవెద నున్న చూడకొనించుట నావృత్తి నాకరించు
బడి దుర్యాసుఁ డంటికి నచ్చియున్నను గుర్రఁబంక శక
బావలపడి బానిచెనులదాదాన నావలన నామె ప్రవృత్తి

విస్తరించుచు యున్నది. అంత
దుర్యాసుని శక్తిని చూచుకొని;
వ్యమ్యుతి త్వం న న బోధింపఁగలదు
కథాంప్రమత్తః ప్రథమం కృతామి.

అని శంకింపెట్లు శాకుంతలబాధకమునఁ గలదు. కాని
పివీరభద్రుని శకుంతలయో

క. ఆనన్నుఁడైన మని దు
ర్యాసునిగనుఁగొనియుం బ్రాణ పల్లభుపైఁ జం
తానెక్కి.....తా
నే సత్కారమునుజేయ నెలుంగకయున్నావ.

తానని విద్దయాశ్వుఁడై “నితేకుఁడెప్పుడొక్కసరిని యా
పరివృత్తియొనగాక” అని యామెను శంకించెను. కాని దుర్యా
సుఁడు నచ్చెనని కనుగొనియు శకుంతలయు కే శంకించుచు
యుక్తముకాదు. భగవదామ్యంబు నివర్తనమునకు రు
జుచి, అతనింజూచి ముఖముంబంబొనకు మర్యాదకు
లకుండు కాదు. కావుననే కళిదాసు శకుంతల ముఖని
ర్ణావనే నీమి చెప్పినాడు. దూతాంతమున కేమి శంకిం
ప్రకృతము ననుసరించెను.

శకుంతల శంకింపబడిట్లు చెనిమిక్కిలి యెలుంగు
దురు. మనకవు డిరువురు వట్లే చెప్పినాడు. కాలివాడు
శకుంతల యత్తెవారింటి కదుగువపు డనమాయాప్రియం
వదలచే. “సఖీ! ఒకచేకే గి అ నీన్నా చూడకొనియు
యెడల నీయుంగరమును జూచు”మని శకుంతలకు చెప్పిం
చెను. దురదృష్టవశమున నామె యుంగరమును బాది

యేకాదు - విశ్వంధినుట యెందులకు? చెప్పుచున్న
 వ్యాస యనుకొందులకు? కన్యునియగుట నామె
 పుత్రుని మెట్టికో యెరింగియు నామెతోటనే చెప్పింపఁ
 నలయుట పరిహాసోద్భవముకానా? అమితో నాతిని
 కేమిచగిచుచున్నా? క్రైస్తవికానులు మేలమనాడు
 కొనుట-అందు నిరాశియను చున్నా యట్టి నెప్పుడు—
 యందుకుఁగోనినదియు మోక్షమనిర్వహించుటందలి నా
 గానా? పిఠవీరభద్రుని మా ప్రభులువా యేలతోఁగోలేదు?
 కాకిలో లిటుఁగోనాదు? “వ్యాసా! నీ కౌశ్యసనని
 తెలివితన. నీవు మహాపవిత్రులాలవు. చాళుక్యులను
 వదిలి ఇదిగో! నన్ను బ్రజే యుషాసాహాయ్యమిచ్చి ముక్తి
 వారింటికొప్పుదున్నానని కన్యనిచేఁ జెప్పించెను.

౮. పిఠవీరభద్రుఁ డంతటితో నురకొనెనా?
 చూడుఁడు: ముని రన్నట్లడిగిన పదప నామె.

గీ.గడగడవడకుచు-నశ్రువారి
 కన్నుగవరాల గద్గదకంకయగుచు
 కొంతయును మాటుపెట్టక కొమలాంగి
 మునికి విన్నపమొనరించె మునికి మునికి.

కొంతయును మాటుపెట్టక చెప్పిన నెవఁడు జమె; చెప్పింప
 కయేకప్పునితో నవసూయాశ్రయించవలచేనై నచెప్పించిన
 భానుండెడిది. అమితోననే చెప్పించి వినినచో ముక్తియా
 తాగునా? చూచుడ పిఠవీరభద్రుఁ డంతటి నణుమాత్ర
 మును బాటించ లేదని నొక్కి-చెప్పువచ్చును.

ఇంతియకాదు. “పదనాంబుజము మున్నెన్నఁడు
 లని క్రైస్తవునియొక్క “అంబుజము” అయిన నున్న
 కేగు వినినామన్న” అనియు, “భోవములన్నియు మున్నిటి
 నీనిఁగాక కకమోహనోనిలం గ్రాలుచున్న” అనియుఁబ్రతి
 పోఁడును ఇట్లించుకొంటేటి యాభ్యుపాసకులకు లూపిం
 పఁగలరు. ఇత నీవిషయమునింటిలో విరమించును.

౯. దుర్యాసుని శాపమువలననే దుష్కంఠుఁడు
 శకుంతలను మోచెననియుఁ బోయిన యుగంకరము బాలని
 యాయఁగా రాజనకు శకుంతలస్పృహపరమునకు వచ్చి
 చాల నొచ్చుకొని, విచారింపి చుండు మాశిచాత్రమువల
 నామెం గలుగఁజేసుననియు మహాకవి వివరాధికమునఁ జెప్పె

ను. దుర్యాసుశాపవృత్తి ప్రకారమ మొదటి చెప్పఁ
 బడినది.

..... పిఠవీరభద్రునియు: భూతానుకంఠమును బా
 వ్యంఘింపి యశనినాగ్రముచే త్రొక్కి నురకొనెనా
 కృతార్థముచే గల్పించెను. కాని యీ వృత్తాంతము
 వనకనియె. యాదు నోర బాటను చేకూర్చి. శకుంత
 లుగలవ నుపై: యాలోచించుచు నాగ్రా నానినామ
 లరే సుర్యాను దిగితి కన్ను నిమ్మచును ముగి. శా
 పోపుచేయనిననునామెనొకచోనామె ము. క్రైస్తవ

విస్తరము నీ ముఁత్యు నామెనా
 రహస్యం చేర్చిన మామనస్థిరమె;
 పృథివ్యుని త్యాగ స స బోధితోఁగి నకు
 కథాంశువులై ప్రళయం కృతామిక.

కాని శకుంతలను శాకుంతలమున మును నలకు. కాని
 పిఠవీరభద్రుని శకుంతలయె

క. ఆసన్నుండైన ముని దు
 ర్యాసునిగనుగొనియుఁ బ్రాణ వృథుపైఁ జం
 తాసక్తి.....తా
 నే నక్కరమునులేయ నెఱుంగకయన్నన్.

తాపతి నిర్దయాశ్వుండై “శకుంఢోద్వేగానన్మృతియా
 నతివృజియఁగాక” అని యామెను శంకెను. కాళిదాసు
 నుఁడు వచ్చెనని కనుకొనియు శకుంతలయు శీలించినవల
 యుక్తముకాదు. పురుషుమన్యంబు నివృత్తమునకు రా
 అంతయును మునునందలి నొకచో నాగ్రాగ్రము
 లకుఁజూచు కాదు. కావుననే కాళిదాసు నిమింతల మునిని
 జ్ఞాడనేలేదని చెప్పినాడు. ఈలోపమున కేమి లెండు.
 ప్రకృతము ననుసరింఁము.

శకుంతల శకుంతల కెట్లు చెలిమిగల్గి యెఱుంగు
 దుగు. మనకపు లిరువురు కట్టి చెప్పినాడు. కానాను
 శకుంతల యద్రవారింటి కదురునపు నెఱుంగుకొనుం
 పదలచే. “సఖీ! ఒకచోక. కాళిదాసును మోచియొచ
 యెడల నీయుంకరమును జూపు” మని శకుంఠలఁ జెప్పిం
 చెను. దురదృష్టవశమున నామె యాయంకరమును చారి

రూపకములందు రంగమునుగోరి ముందుగ నాం దని జరిగించుట యాచారముగ నున్నది. అట్లా తాంజనగవ యనంతరము మూత్రధారుడతో వాదించుట గాని, నటిగాని, ప్రస్తుత సుబంధమును ముగించుట మొ పత్తినిది 'యామఖ' మనుబు ను. దీనికే 'ప్రస్తావన'యని నేతొక పేరు. ప్రస్తావన మూత్రధారుడు ప్రవహింపఁ బోవు విషయమును దెలియఁజేయునట్లు యుండును. ఈ ప్రస్తావన రూపకములందు కేరీరమలయును.

“విశ్వక్సేనకళ్యాణ ముభయం ప్రతిపద్యతే;
ప్రధానస్య ప్రబంధస్య రథాప్రస్తావనామతా.”

అని యొకపంక్తియు ప్రస్తావనాప్రాశస్త్యము నుద్దేశిం చెనాడు. మఱి సంస్కృతవాఙ్మయమువలనలి ప్రతిరూ పకమునందుఁ బ్రస్తావన యున్నది. సాహిత్యకవ్యముల విశ్వసాధకవింగా ప్రస్తావనానిర్వహ మిట్లు చేసినాడు:

“నటో విదూషకోవాచి పారిపార్శ్విక ఏవచా;
మూత్రధారుః సహితావయోగం యత్రకుర్వతే.
ఆముఖం చిత్తు విశ్లేషం నామ్నాప్రస్తావనానానా.”

రంగమునఁ బ్రవేశించిన మూత్రధారుడు మఱియె చ్చటితో సంభాషణ మొనర్పించుట వట్లా మూలమునది లోఁ బరిపూర్ణముకల భాష. నవీనపదలఁపఁగ నూ పకప్రదర్శన గొప్పదు ప్రయత్నమును దెలియఁజేసి, యిట్లు విముఖమైనాచ్చి గాన మొనరించుట ను వా చారముగ నున్నది. ‘నీ నీరూపకమును బ్రవర్తింపఁబు యు’నని యొక్కొకచో మూత్రధారుడు నావాచించుట నాధ్యక్షుఁ డెనును. ‘నీకథను మూలమునే ప్రవర్తింపు’ మని యొక్కొకచోట, కొన్ని ప్రస్తావనలందు మూత్ర ధారుడు మూత్రధారుడై ప్రవర్తించుటయు ప్రధానం పఁబోవునట్లు యుండును. కొన్ని ప్రస్తావనలందు మూ త్రధారుడు తన కభిరుచియను నేదే నొకరూపకమును

ప్రవర్తింపఁ బోవుటయు యుండును. ఇటుయందుననే నూ త్రధారుడు కవిత్వమున న్నైతియును చేయును.

మూత్రధారుడన, నాటకమూత్రమునంతను ధరిం చువాఁడు రంగప్రసాధనప్రాశుఁడును. ఆరణ్యే, పాత్ర పక్షకరణ మొనరింపఁబడిన ప్రధానుఁడును. ఆరణ్య లేఖన్న నాయకుఁడు లేనట్లుండును. మూత్రధారుడు లేకన్న బ్రహ్మము కరుగను. మూత్రధారుడు లేక ప్రయత్నమును సామాజికముగ దెలియజేసి, దెలుపట లోఁగూడె కష్టమగుటయుఁ బ్రయత్నింపఁబడును. అని యాచరిని విధి.

అనంతరము రూపకమును గవియొచిటివరముగఁ జేయఁబయున్న మూత్రధారుని రంగస్థలమునుండి నెట్లు మింపఁజేసి, కన్యశృంగారోపనిషత్సభాను నాయకప్రభా వములై యాచరి గాన్వితమౌతునని నీముటయు క్తవ ర్తము. ఇట్లున్న యుక్తముగ నుండిన నాటలంపు. ఇట్లు నాక ప్రధానుఁడు మూత్రధారుడు రంగస్థలమునుండి విక్రమింపకచే, తానా రంగస్థలమున భూమియగు తమన విశ్వయిందు భావ భావమును దెలియఁజేయఁ జే మేధారులు ప్రవేశించుచున్న కవులు కర్తవ్యము సాం ప్తగూర్చును. సంస్కృతికావ్యలోఁ బండితము ననం దిన కొన్ని రూపకములందు నా యాభావమునకు విధి న్నక కన్పట్టు చున్నది.

అపు డాచరిగ మాప్రస్తావనలో దూరదూర ము నున్నది. నన్నెట్లు. కార్యమును నాచరియితి సన్నిహితము గానన్నచో, యద్దానిఁ దరిసికొనుట యుక్తము. సంస్కృతవాఙ్మయ నవలము. కొన్ని కల్ప త్రప్రదర్శనమే యింతవరంపఁ బడును. సంస్కృత భాషలోఁ గవింపఁగలందు నట్లే మొనర్చుట నే ను చావలసియు. అంతే విధమున సంస్కృతమున కన్వ

* శ్రీవిజయనగరమునందు న సంస్కృత కళాగవి శ్యామల కృష్ణయ్య నా రీతమునఁ జయఁజెసెను.

దను రాముడు గర్భస్థియగు నీతను వివర లక్షణములను వనమునకుఁ దీసికొని పోవుచున్నాఁడు. ఇచ్చట పూర్వార్థపరవాక్యములకు సాంగత్యమేది? దేశాంతరీయ సంప్రదాయమునకేర్తి కాలిదాసముహూవి గూడ తన యభిజ్ఞానశాకుంతలమున నాగూ యభిప్రాయమునకు నైపరీత్యమును జూపియున్నాఁడు. నే నను సాహిత్యమునకు లకు సూక్ష్మములగు మీకు దుమింపుచు. ప్రస్తావనాంగ రసనిగూఢకర్తవ్యమును తెలిసికొనక నే నిట్లువ్యవహరించి, సాహితీసాక్షులగు మీర నే నిర్దేశ్యము నొందినవలయును. మహాకవి తన నాటకమున రచించిన సంవిధానమును జూపించు:

“అద్యఖలు కాలిదాసగ్రథితమహాభిజ్ఞాన శాకుంతల నామధేయేన వాచేన నాటకే తోషకౌత్సవ్య మస్మా ధిః తత్ప్రతిపాత్ర మాధీయతాం యత్నః.”

అను సంవిధానముఁ జూడనశ్చికరణమునఁ బ్రయత్ని సూక్ష్మ తయే యున్నది. తెలియుచున్నది గదా! తత్తత్ప్రతి చిత ప్రయత్న మునరించి కేవలము రంగభూమి నెంత రింపఁజేయుట యుక్తమని నీ పక్షియున్నది. ప్రస్తుత ప్రస్తావనయం నట్లులేదు. మూత్రధారుఁడు రంగప్రభుని బుద్ధిమంతుల రంగమునకు విజృంభింప లేదు. మూత్రజ్వర రణమునకును బ్రయత్నింప లేదు. ఈ పరిధికి యిట్లుండ

“తవాస్మి గీతరాసో హరిజాప్రసథం హృదః;
 ఏష రాజేషదుద్యంత స్సారంగే జాతిరంహసా.”
 అని మూత్రధారుఁడు పలుకుచున్నాఁడు. ఈపలుకు ‘ఏష’ అను పురోహిత్యార్థమున చుష్కంఠమూత్రధారి యగునటఁడు రంగమునకు రానున్నట్లు తెలియుచున్నది. మూత్రధారుఁడు పాత్రలసత్వకరింపలేనే? ఈసంవిధాన మెట్లు జరిగినదో?

రసగ్రహణజులారా! నాభామభిన్నతగల ప్ర స్తావనల నిర్వచన మూఁటిని. తొలితీససాంతముగఁ బ్రస్తావ నలు రచించిన కవిసంఘమున్నాననియే పూర్వము మనవి చేసెదని. బహుగ్రంథముల చూడమి నే నావలయుమున నుచార రణముల నెక్కువఁ జూపజేను. అయినను మిచ్చిన కొకటి రెండవ రమణీయరసరూపకముల రచించిన భాస

మహాకవిని మనమందర మెఱుంగుచుము. ఆతని రూపక ములందలి ప్రస్తావనలు గత్త ములు. భాసకవి ప్రస్తావనా నవనమునకే కాక కథా సంవిధానాని తదితర విషయ ములందు ముందుగఁ జేర్చినఁ దొనవఁడు. తత్కృతి యగు ప్రతిమానాటకమున సరసతమఁ గాని, యాచి త్యమునకుఁగాని బాధ్యులొని సారక్యము నకుఁగాని లోటు కన్పడదు. మున్నుందు ఋతుగాన మొన గ్గుటకు రాజోవు పాత్రల నూచించుటకు, రంగ మంగరసంపాదనకు భామనిప్రస్తావన పర్యాప్తము. ఆ ప్రస్తావనలోని రమ్యనిధుగరసమును మిమ్ములఁ గ్రోలఁ జేయుటకు నిచట దాని వ్రాయుట యుచితము.

నాద్యస్తమున—
 మాత్ర. ఆర్య! ఇతస్తావత్
 (ప్రవిశ్య) వహీ. ఆర్య! ఇయమస్మి.
 నూ. ఆర్య! ఇయమేనకరత్నాలక హభకృత్య గీయతాం తావత్.

వహీ. ఆర్య! తథా (గాయతి)
 * * * * *

మాత్ర. అస్మిన్నికాతే.
 “చరతిపురినేషమాంసీ
 కాకాంకుకవాసినీసుసంహృష్టా,”

(నేపథ్య)
 ఆర్య! ఆర్య!
 (ఆకర్ణ్య)
 భవతువిజ్ఞాతం.
 “ముదితానరేంద్రధనసే
 త్వరితాప్రతిహరక్షిప.”

(నిష్క్రమ.)
 ఈప్రస్తావనయందు లోటు కన్పడుటలేదు.
 మూత్రధారుఁ డంకమఁ బూర్వమే సజ్జికృత పాత్రుడై ప్రసేంది సామాజికుల కావిషయమును రమ్య విగ్రముగ భవ్యతయు చేసినాఁడు. పాత్రప్రవేశమును సరస ముగఁ జూపినాఁడు.

పరిణతిప్రజ్ఞాదను భవభూతి మహాకవి యు త్తర రామచరిత మ త్తమమయినది. అందుఁ బ్రస్తావన యెంత ప్రశస్తముగనున్న వో చూడఁడు.

“మూర్తి. అ స్తిభిలు..... భవభూతిర్నామ.

యంబ్రహ్మణ మియం దేవీ నాగ్య శ్రేణావ్యవృత్తః; ఉ త్తరంగరామచరితం తత్ప్రీతీతంప్రయోగ్యతే.”

ఈ వాక్యమును బహిరించునపుడు మూర్తిధారుడు తా నొనరించిన ప్రయత్నమును భావకులకుఁ దెలియుటకై రంగస్థలమునకుఁ బ్రవేశించిపట్టు తెలియఁచు. పిమ్మట

మూర్తిధారుఁ డామోగ్యకుండై తెలియఁజేయఁబడిన విషయమును సీరసముగఁ దెలియఁజేసివారఁడు. పాత్రప్రవేశమును రమణీయముగఁ జేసివారఁడు. “ఉ త్తరే రామచరితే భవభూతిర్నిర్మితః” అనులోకో త్తి బయలుదేరుటకు సీరమ్య తరప్రస్తావనారామము గూడఁజేరు కువయి యుండవోవు.

గ్రంథములందుఁ బరస్పరము వాక్యములు విరోధించుచుండుటకు కారణములు మూడింటిమహాత్మ్యమును. అది లేకున్న వైరస్యభావ మున్నందును. నే నీ వ్యాసమున, సాగవ్యభంజకములను విషయములు మహాకవుల ప్రస్తావించెందుఁ గన్పించునన్న నను భావమును మూడింట సాహసించుచుండుటకు సహృదయులు నన్ను క్షమించుదు గాక.

మూ కు లు

ఉభయభాషాప్రవీణ, మున్నింటి గురునాథశర్మగారు

పండితపండ్ల మొక్కుచును భద్రముగా వసియించుచుండు నీ యండను జేరి కోటరమునందు విహంగము లెన్నియో, అట్లుండియు నీటివేగమున నుక్కిరిసిక్కిరిగా భ్రమించు నీ గండము సూచించుండెడిని గట్ట! తటస్థములై తరూత్తమా!

మొదట న్నీడ నెలర్చి, యావల సుమంబుల్ గూర్చి, యాపై రుచి ప్రదముల్ పండ్ల నొనంగి, యంతఁ బథికప్రాశంబు సౌఖ్యంబున న్నెదలంజేయుదు కాని యెవ్వఁ డెఱుంగు న్నీకోటరింబుదు భీ ప్రదహాలాహల కీలికాప్రకరవక్త్ర)వ్యాళ వాహ్యభులక.

జననం బేల చతుష్పథింబున? సరే, ఛాయా వ్యవంబిం నేల? నితాంతంబు శలంప నేల? శలము ల్గన్న వ్యవముండునై తనరం జెల్లునె? కావునంగద తరూత్తంసంబ! శాఖావిహటనము న్మోటనముక లభించెడిని దుష్ప్రజేణి మూలంబునక .

తీయనిపండ్లఁ బ్రతములఁ దేరిననీడఁ బూల నేరికి
సాయము సేసితో మునుపు త్కౌతమ! వా రిపు డేరి? నీవెతం
ప్రోయఁగఁ; బైని నంటు మెయిఁ బ్రోదని గాంచుటఁ దొల్లి కాయముం
బాయును గొడ్డటం తెరచు; ప్రాణుల కీగుణముల్ సెలంగునే?

స్థూలమగు మూల, మధికబంధుర పరస్ప-రానుబద్ధము శౌఖాచయమ్ము, మాంస
లమ్ము త్వక్కు, నీ కేమిథయమ్ము? తరువ!-కాంచు ననియె దావానలఘస్మరుండు.

మచ్చిక గంధవాహ సుకుమాగునిచే బిలిపించి చాయకు
స్వచ్చిన యాచకావళికె బచ్చికరెమ్మల మంచునీరు నం
దచ్చి సుపాద్య మీప్సిత సమృద్ధఫలంబుల నిచ్చుమాణ! నిక
గ్రచ్చపాదల్ పదంబులఁ జెనంగొనుటల్ గని యెట్లు లోర్చుటల్.

పురందరుని యంత వాడడిగెఁ బో ననుం దీనుడై
కిరంబులను జూచి దుర్భరముఁ గల్గుపో ద్వేగముం
బరిగ్రహణ మాచరింప; నని వాగదే కాని వా
హ్వాదే! బదులు గోరవే వరము వాని? వృత్తాగ్రణీ!

చెప్పెద నొక్కమాటఁ జెవిఁ జేర్పవె, వృక్షమ! వృత్తి మార్పవే!
ఎప్పుడు యాచకావళి కభీష్టపదార్థనయం బవారిగా
గుప్తముఁ గీర్తికాంత యుపగూహనముం గొనుచుండు గాని నీ
వెప్పుడు స్వప్నమందయిన నెంచక కంటకపాళిఁ గూడఁగన్.

మానవ సేవ సేసెదము మానక మే మనుమాన మూన క
జ్ఞై నను నిర్దయాత్ములయి యక్కట! హింస యెనర్ప సాగి రీ
మానవు లంచు నెంచెదవు మాన! దొసం గది మీదె; మీ కుల
స్థానుఁడు మొండికట్ట చొరసాగెనయా! పగవాని గొడ్డలిక.

(అడవి పువ్వులు)

నిష్కంతుక నిరామాట ఘంటాపథ వినాశనము

అను

ఉత్తరరామచరితనాటక రసవిచార ఖండనము

వేంకట లక్ష్మీనారాయణులు

బ్రహ్మశ్రీ కొంపెల్ల సుబ్బారాయశాస్త్రిగారు శుక్ల సంవత్సరామాస శ్రావణమాస భారగు లలో “ఉత్తరరామచరితనాటకరసవిచారము” అను వ్యాసమును బ్రకటింపిరి. ఈనాటకమందలి రసము కరుణా విప్రలంభ శృంగారమని వారిమాటయము. వారివాదము నకుపద్ధతిగలదు లగు యుక్తులు కుమారతాతార్థకృత్ శ్రీ ఉత్తర రామచరితవ్యాఖ్యయగు “కల”లో వినిన బ్రహ్మశ్రీ మల్లాది రామమూర్తి శాస్త్రిగారు గడచిన ఆర్యయుజ మాసపత్రికలో బ్రకటింపియున్నారు. ఆపత్రికయందే బ్రహ్మశ్రీ మున్నంగి లక్ష్మీకృపసింహ శర్మగారు “బ్రహ్మశ్రీ వేదము వేంకటరామ శాస్త్రినివారు నూత్రప్రాయ ముగఁ జూపిన విషయములు కొంపెల్ల సుబ్బారాయశా స్త్రిగారు విస్తరించిరి” అని వ్రాసిరి. నిజమే కావచ్చును. అయినను మేము ఉత్తరరామచరితనాటకరస విచారమును విమర్శించు సందర్భముల శ్రీసుబ్బారాయశా స్త్రిగారి పేరునే యాదాహరింతుము.

శ్రీసుబ్బారాయ శాస్త్రిగారు “కరుణరస ప్రాధాన్యవాదులు తమవాదమున కుపపద్ధతిగలదుగాఁ జూపు ప్రమాణములున, యుక్తులను వెల్లెయినిన” అని వ్రాసి, మొత్తము పగునెవిదింఁ జూపి, “ఇట్లు కరుణరసవాదులు చూపు పదునెవిదింటికిం గ్రహముగఁ బ్రత్యక్ష రము గీరింద న్రామబ్రహ్మచర్యవి” అని వ్రాసిరి. పగు నెవిదిం యుక్తులే కరుణరసవాదులు చూపుచున్నారను వీరివ్రాత కాధారము లేదు. ఇంతకంటె పెక్కువెయ్యపు లున్నట్లును వీరివ్రాత కసమంజసత వాటిలేకవి. శ్రీశా స్త్రిగారు తామిందు వ్రాసిన పగునెవిదింటిని కరుణరస వాదుల యుక్తులని వ్రాయుటకంటె “కరుణరసవాదు లీ యుక్తులఁ జూపింతురేమా” అని వ్రాసి సిద్ధాంతకరిం చుట యుచితము. ఇదియే శాస్త్రసిద్ధాంతరీతి.

వీరు కరుణరసవాదుల ౧, ౨, ౩, యుక్తులుఁ జెప్పిన సమాధానములు మాకు విప్రతిపన్నములు కావు.

శ్రీశాస్త్రిగారు “రామః కు-హ-కష్టమ్, అలిరీ ధర్మకర్మావ్యసా-పిష్టి సంవృత్తః.

తైకవాత్సర్య ధృతి పాపితాం ప్రియాం సామృధా దప్యథగా శ్రయా మిమామ్, భద్రవా శరీరదామి మృత్యునే సానికో గృహాకమంతికా మివ.”

..... మోఽరం.

విసంభా దురపి నిపత్త్య జాతనిద్రా ముక్త్యప్యప్రియగృహిణీం గృహస్థులక్ష్మీమ్, ఆతంకస్ఫురిత కళోరగగృహర్వీం క్రవ్యాద్యోష్ఠి బరిమివి దారుణః కీపామి.

అని సీతవాదములను శిరంబున నుంచికొని, “అయం పశ్య మస్తే రామశిరః పాదపంజస్వర్యః” అని యెచ్చుచు న్నాడు. దీనివలన రామఁడు సీతావిషయమునఁ గల విరాళఁ జెంది యిదియే కడసారిగా భావించుచున్నట్లు స్పష్టమగుచుండఁ, చివ్వుట రాముని హృదయమున శో కమే కాక శృంగార రసస్థాయిభావమున రతి యంకురిం చుట కయిన ననికాశము గలదా” అని కరుణరసవాదుల వాల్చినయొక్తిం దలికి, “ఇందు రామఁడు” ‘బాల్యము నుండియు నెక్పత్రిమ పరిమానురాగములో నమ్మి నీవించు చున్న మహాసాగ్ధి నిప్పటినుం కుపలాించుచుండి, యిప్పుడు మిమపెట్టి భూరారణ్యములో నేకాకినిగా విడిచి హింసంపదలంపిన మహాపాతకిని. ఇట్టి దారుణ కార్య మొనరించి నా యైహికమంతయును నిరర్థకము చేసి కొనుచున్నాడెను” అని నిర్విణ్ణుడై యేమేమియో తలంచి విలపించుచు, సీతాపాదములను శిరంబునం గీరించి

యిదియే కథాసారియని నేనప్పుచున్నాను." అని విచరణముచేసి, "ఇదియంతయు నీతాపరిత్యాగ పూర్వకమై యిదియే కావున నిదియును గరుణాసాధకము కాదు" అని సమాధానముచేసి, "భావినీతామరణ సంభావనయే కరుణాసాధకమైనదే" అత్యంత మరణం ప్రతి మృత్యుని యొప్పుది కావున పర్యత్రకరుణరసమును సాధింపవచ్చును" అనిచేసి.

మీది కరుణరసవాదులయొక్క రామునకు రతిసంపర్కము లేని శోకమును నిరూపించుచుండగా వాయుక్తి భావినీతామరణ సంభావనోపప్తంభకముగాఁ జెప్పిన ప్రాంతిపక్షి యాయుక్తి కరుణరససాధకము గాదని చెప్పిన యీ సమాధాన మెంత సమంజసమో రసప్రవాహ ఘటింపకు గోచర మయ్యెడిది. కరుణరసవాదులు రామునకు శోకమును నిరూపించి రామునకు మఱి నీతాపమాగమ మునందాస లేమింటేసి తత్ప్రయోజ్యమగు రతిలేమినిసాయి భావము లేకపోవుటచే శృంగార రసము కాక కరుణమే రసమగుచున్నదని నిరూపించిరి, కాని రామునకు నీతామరణ సంభావన యుండెనని కాదు. ఇట్టితేదీ దీని సమాధాన మెట్లు పూర్వపక్ష నిరాకారకమో తెలియను. వాయునకుఁగాని, వాయుకుఁగాని వియోగము సాధికమని తెలిసినపుడుగా వునస్సమగమాళి యుండుట. నిరవధికత్వజ్ఞాన మున్న పుడో, ఆయాళి కళశృంగాయనాదు మగును. రామునకు నీతావియోగ నిరవధికత్వ జ్ఞాన ముండె ననుటకు "అద్యాపితిం తీవరిప్రయోజనం రామస్య; దుఃఖసంవేదనా యైవ రామే వైతన్య మాహితమ్" అను కరుణ రసవాదుల ప్రమాణములు ప్రమాణములే యగును. నిరవధికత్వజ్ఞాన ముండెనని తెలుపుటకే కవి "తీవరి ప్రయోజన"మృని ప్రయోగించినాడు. శోక భారముచే చెల్లడిచేయబడెనన్న "అద్యాపితిం తీవరి" మృనియే ప్రయోగించును. అట్లు గాక "తీవరిప్రయోజన"మృదులుచే దన తీవరిమునకుఁ బ్రయోజనమును జానకీసమగమము నేటితో సమాప్తమనియు, తీరితాంతమునకు జానకీ వియోగమునకు సాధికత్వము లేదనియుఁదలియఁబడుచున్నది.

"దుఃఖసంవేదనా యైవ" అనునో సేవకారము గూడ నిటువై తీవరిమునకు దుఃఖసంవేదనమే ప్రయోజనము కాని నీతాపమాగమము కాదని తెలుపుచుఁ జెప్పినవధికత్వముచే క్రమ్యుణి చాటుచున్నది. రామునకు నీతావియోగ నిరవధికత్వజ్ఞాన మున్నదగుటకు మున్ముం దెన్నియో ప్రమాణములు చూపింతుము. శ్రీకాష్ఠిగారు మృత్యునిశ్చయము లేనియెడఁ గరుణము కాదను పల్కినాము మును మనముం దుంచుకొని, ౫, ౬, ౭, ౮ నెంబర్లుగల కరుణరసవాదులయొక్కలను విమర్శించుచో వాయుక్తులు మృత్యునిశ్చయ సంపాదకములు గావనియు, మృత్యునిశ్చయ వాపుకు లేదో యప్పుడు రాము కరుణము గాదనియు సిద్ధాంతీకరించిరి. ౫, ౬, ౭, ౮ నెంబర్లుగల యొక్కలు మృత్యు నిశ్చయసంపాదకములు గావన్న మాట మేము సంగీకరించునదే, కాని మృత్యునిశ్చయము లేనప్పుడు కరుణరసముగానేరవను కాష్ఠిగారి యూహ నిరాధారమని మున్ముం గు సప్రమాణముగ నిరూపించుచున్నాము. మృత్యునిశ్చయము రామునకుఁ గలదనుటకు పప్తంభిక మైన కరుణరసవాదుల తొమ్మిదవయొక్కకి వైయొక్క మృత్యునిశ్చయ సంపాదకము గాఁబాలదని శ్రీకాష్ఠిగారు చెప్పిన సమాధానము మా పునపన్న పేర్కొని వ యొక్క మొక్క సమాధానముగూడ మే మంగీకరించినదే.

ఇత పదునొకవవ యొక్కకి శ్రీ కాష్ఠిగారు చెప్పిన సమాధానముం గూర్చి విచారించెము. కరుణరసవాదులు "అన్యవీచాను మధువా విపర్యయో విర్రతే.

ఉపాయాహం భావా దవిరల విసోదన్యధికై ర్విమలై ర్విరాణాం జగిజగదత్యస్యతరసః; వియోగో మగ్ధాప్యై స్సఖిలు రిప్రమాతాని రథా త్కైటుస్తాస్థీం సహ్యో నిరవధి రయం త్వప్రతివిధి."

ఇత్యాదికముచే రామునకు నీతా ప్రాప్త్యాళి లేదని నిరూపించిరి. శ్రీ కాష్ఠిగారు "పూర్వనిరహము శ్రీగుర్యత మగుటవలన శ్రీగుంపహగమవిధిగాఁగలది. కావున నుపాయములచే దరిఁగాంచితిమి, ఇప్పటి విరహము స్వయంకృత మగుటవలన నిరవిధి. అవగా నవసానకా

సంభావన కవకాశములేనిది. కావునఁ బ్రలంఘనక యే
 ట్లూరక సహింపవనుమి ఎంతకష్టము, హా! ప్రియు
 రాలా! పూర్వమున నుపయోగించిన నగ్రీస సఖ్యావ్యు
 పాయములకు గోచరముగాని యే ప్రతేకముండుంటివి" అని
 రాముడు విలపించెను అని ప్రైశ్లోకములకు వివరణము
 వ్రాసి, "ఇటు రామునకుఁ బ్రాప్త్యాశేకపోలేదు" అని
 సమాధాన మిచ్చిరి. శ్రీ శాస్త్రిగారు "ఇటురామునకుఁ
 బ్రాప్త్యాశేకపోలేదు" అని వ్రాసి కారణము మాపకపో
 వుటచే నించుకొంత భావముగల పాకకులైనను నీ రీసమా
 ధానమునందు నీర్థన.....నిశ్చయము. తిక్కిన యుక్తులకు
 సరియగు సమాధానములుచెప్పి యీ యుక్తి శ్రీ శాస్త్రి
 గారట్టి సమాధాన మొసంగకుండుట శోచనీయము. ప్రై
 శ్లోకములను వివరించుచు శ్రీ శాస్త్రిగారు "ఇప్పటి విర
 హము స్వయంకృత మగుటవలన నిరపథి" అని వ్రాసి నిర
 పథి యను పదమునకు సరియగు వర్ణమూర్తిగలుగని
 "అనగా వసనానకాల సంభావన కవకాశములేనిది" అని
 వివరించిరి. ప్రై వ్రాతలవలన శ్రీ శాస్త్రిగారుకూడ రాము
 నకుఁ బ్రాప్త్యాశేకపోవుట సంగీకరించినట్లు గన్పట్టు
 చున్నదే. కాని యావల "ఇటు రామునకుఁ బ్రాప్త్యాశే
 కపోలేదు" అని వ్రాసి శాస్త్రిగారు రామునకుఁ
 బ్రాప్త్యాశేకలదని సమాధానము చెప్పిరి. అట్లుగుట ప్రై
 రెండు విషయములకుం గల విరోధ మపరిహార్యము విర
 హము నిరపథికమని యంగీకరించినవారు ప్రాప్త్యాశేకలేనిది
 యొప్పుకొనవలయునుగదా!—

ఇక శాస్త్రిగారు కరుణారసవాదుల పంజెండున
 యుక్తి! చెప్పిన సమాధానమునుసూక్ష్మ విచారితము.

"ఏకాంస కరుణ ఏవ నిమిత్తభేదా
 ద్భిన్నః పృథక్పృథగ్ గపత్యైవే వివర్తన్;
 ఆపర్రబుద్ధుర్ తరంగమయాన్ వికారా
 సంభోయథా సలిలమేవహి తత్సమస్తమ్."

అని తమన వచించెను. "భేదభూతి యీ నాటకము కరుణ
 రస ప్రధానమని స్వాభిప్రాయమును ముసా ముఖమున
 బిల్లించెను. నాటకకర్తయే ప్రధానము కరుణారస

మనియు, దక్కినిదాని వివిధములనియుం తెప్పించు
 కదా!" అని కరుణారసవాదుల వాదము. శ్రీ శాస్త్రిగారు
 ప్రైశ్లోకమును వివరించుచుం గరుణారసమునకుం గరుణ
 విప్రలంభమని యర్థముచెప్పి, "భేదభూతి యిచ్చుట గరుణ
 పరమును స్వాభ్యుపాయం బ్రయోగించి యుండెడు. కరు
 ణారసమంటే భేదభూతి తాత్పర్యమై యిట్లు కరుణారస
 మును బ్రయోగించినయెడ స్వకీబ్జనాచ్యుత్వ రూప రస
 బోధ మనివార్యమగుటవలన "కనయః కాచిదాసాచ్యుత్వ
 భేదభూతిగమ్యోకవిః" అని పేరుగొందిన యిచ్చుబోకవి
 ప్రై నవభిజ్ఞ తాళినిపాఠమునాభూతమగును చిత్తగింపుఁడు"
 అని వ్రాసిరి. దీనిబట్టి మాడఁగా శ్రీ శాస్త్రిగారికి
 "కరుణః" అను పదమునకుం గరుణారసమని యర్థము
 చెప్పినయెడ నీ రసమునకు స్వబోధకకీబ్జనాచ్యుత్వ
 బోధము వాటిల్లుననియు, గరుణవిప్రలంభమని యర్థము
 చేపునప్పు డాబోధము గలుగననియు నిశ్చిహాయ
 మున్నట్లు స్పష్టమగుచున్నది. రసమునకు స్వకీబ్జనాచ్యుత్వ
 రూపబోధము వాటిల్లుననఁగా, స్వంజకములను విభావా
 దులచే రసము వ్యక్తమగునపు డారసమును స్వబోధక
 కీబ్జమనే జెప్పఁగూడదులు. ఈ సంగతి సర్వబంకా
 రిక సమ్మతిము. ప్రస్తుతి మీ నాటకమునఁ గరుణమే రస
 మై యయ్యది విభావాదులచే నభివ్యక్త మయినపుడు
 తగ్బోధకపదముచే నారసమును బోధింపఁగూడదుకనుక
 "ఏకోరసః కరుణః" అను నప్పుడు కరుణారసమునకుం
 గరుణారసము శబ్దము చేయరానిదికదా కరుణవిప్రలంభ
 వాదులు వాడించుచున్నారు. ప్రైబోధము కరుణారసము
 నకుం గరుణవిప్రలంభమును శబ్దముచేసినప్పుడు వాటిల్లునో
 వాటిల్లునో మాత్రము. ఈ నాటకమునఁ గరుణవిప్రలం
 భము రసమని యొప్పుకొన్నను తేలికైన స్వంజకములైన
 విభావాదులచే నీ రస మభివ్యక్తమగును. పిదప నీ రస
 మును బోధించు కరుణారసముచే గరుణవిప్రలంభమును
 స్పష్టముగ బోధించుటచే రసమునకు స్వకీబ్జనాచ్యుత్వ
 బోధ మనిపితిమే కనుక నీయుక్తి కరుణారసవాద నిరా
 కాకముకొను. ప్రైశ్లోకమునందు గరుణారసమునకుం
 గరుణవిప్రలంభమని యర్థముచేప్పుటకే విచిత్రదని సప్ర
 మాణముగ మన్యుండు నిరూపింతుము. రసమునకు స్వకీబ్జ

వాక్యత్యము మాడవని శ్రీ శాస్త్రిగారు ప్రమాణపురస్కరముగఁ జెప్పి పిమ్మట కరుణారసవాదుల యుక్తి శోక వానిని వెలవిచ్చి సిగ్గాంతీకరించిరి. ఆ దంతవలెను ననుజనమో విమర్శింపము.

“కొంచులు, మరల నిశ్చయము కలిగియుం
డిననే కరుణారసమునను నియమమిచ్చుట వలసినదము లేదు.
మరలనిశ్చయము లేకున్నను గరుణారసము కానయ్యను.
ప్రవాసవిప్రలంభాదులయందు భావిసంప్రయోగ నిశ్చ
యము కలదు. కావున వానియనుము ప్రవాసవిప్రలం
భాది విషయము. భావిసంప్రయోగ నిశ్చయము కలిగి
నది కావుననే మరలనిశ్చయమున్నను జంప్రాసీడునితో
మహాశ్వేత సంభాషించిన వాక్యములయందు విప్రలంభ
మని యంగీకరించుచున్నారు. ప్రకృతయను రామునకు
భావిసంప్రయోగనిశ్చయముగాని, తిర్వితయత్నముగాని
లేనందున మరల నిశ్చయములేకున్నను గరుణారసమయే
చెప్పవలెను’ అని వాదించుచున్నారు” అనునది కరుణ
రసవాదుల యుక్తిమని చెప్పి, దానికి శ్రీ శాస్త్రిగారు
“నీతారాముల పశస్పరాసురాగ మనస్యసామాన్యము,
అనితరవేద్యము.....
ఇట్టి లోకోత్తర పరమానురాగమున్నను లోకాప
వాదముఁ దొలగించుకొను నుపాయము స్వాధీనము
గాలేనందునను, శాస్త్రోద్వేషమృత కుట్రాచారపితౄనార
ముల ననుసరించి లోకరంజనము స్వనర్మమగుటవలనను
విధితేక నీతను నిష్కాగ్రముగా విమర్శింపవలెను.
అయినను రాముని హృదయమున వాటియున్న రతి నశిం
చుటకు హేతువు లేదు..... ఇట్లుండ రాముని హృద
యమున శోకేతరభావము నిలిచియుండుట కవకాశము
లేదనుట యతి సాహసము.” అని సమాధానము చెప్పిరి.
ఈ సమాధానమున శాస్త్రిగారు ధార్మ్యమునే యవలంబిం
చిరి. కరుణారసవాదులు భావిసంప్రయోగ నిశ్చయము
రామునకు లేదని వక్కాణింపుచుండ రతి నశించుటకు హే
తువు లేదని సమాధానము చేస్తుట యసంగతము - రతి
నశించుటకు భావిసంప్రయోగ నిశ్చయము లేకపోవుటయే
హేతువగుచుండగా రతి నశించుటకు హేతువు లేదనుట
శ్రీ శాస్త్రిగారి యవిమర్శకత్వము బోధించుచున్నది. రతి

నశించుటకు హేతువు లేదనుటలో రత్నభావమునకుఁ గరు
ణరసవాదులు మాపిన భావిసంప్రయోగ నిశ్చయభావ
మామమకు కారణము లేదని శ్రీ శాస్త్రిగారి యభి
ప్రాయము. ఇప్పుట్లు న శ్రీ శాస్త్రి గారు రతికి
హేతువగు భావిసంప్రయోగనిశ్చయము రామున శే
రితిగనున్నదో తెలుపవలసియున్నది. కాని యీ విషయ
మును శ్రీ శాస్త్రిగారు ఎల్లగా జారవిడిచిరి. ప్రమాణ
రహితమయిన రతిపత్రము నిరూపించి శోకము తత్కేరక
మగుటవలన నాశోకము రత్నంగమగుచున్నదని శాస్త్రి
గారు చెప్పుచు నిట రతికే ప్రాధాన్యముగాని శోకము
నకుఁ ప్రాధాన్యములేదని యుక్తిని వ్రాసిరి.

రామునకుఁ బునస్సమాగ మాశలేమని రతి నశించిన
దనియు, శోకమే యంగి యగుచున్నదనియుఁ గరుణారస
వాదు లున్నోమిందుండ శాస్త్రిగారిది పెడచెవినిబెట్టి
తిను పట్టునీడక, ప్రమాణములుమాత్రక రతి యున్నదని
చెప్పుచు శోక మంగికావరి చెప్పుట యసమంజసము.

మఱియు శ్రీ శాస్త్రిగారు “ఎల్లయినను నిర్వృ
దాదిసమున్నేషమాత్రము చేతనే శోకమునకు స్థాయి
త్వము నంగీకరించుకెడఁ బ్రవాసాది విప్రలంభములన్నిటి
యందును శృంగార వ్యవహార ముద్దమించును. కావున
షకలాబంకారిక విషయవిశోధము దుర్వారమగును. శోక
ము రత్నంగమగుట “ప్రవాసాది విప్రలంభములందు చిరి
తార్థమగునుగాని యిచ్చుటఁ గాదనుటయు యుక్తము
కాదు. ప్రవాసాది విప్రలంభములను దీనికిని భేదము
నిరూపింప కక్రమముగాదు” అని వ్రాసిరి.

నిర్వృదాది సమున్నేషమాత్రము చేతనే శోకము
నకు స్థాయిత్వములేదనుట నిర్వివాదమే; కాని నిర్వృదాది
సమున్నేషమున్నను పునస్సమాగమాశే యుండుటందేసి
ప్రవాస విప్రలంభాదులందు శోకమునకు స్థాయిత్వము
లేదు. ఈ నాటకమంపెన్నదో: నిర్వృదాది సమున్నేష
మును, పునస్సమాగమాశా భావమును నుండుటందేసి శోక
మునకు స్థాయిత్వము నంగీకరింపక తప్పును. అట్లుగుటఁ
ప్రవాసవిప్రలంభాదులకును, నేతన్నాటకరసమునకును భేద
ములేదనిచెప్పిన శ్రీ శాస్త్రిగారివాదమపాస్తమగుచున్నది.

మఱియు “నాయికయొక్క చీవననిశ్చయమును, బానియ భావము నను నీరెండింటిని బట్టి జైలక్షణము గలదని చెప్పబడును నుచితము గాదు. ఆదియును నను బానికిని దీనికిని భేదము లేదు. ఆదియును గాక హిరణ్యయప్రతికృతిని సహధర్మచారిణిగాఁ జేయుటచేత సీతాశీలనిశ్చయమే యిందుఁ జెప్పితరవలయును.” అని కాన్త్రీగారు వ్రాసిరి. మృతిత్వనిశ్చయము రామునకు లేదన్నమాట మేమంగీకరించినదే. హిరణ్యయప్రతికృతిని సహధర్మచారిణిగాఁ జేయుటచేత రామునికి సీతాశీలత్వ నిశ్చయమే యున్నదని చెప్పిన శ్రీకాన్త్రీగారి వాదము మాత్రమంగీకార్యము కాదు. రామునకు సీతాశీలనిశ్చయమునే కాన్త్రీగారంగీకరించినచో “క్రవ్యాస్థిరంగలతికానియతం విలుప్తా” ఇత్యాదులచే రామునకు మృతిత్వ సంభావనయే బాని మృతినిశ్చయము లేదని చెప్పిన కాన్త్రీగారి పూర్వవిచనమునకు వ్యాపాతి వాటిల్లెడిని, మృతిత్వ సంభావన యున్నపుడు శీవత్వనిశ్చయమునకును, శీవత్వ నిశ్చయమున్నపుడు మృతిత్వ సంభావనకును నసత్యము సర్వజనీనము. కావ మృతిత్వసంభావన నంగీకరించిన శీవత్వనిశ్చయము లేదనికాని, శీవత్వనిశ్చయము నంగీకరించినయెడ మృతిత్వసంభావన లేదనికాని యంగీకరింపకతప్పదు. మఱియు హిరణ్యయప్రతికృతికరణముం బట్టి శీవత్వనిశ్చయము నంగీకరించినచో కాన్త్రీగారికి మృతిత్వ సంభావనామాత్ర ప్రమామలైన “నియతిం విలుప్తా” ఇత్యాదులతో కాన్త్రీగారి వాదమునకు విరోధము వాటిల్లెడిని.

కావున రామునకు సీతామృతిత్వ నిశ్చయమును లేదు. తత్వనిశ్చయమును లేదని చెప్పితరవలయును. మృతిత్వనిశ్చయము లేనంతమాత్రముచేతనే ప్రతికృతికరణముపపన్ని మగుచుండఁగా శీవత్వనిశ్చయము లేనిచోఁ బ్రతికృతికరణ మనపపన్ని మనుటలోఁ దమపట్టుదల యనివార్యమని కాఁబోలు కాన్త్రీగారి యూహ.

మఱియు రామునకు సీతాప్రాప్త్యాక కలదనుట కింకాయొత్తిని దెలిసియున్నాడు. “ఇదియును గాక శీవత్వనిశ్చయము లేనియెడఁ బ్రాప్త్యాక గారణాంతరము లేనందున వదిలేకపోగాఁ బ్రాప్త్యాకచేతనే నిర్వ

హింపఁదగిన గర్భసంధికే యుచ్చేదాపత్తి కలుగుటచేత నీనాటకమునకే యాత్మగత్యుపహిల్లుచున్నది.” అని.

వైవిషయమును శ్రీకాన్త్రీగారు పూర్వదృష్టితో నాలొందించి వ్రాసినట్లు కన్పట్టుచున్నది. నాటకమందుండవలసిన గర్భసంధి “ప్రాప్త్యాకచే” నిర్వహింపఁదగిన దగుటవలనఁ గవి యేర్పరచిన నైన ప్రాప్తిఁ బొందుపలేవని యాలంకారికుల యభిప్రాయము. కాని నాయకునకుఁ బ్రాప్త్యాకే యున్నపుడే గర్భసంధియగుననికాదు. కావుననే ఋషిచవల శ్రీయోవితిరణ రూపమున దీక్షమును మురళా తమనా వాక్యములచేఁ గవి యశ్వేషించినాఁడు.

కాన్త్రీగారి యొక్క యంత సమంజసమో పాతకుల కిష్టము తెలియఁగలదు. ఇంతయు వ్రాసి కాన్త్రీగారు “అట్లయినచో నిందలి రసము కరుణముగా ననుభవగోచరమగునా? శృంగారముగా ననుభవగోచర మగునా? అనిన కరుణావిప్రలంభ శృంగారముగా” నని సదుత్తరము” అని వ్రాసిరి.

కరుణావిప్రలంభమును సాధింప నెందిన శ్రీకాన్త్రీగారినిఁ బోలువారికి రసము కరుణావిప్రలంభముగా గోచరింపవచ్చును. కాని యసంఖ్యాకులగు కరుణరసవాదులకుఁ గరుణరసముగా గోచరించును. ఇట్లుండ శ్రీకాన్త్రీగారు “కరుణావిప్రలంభముగా నని సదుత్తరము” అని వ్రాయుట పొరపాటు. కరుణరసవాదు లసంఖ్యాకులనుటకు “బహు జనసమ్మతముగు కరుణరస ప్రాధాన్యము నంగీకరించుట కంతమాత్రమును నా యంతకాత్మ సమ్మతించుటలేదు” అని వ్రాసిన కాన్త్రీగారే ప్రమామము.

మఱియు కాన్త్రీగారు
 “యత్రైకస్మిన్ విపన్నేఽశోః మృతకల్పేపి తద్గతమ్;
 నాయకః ప్రలపేఽప్రేష్టు కరుణోఽసా స్మృతో యథా.

 స్త్రీపుంసయో ర్భవే దేవ సాక్షేత్ సుంగమే పునః;
 శృంగార విషవప్రాయః కరుణ స్వాస్థ్యేన వాన్యథా.”
 ఇత్యాదికముచే గాదంబరియందు మహాశ్వేతకును, గుహరసంభవమున రలికిని నిష్ప్రజనమరణమున్నను జంద్రమండ

లాంతగతపురుషవాక్య శ్రవణముచేతను, నాకాశవాణి
వాక్యశ్రవణముచేతను భర్తృశీలిత్వ నిశ్చయముగలిగి పున
స్సమాగమాశ జనించుటచే వారి వాక్రయించిన రసము
కరుణావిప్రలంభ మయ్యెనుని నిరూపించి, “రఘువంశమునం
దజప్రలాపమున నిట్టియంథా భేదము లేదు. అజాని కిందు
మతిమృతి ప్రత్యక్షమైనది పునస్సమాగమాభివాష మంతు
రించుటకు గారణములేనందున నచ్చట శృంగార సంస్ప
ర్శమే లేకుండుటం గేవల కరుణరసమని యాలంకారికు
లందఱు నైకకంఠ్యముగా నంగీకరించుచున్నారు” అని
వ్రాసిరి.

దీనింబట్టి శ్రీకాష్ట్రీగారేమి, సర్వాలంకారికులేమి,
రఘువంశమున నజానికే బునస్సమాగమాశ లేనందునఁ
గేవలకరుణమే రసమని యంగీకరించిన సంగతి పాతకులకు
విశదము.

అపై నొకనా శ్రీకాష్ట్రీగారు “మఱియు నలం
కార శేఖరాది గ్రంథములయందు

స్వాతేకతరపంచత్యే సంపత్కారమర క్తయోః;
శృంగారః కరుణాభోగ్యైరయ మజన్మ్యైవ రలేరేత.

ఇత్యాదికముచే మృతత్వజ్ఞానమున్నను పశ్చాత్సమాగ
మము లేకున్ననుగూడఁ కరుణావిప్రలంభ శృంగారత్వ మం
గీకరింపఁబడి యున్నది” అని వ్రాసిరి.

దీనింబట్టి మాషణఁగ గొంద తాలంకారికులు రఘు
వంశమునం దజవిలాపమునఁగూడ కరుణావిప్రలంభమే రస
మని యొప్పినట్లు కన్పట్టుచున్నది. అట్లుంట నజవిలాప
మునఁ గరుణమే రసమని యాలంకారికులందఱు నైకకం
ఠ్యముగా నంగీకరించుచున్నారని కాష్ట్రీగారు వ్రాయుట
స్పష్టమగు లేవు. ఆలంకారికులలోఁ గొందఱుజానికే
గరుణావిప్రలంభము రసమని చెప్పుచుండఁగా నాలంకారి
కులందఱికి నైకకంఠ్యమెట్లు నుదిరెనో శ్రీ కాష్ట్రీగారే
సెలవీయవలసియున్నది.

“సువశ్యామ వీరరాఘవప్రముఖులగు వ్యాఖ్యాత
లీనాటకము కరుణరసప్రధానమనియే వ్యాఖ్యానములు
రచించిరి.” అని చెప్పిన కరుణరసవాదుల పదుమూడవ

యుక్తికి సమాధానము చెప్పుమఁ గరుణరసవాదులగు వీర
రాఘవాదులు న్నేభించినవన్నియు యథాగములు కావ
నియు, వీరరాఘవుఁడు భవభూతిభావముం దెలియఁ
జాలక

“యదప్రోచ్ఛంఖలం కించిత్కవి నాశేన బన్ధతే
నిరంకుశతయా తస్మ సమాధేయం మనీషిభిః.”

అని భవభూతియందు దోషాలోపముం గావించివాఁడు.”
అని కాష్ట్రీగారు చెప్పివారు.

వీరరాఘవుని యభిప్రాయము భవభూతిపై దోషా
లోపము చేయవలెననిగాదు.

“భవభూతేః కవీంద్రస్య క్వ గంభీరో గిరాం భవః;
క్వ మన్మతి రతిమాలా సహాయోఽత్ర పాయననః”

ఇత్యాదికముచే భవభూతియందు గొప్ప గౌర
వము జూపిన వీరరాఘవుఁడు భవభూతిపై దోషాలోప
ముం గావించువా? మహాకవులు సమర్థులు గావున వారి
గ్రంథముల నుచ్చంఖలములన్నను “నిరంకుశః కవయః”
అను యుక్తి ననుసరించి యా యుచ్చంఖలములు సమా
ధేయములేకాని మాన్యములుగాని వీరరాఘవుని యభి
ప్రాయము స్పష్టమగుచుండ, వీరరాఘవుఁడు భవభూతిపై
దోషాలోపముం గావించివాఁడని కాష్ట్రీగారు చెప్పుట
యతిసాహచర్యము. పైలోకముచే వ్యాఖ్యాతకు భవ
భూతియందుఁగల గౌరవాతిశయమే స్పష్టమగుచున్న
సంగతి సాగ్యజనికము. వీరు పదువార్లన యుక్తికేఁజెప్పిన
సమాధానము మాకు విప్రతిపన్నముకాదు. ఇక వీరు కరు
ణరసవాదుల పదునైదవయుక్తికి చెప్పిన సమాధానమును
విమర్శింపము. “భవభూతికిం దరువాలివారగు గోవర్ధనా
చార్యాది మహాకవులు “భవభూతేస్సంబంధామృతపర
భూతేవ భారతీభాతి, ఏతిత్యైతకాదుశ్చ్యే కింవన్యథా గో
దితి గ్రావా” ఇత్యాదికమువలనం గరుణరసప్రధానమని
యే ప్రశంసించియున్నారు” అని కరుణరసవాదులు.

దానికి శ్రీ కాష్ట్రీగారు “గోవర్ధనాచార్యాదులు
విప్రలంభాంగమును కరుణముచే ప్రశంసించికాని శుద్ధ
కరుణమని వారికిలంపు కాదు. “అగ్రావాగోదిత్యపిదశతి

వశ్యావృత్తులు" అనునది పూర్వవిరహవశ్యావృత్తము కాని యుత్తర విరహవశ్యావృత్తముకాదు..... అని సమాధానము చెప్పిరి.

గోవిందనాచార్యుడు భవభూతివాటకమునఁ గరుణము గనపఱియు, శివాటకమునందలి కావ్యమునవలె నంత శేషముయైనను వాపోనఁమానదనియుఁ జెప్పినాఁడు. కాని యావాటకమునందలి పూర్వవిరహవశ్యావృత్తమునకుఁ రాయి మీది వావాపునని విచింపలేదు. అట్టిచోఁ "అగ్రవాగోవింద్యురీ దశతి వదన్యహృదయమ్" అనునది పూర్వవిరహవశ్యావృత్తముకాని యుత్తరవిరహవశ్యావృత్తముకాదు" — అని శాస్త్రిగారు చెప్పిన సమాధానము, పృథ్వీదేవము నింతపత్తియనఁ జట్టికావ్యమో యేతన్నోకమున 'కావ్యశ్య' అను పదమునకుఁ గరుణ రసముని యర్థముకాదు. "అనుట కట్టి కారణమై యున్నది.

"అగ్రవాగోవింద్యురీ దశతి" అనునది పూర్వవిరహవశ్యావృత్తమైనను, "వీరిత్సృతికారుణ్య" అనునపుడు కరుణరసవిధముగాఁ జెప్పుట కపరుంజనతి లేదుకదా!

౧౨, ౧౩, ౧౪, యుక్తులకు వీరుచెప్పిన సమాధానములు శ్రీశాస్త్రిగారులు మా కరుణరసస్థాపకావశ్యావశమానందు విమర్శింపఁబడును.

"యత్రైకస్మిన్ విపక్షేఽన్యమృతకల్పేఽపి ద్వైతమ్; నాయకః ప్రతిపక్షేఽస్మిన్ కరుణోఽసౌ స్మృతో యథా".
.....

"స్త్రిప్రసయా ర్జవే దేవ సాపేక్ష స్సంగమే ప్రసః శృంగారనివప్రాయః కరుణ స్సన్ధిత్ స నాన్యథా".

అని శృంగారతిలకమునఁ గరుణ విప్రలంభ లక్షణము చెప్పఁబడెను. కరుణ విప్రలంభమున స్త్రీప్రసయమునఁ గావచ్చుమాగమాశి యుండుననియు, శివించఁ గేలు కరుణునియు లక్షణకర్తృప్రాయము. ప్రస్తుత నాటక

మున రామునకు వీతావిద్యయక పునస్సనాగమాశి లేమిం జేసి కరుణవిప్రలంభము కాకపోవుట వస్తువు.

"ఇష్టనాశా దిదిష్టప్తౌ శోకాత్మా కరుణో నునమ్; నిత్యాహో వ్యాపియతి....."

అని శివూపక కర్తయగు శివంజయుండు కరుణరసము ఎకు లక్షణము చెప్పియున్నాఁడు. అనఁగా నిష్టనాశి యున్నప్పుడు కరుణరసముని ప్రేక్షోకమున కభ్యప్రాయము. ప్రస్తుతియు రామునకుఁ బ్రియానాశియు గలుగుటచే నిండిరినను కరుణరసమునకు నిష్టనాశము. శ్రావీనాలంకారగ్రంథమున దిశిహంపకమునకుఁ బ్రామాణ్యములేదనుట సాహసము. అట్లే నవీనాలంకార గ్రంథమున, పౌనఃపన్యసమునకు నున ప్రతాపగుర్దీయనకును ప్రామాణ్యము లేదనుటయు సంగతియుకాదు.

ఇదే శాస్త్రిగారు "ఇష్టనాశి" పదమునకు నిష్టనాశియని యర్థము చెప్పి, మృతియున్నపుడే కరుణరసము, లేనప్పుడు కరుణయు గాఁడుగురీమా. సమాధానము చెప్పుచున్నాము. నాశిశబ్ద సుర్యనాశక 'నశి' నామాత్మ్యమునకుటే నాశిమనఁగా నవిద్యనమనియే యర్థముకాని, మృతియనికాదు. మఱియు, శ్రీశాస్త్రిగారు నాశిబ్దము వ్యాఖ్యింపకమినినచోఁ, గరుణరసవాదులు చూపిన "ఏకస్వంప్రతి వాశిప్రియతియ" అనుదానికి "ఇందు "నాశిప్రియతియ" అని యందునుటలల నిదియొక పాదకమని కరుణరసవాదులు భ్రాంతిబొందుచున్నారు. నాశిమనఁగా వాదలేతియకుండట కాని మృతికాదు. "ఏప్తే నృతే ప్రణతిలే" ఇత్యోపిప్రయోగములం జూచుండు. అను శ్రీశాస్త్రిగారి పూర్వోక్తికి వైరుధ్యము వాటిల్లదీని. తిద్విగోప పరిహరమునకై "నాశి" పదమున కవిద్యనమర్థమని శ్రీశాస్త్రిగారు మీది తప్పక యొప్పుకొనవలసి యున్నది. నిష్కళానినప్పుడు ప్రస్తుతియు రామునకుఁ బ్రియా-ఽవిద్యనమును, పునస్సనాగమాశి లేమింజేసి శృంగారరసబాధ నిష్టియమును నున్నది కనుక కరుణముని శాస్త్రిగారు రంగీకరింపక తప్పదు. ఇది యుధయతిపూరియగు రజ్జువు. కరుణరసము పునస్సనాగమాశాభావ ప్రయోజ్యయను సంగతి శ్రీశాస్త్రిగారు కూడి

పలుసార్లంగీకరించినదే. కావున రామునకుఁ బ్రామా పు నస్సమాగమాళి యందుకంతయు లేదనుపంగతిని ప్రమా దముగ నిరూపించుచున్నారము. స్వతీయాంకమువలెని రాముడు “అన్యవీవాదు మనునా విపర్యయో వర్తతే.

“ఉపాయానాం భావా దవిరలవిరోధవ్యతిరే క్తిమత్తైర్వీరాణాం బనితజగదత్యుత్కృతరసః; వియోగోమగ్ధాత్మ్య స్పృహలు రిప్రహలౌషధ రథా త్కృటుస్తాస్త్రింసనశ్శో నిరసానయం త్వప్రతివిధిః.”

అని విలపించుచున్నాడు. దీనింబట్టి పూర్వవిగమము సావధికమనియు, నీవిగమము స్వయంకృతియగుట నలన యావద్విభావి యనియు, నట్లునటు బాసకీ పునర్దవము వగు నీటు లేనియు రాముని యశ్శీప్రాచయని విశ్వాస్థ ముచున్నది. వియోగనివివిధకన్య భానమన్నపుడు పున స్సమాగమాళి లేకపోవుట సర్వాంశకారిక సమ్మతము కదా.

ప్రస్తుతము రామునకుఁ నిరసాధికత్వజ్ఞానమున్నం దునఁ బునస్సమాగమాళి యందులు కనకాళియైతేమి గతి నశించుటచే శృంగారము, గపము గాదని యొప్పుకొనిక తప్పుదు. అట్లే మేమిదివిషయ చెప్పిన “మఖసంసేవా యోని” అనునదియొక రామునకు నీతాపునస్సమాగమాళా భావమునే చాటుచున్నది.

పాతమలారా! రామునకు నీతావియోగ నిరసాధికత్వజ్ఞానము కలదిని భిన్నాతి పలుసార్లు స్పష్టముగఁ జాటినాఁడు.

నిరసాధికత్వజ్ఞాన మున్నపుడు పునస్సమాగమాళి కలుగుటకు వీలుండునని యెవ్వరును చెప్పఁజాలరు. పున స్సమాగమాళి రామునకున్నను “మఖసంసేవా నీతావిర పామును నిరసాధిగా రాముడు కలందినాఁడు” అని యొకవేళ కరగావిప్రబంధివాగు లనవచ్చునా, అదియవ్యా య్యము.

పైజ్ఞోకముచే మఖసంసేవా చేతి నిరసాధికత్వమునే రాముడు చెప్పుటలేదు. పూర్వవిరహము సావధి య నియు,నిప్పటివిరహము పునస్సమాగ మోపాయము లేకపో

వుటచే నిరసాధి అనియుఁ జెప్పి కెంతికిని భేదమునుకూడఁ గావుమున్నాఁడు. రాముఁడొక్కఁడే యావిరహము నిరసాధికమని తెలిచిననో నది మఖసంసేవామృత భావించిన నని తలఁపవచ్చును. అట్లు గాకయు నేమనీయవచ్చును సావధిక మనిరించునపుడే మఖసంసేవామృత కల నివసములు యాప మంజస మనుట యెల్లరకును విదితమే.

మహాంకమందలి కుటుంబ రామునేల యేచ్చుచు న్నామి ప్రశ్నించిన లవునిలో “అయి నత్స!

“నివా నీతాతేన్యా కిమిహి న మఖం రఘుపతేః ప్రేమా వాళే కృష్ణ్యం కిల జగద్రణ్యంహి భవతి; నవ మేవా స్తావా నయ మసి వియోగో నిరవతిః కి మేవం త్వం పున్య స్వనధికరిరామాయణ ఇవ.”

అని మఖకారణములఁ దెలిపినాఁడు.

ఇందు “అయమసి వియోగో నిరసాధిః” అనుటచేఁ గురునకుఁగూడ నీతాంమ వియోగ నిరసాధికత్వజ్ఞాన మున్నట్లును, పునస్సమాగమాళి లేనందునఁ నీవిల శోక మే రామునకుఁ కలదిని తెలందినట్లును విశ్వాస్థమగుచున్నది. మలేయు సప్తమాంకమున పృథివి (విట్టూర్పుపిడిపి); “లేపి! నీతాం ప్రమాయ కథ మాశ్శిడిమి.

“సోభర్షరం రాక్షసమధ్యవాసః త్యాగో ద్విరీచిస్తు సురుస్సహాఽస్యా”

అని యిప్పటి నీతాత్యాగమనమను నీతాంముల పూర్వ వియోగమనమను వైలక్షణ్యమును స్పష్టముగ నిరూపిం చెను. యావిశ్లేషభావియగు నీత్యాగము సురుస్సహ మనియు చెప్పిడించెను.

ఇక శ్రీ కాశ్మీరగు పండ్రెండవ యుక్తికి సమాధానము చెప్పుసంభగ మున “ప్రవాసాదే విప్రలంభ ముండును నీకిది భేదము నిరూపింప శక్యముగాను” అని వ్రాసెడి. ప్రవాసవిప్రలంభాదులును, బ్రస్తుతనాటక రస మునకును భేదములేదని కాశ్మీర గారి యభిప్రాయము. ప్రవాసవిప్రలంభాధికమునకును బ్రస్తుతనాటకమునకును భేదమున్న సంగతి భిన్నాతి స్పష్టముగ మహాంకమందలి

“చిగంధాన్త్యాన్త్యాన్త్యానిహితః నిర్మయపురః
ప్రవాసే చాన్త్యానం నఖలు నకరోతి ప్రియజనః;
జగజ్జీర్ణారణ్యం భవతి చ కలతే పుష్కరతే
కుమారానారాణా తదను హృదయం పవ్యతః”

అను శ్లోకముచే మన్మత్ కరించినాడు.

“ప్రవాసమునందు ప్రియజనము చిరకాలము
ధ్యానింపఁబడి ధ్యాయకు నోచున్నను. కళత్రము నశించి
నప్పుడప్పు నో, ప్రవాసమునందు జోలె పునరాగమన
శంక లేమిం జేసి జగముంతయు కూన్యముగఁ గన్పట్టును.
పిదప హృదయము కుమగ్ని రావించుండుఁ బవ్యమగును”
అని వై శ్లోకముని కభిప్రాయము. మఱియు నిందు రాము
నకుఁ బ్రియ నాశమును, తజ్జన్యమును శోకాధిక్యమును గవి
నిరూపించినాడు. ఇందు భవభూతి “జగజ్జీర్ణారణ్యం
భవతి చ కలతే పుష్కరతే” అను పాదముచే రామునకు
నీతా పునస్సమాగమాశలేదని స్పష్టముగఁ జాటు
చున్నాడు.

అట్లుంటఁ బ్రవాసవిప్రలంభ కరుణావిప్రలంభాది
వాదము లీ యొక్క శ్లోకముచేతనే పరాస్తము లగు
చున్నవి.

సహృదయులగు పాకకులారా! యిందలి రసము
కరుణమో, కరుణావిప్రలంభమో బాగుగ గ్రహించితిరా?

ఇట్లెన్నో అట్లు భవభూతి రామునకు శోకాధి
క్యమును నిరూపించుచుఁ గరుణము రసమని గుప్పట్టు
ముగఁ జాటుచుండ, సేనో కొన్ని యనుపపన్నములగు
యుక్తులఁ జూపి కరుణావిప్రలంభమే యిందలి రసమని
వాదించు కరుణావిప్రలంభవాదుల వాదము వారి మాగ్ధ్య
మునే వెల్లడి చేయుచున్నది. ఇంక కరుణావిప్రలంభ
వాదులగు కాశ్మీరీగారు “ఏకోరసః కరుణావేద నిమిత్తి
భేదాత్” అనుచోఁ గరుణ పదమునకు గరుణావిప్రలంభ
మర్థమని నెలవిచ్చియున్నారు.

కరుణాపదమునకుఁ గరుణావిప్రలంభ మర్థముచెప్పుట
గొప్పతప్ప. శ్రీకాశ్మీరీగారు

“లోకాంతరగతే యూని.....

కరుణ స్మ త దోచ్యతే.”

అని యుదాహరించి యర్థము వ్రాసి, “యిందును ‘కరుణా
విప్రలంభః’ అనుటకు ‘కరుణః’ అని భోజముచేరాజా
మాడఁ బ్రయోగించినాడు. కావునఁ గరుణావిప్రలంభ
మును గరుణమని చెప్పుటయుఁ గలవనుట నిర్వివాదము.”
అని చెప్పి వై శ్లోకమునఁ గరుణాపదమునకుఁ గరుణావిప్రలంభ
మని యర్థముచెప్పుట తప్పుగాదని స్పష్టికరించిరి. ఈయనా
హ యపంగతము. సరస్వతీ కంఠాధరమున భోజరాజు

“వాధిగన్యతీ చాభీష్టం విప్రలంభస్తకోచ్యతే;

పూర్వానురాగో మానశ్చ ప్రవాసః కరుణాశ్చిహ్నః.

పురుషస్త్రీ ప్రకాండేషు చతుఃకాండః ప్రకాశితే”

అనిచెప్పి పిదప “లోకాంతరగతే.....కరుణాస్మ తదో
చ్యతే” అని చెప్పుటచేఁ బై విప్రలంభప దానువృత్తిచే
“కరుణః” అనుపదమునకుఁ గరుణావిప్రలంభమనియర్థము
చెప్పఁబడినది. కాని యెల్లెడలఁ గరుణాపదమునకుఁ గరుణా
విప్రలంభ మర్థముగాఁ జెప్పుట తప్పుట నిర్దిష్టము.

మఱియు భోజరాజు కరుణావిప్రలంభమునఁ గరుణా
మంగమగుటవలనఁ గరుణా విప్రలంభమందుఁ గరుణాత్మ
కత్వము నాలోపించినాడు. కాని “కరుణః” అనుపద
మునకుఁ గరుణావిప్రలంభ మర్థమని చెప్పలేదు. “కరుణః”
అను పదమునకుఁ గరుణాత్మకమని యర్థమనియు, నది యను
వర్తమాన విప్రలంభ పదార్థముతో నన్వయించుటచేఁ
గరుణావిప్రలంభమని యర్థమువచ్చునని భోజరాజు నభి
ప్రాయము. ఇట్లే యితరగ్రంథస్థ కరుణాపదములకును
గరుణావిప్రలంభ మర్థము.

ప్రస్తుతము “కరుణః” అనుపదమునకుఁ గరుణా
త్మకమని యర్థముచెప్పినను విప్రలంభార్థ బోధకముగు
పదములేమింటేసి కరుణావిప్రలంభమను మర్థము బోధ్యము
గాదని నిరాఘాటముగఁ జెప్పఁగలము.

సప్రమాదముగ నిట్లు కాశ్మీరీగారి వాదమును ఖం
డించి యింతకు మేము సిద్ధాంతీకరించున దేమనఁగా,—

“ఇష్టజనమ్మతి లేకున్నను దన్నాశ్రయించి పునస్స
మాగమాశలేమి నీనాటకమునఁ గరుణమే రసము; కాని
తదన్యములు గావు.” అని.

కామినియా నూనె

మేనకు వేల కుటుంబములయందు ఉపయోగించబడుచున్నది
ఎందుకు?

కామినియా నూనె

కెంట్రుకలు ఊడిపోవుటను ఆపించుకొనును.

కామినియా నూనె

తలను మృదులము చేయును.

కామినియా నూనె

తలకు చల్లదనమును గలిగించును.

కామినియా నూనె

తలకు సంబంధించిన వ్యాధులను తగ్గించును. ఉదాహరణకు ముగ్గులు, తలకు చల్లదనమును గలిగించును.

కామినియా నూనె

మందు వెంట్రుకలు పెరుగుట కుండునట్లు మైన నెయ్యిలు, మెరుగు కాయలను అయోజ్యములు గలవు.

కామినియా నూనె మనోహరమైనట్టియు ఆహ్లాదకరమైన సువాసనగలది.

కామినియా నూనె శిశుజములకు ప్రాణము, ఇట్టి సువాసనము బంధువులననే వేలకొలది కుటుంబములందు కామినియా నూనె ఎక్కువగా వాడబడుచున్నది.

కామినియా నూనెను ఉపయోగించునట్టివారు గమకనే దీనిని "శిశుజములకు ప్రాణము" దీని యందు గల లాభకారియైన సువాసనలను బట్టి తెలుపుచున్నాడు.

బుడ్డి 1 కి ధర రు. 1. వి. పి. ఖర్చులు ల. 6. ప్రత్యేకము.

బుడ్డి 3 కి ధర రు. 2-10-0. వి. పి. ఖర్చులు 0-12-0. ప్రత్యేకము.

అత్తరులకు రాజైన

ఓటో దిల్ బహార్ (రిజిస్టరు)

హిందూ దేశమునందు దీనిని గల ఎవరైనా ఆస్తినికే అమ్మకము చేసిరి గల ఆసాధారణమైన ప్రేక్షకులను గుఱుచుచున్నాము. కొన్ని బొట్లు చేసి కుమారులైన కొద్దిని నీటి పుష్పములు, మల్లెపుష్పముల వాసనలతో మనోహరమైన నీటి సువాసనను గలిగించుచున్నది.

1 బొ. బుడ్డి 1 కి రు. 2. 1 బొ. రు. 1-4-0. 1 బొ. 0-12-0.

వి. పి. ఖర్చులు అలాలు 6 ప్రత్యేకము.

2 ఆటాలు ప్రపాలబిళ్ళు పంపిన కాంటిన్ బుక్ పంపబడును.

కామినియా నూనె ఓటో దిల్ బహార్ ముద్రపడిన స్టాంపులను తీయించును దొరకును.

ఆంగ్లో ఇండియన్ డ్రగ్స్ అండ్ కెమికల్ కంపెనీ.

తపాలపెట్టె నెం. 2132. బొంబాయి నెం. 2.

కొలది ప్రతులే గలవు!!

మతివంచన
దీపిక.

చెం దు. 1-4-0 పోపు ఖమ్మలు ప్రత్యేకము.

చిరునామా:—ఆనందబోధిని ఆఫీసు, రి, పెంకటేశమేష్ట్ర వీధి, మద్రాసు.

చిర కాలమునుండి బాధించుచున్న మూత్ర వ్యాధులకును శగ
(గ నేరియా) వ్యాధికిని క్రొత్తగాకని పెట్టుబడిన
దివ్యాషధము.

గ హ్లా లి రా (విజ్ఞప్తరు)

[illegible]

అక్షరము:—డాక్టర్ డి. యన్. జన్నాని, 137 కె కావేరి, గులాబ్ వాడీ, హైదరాబాద్ 4

Tel: Add. "GONORILLER" Dr. D. N. JASANI, 137 Kika Street, Gulalvabi, Bomday, 4

ఆశ్చర్యములేదు-భ్రాంతిలేదు-ఒక నిజమైన కానుక

6 బుట్ట "మోహనబిలాస్" తలనూనెను రూ 6 లకే కొనుగట్టివారికి

నామముతో నామో ఒకటికొకటి లేదా గణితమునకు 162 రుపాయలకానుకలతో ఇవాను ౧౦ సంవత్సరము.

మోహనబిలాస్ తలనూనె

ఈ నూనెను వీరికి అందజేసే అర్హతను మనకు తెలియ
య్యవచ్చును. మనాసవేయందు అద్వితీయ మైనది.
ఒకసారి పాడిన దీని మనోహరమైన మనాసన 24
గంటలవరకు కుండును. రెలమి చిల్లగానుంచి, పెండ్లి
కలు బాగుగా పెరుగుటకు తోడ్పడును. వెండ్లిక
లకు రంకును గలిగించుటచేత మేగాక, ఇంద్రజాల
మునలే అద్భుతముగా పనిచేయును. ఒకబుడ్డి ధర
రూ. 1-0-0 లో ప్రతి. దీనికాదే 6 బుట్టలకాదు
వారికి ఈదీనులెలుపబడిన బహుమతులీవ్వబడును.

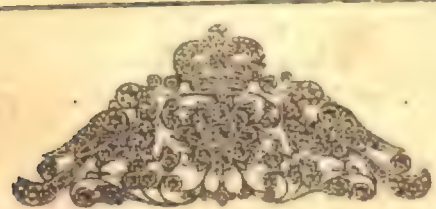
ఒకజరి మలోచనములు, పిస్టల్, టాయి
లెక్ నువ్వు, ఒక బుడ్డి అత్తిరు, జేబునం దిముడు
దీనము, దివ్యదీపములు, పిస్టల్, పిస్టల్, పిస్టల్,
అడ్డము, పిస్టల్, పిస్టల్, పిస్టల్, పిస్టల్,
పిస్టల్, పిస్టల్, పిస్టల్, పిస్టల్, పిస్టల్,
ప్రేమినియనం, ఒకమంది పిస్టల్, పిస్టల్, ఒక
నోలుముతో, ఇండ్లియంగాక 144 వీటిబామ్మలు
రూ 12. 162 బహుమతులు రూ. 6 లకు మాత్రమే.
గణితమునకు 5 సం|| ప్రాచీ యియ్యబడును.

జర్నల్ గ్రామోఫోను ఉచితము

కామర వింతకాలమునంకినవచ్చును. ఇది మనము మన మనము 12 గంటలకు పీ
నాకొనవచ్చును. 18 వేలవరకునీయిం బోకొనవచ్చును. ఒక గ్రామోఫోను చాలామంది
నిద్రించును. పీకా 1-6 రూ. 0-6-0 మాత్రం. గ్రామోఫోనుతో కొనిన వారికా, మనము
నూములు ఒకటికొకటి ఇయ్యబడును. 1 పిస్టల్ కొనబడును. 2. పిస్టల్, పిస్టల్, పిస్టల్.
పూర్తివిలాసము అందగ వయందే వ్రాయవలెను.

AMERICAN COMMERCIAL CHEAP STORES., (Dept. 62)
Post Box No. 561, G. P. O. CALCUTTA.

శ్రీ లక్ష్మీ జ్యాలయరి కంపెనీ

మూన్యూఘాచ్చరింగు జ్యాలయలర్సు

అందు ధైర్యంను వర్తకము, బెజనాడ.

నవరసు బంగారమునకు చాచి నెరిసికీ మేలైన మామలకు సుప్రసిద్ధమైన స్థళము.

ప్రాప్తియును:—

ఎచ్చే ని లక్ష్మీ నారాయణ చౌదరి.

౨. దొడ్డి బెట్ట. దానిపై గోమతేశ్వరవిగ్రహము

శ్రావణ బెళ గొళ చిత్రములు

౧. గోమతేశ్వర విగ్రహము

ఇతర శాస్త్రీగారు పశువాదవయము క్రి సమాధానముచెప్పును "భవభూతికి గరుణవిప్రబంధిమని తాత్పర్యముగాని కగుగాముకాదు. కనుక సమంజే తాత్పర్యముయిన నాటకాంతమున రామునిపై సీతాపునస్సమాగమమునే చేయకపోవును." అను నొకయు క్తి నొసంగి యున్నారు. ఇదియు నవమధ్యపము.

కవి మంగళాంతియాచకముల రచించుట కాస్తాత్పర్యమునుచే నిట్లు మంగళాంతిముగ సీతారాములంబూర్ని వాడుక కావి కరుణవిప్రబంధ మిందలి రసముని నూచించుటకు గాదు.

ఇంత మాత్రముచే భవభూతికి గరుణరసమందు తాత్పర్యము గాదనుట సాధ్యము.

మఱయు శ్రీశాస్త్రీగారే "యీ నాటకమందుఁ దలముగాఁ గనుజానుభావిములు గోచరించుచుండుట సక్యము" అని ప్రవాచముచే గనుజానుభావిము లిందుఁ దలమునూర్చి మేము వేరుగా వ్రాయు నక్కఱలేదు. ఈ నాటకమునఁ గనుజవిప్రబంధము గలముకాదు. కావుననే "సర్వధా స ఏవభగవా ననేక వారపరికల్పితో విప్రబంధః పునః పునఃకలులగ్నాతిమాం" అను రామవాక్యము నంది "విప్రబంధః" అను పదమునకుఁ గరుణరసవారు లను కీరరాఘవాదులు "భ్రమః" అని వ్యాఖ్యానము చేసియున్నారు. మఱయుఁ బ్రాసీనులగు వాలంకాతి కులు కొందఱు, నవీనులు కొందఱును కరుణవిప్రబంధమును రసాంతరముగా పరిగణింపజేసెదరు.

మంగళూర్-పెషావర్ గ్రాండ్ ట్రంక్ ఎక్స్ప్రెస్

వేలాల నుబ్బారావుగారు, బి. ఏ.

హైదరాబాదుకు హిమాద్రి దర్భంగుల శత శైలంబనధులకు నేమనికట, వాసముల మూడునాల్గలోలనె కూర్పు-ఘనుడు మంగ్లోర్నెషావరు గ్రాండుటంకు. అవరవారిధితరంగాఘాతజాతీకరపూర్ణవృక్షదత్తగతుల దోగి, నవ్యాకాంధఃకగాసారసంకులచందనమహీగ్రహవనసంతతుల దేలి, ప్రాచీదశాంభోధి వీచీసమార్క్తిన్న వాతపోతిముల నుజ్జూత లూపి, కృష్ణాతరంగిణి నిష్ఠాత పనమానమానవానికంబులో దూరి, దక్షిణాశాఢహ్నుతనయాతుమారపూరిత సదాగతుల సౌప్రీతి ద్రావి వర్ణాంబుపానసంవర్ధమాన మహానితేఘంబుతోడ నయ్యాట లూపి, రేవాపగావేతసీవనాభ్యంతరోద్భూతవాయువులతో బోరు నలిపి, చర్మణ్వతీసరిత్ సంభూతమాతరిశ్వాంకురావళిల నుయ్యాల లూపి,

యమునాననీతీరకమతసంభక్తము క్తమగుత నమూహంబు భ్రమలఁ గొల్పి,
కాతద్రవాంభోజజాత సువాసనా సలలితశ్వననంచయము లాని,
పుణ్యరావీతటాగణ్యరోజాకాననాంతరాగత సమీరాలి గ్రోలి,
చంద్రభాగాదివ్యసలిలావగాహనశీతలాశుగముల జిమ్మివైచి,
ప్రాంచద్వితస్తానమాసీత దేవదారుద్రుమారణ్య మారుతము లీది,
భారతీసౌవర్ణహారసన్నిభసింధుగంధవాహంబుల గాసిపరచి,
భరతఖండమహోద్వీసవతుల నెల్ల-మూడున్నాల్లెన గడవక మున్నె చూపు,
కామరూపి మహావేగగామి యితడు-కాదు ప్రాణవిహీనమా గ్రాండుట్రంకు.

కేరలీవత్ జగిరులలో భ్రమియించు, ద్రవిడంగనానాభిదరుల దూరు,
ఆంధ్రకళింగ చంద్రాననాసీమంత నమసీమలందు బేరెములువారు,
మధ్యహిందూస్థానమహిలావలిత్ర యోగరిలసద్రోమాలి వనుల బారు,
మాలవారట్టపాంచాలాది తరుణీజన శరీరలావణ్యనదుల దాటు,
భరతవర్ష విలాసిని భవ్యరూప-కైతవారామ సౌరభోత్కరము లాన,
పరుగులాడు విలాసిరూపంబు గాని-కా దిది విచేతనంబైన గ్రాండుట్రంకు.

ఒకనాడు హృస్మోద మొదవించు 'నార్తువెన్సో' కంపెనీ'వారి రైలుబండ్లు,
ఒకనాడు సంతోష మొనగుచ్చు 'గ్రేటిండియా' పెనికొను'వారి యానవివహ
మొకనాడు హర్షంబు నొసగు 'నైజాము గారెంటీడు'వారి క్యాకేజిగములు,
ఒకనాడు నయనముల్ వికసింపగాజేయు 'యమ్మయస్యముల' వాహన సికాయ,
మొకదినమున 'సౌతిండియా' శకటజాల-మలర, నైక్యంబువలన సాధ్యము ధరిత్ర
పకల మని చాటు నదుపదేశప్రదాత-కాని కా దిది జడమైన 'గ్రాండుట్రంకు.'

(చిత్రావతి ప్రవేశించును. తేజసులావీరం పరికితీ, తేజపసుపురంగు వొక్కా, ముమ్మంగు ఒల్లెను ధరించుచున్నది. ఎఱ్ఱగన్నెలు బొందునులై వేర్పిగూర్చి వదిలెను వాలుకెడ చుట్టూపెచ్చల మిగిలిన మంచారపుప్పు మును తులాయిగా పెట్టుకొనినది. విశ్వపతిని చూడ లేదు.)

చిత్రావతి:—ఇవారే ఈ గంధర్వగోత్రం ఒకటి నచ్చి ఇంతింజను “నిత్య కేతీ” పాటుకొనే తేను. (చేతులు జోడించి అర్ధనిమాలితశక్తియై)

గీతిక

తెలుగు తల్లికి నిత్య కేతీ

తెలుగు రాజుకు నిత్య కేతీ

తెలుగు మంత్రికి నిత్య కేతీ

తెలుగు కవులకు నిత్య కేతీ

విశ్వపతి:—ఉప్పెన వచ్చిందిరా బాబూ!

చిత్రావతి:—నీకును పడిందిరా దేవుడా! ఏం?

ఎవర్నంటే ఎవరూనుంటాను? మంత్రం చెప్పిన శాస్త్ర చాలాను! ఇవారే “అన్నాశీ-పండుగ” ఎంతో శ్రేణి సంతో చేసుకుందామని మంత్రం చేసినా ఎంతో సంచర పడ్డాం-మారన్న భావనాను, పెద్దితాతగారు, ఇంకా తిమ్మన్నగారు” ధట్టుయూర్తిగారు “చిన్నారాణి, కూడా వస్తుంది. అన్నాశీతో సరసాలామతూ సవరంగాలాడించాలి అనుకున్నా; అన్న ఇట్లా ఏర్పాటు చేసుకున్నాం. ఎంత మారాంచేస్తే మానాన్న పాటలువ్రాసి ఇచ్చారు:— “రామకృష్ణకవిగారి పాటలు విరివించు అమ్మయీ!” అని అంతా బలవంతించేస్తే “పసలక్ష్మి వేమం” పాట, “పూలకోయిల” పాట “తెలుగు తల్లి” పాట పాడాలి అనుకున్నా.

విశ్వపతి:—పోనీ, పాడు, నేనూవింటాను.

చిత్రావతి:—చిన్నారాణి ముందు మంత్రని అలా ఎందుకు కర్వించావూ? అదికె కోపంవచ్చి నేళ్ళి పోయిందా! అన్నాశీవచ్చి “చిన్నాశీవి ఏదీ” అంటే ఏం చెప్పాలి?

విశ్వపతి:—చిన్న పిల్లవి నీ కందుకన్నా అంతటి ఆరాటము? అబ్బలా; పాటలా; పోనీ మంచికథ చెప్పవాలి

చిత్రావతి:—కథలు కానే ఉండి; ముందు నీకథ మిటో చెప్పు.

విశ్వపతి:—పోనీ నాకథ.

చిత్రావతి:—అన్నాశీ రాగానే అందలూకలిపి పాడితే బానుంటుంది “తెలుగు తల్లి” పాట నన్నా గారు వ్రాయించుంటే వ్రాయించాను. మంత్రకే పెద్దన్న తాతగారికి రానే సంత చెప్పించాను. చిన్నారాణి చెప్పుకో లేదు; నీకైనా చెప్పుకుంటావేమో అనుకున్నా.

విశ్వపతి:—చెప్పుకుంటాలేదు నువ్వి, నా కథ వివరాలి

చిత్రావతి:—ముందు పాట చెప్పుకో. అన్నాశీ రాగానే పాడాలి.

విశ్వపతి:—ఆడవాళ్ళతో పాటు మగవాళ్ళు కూడా పాటలు చెప్పుకోమంటానా.

చిత్రావతి:—అబ్బా! మగవాళ్ళు చెప్పుకునే పాటేనయ్యా అంటేను. మానాన్నగారు పిల్లలందరికీ “ధర్మతో పాడుకోండి” అని చెప్పితే చిన్నా కూడాను.

విశ్వపతి:—సరే చెప్పు.

చిత్రావతి:—నీవునాదా ధర్మతోనే చెప్పుకోవాలి.

విశ్వపతి:—చెప్పే చిక్కవచ్చిందే నీతో! కానీ చెప్పు.

చిత్రావతి:—

గీతిక

తెలుగుదేశము మాది

తెలుగువారము మేము

తెలుగువారే దేశ

దేశాల నేలూది

తెలుగు తల్లి నీకు జోహార!

[తిమ్మర్నమంత్రియొక్క ఆదర్శరాజసాధనను నిరూపించు నయిదంకముల అభినయరూపకము]

పాత్రసూచి

శ్రీ కృష్ణ దేవరాయలు:— ఆంధ్రసామ్రాజ్యము నకు ప్రభువు.

విశ్వపతి:—.....రాయలకు కృతకస్థాలకుడు.

తిమ్మర్న:—.....రాయల ప్రధానమంత్రి. మూడు తరములనుండి యాంధ్రసామ్రాజ్యమును దిద్దు కొనుచు వచ్చుచున్నాడు. కృష్ణరాయల నాదర్శప్రభువుగ జేయుటయే యతనిసాధన.

గోవిందరా:—..... తిమ్మర్న మంత్రిమహారుడు. ప్రధానపండితానుడు.

ప్రథమాంకము

రంగము ౧.

స్తానము:—తిమ్మర్న మంత్రియ్యరి గృహోద్యానము.

పనుయతు:—ఉదయము. (ఉద్యానమునందెల్లె డల సుశ్చిహ్నోరణములు చిత్రింపఁబడియున్నవి. విశ్వపతి విహరించుచుండును. తెల్లనిజాను, నీలపుటంగరఖా, ఎత్తిరితలపాగా, పచ్చినితురాయి, పసుపుబుచ్చులగోధుమ రంగు తాత్రెవీరమును ధరించి చేతిలో పవ్తనాళమును కలిగియుండెను. నాళమున కొక్కటే దళము మిగిలి యున్నది.)

విశ్వపతి:—

మ. అధికాసించుచు జీవికీనవగతి న్యాసము గావింపఁగా విధియెవ్వందు? ముదీనుచాతకము పై ప్రేలుంనివానించునే యధికారంబును నేగ్రహంబునకు నేయంకంబునన్ లేదు నా విధి నేనీనియమించుకొందునుస్వయంవేధస్త్రియారంభిస్తే

అల్లసాని పెద్దిరాజు (పెద్దవ):— గిరిదుర్గమండలాధిపతి. రాయలగృహస్థానమున కవిపితామహుడు.

రామకృష్ణకవి:—.....తెవారి అగ్రహారీకుడు.

చిన్నాదేవి:—.....రాయలరాణి.

మంచీర:—.....తిమ్మర్నమంత్రిమహారు.

చిత్రావతి:—.....రామకృష్ణకవి పెంపుడు కూతురు.

(దండనాథులు, నేలకులం మొదలగువారు పనుయోచితముగ వత్తురు.)

ఎవ్వడో ఎప్పుడో ఈకృష్ణమ నావృధయమున పడిది పెట్టిపోయెను. కాలదోషము పట్టిదాని స్వామ్యము నాకు సంక్రమించినది. ఏమి యీయైక్యతయ! అహ మేవ బ్రహ్మపరత-బ్రహ్మప్రతి-స్పష్టికీప్రతిస్పష్టి-కాల వాహినిక ఎదురపోక!-అప్రతిబ్రహ్మ పూర్వమొక విశ్వా మిశ్రుండే; శ్రుతియుడై పుట్టి బ్రహ్మవిధిని తుడిచిపెట్టు కొని బ్రహ్మపదుండెనాడు. నేను, రెండవ ప్రతిబ్రహ్మ. నే నేమిచేయుచున్నాను? శ్రుతియుడనై నాకు బ్రహ్మజన్మ బంధనముల డ్రెంచుకొని, ఈ స్వేచ్ఛను పూర్ణముగ ననుభవించవలెనన్న పంకాయప్రవేశమునవలెనే పరా దృష్టప్రవేశమున నీవత్కొలముండవలెను. కానినో పరాన్నభుక్కుడై కలకరాణా దివాళమున నిరుడెదుని తిరమున చిత్తుకుచున్న ఒకచేలి కాస్త్రోదాని కధికారికా గలుగుపెట్టు! అందుచేతనే తాత్రెవీరమృగస్థలింగ సంబంధ యశోతోహధారి, మహాంధ్ర చక్రవర్తి, శ్రీశ్రీకృష్ణదేవ రాయలస్థాలకుడగు నీదినే చారి విశ్వపతి నైతిని. ఓహో! చిత్రావతియో?

(చిత్రావతి ప్రవేశించును. శత్రులూచీ రంగు పరికిణి, శత్రువులపైరంగు తొక్కా, ముచ్చురంగు ఒడ్డును ధరించుచున్నది. ఎట్లాగ నీవు నాంచుములైల నేర్చుకొన్నవనందను వాలు జెడ చుట్టూ పెనవై దుక్కిని మందారపుష్పమును సురాయిగా పెట్టుకొనినది. విశ్వపతిని చూచి లేదు.)

చిత్రావతి:—ఇవార ఈ గంధర్వగోళం ఒకటి వచ్చి ఇంతింతు “నిత్య శత్రు” పాటుకోపే లేను. (చేతులు జోడించి అర్చనమారికనేత్రయై)

గీత

తెలుగు తల్లికి నిత్య శత్రు
తెలుగు రాజుకు నిత్య శత్రు
తెలుగు మంత్రికి నిత్య శత్రు
తెలుగు కవులకు నిత్య శత్రు

విశ్వపతి:—ఈ పైన వచ్చిందిరా చాచూ!

చిత్రావతి:—వీడును వడిందిరా దేవుడా! ఏం వర్తనలై ఎవరూకుంటాడు? మంత్రిర చెసిన కాన్తి చాలు! ఇవార “అన్నాకి-పండుగ” ఎంతో జైధ పంకో చేసుకుందామని మంత్రిరానేనూ ఎంతో సంబర వజ్రాం-వారన్న భూవగారు, పెద్దతొకగాడు, ఇంకా తిమ్మన్న గారు” ధట్టుమూర్తిగారు “చిన్నారాణి, కూడా వస్తుంది, అన్నాకితో సరసాలామతూ నందరంగాలాడించారి అనుకున్నాం; అన్నీ ఇట్లా ఏర్పాటు చేసుకున్నాం. ఎంత మారాంచేస్తే మానాన్న పాటలు వ్రాసి ఇచ్చారు:— “రామకృష్ణకవిగారి పాటలు విడిచింతు అమ్మయ్యా!” అని అంతా బలవంతంచేస్తే “మనస్సు చేమం” పాట, “మ్రాలకోయిల” పాట “తెలుగు తల్లి” పాట పాడారి అనుకున్నా.

విశ్వపతి:—పోనీ, పాడు, నేనూవింటాను.

చిత్రావతి:—చిన్నారాణి ముందు మంత్రిరని అలా ఎందుకు కవ్వించావో! అనిదె కోపంవచ్చి నేర్చి పోయిందా! అన్నాకివచ్చి “చిన్నా వీరి వీరీ” అంటే ఏంచెప్పాలి!

విశ్వపతి:—చిన్నపిల్లవి నీ కందుకమ్మా అంతటి ఆరాటము! ఆటలో; పాటలో; పోనీ మందికథ చెప్పవా?

చిత్రావతి:—కథలు గానే ఉండి; ముందు నీకథ మిటో చెప్ప.

విశ్వపతి:—పోనీ నాకథ.

చిత్రావతి:—అన్నాకి రాగానే అందలూకరిసి పాడితే వానుంటుంది “తెలుగు తల్లి” పాట వన్నా గారు వ్రాయించుంటే వ్రాయించాడు. మంత్రికి పెద్దన్న తాతగారికి రానే సంత చెప్పించాడు. చిన్నాగానే చెప్పకో లేను; నీజైనా చెప్పకుంటావేమో అనుకున్నా.

విశ్వపతి:—చెప్పకుంటావేమో చూచి, నా కథ వివరాలు!

చిత్రావతి:—ముందు పాట చెప్పకో, అన్నాకి రాగానే పాడారి.

విశ్వపతి:—అవనాళ్ళతోపాటు మగనాళ్ళని కూడా పాటలు చెప్పకోమంటావా.

చిత్రావతి:—అబ్బా! మగనాళ్ళు చెప్పకునే పాటినయ్యా అంటేను. మానాన్నగారు పిల్లలందరికీ “ధర్మతో పాటుకోండి” అని చెప్పితే చిన్నా కూడాను.

విశ్వపతి:—సరే చెప్ప.

చిత్రావతి:—నీవుకూడా ధర్మతోనే చెప్పకోచారి.

విశ్వపతి:—చెప్ప చిట్కావచ్చిందే నీతో! కానీ చెప్ప.

చిత్రావతి:—
గీత

తెలుగుదేశము కూడి
తెలుగువారము కేము
తెలుగువారే దేశ
దేశాల నేలారి

తెలుగు తల్లి నీకు జోహార్!

తెలుగు వారల మాట

భరియనగ చెల్లాలి

తెలుగు వారంటేను

దేవతలె మెచ్చాలి

తెలుగు లెట్లీ నీకు జోహార్!

తెలుగు వారలకీర్తి

తల్లెతలని చెలగాలి

తెలుగు తేండా పర్య

రాజ్యాలనెగ రాని తెలుగు లెట్లీ నీకు జోహార్!

ఒక్కొక్క గర్రామే చెప్పనా?

విశ్వపతి:—ఎందుకు? ఏక 'సంత' గ్రాహినిగా

నేను.

చిత్రాపతి:—అయితేపాడు, కుటి.

విశ్వపతి:—(ఆహుట పాడును.)

చిత్రాపతి:—నాకంటే నీవే బాగాపాడతావ్!

మీ మగవాళ్ల పాటాయె నది. పరే నీ కథ వివాలిగా
అంక చెప్పు.

విశ్వపతి:—అనగా అనగా

చిత్రాపతి:—ఒక రాజున్నట్టె. ఆ రాజులో
కు తురట. ఆ మామరికి.

విశ్వపతి:—పెల్లి కాలేదిట.

చిత్రాపతి:—(పకపక నవ్వుచూ) నుంచి కథకు
డవే నే! నే మొదలు పెట్టిన కథనే అందుకో గలిగావు.

విశ్వపతి:—నవ్వకూ నిను.

చిత్రాపతి:—ఎప్పుడూ "అనగా అనగా" కథ
లేనా? కోకంటిపాలుకు ముట్టె. ఏదైనా చిత్రమైన కథ
చెప్పితే వింటాను. అదైనా దబ్బున చెప్పాలి. మళ్లీ
ఉత్సవానికి వచ్చాలా. నీ కేం గండురంగుల దుస్తులతో
వేషం ముస్తాదమవుని తయారయ్యావ్.

విశ్వపతి:—ఛీ. పో. గండురంగులుట.

చిత్రాపతి:—పోనీ తురకరంగులు. నీలం, ఎలుపు,
అనుపపు, చదుపు పచ్చు.

విశ్వపతి:—ఆ. ఈ లేతగులాబీ, పూపసుపు,
మయ్యిదీరి ఆవ్వులూలూవేన మే.

చిత్రాపతి:—ఉత్సవంలో చూడవోయ్. మా నా
న్నవం లక్ష్మీవేషం వేయిస్తా నన్నార. వనలక్ష్మీవేషం
పాట ఆవ్వుకు పాడతా.

విశ్వపతి:—ఇంతకూ కథ వింటావా

చిత్రాపతి:—న్ను "ఈ" కొట్టినియ్యి మఱి.

విశ్వపతి:—ఆపిల్ల ఒకరాజకుమారుణ్ణి వలదించుట.

చిత్రాపతి:—నీంచేసింది! వలదించి! అంటే!

విశ్వపతి:—తెలియనూ! (బుగ్గమీదకొట్టి) ఇంత
పెద్దదానిది.

చిత్రాపతి:—సభ్యులుకళ్ళేగా అమ్మానాకు!

విశ్వపతి:—అంటే పెల్లి చేసుకుందా మను
కుండిట.

చిత్రాపతి:—అమ్మాయీ! వాళ్ల నాన్న
చెయ్యాలిగాని. ఇదేం కథ!

విశ్వపతి:—చిత్రమైనకథ. నాళ్ల నాన్న ఇష్టపడ
లేదుట. పైగా ఆ రాజకుమారునితో విరోధముండిట.
కాని ఆ అమ్మాయి ఆ అబ్బాయి నే పెల్లి చేసుకుందామను
కుండిట. కాని తాను భూవాఅంటే ఆ అబ్బాయినుడా
తనని ఒప్పి చేశా-ఇట్లా ఆపిల్లకి విచారం కలిసింది ఇది
అంతా ఆ రాజునిగ్గరేకన్న ఒక బ్రాహ్మణునిపిల్లవాడు కని
పెట్టి చల్లగా ఆపిల్లదగ్గరకువచ్చి—

చిత్రాపతి:—తనని పెల్లాడ మన్నాడా!

విశ్వపతి:—తనని గనుక అక్కడ అన్నగారని
చెప్పుకుంటే ఆ రాజకుమారుని దిగ్గరకు తీసుకొనిపోయి
పెండ్లి చేసేభారము తనది అన్నాడు.

చిత్రాపతి:—ఎట్లాచేస్తాను. పీటలమీద కూర్చు
న్నప్పుడు మంత్రాలు చెప్పుగలడు కాని కట్నాలు
వగలూ పారె ఇవన్నీ ఎక్కడినుంచి తీసుకువస్తాను?

విశ్వపతి:—ఎట్లా చేసాడో చెప్తా నిను.

చిత్రాపతి:—అమ్మాయి ఒప్పుకుందా! నాన్న
గారి ఇష్టంలేకుందా!

విశ్వపతి:—ఆ. నాన్న ఇష్టపడలేదని తనకిష్టం ఉన్న అమ్మాయిని పెళ్ళాడడం మామ్రుండా?

చిత్రావతి:—ఏమిటో ఈ కథ నాకర్థం అవటం లేదు. ఇష్టమంటే!

విశ్వపతి:—చిత్రా! నీవు నన్ను పెళ్లి చేసుకుంటావా?

చిత్రావతి:—అమ్మా! ఇట్లా అంటే మానాన్న గారితో చెప్పి ఏం చేయిస్తానో చూడు.

విశ్వపతి:—పోనీ గోవిందరాజుని చేదుకుంటావు.

చిత్రావతి:—ఆ. చేసుకుంటే తప్పా! నాయిష్టం ఏం చేస్తా చేమిటి?

విశ్వపతి:—చేస్తానంటే మాత్రం మొప్పుకుంటావా? మీ నాన్న గారు చెయ్యాలి నీ పెళ్లి. కోప్పవకు. ఇష్టమంటే ఏమిటన్నావే. ఇప్పుడు తెలిసిందా. నామీద నీకిష్టంలేదు. మీ నాన్న నిన్ను నాకిచ్చి పెళ్లిచేస్తానంటాడనుకో; గోవిందరాజుమీద నీకిష్టం ఎవరైనా మీ ఇద్దరికీ పెళ్లి చేస్తామంటారనుకో, అప్పుడు నీవేం చేస్తావో చెప్పు. నాన్న ఇష్టపడలేదని.

చిత్రావతి:—ఆ అమ్మాయి నాన్ననున్నా చేమిటి మానాన్న. నాయిష్టం ఎచ్చిననోటనే పెళ్లి చేస్తాను.

విశ్వపతి:—మీ నాన్న మంచివాడు గనుక పోనీ అట్లాగే అనుకో మణివార్యనాన్న ఇష్టపడలేదుగా?

చిత్రావతి:—సరే. ఆ అమ్మాయి ఒప్పుకుంటుంది. ఇద్దరు చెప్పకుండా పారిపోయారట.

విశ్వపతి:—ఆ. అప్పుడే పండితురాలివై నావు. ఔను. ఆ రాజకుమారుని జులికిపెట్టి పట్టుకొనికొచ్చి ఒక ఇల్లు విలుచుకొని.

చిత్రావతి:—డచ్చెక్కడిది; ఆ అమ్మాయి నగలు ఆమ్మకుందా?

విశ్వపతి:—ఆ. కాస్త అడ్డంకిస్తే చాలు. ఎట్లా పొండిత్యం ప్రకర్షిస్తానో చూచానా? తెండు రోజులు

కుక్రూష తేసితివా ఈ విశ్వపతి నిన్నెంతదానిగనైన చేయగలడు.

చిత్రావతి:—ఏం బడాయయ్యా! కానీ కథ కానీ ఊ. ఇల్లువిలుచుకొని.

విశ్వపతి:—ఆ విచిత్రపుత్రుడుమా ఈ అమ్మాయి చెల్లెలు అందు కాపురము; ఇక ఆ విప్రకుమారుడు విచారించి తెలుసుకున్నాడు కదా ఆ రాజకుమారునికి తండ్రి లేడని, ముగ్ధియే వాని పేర రాజ్యము పాలిస్తున్నాడని, అయ్యవరానా విద్యావంతుడు బలవంతుడు మాత్రమే కాక విలాసప్రియుడని, బుద్ధిమంతుడైన నా ఉపయోగం చూకో గలిగితే వారిచెప్పు చేతలలో ఉండే అనుమతి లక్షణములన్నీ కలవాడని - సరి - ఎట్లాగో ఆ యువరాజుని తనవలలో చేసుకుని—

చిత్రావతి:—అమ్మా. ఎంత చిత్రమైన పిల్లనా డమ్మ ఎక్కడా వివరేదు!

విశ్వపతి:—చిత్రమైన వాడా చిత్ర విచిత్రమైన వాడా? అప్పుడే ఏమింది? విను. ఒకనాడొ రాజకుమారియొద్ద కే యువరాజును రహస్యముగ తీసుకుని పోయి “ఇదిగో నీ వైభోగమునైన మాతృలతను బాసి వచ్చిన కుసుమ”మని పరపముగ బోధించెను.

చిత్రావతి:—ఇదేమిటి క? విడిచిపెట్టి పువ్వుల చేరానికి విసుగున్నావు? ఇది కథా నీవుమాడా కవిత్వం చెప్పుకున్నావా?

విశ్వపతి:—ఊలేంగా విను!

చిత్రావతి:—పోనిద్దు. ఆనకవింటాను. మళ్ళి ఇంటికివెళ్లి రావారి వాళ్ళుంటారా రాగానే ఇక్కడ చదురంగా లాడితారట. అన్నావే మంత్రంతో ఆకెలే నాతో ఎవరాడతాలో—

విశ్వపతి:—కథవిను!

చిత్రావతి:—నీకు చదురంగం చేతకాదా?

విశ్వపతి:—చేతికామా? నేను గజ అటగాణ్ణి. మీరు పట్టికాయలు పెట్టి తిమామో కాదుకుంటారు. నేను

మార్గశీర్ష మాసము]

విజయవాస ఆడుకుంటాను మిమ్ముందర్నీ నాయుడై వచ్చి నట్లు ఆశించి.

చిత్రావతి:— అయ్యో! గోవిందరాజా! నువ్వు నన్నాను. చిన్నారాణీ మంత్రిమీద కోపించి వెళి పోయింటే పింగవర్షగోళం చేస్తాడో? మీరు కరణం అని కూడా విన్నాడంటే రాజగారి భావనారే అని కూడా లక్ష్య పెట్టడు. అప్పుడీ ఎంత గంభీరమైనవాడో ఈయన అంత గంభీరమైనవారు.

విశ్వపతి:— గంభీరమేమిటి చిత్రా!

చిత్రావతి:— అత్తా మాటతోచక అన్నాను. ఆయన ఎంతగతనో ఈయన అంతబోధా. ప్రేమైనా సరే, కోపమైనా సరే అప్పాశీతో ఎంతో అగాధంగా ఉంటుంది. ఇక ఈయనపట్ల నన్నుంటే ఆనుకుందా మునుకొన్న ఆనావనటాదా ఆయనకంటే రెండవదిలు ముందుగా వస్తుంది.

విశ్వపతి:— చిత్రా! ఇంత చిన్నప్పిల్లవు. ఇన్ని విషయాలూ ఇంతే పరీక్షనా నీకెట్లు పట్టుపడ్డావో.

చిత్రావతి:— అప్పుడప్పుడే చందర్కంగా మానా న్నగారంటూ ఉంటే వింటాను. నీకు జగ్గలమ్మా. అప్పాశీకే చెప్పలేదు పాట. వారిని చెప్పుకో మనసుం ఎట్లా? భయంచేస్తుంది. నాన్నవడగారి. మారిక్కడే ఉండండి. అందర్నీ పిలుచుకునివస్తా. (ప్రసాదము)

విశ్వపతి:— చిత్రా! మాట. మాట.

చిత్రావతి:— (తెనుకకువచ్చి) ఏం. ఎందుకు?

విశ్వపతి:— కథ విని పావు?

చిత్రావతి:— నుంచినాడితే. ఇంకా పిలిచింది! నాకు తీరికలేదు. నీకథ కోకప్పుడంత ముంటుంది ఇట్లా అల్లుతూనే ఉంటావు. (నిత్రమింపుము)

విశ్వపతి:— కథ అల్లుతూనే ఉంటాను? గ్రుచ్చు నాడు వినినరాళ్ళ కక్కడ పడిన నదియేగురి. అట్టివేనీ మాటలు. కథ అల్లిక ఏమిటి? ఇది పిని స్వీయకథ. ఈ నాన్రతాపకథ లోకము విన్న క్వాస అపక ప్రంభించి పోదా! ఆహా! “బాలాదసి కుభాపితం” అని

చిత్రావతితో మచ్చట బాడునపుడెల్ల నా కథా ప్రజాళిక కుసాయములు దొర్లుచునే యుండును. తొలికించుకొనేకే నాలో నేయుండవచ్చును. జేసు. నాయుడైనప్పిల్ల పిల్లందర్నీ పెట్టినిజంగానే చందరంగ మానుకోవాలి. అబ్రహారంభించినట్లే ఉన్నాను. ఏదీ చూచేవను. నేడిప్పులు జరుగుతోవు “అన్నాశీ” ఉత్సవ మున ననేకులు పాల్గొనవచ్చునుకదా! కాని యంతటి యుత్సాహములకు బాతు లొక్కరినీ నుండువు. నా యుత్సాహబానియి. రాజులు, రాణులు, మంత్రిలు, దండనాధులు, కవులు వొకరేమి యెల్ల నాగు నీనాడెన్ని రాజసాలు, నామంశాలు, అతిశయాల, అహంకారాలు ఏతాదృశాలన్నీ తిని వీడి ఏకకుటుంబీకులట్లు మెలగె యానందించునెవని అయితే మంత్రిని ‘అప్పాశీ’ అని మంత్రికుమార్తెను ‘చెల్లీ’ అని పిలు; ఇక, నాకు, ‘అన్నాశీ’ అని ‘వెత్సా’ అని ‘పెండ్లికుమారుడా’ అని యిట్టి చతువు నామోదించు సాధుత్వము రాజా. ఇది యంతయు నుజీవాకునట్టిరు. మంత్రికి రాజు మారము కావలెను. వీరిమధ్య సోక గుర్తమపర్యతమోరు ప్రర సముద్రమో మేర్పడవలె నప్పుడుకదా నాకు విజయము! అందుకే నిర్మితోధనగు చీజమునే వాటిలిని. మంత్రికు తిండినియాయుకొనిన మిడినీపాటు. అమె స్వాధీయమును కన్వింది రాణీయెదుట ప్రేరిందిరిని. రాణీ ఆగ్రహించి మంత్రిగు తిండినునని శిష్యముచేసి, యుత్సవమునకనివచ్చి రుసరుస వెడలిపోయినది. రాజు-మంత్రి యుత్సవమున నున్నపుడే రాణీకడనుండి మంత్రికుమార్తెకు శిష్యపత్రము వచ్చును. అప్పుడేమి కా గలదో? ఏమి కాగలదు!

నీ. ఇల్లాలిముద్దు చెల్లించురాయలు. మంత్రి నలుపురిలోన నెన్నటికి గాని రాణీ యానందిని మారడకదా! అదికాక ఆరిడే కునీయంగ దొడరు నదిరాజునిది రహస్యంబు తరువార పరి యమాయాగ్ని రాజకయపాటు ఆయొక్క కథమె మహాకావ్యలయై రాజ మంత్రిల నడి పెనుమంటయోను.

గీ, కార! ఆమంట నజచేయియందు వాల్చి
 త్రిపుర దండహవాహోహో! తేకథయడ
 తమపుటాదరలూడుదు దరిలివచ్చు
 కారు చిచ్చు వెవడుకున్ గడిచిబుకు!

ఇప్పు డిప్పట చవరంగము లాడుకొను వీరి వంద
 రిని నేను చవరంగ మాడుకొనవలెను. రాయలు, రాజు.
 పరే రాజుకట్టు ఎదులుకేకరా? ఇక మంత్రిమా? అసహా
 పరమంత్రి తింత్రినేది, సర్వవృత్తహవిషకులును కావ
 నప్పాసీనే నామంత్రినిగ నాపయోగింమకొనవలెను.
 విపక్షులనే స్వపక్షప్రయోజకులుగ తిరుగతోపనిల ఎదు
 రొడ్డుల ప్రక్షయే ప్రళంసార్థము. అనుగో గోవిందరా
 జుడే వచ్చుచున్నాడు. ఇతినిని నుత్తరెత్తువేయవలెను.
 ఒకమంత్రి, ఒకకమ్మలు చాలు నాట కట్టింయిటకు. ఈపెద్ద
 న్నలు తిమ్మన్నలు చేరబుట్టు ఊ—

(గోవిందరాజు ప్రవేశించును. జరి ఆంతుల
 యెఱ్ఱరిపట్టుబట్టు మరాటికట్టు గట్టివాడు. లేత ఊదా
 రంగు అంగీని ధరించి ఆపవచ్చని పట్టురైరియమును
 జంఁఁమువలె కైచుకొనెను. నాలపాలు భుజములు దాకు
 చున్నవి. ముంగరులలో పూజాపుష్పముల నలంకరించు
 కొనినాడు. చేతిలో పూలదండలున్నవి.)

గోవిందరాజు:— ఏమో ట్రే వీరమును పెన
 వేయుదు నాలోచించుచున్నార?

విశ్వపతి:—త్రాహ్మణులు ప్రధానపండితాధురై
 ట్రేయమును నిర్వహించుచున్నపుడు మఱి మాత్రులియుల
 కిది యిందుకే ఉపయోగపడుచున్నది.

గోవిందరాజు:—విశ్వపతిగారూ! నిమ్మగ్గ గ
 మిమ్మిగ్గాలు నడుగుటకే ఎద్దిరిని. రాజీయందు నా
 సోదరినేల కవ్వించిరి? ఆమెకోపమును మాత్రై ప్రసాద
 గించి యేమి బావుకొందమునుకొంటిరి?

కా. ఏమీ మాదిధనింబు మీకకట
 చేదే? మాప్రధానత్వమున్
 మామర్యాదయు రాజభక్తియున్నున
 న్నానార్థముక గామెమీ

సామంతులను కార! మమ్మెరుగు
 మీసామర్థ్యమెప్పటి దు
 ద్దామహాత్ర సమగ్ర విప్రబల
 సంవర్థంబు నూహించుటే!

విశ్వపతి:—ఓహో! కాని గోవిందరాజుగారు
 నన్న కారణముగ నిందించుచున్నారు. ఉన్నయదార్థ
 మిది. ఈఅన్నాడీ ఉత్సాహము, మఱియు, నింజెల్లరు
 నన్నదమ్ములవలె పెల్లరు వెలనాటలకు నేను క్రొత్త
 వాడను—

గోవిందరాజు:— కావచ్చును. నాసోదరి నేల
 యెవమానిందిరి?

విశ్వపతి:— ఇంచుమానమేమున్నది? నేనును
 నా సోదరియు నిప్పటికే నచ్చునప్పటికే, గంజీర విలాస
 ముగ నిచ్చని “ఈమాదు సమస్తమువాది; ఈ ఉద్యాన
 రాజ్యమునకు నేను మహారాజిని” అనెను.

గోవిందరాజు:— అదిమీకు కష్టముగవోచినదా?

విశ్వపతి:— లేదు. అదిగూర్తమునకు ముచ్చట
 పడి “మంత్రిమహారీ!” అని అనుచుండుననే “ఏమిటి ఈ
 పాతాళనాణి” అని నన్నోకిరించి పల్కెను. అదియు
 నాకు ముచ్చటయే అటు “మాకు, రాజీ నాసోదరి,
 రాజు నాస్వామిమన, పట్టుపట్టి బలవంతముగనైన నిన్ను
 తెచ్చాకి గర్వము వదిలించెమరే” అంటిని నవ్వుటా
 లకు. దానిపైనే మేమో నన్నా, నాయోగ్యునిమా నిందించి
 “ఈ రాజ్యమంతా మా అప్పాసీదే” అనెను. ఆమాటకు
 నాసోదరికాగ్రహము కల్గినమాట వాస్తవమే. కాని తమ
 సోదరినే అనుచు “దిన్నెక్కి; ఆమాటలకేమిలే ఊయకొ”
 అని నా సోదరిని ప్రతిమాదిరినో లేదో.

గోవిందరాజు:— మహారాజ్ఞ నాసోదరిని శిక్షిం
 పబ్రతినపట్టి వెదలిపోయినదట మఱి మీయలొక్యమున
 జరిగిన దీనికి మీయు త్తరవాదిత్వమును గ్రహించురా?

విశ్వపతి:— ఒకరి స్వభావమున కొకరెట్లుబా
 ధులు. మేలమాడినమాత్రమున కాబాలిక అట్లు వ్యగ్ర
 రాలగు ననుకొంటివా? అయిన ప్రయత్నించెదను.

గోవిందరాజు:—మీరు ప్రయత్నించుక దేమి? ప్రధానమంత్రి చేతునిగొమాల్చి, ప్రధాన దండనాథుని పోదరి, అట్టి శ్రీమంతురాలిని మీరేయోగ్యతాధికార మున మేలమాడె సాహసంబింతో ముందు తెల్పుడు.

గీ. పకలమాగాభిషిక్త రాజవ్యయలె
రాజవంశమునెట్టులో రాజమంత్రి
మంలేమునుగూడనటలె సద్భక్తిగొల్ప
రదియోలుంగని మీదు యోగ్యతయ్యనేమి?

విశ్వపతి:—అవభీష్ణుడను శూరింపుడు. పరస్పరము కలుకదామిరు?

గోవిందరాజు:—ఇంతక్రమము జరిగివచ్చుచుగాని మాసానాళ్లకైదు బోధిపడదు. ఇప్పుడు బిరుబోవు మర్న పనేకనైన వివేకము నుపాసించుడని శాస్త్రప్రబోధిం చెనున్నాడను. (ప్రసాదము)

విశ్వపతి:—ఇంతటి గర్వాంధ్యమా! ఈరది నుజ్జు పెల్లవకే పనికివచ్చును. పొగరుబోతున్నట్లు. చేయి నేత్ర కనుపుకాదు. కాని వానచ్చినదాటనే వేయగ లగు. అప్పుడి యొకకేళ తానుమాడె కిరీవామోడించి నను ఇతనుమాత్ర మూడుకొనువాడు కాదు. ఏమాత్రము ప్రళయమునైన కేయకపాడు. బేను.

గీ. త్రాచికాలెగాని జనతలు లేల
పడగ విరబోసుకుని బరిఁ బరవడిలుట
గక్కులుస్సలనడఁచెడఁ గలియఁబడుట
పర్వకాలికైనబడిక్షలు ధృవంబు.

అట్టి పొరువనైజము మీలోదాగుగనే ప్రస్ఫుటించి నది. అది మాకనుమలమే. కాని మాటిమాటికిని నాకెయో గ్యత ప్రశ్నింపబడుచున్నదే. ఈదుర్విధిని కుద్ధిచేసుకొ నుటయే మాసంబల్పము. గోవిందరాజా! ఈప్రశ్నిచే సింహమును కర్పించితిని నుమా!

గీ. ను ప్రసింహంబు జాలోలాగ జాచినంత
చెల్లునే? భద్రరాజునక్త నిక్తవారు
బోరుకుంఢూరమగు వాచికొరచేయు
చేదు గనగనమాడె యోచింపవలదె!!

ఓహో! ఈగ్ధునినందలి లీలామంటపమును జేరు చున్నది. పోయి పూర్వపాటాగరము చేయవలెను. (నిష్క్రమించును)

(యవనిగ)

రంగము ౨

శ్లోకము:—ప్రభునింగమునందలి యుద్ధాశ్రమము ఎచే స్థలాంతరమున లీలామండపము.

సమయము:—ప్రథమరంగము జరిగిన పొటనే కొంచెము తరువార.

(మండపము ముందు పూలుచెట్లనుగ్గరి, చిత్రక కుగా, చంద్రాకాంతి కొలువినెద్దులు నిర్మింపఁబడియున్నవి. రామకృష్ణకవి వల్ల విచ్చుచుండుట వీరుకామిభోగిని కట్టు కని లేచినాడనుచురంగు పట్టిచేతులుంగీరి గోదానుకొని కన్నకాశము నుత్పన్నుచేత ముగిసుచు నిల్చునియుండెను. నలురుజులపా బాట్టుపై నెచ్చుచున్నది పొగడపువ్వులూ రాలివని. అల్లసానిపెద్దన వానికడురుగా నచ్చుచుం డును.)

రామకృష్ణకవి:—

గీ. ఆంధ్రకవికావితామహ యల్లసాని
పెద్దనకబింద్ర ముకుళిత విధవసాంద్ర
అందుకొనుమోయి నవరసస్థందినీ ను
ధానుయోక్షుల వాస్తావకంబుగీతి.

పెద్దన:—(రామకృష్ణకవి! సమీపముగా వచ్చును. అదిరా పట్టుకోవని బిళ్ళగోచిపెట్టి కట్టివాడు. జత కొంఠుల గరుడు లేలుపులంగర భావోదయము. బహు భుక్తికాము, లేలునిపొగ, బంగారు రుద్రాక్షమాల, పతమునకు శిథ్యము, చేతిలో నులాగీపువ్వు.) వికల వ్యాసంబునకుఁ దాతల సన్నికర్త మునెదా నునుటలకు బావు. శ్రీవారుంచ్చు సగ్గులము చనునకటపంపాంక శ్రవణమున ధన్యుడె నయ్యెదను.

రామకృష్ణకవి:—తమ గడును ఆదరణచే వీని నోటికి తాళము వైచినారు.

పెద్దన:—రామకృష్ణ! పశ్యము ఇక్కడింపనల యునో మిమ్ముగనిన దెందమానందమున గండరించు జమి. అక్రాంత విక్రాంతమున రాయలవారి బురణిం తురు కదా కవిరాయలు! శ్రీవారితే పత్తిముల్లిన యగ్రహార పారితోషికాదులనెల్ల పెక్కులు నిర్ధనభా తలు తమనుండి పంగ్రహించుకొని నిమ్యలనునుంచి రిది యెల్ల పొట్టి సమకూర్చుచేగాని, యొకానొక యరణ్య బాలికను గొనివచ్చి క్రేముడి దెంచుకొనుట మాత్రము మన విరాక్తమధ్యమలకుం గనుంగును ప్రమాదము నాపాదించుచున్న యది.

రామకృష్ణ:—ప్రమాదములయంగు పరిసరము నొందినచేగాని విరాక్తమధ్యమలకు పుట్టుగనులుండువు. మా చిత్రావలివంటి మండిపెల్లిని మీసాంధ్రచాయ కుటుం బములలో నుచ్చునైనచే చూపగలరా? లేకప్పుడు

పెద్దన:—ఏ తమరస్మృతిని కులగోత్రములర యుకయే భిన్నాభివ్రాజనముల లట్టి బాలికను దనయగ నీవీకరించుటను మనుష్యులి నిషేధించును.

రామకృష్ణ:—ప్రసాంగర్యము మీస్వాగోచిమ మను సంభవముతోనే అంకురించినది కదా! విరుద్ధ ప్రకృతికాదుల రక్తసంకరమునందు మాతృ లేజన్మత్వ ిజము లుద్భవించగలదను పత్యము పితామహులెటుగ నిది కాదు. మలేయిక విశేషము. అబాలిక కుల గోత్ర ములు తెలియరావు గనుకనే వాడు మనశ్శాంతి. ఏమో అగ్ని తను సంస్కృత వంశములోనిదే ఎందుకు కాకూడ దని తమనాటి పెద్దలను సమాధానపరచుచును.

పెద్దన:—తద్యము. తద్యము. ఏతత్కమాధానం బాను కునురుపరుచుకొనియే మాన్వికేత్రములు కూడ-

(విశ్వపతి ప్రవేశించును)

విశ్వపతి:—గీ. అంద్రకవితా కితామహాభాగి నొక్క కవులకే కాదు తాతపు కలరెలుంగు విద్వలకునెల్ల తాతనా పెద్దకవిని యెనుచే పెద్దనార్య మధ్యనమోస్తు.

పెద్దన:—అన్నా బాధ్యతన వ్యాజయనగా నోవు సమధిక వ్యాధిగోయనీను రీపుకేసాధ్యా గృతినప్పదాదులం బుచ్చించుట! ఎత్తు కథిస్త నీధిరస్తు.

రామకృష్ణ:—దిగ్విజయప్రాప్తి రస్తు.

విశ్వపతి:—తమకు ప్రశ్నోక్తముగ ననుముచెల్లించుకొనలేదు. అయినను కుభాశీస్సుహితమైన దయాదితి ముగ లభించునప్పుడు దానినే శిరసావహించి ప్రణమిల్లుచున్నాడను. పితామహా! ఈ అన్నాదీ ఉత్సవము వాడు చాలక్రొత్త. కాని వైవిధ్యవహరముయొక్క యా తీలను దర్శింపనలెనని యున్నది. అభిక్త తమచే యను గ్రహింపబడవలెను. ఒక యాచార్యవశేష యిచ్చలు బ్రవర్తిలవలెను; తమ రాకంభకర్తవనగాని యది పను కూరను. మన్మతోర్ధ్వనిధి కథయనా ప్రసంగిని యితే శరణాగతులను.

పెద్దన:—(నుండచోపముతో) ఆభయమా ప్రము సంగితి మభిప్స యెట్టిదియో ప్రవచించుడు.

రామకృష్ణ:—విశాంధవుల యుక్తికృష్ట మనరికే పాతాళనుతె యుపద్రవరిమను సంధించుచున్నది.

విశ్వపతి:—రామకృష్ణ కవినంద్రులు విజ్ఞాన సాహితీ సార్యభౌములు. కుక్కరియధీశులు తమ ప్రపన్నతరీరకు ననుసార రాగము.

పెద్దన:—విశ్వపతియో! దొరక జోరితి. ఈ పర్యవసయన తమవాంఛ యెట్టిదయనుగాక తీర్చి చెము. క్షౌత్రరాజుల యభిప్సములు కవింజాలు మన్నించు కుభావకాళము దీనిని సవ్యసించునంతటి—

రామకృష్ణ:—“బద్ధి బాధ్యజని నోన్మానుల్ కదా శ్రోత్రియో!”

పెద్దన:—శ్రోత్రియులముకాదు.

విశ్వపతి:—శ్రోత్రియులైన మండలాధిపత్యము దక్కకుండెడిచే కదా! ఎవగును దానియ్యటలేదుగాని విచ్చుకముతో తమరు యుద్ధముచేయునందెడివారా? ఐనను పర్యవసయికే వలెనే కవుల కొక వారియేమి?

పెద్దన:—తమకునూడ కవిత్వ వాసవగలదనియే వింటిని.

విశ్వపతి:—కాని యీవాసన నెవరును భరింపలేదు. అందుచే ద్వారలో మరచిపోవుటకు గృహిణీయునుంటిని. హస్త్యభోరణి మరలింప నాచుచున్నాడు నేనడిగిన వరమును.

పెద్దవ:—లేదు. సత్యము కోరుకొనుడు.

విశ్వపతి:—పితామహా! రాయలిప్పుడు ఎదగంగ మానుమగదా; ఆహ్వానీతో ఆడువట్లు చేయవలెను వారి నడుగులకు మాకు ధర్మము చాలదు. రాజవంశములకు తమయెడ కడుపూజ్యభావము కలదు. తమరడిగిన ఎవరును కాదనబాలరు. తమరు తలుచుకొనవలెనేకాని సమర్థింపలేనిదేమి! 'కవిగ్రహా' 'కవిర్దేవ'నచోఽశ్రో' పెద్దవ:—ఓహో! పరపక్షిభానులు విశ్వపతి నారు. ఎట్టి 'కవి-ఉపా'ను మనోనీతి మొనర్చినారు? (రాయలు కొంచెము దూరముగా ప్రవేశించును. కాంచనాంబుల మహాలక్ష్మరు డైయుండెను. పాంసమూలికల కురాయిచేతన, మత్స్యముల బాలరులచేతను రక్షిములచేతను బయలకృమిను జరికుచ్చు పాగ పెట్టుకొని యుండెను. మొదలో పూమాలలున్నవి. కత్తిలేదు.) అదీ శ్రీరామ విజయము చేయుచుండిరి. ఆంధ్రప్రతాపముగొప్పుల డశదిశల వెనుజల్లు తత్ప్రకాశ మే రాయలయగ మనవార్తను డెల్పుచున్నదికదా.

అహో!
న. కెలుగులకల్లు ముత్త్యములచెల్లన
విచ్చునుంయికిన్ హూయర్
బులబులబూయ నిండ్రవను
పున్ వెలయించిన యట్లు లోపము
జ్వల బహువిధ వేప్తన ప్రధంగని
రాయల శ్రీ ప్రతాపముం
గల పరిచేమ లక్ష్మీమణుమక
జయశేలకెను నిచ్చులన్.

రాయలు:—(సమీపించి) పూజ్యుల కభినందనములు. పితామహా! నేడైన నన్ను ఇంది మాగధీయము మండి లెప్పించి యుగ్రహింపరా? కవి మిత్రులారా! సుభాషిణులు కండు. (ఎల్లరును కూర్చొనుచున్నారు)

పెద్దవ:—మహారాజా!
రాయలు:—ఉండును. ఈ చిత్రమును మీరూహింపును. నిద్రావేదియొక్క ప్రశాంతమనస్సుండి మేల్కొని, తీవ్రజ్యోతిర్విడవనుండి తనవంశవంశకురక్షింపు ధర్మకవచమును నిశాపటమును మెల్లవలారిచిక్కరసంకులమును దినమున-తపనులోకమున.. ప్రవేశించువేళ నా 'ఉదయశీవి' చిత్రమెంత ప్రీతిప్రయుగ నుండవలెను!

విశ్వపతి:—భావగారు కవిత్వప్రియులు.
రాయలు:—ఉండుము. ప్రగల్భనియమును నూతనోజ్యుముతో ఎనీయోత్సాహముతో నా 'శివశీవి' కర్మపథము కావలెనన్న నాప్రాచారభవేళ యెంతప్రశాంతముగ, శుభముగ నుండవలెను!

రామకృష్ణ:—సర్వము.
రాయలు:—అట్టి ప్రధానవేళ, వైతాలికులు మేలుకొల్పులు, మంగళేశ్వార్యారాధనములు మహారాజా పరాక్రములు నామస్త్రీమృముకు చంద్రమృము జేసి యెన్నడో కరింపఁబడి చిరాగునతిమగు నొక కర్మ చక్రమున పమ్మఱకలాగుచున్నటు లుండును.

విశ్వపతి:—పితామహా! మాభావగారు నేడు వేదాంతము నుపదేశించుచున్నట్లున్నదేమి?

రాయలు:—హస్త్యముకారు. వినుడు. ఈయోక్త్రలో నాకు దారసీలు ప్రతిష్ఠాక్రియు ఎంగి పూములు చేయును. నాని పాదములు నామార్గము నుండితొలగిపోవును. నేస్వచ్ఛాకామమకోరకము లనవదిగు బాలయోధులు సహితము నన్ను గనివంటి నేమి చేయుచున్నో చూచితిరా యాహుకే నీర్పియుండిన 'ఎంగి పలాములపాశము' ను పునరుక్తము చేయుదురు. ఇంత యెండులుట? నేను నిరించునదంతయు నొక కృత్రిక జగత్తు. 'మహారాజా' అనుపదము నాదేవి సోకివచ్చుటెల్ల నీకృత్రిమమే నాకు సాక్షాత్కరించును. చూడుడు! బాలరికాలము, బందిభావా, శీలిముఖము, నీకెబ్బధూతము నిట్లు వర్ణింపవచ్చునా!

రామకృష్ణ:—కవిత్వవృష్ట్యా చూచిన నిది చాల నుండకముగనే యున్నది.

విశ్వపతి:—కాని యిదియంతయు నప్పాకీకుల యని పొడగట్టుచున్నది. ఇది నిట్టి లక్షణమున కాని చినాడు.

పెద్దన:—చిందియు లక్షణగ్రంథములు ధీమాగా ముద్రాపపుటయి యేతావృత్తావృత్తీననుండి నిషేధించుచున్నవి.

రాయలు:—నీ పండితకవిగారు? మీలక్షణగ్రంథములు చూపువారియు నొక కృత్రిక జగత్తుచూహింపగాయని యనుచున్నది. శివగర్భాత్ కానికట్టి కాంధాయను కవి. నేను లక్షణగ్రంథములను సంప్రదించి రాజునుగా జ్ఞాపము చేయు. మనహాసిత్యము కృత్రిమము. మనశివిత్యము కృత్రిమము. తుదకు మనమానవుడుచేసిన ఘనకార్యము. ప్రవృత్తిమీచి ముఖపునామకీ కృత్రిమభూతమును వశించినాడు. అనికావసుంధరి, నేను, చూచుచు) పంచమన పాట్యము చేయుచున్నది. ఆపీడవంటి తప్పించుకొను నిధనయందే నన్ను నేను ప్రపంచమున వెల్లెడిల ప్రవృత్తియిచ్చును. కాని యీ చూచినలో శుభవల్లకీ

రామకృష్ణ:—ఆరాజ హంప యీవక్కజగత్తు మండి వియ్యంగంవయును గ్రంథమాయున్నది. ప్రాయశః ఆప్రయత్నియచి నీ కర్మపురియందే శుభము లభింపవచ్చును.

రాయలు:—అవును. నానిదిక్వాపమిదే. ఇంతికాలము ప్రపంచాంతమునకు తుదకు మనహాంధ్రాభిమాయును నానికా చిరభూతి సర్వజగదానమము నీలగ గోనరించినది. పంతయో యానందించుచున్నాడు.

పెద్దన:—ఇది యెల్ల నేచారియను చదివెడిది. నాకిప్రవర్తకులు మేవిద్యానిచారణ కవిధికారులు. పరిశుభి యేమగిప్రవచించి

రామకృష్ణ:—రాంపసమునువాని స్వేచ్ఛగ నండుమని.

రాయలు:—అవును. స్వేచ్ఛపహజము. కాసనము కృత్రిమమే. నేనున్న యీకృత్రికభూమియందు నాలుగు పూర్వతీర్థములు కలవు. చూడుడు. అప్పాకీ నన్ను

‘నెత్తా’ యని యాదరించును. మండీర ‘అన్నాకీ’ అని పిల్చుచు నొకధంగున నాకడకువచ్చును. చిత్రావతి ‘పెండ్లిపూరుదా’ యని మేలమానును. రామకృష్ణకవి నన్ను తమమిత్రునిగ జేసుకొని యుగ్రహించినారు. ఈవిధ్యూహార్థుల సందర్శించునపుడెల్ల నేనొక ముక్తాపురమౌడనుగ నానందించును అప్పాకీ నమస్కరించునపుడు నేనంతాటకు మాయుచున్న దుర్భరభార మొకటి బిడిపట్టిశుభమును పొందుచుండును.

విశ్వపతి:—కాని యొకచోట ‘నెత్తా’ యొక చోట ‘రాజా’ అనివ్యూహించుట, దీనితాత్పర్య మేమిటి తెలుగురాయ!

రాయలు:—అవును. అప్పాకీ యితరులతోటి ప్రసంగమున ‘రాయలు’, ‘నారాజా’ అనునట్లు. కాని నాసమీక్షమున వెన్నుదీనిట్టి పగవత్సయును వారులూన లేదు. ఎన్నికను ‘నెత్తా’ యనియే మగురముగ సంబోధించును అప్పాకీ నన్ను మహా జాయని పిలుచుచు నొక్క మే కలుగకూడదు ఒకవేర కర్తవ్యం నామహూర్తమునుండియే నేనాలనిక, నతడు నాకును కానివార మగుదుము. అట్టిచయోగము మనుకొనుటకు నయోగ్యునిప హ్యము.

(తిమ్మయ్య ప్రవేశించును. జరిచెట్లిన ఆమపన్దించు తెల్లపట్టు ధోవతి, బిరింగిషీ ముట్టుగలగు ఆంగరకా, జరిపాగా, పట్టు ప్రియము, చేతిలోకొన్ని కార్గిములు న్నది. అనివరముగ కార్యాలయమునకు బోవుచు నిచ్చుట రాయలతో చెప్పిపోవుటకు వచ్చినాడు.)

తిమ్మయ్య:—పూజ్యుల కభినందనములు.

పెద్దన-రామకృష్ణ:—(లేచి ప్రతిమ స్కారము చేసి కూర్చుండురు.)

రాయలు:—అప్పాకీ! విందనములు.

తిమ్మయ్య:—నెత్తా! విజయోఽస్తు.

విశ్వపతి:—(మందహాసముతో తిమ్మయ్యను సమీపించుచు పెద్దనాదుల జూచి)

గీ. రాయలకు రాయలై రాజరాజులిది
నూరురాయలగండ పెండేర మెనకు
కడిమిఁ దనరాజాపాదాన దొడిగిఁగొనెనో
అతడె తిమ్మయ్య మంత్రి జోహారులిదెర!!

రాయలు:—(చమకెరుదగును)

తిమ్మయ్య:—అంతవఱకు రాయలపైనున్న వృద్ధినిమగల్గి
గంభీరముగ మండహాసముజేయుచు) అభ్యాసము లేమి
పాకము వివసించుచున్నది; విశ్వపతిగారును వికటకవు
లగు చున్నారే!

రామకృష్ణ:—ముఖ్యుని సమవును తెచ్చిపెట్ట
గలవని వారితాత్పర్యము. కాని యిదియేమి తెనుగు
కార్యాలయమునకు జోనున్నటు లున్నది?

పెద్దన:—మంత్రిపత్రము లెచ్చట నున్న వచ్చు
టికి రాజకార్యములె పరులను ఇచ్చుగాక! (గ్రహారు తిను
నిప్పుడెందును జోసీయగునుడి!

చిత్రావతి:—(ప్రవేశించి) ఇవిగో వదనంగవు
రాయలు పట్టుకొనఁబున్నారు. బల్లులు అన్నీ మండ
పంలో ఉన్నాయి పట్టుకొనివచ్చిజేయవా?

రాయలు:—చిత్రా! ఏదీ వనలక్ష్మి వేమం పాట
పాడుదునంటిది!

చిత్రావతి:—తెలుగు తల్లిపాట యెవరూపాద
మన్నాడుగా: అందరు విచ్చివునువారే నేను పాడెటందా
ఉండెను.

విశ్వపతి:—ఏదీ వనలక్ష్మి వేమం!

రాయలు:—అపాట పాడునూ.

విశ్వపతి:—వదనంగానికి బల్లు ఏదీ చిత్రా!

చిత్రావతి:—అన్నీ ఒక్క మాటెట్లానేమిటి?
వేమంఅంతా మండపంలోఉంది. ఎంతలో? వేమం
వారి. అన్న ఏర్పాటుజేస్తానుండండి. ఎన్నీ బల్లులు
వెయ్యారో (మండపంలోకివెళ్లి ఒక్కొక్క బల్లు పట్టుకు
వచ్చి వేస్తూ ఉంటుంది. రకరకాలపూలపూల బాలను
బోడలిదిగవైచుకొనినది. పన్నునితామరనూగులు చేరుల
వద్దను రెండు యెట్టుతామర మొగ్గులు వక్షమువద్దను, ఆలాల

యన కమర్చబడియున్నవి. బల్లుమీద వదనంగవురాయల
వసుర్చును)

గీ త క

వనలక్ష్మి వేమం వలదినచ్చాను
మా వసుతునిపెండ్లిపాట విన్నాను.

రాయలు:—నగుతు డెవరు చిత్రా!

తిమ్మయ్య:—(కాగితిములను జూచి నేనెవని కొఱతై
అటు నటు జూచును.)

రామకృష్ణ:—(తిమ్మయ్య మనస్సు గుర్తించి నేనె
వని కొఱకేనును)

చిత్రావతి:—

పెండ్లి పేరంటాలు పిలువకుండానే

చిన్ని దాననునేను చేయవచ్చాను

పెద్దన:—నీవేనాదేమి పెండ్లికూర్తవు!

(రామకృష్ణగది నేనెవనితో వచ్చును)

తిమ్మయ్య:—(నేనెవనికాచి) ఈ రేఖల నిప్పుజే

పంపలయ్యుని చెప్పి రాజపురుషుని కొప్పగించుము.

(నేనెవను రేఖలగొని యేగును)

చిత్రావతి:—

ననకాల దొలికేటి నారామాంబ లఠి

లికలికల అందాలు దండలపుతాయి

రాయలు:—ఎవరిమెడలో వేయుటకో?

చిత్రావతి:—

భలపు పువ్వులుత్రాయ కలకల వచ్చి

అనురాగ లలితతో హారాల నల్లి

రాయలు:—రామకృష్ణ కనిగారి తోటలో

పెద్దన:—నలపు పువ్వులూ అనురాగలలితూ గొప్ప
తోటమాలి.

చిత్రావతి:—

మంచెగండమూతూనీ మాపెండ్లికొమరు

కంకనువచ్చెచి మంగళనూత్రవేళ

కాగితింకెలలోన కలిసిపాఠాను

చిరువవ్వురేటలో విరిసియుంటాను.

రాయలు:—ఇట్లా అంటున్నా విన్నవను పెళ్లి చేసుకోలేదు చిత్రా!

చిత్రావతి:—ఇట్లా అంటే నేనసలు పెళ్లి చేసుకోనప్పాయ్!

రాయలు:—నవ్వు ఎవరికో?

చిత్రావతి:—ఎవరికో? సంభావన బ్రాహ్మణికి ప్రలోహితులైన, లేకపోలేదు! ఉండండి మరేదనిపించుకొన్నాను నీగారి

మాధవునివలెంచి మందారవనిలో

మాయమైపోతాను మరలవస్తాను.

(పారిపోవును)

విశ్వపతి:—(కాయలనంకజారులు) పితామహా!

రాయలు:—అప్పాచీ!

పెద్దన:—ఉభయపక్షములను యుద్ధపన్నధములయి ఉన్నవి. చిత్రావతిలేదే. రామకృష్ణులకాగూ! ఈభేలవమనందు రాజమండ్రులందుకుదా! రాజును మంత్రియు వీయాటించిన సమర్థకసంతోషము కన్న దీవులతో యొకపక్షమున శ్రీనాయుడనే యుండిరి. అప్పాచీయు మనయభిలాషను దీర్చిన ధన్యులను కదా!

రాయలు:—పెద్దననుచూచి నవ్వును అప్పాచీ!

రామకృష్ణ:—ఈకవి ఛాందసమునకు బాధ్యుడనుకానని రాయలవా రనతోవున్నట్లున్నది. పితామహా! ఇట్టినిషయముల నప్పాచీ చాల పసివారు. వారిని బలవంతముచేయకుండుట మంచిది.

(తిమ్మరన్న:—మందహాసముచేయును.)

విశ్వపతి:—రామకృష్ణ! ఎంతమాటంటిరి!

ఉ. గారట దొర్లలో గ్రరిత్ర

రాజులే రాయలపైకి భీతి నా

శూరబలప్రతాపరమ

కోటిలనెవ్వనికల్మి నాదివాక

గారట బుద్ధియందుగార

గారట నాటియుగంధరాదులే

వారట యెత్తులందు పసి

వారు బలేవసిట్లు వారయో!

రాయలు:—(నిన్నబుచ్చుకొనును)

తిమ్మరన్న:—(కాంతగంధిరుడగును.)

పెద్దన:—అనుడుగాక ఛాందసుడ వట్టియైన నామవృత్తును దీర్చవచ్చును కదా! మంత్రిలేనా, కుంతవృత్తుడను.

తిమ్మరన్న:—పితామహులు నేను పరిహాసభూమి కను ధరించినాకొందును.

రాయలు:—అప్పాచీ! ఈపితామహులు, లోకులకంటెబడకుండా భేదముగ మూలగట్టి యుంచుకొన్న విమామకసానుగిని సారవడి నేటిట విప్పుచుండిరి కానిలయు.

పెద్దన:—ఈపితామహ చిరుద మాశ్రితుడని యనుగ్రహించిరి కాక శ్రీనారిమోల నేపాటి నాడను; వారి యొకవాక్యము నొకకావ్య మగును. అందుచేతనే పెద్దలు “వాక్యం రవాక్యకంకావ్య” మనుట. అనుగ్రహింపరు! చిత్రావతి వచ్చునాపల కెండుకాయల జరుపుచుచాలును. గజము-సింహము-వైరములేనీ వేత-సఖ్యముగ చెలగాటలాడు వాన్యక్యమొక మనోమోహనముగ నుండునో దీనిచే నేమాహించుకొందును. మఱు కావ్యగదనకు కొంచెము నాటగిరి కటాక్షింపును. (అని వినువునగిండు నుల్లాసభాసము నభినయించుచు నుచ్చువులుగ రాజమండ్రుల సొప్తములబుచ్చుకొని బల్లపైనుంచును.)

రాయలు-తిమ్మరన్న:—“నిరంకుశాకనము” అనుచురెండుకాయల జరుపుదురు.

విశ్వపతి:—మంత్రిగారికిమాడ మంత్రియొండవలెనా?

పెద్దన:—ఉహా బాగుగనున్నయిది. స్వతః మంత్రికడ కొండొక మంత్రి “కొంప్రయోజనం” (అని తిమ్మరన్న రాయలునుండి మంత్రిని తీసివైయును.)

రాయలు:—(నివ్వరతోవును.)

తిమ్మరన్న:—(ఈకటబడును.)

విశ్వపతి:—అప్పాచీ!

ఉ. రాయలు రాయలా! నిలుగు

రాయలవానినిదిద్దించుచు

రాయలగంగడి తెలుగురాయలు

రాయలు గండవర్యుని

రాయలతారభంగి జరుగంగవు

రాయలరాయలయ్య నీ

రాయలగట్ట రావణరాజునా

ఒకయిప్పు వేయరా.

రాయలు:—(మండేతిగొలుసు గంటను విలాసము గ నూగించుచు తిరిగిరాయలయింటి రాజును జూచి చుండును)

తిమ్మగిట్ట:—(కాయలచేతిలో పట్టుకొని రాయలను గమనించుచుండును)

విశ్వపతి:—(రాయలగంగడిని తానెగార్చి చాచుకొనియున్న విశ్వంతులు వేయి భట్టానుమించిని పిలువగా)

క. మండేతిగొలుసు గంటలు

చుండుల రణపండితమి? నూరాయలు ది

స్థింజగ భూభక్తమున

రంజిలు విజయాంకములను రచియించెడినో!

రామకృష్ణ:—

క. ఏటైట్టాదురి పాకమె

భట్టుల కర్తలు విశ్వరతిరాయలకా?

కట్ట! యెవడి రాజును

భట్టున విటపాచ్చువేసె? భట్టాజయ్యున్.

రాయలు:— (వత్సరు) పితృమహ లంతతో యూరుకున్నాడు రాజునకు రాజును శ్రీమేలయి

రామకృష్ణ:— (తన తీసివైచు చున్నాను. (రాయలకాయలయింటి రాజును తీసివైచుచు.) ఉద్ధవులు ముఖముల విష్ణువుకును మధి ములలో నెదురగాని యివరి ప్రయోగములకును కురికానుండు గానుకొనుటకు, ననునా, మాఁబోటి వేయిలంటూ యుండవలెను. జనుక నొకమారు శ్రీమహంజనేయస్వామికిని ధీమతేయహంజనేయ వారికిని సాహిత్యవత్సలో ముష్టాహుష్టినింకె ఆయన గవ యొద్దిలే ఖాయని వాలమున వాగవివరివేయ నున్న పురుషు నేనడుపడి ఆతొక యుచ్చునకు నా మేడనందీయబట్టి

యూగవ గౌరవము రక్షింపఁబడినది. సాచిరమాత్యులొక మునుండి యుద్ధగించితి ననియుభయమును నమ్మ వేనోళ్ల బొగడిరి!

రాయలు:— కవిమిత్ర! తమ వాచాలతలో కళ్యాపృష్టి తాందించుచుగాక!

రామకృష్ణ:— తమ రిట్లు దీవించుచుండురు. ఇంటికివోయి నవ్వువ్యాప్తురేనీ వారి “అబ్బాయీ! వాగవివరా” యనులాలన.

విశ్వపతి:— ఎన్ని యసందక్కుముల పంపునోగన నైనను తిర్వాచాలము నిమిత్త అంకితము వేసుకొనుట మాత్రము—

రామకృష్ణ:— వాగోడి నీకున్న నీర్ణవభర్తన లన్నియు నెట్లు వచ్చును? కొం తెరవ మా కర్తించెట్లుగా కొనము, స్మార్తము గోకాన్ని ఆ కర్షింపగల్గితివియాయని వాసునవి.

(తెరలో చిలుక కృష్ణా కృష్ణా యనును.)

రాయలు:— ఆదిగో చిత్రావతి చిలుకచే కలిపించు చున్నది. శుకరాజును సరామర్పించి అప్పాకీ మంతరిను పిల్చుకొని వత్తును. (ప్రస్థానము)

రామకృష్ణ:— మంత్రీవో గలిసి రాయలు చిలుక వానించును. ఆరసవాలకమున నేను నొక ప్రేక్షకుడనయ్యెదను. (ప్రస్థానము)

విశ్వపతి:— నూత్రధారుడు లేని వాటకముగోధించు. వేయను వచ్చెదను. (ప్రస్థానము)

వెద్దన:— శ్రీవారికి కుకట్రీ మిక్కుటము.

తిమ్మగిట్ట:— అవును.

వెద్దన:— ఈయంటలో దమసామర్థ్యము గొండావననినది. ఒకటిరెండు తిరుగుడులలో శ్రీవారియాట కట్టువాడెడిదే

తిమ్మగిట్ట:— అయ్యో!

వెద్దన:— సాచిరమాంబయమును వాంఛనముగూడ యూడిపోవనట్లు రాయలు స్వేచ్ఛకునూర్చి నేనుపవన సిందిరి.

తిమ్మయ్య:—అయ్యో.

పెద్దన:—తిమ్మయ్య పరాకుగ నున్నటులున్నది!

తిమ్మయ్య:—లేదు.

పెద్దన:—తిమ్మయ్య దేశవాసిజమున నూతనోత్సాహమును సముద్రించినది. తిమ్మయ్యనక్కయన నేను మహారాజుయొక్కయు, మహామంత్రియొక్కయు విజయ పాస్తముల పంపగఁగించి యున్నట్లు వినియోగించు కొంటిని. మజ్జాతకతాగునకు యుక్తిించిస్త మనకయ్యంపి యుండవలెనుగాక ఈవిజయపుట్టుము నతడేల వ్రాయును?

తిమ్మయ్య:—పితామహులుకూడ వేడేలాకో—

పెద్దన:—మంచీగ స్వేచ్ఛ యొకిలోనే పోయి కూర్చున్నట్లు. మహారాజ్యయు నివ్వగఁగోయెనట్లు. రాయలు వారిం కనురావైరి యరసినచ్చెదను. (ప్రస్థానము)

తిమ్మయ్య:—నేడేమి ప్రతిభామగము బ్రకయ దూత్యము నేయించున్నది. మమ్మహాదేవి స్వేచ్ఛ యొకిలోలోయి కూర్చునుటదేమి మహారాజ్య నివ్వర జోవుటదేమి దేమిటి యాదిపి విపర్యయము! అజప్ర జాగరణమున నుత్తరమైన నాలుగియు నేను ప్రమాదోపహతమైనదేమి? నారాజుతో నెన్నడేని జయస్వర్గము గడంగియొలుగుదునా! నేతభద్రము వర్ధించి, యిరువురి యందును నిర్మలత్వకావయలనూపునెను యని కనుగొని యట్టి సంఘటనల దూరముగ నుంచెడివాడనే. ఎవరి ప్రేరణయైన నగుగాక నాలో గుప్తముగ నిద్రపుచ్చిన యహమ్మరి నేను కొంతసేపైన పొగరుకూపినది వాస్తవము. అపరవశమున నాహస్తము చేయునుగ్రథేల గుర్తిం చలేకపోతిని. నివారించుట కవికాళమైన లేకుండనేమిటి యీనూత్న స్వేచ్ఛానేతము! నీకాయలనుండి మంత్రిని తీసివైచి యతను వాతరపున ప్రజ్ఞా కేంఘముడినాడు? రాయలు చిన్నతోయెను. ఎందుకట్లు చిరాలున లేచిపోయెను. చిలుకపిలుపు నట్టి నెవము. నాకు నిలియును నాని స్వాధీనమనము ప్రకాపించినది. రక్తాద్భుతము నానికపోల దీప్తిలో నాప్రతిజ్ఞ మిట్టిపడినది; దానినికనుకులో ప్రళయక్షేమయ నోకటి గ్వవించినది. అదృశ్యము

గీ. కర్మవిధిభామగతి గతివిచారి
దీని యాత్మావ్యయన దానిలేర్చునడర
సారధి యెఱింగి తద్రథావ్యయల మగుడ
దిప్తి గుహరికా శోభన రీతిఁగోచె.

ఈ యుదయ సమావేశము వికృతసంధి యగుచున్నదేమి!

(దండనాథుడు ప్రవేశించును)

దండనాథుడు:—మహామంత్రివారికి జయము!

తిమ్మయ్య:—నివరనోయి! పురాణగతిమైన యగ్ర తస్మగఁగినుండి నమద్రోయఁబడినది యేమిటి యీ యవక్షిప్తజయము?

దండనాథుడు:—(తోట్రుపాటుతో) రాజీవారి యజ్ఞాపత్రము—

తిమ్మయ్య:—నీమది (అతనిహస్తముల నుండి తీసుకొని కనువును, మంచీర స్వేచ్ఛ యొకిలోలోలోయి కూర్చునుట యిదియో? రాజభువరము నిందించినది! దండనాథుని విజ్ఞానకౌశలము బంధించుకొని పోనిచ్చితివి; జడియనుంటివేల (ఈ పదయమున రాయలు రామకృష్ణ కవి వారికి నెనుక గా మంచీరయు ప్రవేశింతురు) మా అధికార భాగ్యమున, బలమును స్వాధీనంబితిమఁబడక, మంచీరా!

రామకృష్ణ:—నీమది (అనుచు తిమ్మయ్యను సమీపించును. అతడు మూలములకుండ నాజ్ఞాపత్రమునిచ్చును. రామకృష్ణకవి ఆపత్రమును మాయచు రాయలకడి చేసును.)

మంచీర:—(దెరురుచు నాటబల్ల సమీపముగ నిల్చును.)

రామకృష్ణ:—(తాను చదివి యాపత్రమును చదువకొరముగ రాయలకిచ్చును.)

తిమ్మయ్య:—(మంచీరను చూచి) ఇటు రమ్మ!

మంచీర:—చనకా! (భయపంశయములతో ముందునకు వచ్చును.)

రాయలు:—(ప్రత్యమునుచదివి కాంతిముగ నాలోచనానున్నుడగును. ప్రత్యమువారి క్రిందపడును.)

లక్ష్మీ

శ్రీ ప్రమాదకుమార భవోపాధ్యాయగారి త్రివర్ణచిత్రమునుండి

శ్రీ అశ్వినీ కాలిం న గానమున బాయబడినది.

ప్రతినిబము
శ్రీ వి. ఆర్. తెన్నేటిగారి చిత్రము.

బజార్ పీఠి
శ్రీ ఏ. రాజారావుగారి చిత్రము.

బొబ్బిగండ్ల అనకట్ట-పల్లెవాండ్రు హడావడి
శ్రీ వి. పి. పట్టాభిరామరావుగారి చిత్రము.

తిమ్మర్లు:—(అంతఃపాత్ర రాయలను గమనించుచున్నప్పుడు) మంజీరమ్మా! నీవీ దండనాథుని వెంట మహారాజు దర్శనమునకే జోలయ్యను.

మంజీరా:—నా—

తిమ్మర్లు:—అపరాధమా! రాజునువలెను వింటివిరివి. మహారాజువారు విచారించి పోయితిరు. పొమ్ము.

మంజీరా:—కాదుకదా! విశ్వపతి—

రామకృష్ణ:—అంతయుకే జాపము.

తిమ్మర్లు:—కుమారీ! ఆకాలము నామంత్రిత్వము నమ్మి గ్రహింప గలముకాదుచుంటికిమీ ప్రయోజనము లేదు. కోమలమును నీ ముఖములముద్రై న్య కలుషితముగాకమున్న నా సమక్షమునండి పొమ్ము. ఆకాపన ముపొందు.

రాయలు:—(గంధీరముగ నధికారపాదమున ముంచుచున్నాను.)

మంజీరా:—(దండనాథునివైపు జోవును.)

దండనాథుడు:—(వెలుపువేడిలోలు నభివ్రుంపి జోవును.)

రామకృష్ణ:—(అటు నిటు దిరుగుచు) సమత ఆశయమాత్రగరవయోగమే కాబోలుదానికి!

రాయలు:—రామకృష్ణ కవిగాయా!

(గోవిందరాజు ప్రవేశించును. చేతిలో విచ్చుకత్తి యున్నది)

గోవిందరాజు:—పోదరీ! ఆనము. రాజుబంధువును మాశ్రమన నొక గురూపకుని యపాంత్రహణింపబడి యంతటి యాగపతియే కావినచో సత్యబలము దానిదిలోహము జేయజాలదేమి! బంధుశత్రుపాత్రమునరాజుకర్తవ్యమును చెలుసుకొనలేదు. సేనకదగ్గమున జరకులు రక్షింపబడంగబలములను కట్టివైచుకొనినాడు. ఒకసీమని కుశారువమునకు కోమలకుసుమకోరకము బలికావలయునా దుస్సహము పోదరీ! ఆనమిచ్చాపనమునకు ధిక్కారము జెప్పయింటిని. దండనాయకా నీయు

దోష్టమున నీహార్యుద్ధపాదము ప్రవేశింపము. (కత్తి నడ్డముగా తెట్టును.)

రాయలు:—ప్రవేశింపము! ఖడ్గమును పడవేయుము.

తిమ్మర్లు:—మహారాజా నెదుట ఖడ్గచాలనమా! దండనాయకా! వీనిని బంధింపుము. విచారణ అక్కరలేదు. దోషము ప్రత్యక్షము. వీనికి జన్మాంతకారవాసము విధించుచున్నాడను.

రామకృష్ణ:—(భ్రాంతియు నధర్మమును నివారించు నుద్దేశమున నీచాలయోద్ధ మునివ్రేలుచుము శ్రీనారాయణాంతరతయొక్క యాంతర్యమును గ్రహింప దాక జాలకపోయెను.

గోవిందరాజు:—నా యపరాధము నంగీ రించి శిక్షా కక్షను స్వీకరింపును. కాని మంజీరది దోషము కాదు. ఆయాజానీదోషమున కవకాశము కావలెను.

రామకృష్ణ:—నిరదోష మైనదగుననిపై పూర్ణమే ఘము తీవ్రతనునిమిషది. మహారాజానే యైక్యరక్షణకు వలవాని కాపనమునకు తిరస్కరించు సంభవమా?

రాయలు:—అవును. ఈ రాజ్యమునకు శత్రు మహారాజును. నాయెదుట నిట్టి విజృంభణమా! ఈకాపనములను నేను పరాధముల జేయుచున్నాను. (దండనాథునివైపు) పొమ్ము.

గోవిందరాజు:—నేను శిష్యుడనీ, కరుణింపబడుట కంగీకరింపను.

రాయలు:—అంగీకరింపదు! మా శిష్యుగారములలో నాపుట క్రుటులకు తావులేదు. అప్పాచీ! తిరిగి విర్యవ మొనర్తును. దండవములు. (ప్రసానము)

మంజీరా:—జనకా!

రామకృష్ణ:—(గోవిందరాజుని మంజీరని మాచి) పొందు.

(గోవిందరాజు మంజీర నిష్క్రమింతురు.)

కింకర్తవ్యతాస్వీకరణము కంపించిన రాజుపాదమునండి యాజ్ఞాపత్రము జారినదట యాధారముగ వారియభిరుచియును తమ రహస్యము జేసుకొనిరి.

లిమ్మర్న:—అపార్థమా? అపార్థమా!

రామకృష్ణ:—అపార్థమేమి? తమకు తొండుపద కుండ నుండిన రాయలవారాయాజ్ఞను త్రిప్పివైచెడివారు. గోవిందరాయల యవిధేయత పంపిణీకొడికారు.

లిమ్మర్న:—తమకు చెలియదు. వారాజును నే నెఱుగనా? పెండినది దిద్దినది యీ చేతులతో. ఆపరి చయమువాస్త్రు విమర్యాహింపకాలరు. ఎట్టిచేయునాక వాని యంతస్సుమరణోదరి నయనలారకళ్యున మెక యుట, దాని తీవ్రత కిహాలిడి ప్రయం దింతెమిరుగు నాని రహస్యస్వత్వమును నే నేనర్థ: క్షుభం తోచుకే చూడ గలను. అతనిదీవితము వాపరికలన కంతపరీపమన నున్నది. ఏది జరుగకుండు నేటినిజుకు జాగ్రత్తపడుచుం టినిో యాయమంగళము స్వయంభవమై వా గృహము నుండియే బయలుదేరినది. ఓ—

రామకృష్ణ:—తిమరు ప్రజలెలగుచుండిరి నేన—

లిమ్మర్న:—నా సాధన కింతవజకు జయకెట్టుచు నచ్చిన దైవసాముగ్గి జేను నేనా ప్రతిముఖమును జాపు చున్నది.

రామకృష్ణ:—గుప్తస్వార్థమునకు ముప్పు కల్గి నపుడు నాని యెవరు నిట్టిజులజడిని పొందు. తిమ—

లిమ్మర్న:—స్వార్థమా? దానిని భద్రస్మృతి యందుంచుకొనియే యీ సుంత్రత్వమును మెకకు గల్లు కొనునది.

రామకృష్ణ:—అదియేమి!

లిమ్మర్న:—సంతకా మెందులకు? స్వార్థము చేరినే యీ విషయమును భుజించుట కొప్పుకొనినది. లేకున్న నానాటి వధూకర బ్రాహ్మణాడనగ నేరముండి పోయెడి వాడను.

రామకృష్ణ:—అయ్యో, పరిహాసమునకై—

లిమ్మర్న:—పరిహాస మేమి? రామకృష్ణ కవి పరా! తమయందు నాకు గురుభావమేకలరు ఈ ప్రపం సమున నా విశ్వాసమునకు పుత్రమై లోకహితమును లక్ష్యమునననుకొని కలించుచుదారవిత్రి తిమిదియని యెఱుగుదును. అందుచే నాకపట నాటకమును మీకు

వినిపింపవలెనని యున్నది. విమర్యా: అస్పృశ్యుని యల జడియెల్ల తమకు లోభ కా గలదు.

అప్పుడు నా కిరువది వర్షములు, మాతా పితృ హీనుకమన నొకవర్ష బాటకును. ఏకాకై తీర్ణమన ములతో నేరి తోకొట్టుకొని మాడెట్టికొనుచు చెంద గిరిలో నాదులుల నొకకిగ నొకవానిని నిచ్చిరి. “భౌతి భౌతిం దేహి” యని యతి దీవతతో ననగల్గిరి. ఆ భవద్వ్యాము తెనుగునకిహే యుండెను. కాని అశ్రు పటావరోధమున నా కేమియు నానరా లేదు. రాన పొన్నుమొక్కు స్వాగతివాడన మొకట గుల్బులో నీడ నలెం బొడగట్టెనది. నే నెట్లు నే నిలుచుంటిని. ఒకపాస్త్ర మాలింగనము చేసుకొనెను. ఒకపాస్త్రము నాకంటి యవ రోధజలమును నుదురుచుండెను. ఆదీర్ఘ కాయుని విశాల చేతోచయనములు నా కిరున్న జటాభరమేకము జేయు చుండెను. మౌలం ననులు మూడుకుంటిరి. “ఎత్తా” ఈ ప్రేమకల్పమొకటి యతిని యుగములమూడి వెలుమడి యుక్తిమునది నాకేదానింకలు నివ్వనించినది.

అతిహాసకృష్టితో నన్ను నాచి కాంతికావనవా డినిో “ఎత్తా! యొక ప్రతిజ్ఞ చేయుము. నిన్ను దేశము నకు గావలయువానిగ నే పెదను. ఈశ్వరుడు నీకొజకు కలించుటకు కాదు నిన్ను న్నీర్పించెనది. పరితపాశ్శుధార మనకు నీకీర్తిత ముద్దేశించబడినది.” యనెను. అయంత్ర నువాశ్శ్యమున నేనెగ్గెను నదీంబాకొని పొంగిన నారత్న నాకముల మాన్చి కండ్ల తిమ్మరుని యుత్తరంబితిమై పర విశ్మోత్తినది. పరమమిదై ప్రతిజ్ఞ తేడితిని.

రామకృష్ణ:—పరితమకు నాప్రతిజ్ఞ.

లిమ్మర్న:—ఏమందురా? కలగిన్న మగు వారి వ్యాఘ్రము నేకోన్నులమగ నేయు నొక యాదిర్యపురు ముని యార్థ అయననము. ప్రజాహృదయముల బ్రవే శించి భక్త్యోగిత్వంబుగ సహజము నొకవక్రవత్తి పరిపాల నము క్రింద కీటికలంబెంచు రంపిడను. అట్టివాని నశ్వే పించినెను. దేవస్య వృద్ధిగలతను ఇది యాప్రతిజ్ఞ. ఈనాగనకై జలయుసాముగ్గిని తీసుకొని యీరాజ్యము నకు పచ్చిరిని. నగుచేపుడు నాకనుగ్రహించిన మహా

స్త్రీయు రాజశిరి వానిసహాయమున కిట్లు దిక్కి ప్రసారం
భించిరి. వానిని కాదని నీనిని, నీనికాదని వానిని నీం
పాతతి కక్కనేసితిని నెగలసితిని, ఈవాన్మనుషుడై నేను
చేయబడిను.

శ్రీ. జన్మశత్రుత్వ సాభాగ్యమున గదై
కాల్మషుకాశ పట్టి యాశ్చివైచి
రాజశిరిచుత్వా రాజలోరాజుల
శ్రీపంకముల నీలుఁజేసివైచి
రాజవిద్రోహ కార్యప్రవీణతి నమ్మ
నమ్మినపుకంట దుమ్ముగొట్టి
ప్రణయంబుజదిపి దుర్భరసమద్యాహ్వాం
ఖలల స్త్రీపురుషులఁ గట్టివైచి

గీ. రాజనక్రముగిట్టుల రాజశిరి
నేర నాయుచ్చవచ్చిన విధియమించి
కాదనిన వాని బడద్రోచి కాలరాచి
ప్రబల వీస్వార్థ పరతియె వ్యాజయయ్యె.

కాని యెంతయ వ్యపించినను నాస్వార్థముకొర నలము
నిచ్చు నావస్తువులభింపలేను.

రామకృష్ణ:—నుజుదొంగకనప్పుడు.

తిమ్మయ్య:—స్వప్తింయకొననిలేను. నిజమే. కాని
సులభమా అది.

మ. తనవ్యక్తిత్వముసాంగ నీయకప్రజా
ధర్మాధికారంబుకా
సనపంచాలనమాది భద్ర జనులై

కాంపత్కమున్నమ్మిని
ల్పినవాడే పతిరాజీయముల
సాక్షిమాన్యు డైయుండిచే
వినవాడే నృపు డట్టివాని నునుకాక
స్వప్తింపగా నేర్తురే.

కాని నేను ప్రయత్నింపఁగలము చేయలేను. ఇప్పటికి
ముప్పునదిక్కుముల క్రింద నొక నాడు "కరుణసాగరించిం
పివేయు" యని యొక బాహుని కెండ్రెయి నాచేతులతో
వారజైచెను. ఆయనాధిపాలుని ముందుపట్టుటని కర్త
వ్యతామూఢుడనై చింతించుచు గూర్చుంటిని. ఇంతలో

నానురుకీవుని నుధుకనాణి స్పృశికి వచ్చినది. పరి, వీడే
యభికారియని నూతానని నెత్తా! యని డిద్దిరిని. ఇం
తెముకు నాడును నాయుజిలోనే యుండెను. నాస్వార్థ
ర్థము పూర్తికావచ్చుచేరకు నుగ్ధయారము నిద్రినది.
ఇంతకు విధియొకగీతను గీసెను. వానిని చెలువయత్నిం
చిన నలసిపోయెనుగాని సాధ్యమునవా? రామకృష్ణకవి
గాను నాశీరితమును సింహానాకంపు కేసుకొనిని నెత్తు
వచ్చుచున్నది.

ఉ. పుల్లలుకుట్టుకొందునొక
పూట నుధుకర మెత్తుకొందు ని
ల్లిలబరిధ్రమించి నుఖ
మేమియులేని యభాగ్యపుత్రునిక
చల్లనిమాపుతో తెలిసి
జాలగలాడని దోమందు నీ
యల్లరి నేయఁబంచెను ను
హానురు బాకని దెంతస్వార్థమా.

రామకృష్ణ:—నేను తను పుణ్యానిర్వసానిని
చరిత్రాశ్రయమున మాకు నూర్చిలత్వ మేర్పడుచున్నది.
నాకీ యుదాత కాంతిహారులగు రాయలవారి ధర్మప్రభు
త్వము తను సాధనాభిలషి. ఆంధ్రదేశమున కాదర్శ
ప్రాయమును, కీర్తిసంపాదయు, నేజుప్రసారము నగు
నొక క్రమద్రిని ప్రసాదించ బ్రతిజ్ఞ వట్టి నెరవేర్చుటం
టిరి. "నమానురుభ్యః" పవిత్ర లక్ష్మణారీయగు చిట్టి
గంగవామాత్యులు చిరస్మరణీయులు.

తిమ్మయ్య:—శిర్దియేమో యర్థించి లోమూర్తికి
త్రాణప్రతిమ జేసెను. అదియు పలమునుగొని శిరస్తా
డని ప్రారంభించెను.

రామకృష్ణ:—తను రథధర్మపవన నేమిలాభము.
రాయలయందు కొంచెము న్యక్తిత్వ ముపయించులయు
తెప్పనితరుగు గొన్నినష్టములు కలుగుయు నయ్యెనైన
నేమి నురువులు తను నూళియించి నూకీపసుయము
లింగను వాడిపోలేను. తను కపజయ భయమేమిటి?

తిమ్మయ్య:—అహ! ఇది నీటిక దొర్మల్యము
దోహ. అపజయ భయమేమిటి?

శ్రీ. భక్తి గురుమోక్ష వట్టి పుష్పవిద్య
నఖలు నాఖలున క్రియాభ్యంతర క్రి
నిలయచో జయదేవిని బట్టి యింటి
మంగిటకు గట్టివైకు దత్తార్పణము.

ఇప్పు డొకక్రొత్తనాటకము ప్రారంభము కా
బోవుచున్నది. తమరును భూమికను ధరింపవలయును.
అప్పు డాప్రదర్శన మపూర్వమును. స్వక్రిత్యము పంపు
హితధర్మము శేషిలో వాని సంఘట్టవాఢిలి మినాట
కమున కలవలయును. రండు ముందు ప్రయత్నమున
సుంపలెను. దానికప్పుడు జరిగిన యిది ప్రస్తావము.

(ఉభయులు నిష్క్రమింతురు. చిత్రావతివచ్చి
క్రిందపడియున్న శివాప్రమును తీసుకొనును.)

చిత్రావతి:—ఇదేనా ఆ శివాప్రతం! అన్నా
కిమాడా కోపం వచ్చింది. ఎన్నడూలేదు గోవిందరాజా
తో పోట్లాట్టం. ఉత్సవానికి భంగం వచ్చింది. చిన్నా
రాణీ అపరిట్లా ఎందుకు వ్రాసారీ. నన్నీకాగారి
చూసింది అంతటికీ చిత్తాల్లు పెట్టిందారీ. (ప్రస్థానము)

(యవనిక)

గీతములు

బసవరాజు వెంకటప్పారావు గారు

౧
దీపావళి

(యమునాకళ్యాణి-జంపెతాళము)

లో కాని కుత్తుత్త దీపావళి,
నాకుమూత్రము దివ్యదీపావళి!

వేదాల నాధుడో
వేదాద్రివరసింహ
దేవుడే నాయుంట
దీపమైనాడు!

లో కాని కుత్తుత్త దీపావళి,
నాకుమూత్రము దివ్యదీపావళి!

వేదవృక్షములాగు
వేదాద్రినీడ నా
వంశవృక్షము శా
శ్వతముగా నిలవాలి!

లో కాని కుత్తుత్త దీపావళి,
నాకుమూత్రము దివ్యదీపావళి!

౨
జేజేలు

(విహారరాగము-త్యాండ్ వరస)

ఎవ్వరనుకున్నారో ఎరగరామీరు?
పాపాయి సాక్షాత్తు పరమాత్ముడండీ!
తరతరాలా గొప్ప తనసుకేశాము,
స్వామి నాటికి నేను వరమిచ్చినాను. ఎవ్వ.
ఎన్నో యుగాలగా విన్నవించాము,
ఇన్నాళ్ల కీనాడు విన్నాడు మనివి! ఎవ్వ.
వేదాద్రినాధుడే వెలసినాయుంట
ఉయ్యాలతోట్టిలో ఉండుతున్నాడు! ఎవ్వ.
చేతులెత్తడోయి జేజేలనండోయి,
నరసింహ దేవుడే నాచిట్టితండోయి!
ఎవ్వరనుకున్నారో ఎరగరామీరు?
పాపాయి సాక్షాత్తు పరమాత్ముడండీ!

0

ద్వారకనాథశాస్త్రి, నేను చిన్నప్పటి

నుంచి ఒకేస్కూల్లో బి. యే. వరకు చదివి కడలేరాము. ఆరోజుల్లో ఆతనంటి వాడు లేడనిపించు కున్నాడు శాస్త్రి. మేమంతా అతన్ని ముద్దుగా 'ద్వారక' అని పిలుస్తూ ఉండేవాళ్లం. మంచి లక్షణాలన్నీ అతనియందుండేవి. ఇతరులకి ఏవిషయంలోనైనా తాను సహాయభూతుడుగా వుంటే అతను మిక్కుటంగా ఆనందించేవాడు. తన కున్నదాంట్లో శృణుమో శణుమో బీదవిద్యాధులకు ఉపసంజేవాడు. ఇటువంటి సుగుణాలు గాక అతనిలో మరొక విశేషం ఉండేది. బాల్యంనుండీ గూడా ద్వారక అందమైన వస్తువులను చూచినా, సాగసైన దృశ్యాలను చూచినా, శ్రావ్యమైన గానం విన్నా, మృదువైన కవిత్వం చదివినా, అపరిమితానంద భరితుడై ఉప్పొంగేవాడు. వేషంలో మహాశ్రద్ధవహించి, ఉన్నంతలోనే, అతిరమణీయంగా తయారయ్యేవాడు. తనగది అంతా సొంపైన చిత్రాలతో అలంకరించేవాడు. తానట్లా ఉండడమే కాకుండా, యితరులకుగూడా ఆవిధంగా ప్రవర్తించ వలసిందని సమయానుకూలంగా చెప్పుండే వాడు. కొందరు అపార్థం చేసికొని అతనిమాటల్ని ఆలకింపక పోయినా, కొందరియందైనా అతని

ఉత్తేజం కల్గించ లేకపోలేదు. నేనున్నూ, యితర యిద్దరు ముగ్గురు స్నేహితులూ ద్వారక యందున్న శక్తిసామర్థ్యాకు అచ్చెరువొందేవామే. తరచుగా అతన్ని కలుసుకోవడం, అతని యింటికి పోయి మాట్లాడడం చేస్తూండేవాళ్లం. ద్వారకతో ఎప్పుడు సంభాషించినా ఏదో క్రొత్తవిషయం నేర్చుకోకుండా ఉండేవాళ్లం కాదు. ఏ రసవంతమైన పద్యమో చదివి ఆనంద పరవశుల్నిగా చేసేవాడు మరొకప్పుడు ఏచిత్తరువును గురించో ముచ్చటిస్తూ కళారహస్యాన్ని తెలియజేసేవాడు. ఆ విధంగా ఆర్టిస్టిక్ జీవితం గడపుతూండే వాడు జీవిత కాలమంతా సౌఖ్యంగాను, ఆనందంగాను యెందుకు సాగించకూడదని అతని పట్టుదల జీవితమంటే ఒక సుస్వస్థమన్నమాట అంటూండే వాడు. ఆవిధంగానే ద్వారక త జీవితమంతా సామీప్యవ్యావహారిక ప్రపంచంతో సంబంధం లేకుండా స్వస్థతుల్యంగా జరుపబడెనని, ఆర్టిస్టిక్ జీవితమే మోక్షప్రాయకమని అతని ఆశయము. దానికోసం పదువుకునే రోజుల్లోనే బ్రహ్మ ఆవేదన పడేవాడు. వీలైనంతవరకు తన ఆశయాలను ఆచరించే వాడు. కాని కొన్ని సందర్భాలవ అందులోనూ ముఖ్యంగా ప్రపంచక ప్యవరాలలో ముగ్ధివుండే సౌండివల్లనూ, అదే కొన్ని సమయాలలో హఠాశు డయే వా

కాని ద్వారకమును మూత్రం మొక్కవోచిచ్చే
వాడు కాదు.

ద్వారకను చూచి అక్కడ వున్న మేము
అనుకూలేవాళ్ళం, జీవితంలో యెలా నెగ్గు
కొస్తాడో అని. ఇంత ఆదర్శక ప్రాయంగా జీవిం
చేసే సాధ్యమేనా? ఎన్నెన్ని కష్టాలు కలు
గుతే? ఎన్నెన్ని విఘ్నాలు వాటిల్లుతే? జీవిత
సంగ్రామ మున్నాడు మనవాళ్ళు - అనికొంచెం
భయమునూ చెప్పేవాళ్ళం. ఇవంతల యిట్లా
అనుకున్నా ద్వారకాగర్జకు పోయేసరికి యి
వన్నీ మాయమయ్యేవి అక్కనితో ముచ్చటం
చింతలేవు భావసాధాలు నెక్కింది, ఊహా
ప్రపంచంలో విహారం చేయించి, రసజగత్తులో
నోలలాడించి, స్వప్న సౌఖ్యం పొందజేసేవాడు.
ఒక్కొక్కప్పుడు ఉక్కిరి బిక్కిరి అయేవాళ్ళం.

ఈ విధంగా పంటుండగా యిద్దరం బి.ఎ.
పాసయినాం. సామాన్యస్థలిపరుణ్ణి గనుక
నేను వెంటనే ఉద్యోగంలో ప్రవేశించక తప్పిం
దిగాదు. ద్వారకకు ఉద్యోగం చేయవలెననే
యిచ్చా లేదు, అగత్యమూ లేదు. కావలసి
సంత ఆస్థిగలవాడు. ఒక్కడే కొడుకు. కాని
అతని తండ్రిమూత్రం అతన్ని పట్నం పంపి
బి. యల్. చెప్పించవలెనని పట్టుపట్టాడు. ఆ
నడువు, వృత్తి యేమూత్రం యిష్టం లేదు
ద్వారకకు. దానికి బదులుగా ఏ శాంతినికేతన
మంటి చోటికో పోయి జీవితం గడవలెనని
తలంపు. అట్లాగని తండ్రికి తెలియజేశాడు
కాని, అయనకు యివి యిష్టమవుతాయా?

ద్వారక ఎంత చెప్పినా తండ్రి విన్నాడు కాదు.
లాకాలేటికి వెళ్లక తప్పింది కాదు.

2

అయిదేళ్లు జరిగిపోయినై. ద్వారక తండ్రి
ఆస్తిసంతా వర్తకంలో కోల్పోయినాడు. ఆ
బెంగళేనే ద్వారకా పరమమందించాడు. ద్వార
క ఒక్కడు. పితృత్వం మేమీ లేకపోగా
ఆయన చేసిన అన్యాయమూత్రం కొన్ని సంక్ర
మించినై. యాభ్యుక్తుల పట్టు ఒక్కటే శర
ణ్యం. కాని ఆ మహాపట్నంలో యిత సెంత?
అంతలోనూ క్రొత్త. ఇట్టి యిక్కట్లు అత
నెప్పుడూ అనుభవించ లేదు; అనుభవించ
దల్చుకోనూ లేదు. కాని యిట్టివిషమపరిస్థితు
లలో జీవితసంతరణ మేలా, తన ఆదర్శములను
అనుచరించే డెలా?..... ఎంతైనా ద్వారక
అతని విచారాన్ని కనపరేవాడు కాదు.

ఒకపర్యాయం పనిమీద క్రిష్టమస్ సెల
వుల్లో పట్నం వెళ్లినాడు. అక్కడండగా ద్వార
కమాట స్మరణకు వచ్చింది. వెంటనే అతని
నెలవు కనుక్కొలి బయల్దేరాను. బ్రిష్టికేను
లో, యెక్కడో చివరగా, ఒక మిద్దెలో అద్దె
కున్నాడు. ఇట్లు చిన్నది అనుకోంస్తే, కాని అత
నొక్కడికీ చాలు. అందంగా గూడా వుంది.
ముందు చిన్నతోట ఉంది. మేడమీదికి నము
ద్రంగాలి రిఫ్రెస్ వీస్తుంది. లోలంతా ఎంతో
రిమణియంగా అలంకరించాడు ద్వారక. బల్బుల
మీద ప్లవరువాళులు, పుదుచ్చేరీ కుక్కలు,
కొండపల్లి గోవులు, చలువరాతి చిలుకలు,

నెమల్లా ఉన్నాయి. గోడలనిండా ఆర్థుచిత్రాలు వ్రేలాడజేశాడు. అడుగు పెట్టడం కోసే నాకు పూర్వకథ జ్ఞప్తివచ్చింది. మూచిన్న నాటి వ్యక్తమంతా ఒక్కమారు స్మృతిశం లో తలుక్కుచున్నది. మొత్తానికి ద్వారక తన ఆదర్శ జీవిత నియమాను వ్యావహారిక జీవితంతో నమస్వయం చేసికొన గలిగివాడే అని సంతోషమైంది.

ఆరోజు రాత్రి చాలాసేపు నేనూ, ద్వారక మిద్దెమీద అనేకవిషయాలను గురించి ముచ్చటించాము. అప్పుడే జరుగుతున్న పార్కు ఫెయిర్ నిగురించి, అక్కడకు వచ్చిన రకరకాల మనుష్యుల్ని గురించి, వింతవిషయాలను గురించి, తరువాత మాస్కూలు విషయాలిని గురించి, నాఉద్యోగపు చిక్కుల్ని గురించి, —యీవిధంగా నేనేవిక్కువకాలంలో కాబిరామాయణకా లక్షణాలచేశాను. ఇంత సేపు నేను నాఘోషతో అతన్ని హింసించినా ద్వారక ఏవిధమైన అసహనము వెలిబుచ్చలేదు. మధ్యమధ్య ఊరికొడుమూ, అల్లాగా, ఓహో, ఎంతెన్నివిజంగా, సావం, మొదలైనవిదము లుచ్చరిస్తూ నేను చెప్పినదంతా విన్నాడు. మధ్యలో ఎవ్వడో ఒక్కమారు కాబోలు, ఆనందనాథ టాగూర్ గీసిన ‘త్రిష్యుక్తీత’ చిత్రగుప్తునుగూర్చి, రవీంద్రనాథ టాగూర్ రచించిన ‘రెడ్ ఓలి యూడెర్స్’ నాటకమును గురించి ప్రస్తావన తెచ్చి చిన్ననాటికోరిక రుచి చూపించాడు.

మరునాడు ఊరికి ప్రయాణమవుతూ ద్వారకతో అన్నాను: “జీవితం సరళంగానే

సాగుతోందనుకుంటాను. ఏదో కోర్కెవ్వనహారం, అదీ—ఊరి.”

“ఏదో జరిగిపోతోంది. ఆగుతుందా” అని వ్యంగ్యంగా జవాబిచ్చాడు.

“అయితే, ద్వారకా, పెళ్లెవ్వడోయి? ఇంకా యీదు రాలే దనుకున్నావా? మీ ఆవిడ వచ్చిందేర్వారా మా బోటివాళ్లు వచ్చి నాలుగురోజు యింకడానికి ఎక్కువ అవకాశముంటుంది” అన్నాను.

“అదే, నేను ఆలోచిస్తున్నా. ఇంతకూ కళ్యాణాఘోషియ రావద్దా? నా పెళ్లి కేం గాని, వీవు వేసంగికి వచ్చుకుండా రా. ఇక్కడ బీబీ అదీ చల్లగా ఉంటుంది. చూడూ, మగచి పోయినా, యీమాట మీ గృహిణినిగూడా తీసుకురాసుమా” అని చిరునవ్వుతో నన్ను సాగపంపాడు. ఇంకా పూర్వపుద్వారకే—అనుకుంటూ యింటికి బయల్దేరాను.

3

కాని అతను కోరిన ప్రకారం వేసంగికి వచ్చి పెళ్లడం జడలేదు. అనేకమలు అడ్డం వచ్చివై. ఏమనుకుంటున్నా ద్వారక అని ఆలోచిస్తుండగా నెట్లూరునుంచి మిత్రుడు విజయ రెడ్డి ఉత్తరం వ్రాశాడు. బి. యే. చదువుకునే దినాల్లో మే ముద్దురం ఒకజట్టుగా వుండేవాళ్లం. అంతే కాదు; నామోస్తరే రెడ్డిగిగూడా ద్వారక అంటే అనురాగం, ఆదరణ... ఆ ఉత్తరంలో యిలా ఉంది: “నీ పే మధ్య యెవ్వడైనా ద్వారకను చూచావా? నా కెప్పడూ

జ్ఞాపకం వస్తూఉంటాడు, అతను. తండ్రిపోరు
 పడలేక దిక్కుమాలిన స్థితిలో ప్రవేశించాడు.
 శాంతి వికేతనం, అటువంటివోట్లకు పోయి
 కాబూ గడపాలని అంటూండేవాడు వెనక,
 జ్ఞాపకంలేదా? ఇప్పుడు దమ్మిడి రావడంలేదట.
 అసలు ద్వారకకు పోయివచ్చి అంటే ఎంత అస
 వ్యమో అప్పుడే చెప్తూండేవాడు. బహుశానే
 దన పడుకూ ఉండాలి ద్వారక; పాపం.....
 ఇంతికిన్న విచారమైన దేమంటే, తండ్రి అప్పు
 లన్నీ యితను తీర్చడానికి పూనుకొన్నాడట.
 ఛాందసం గాదూ, యిది? తన జీవితమే కష్టపా
 ధ్యంగా ఉంటే, మెడకు యీడోలు గూడా
 ఎందుకు? ఇంతకూ యిది ద్వారక
 స్వయంగా చెప్పింది కాదు సుమా; వినికిడినట్లు
 తెలియచచ్చింది. నేనూ రెండుమూడు మార్లు
 ద్వారకను కలుసుకున్నా గాని యీ విషయా
 లేమి అందనీలేదు అతను. చిత్రంగా ఉంటే
 వ్యవహారాలు.”

ఈజాబు చదివేసరికి నాకు మిక్కుటమైన
 జాలి కలిగింది. వెంటనే పోయి సంగతి నేమిటో
 విచారించి ద్వారకకు ఉత్సాహ మిద్దా వను
 కున్నా. కాని దౌర్భాగ్యపు మార్పిడి; తెలుపు
 దొరికింది కాదు.....పోనీ, పెద్ద ఆవేశ పూరిత
 మైన ఉత్తరమైనా వ్రాద్దా మనుకున్నాను.
 కాని ఒకసారి దేహం కల్గింది. ఇదంతా నా కెట్లా
 తెలిసింది అని అనుకొనిపోతాడేమా?—అని.
 ఇవీ గాకుండా మరొకటి ఆటంకం వచ్చింది.
 అప్పుడే కొత్తసంసారం, కొత్త వ్యవహారం.
 చిన్న అప్పుడే గృహిణిగా అవతరించింది. ఆ

దివాల్లో ఒకటి తోడేదా? ఎప్పుడూ చిన్నతో
 డీచే లోకం. ఆ మెకల్లనీలిమను, కుట్టలమున
 నలుపును, చేతి సాంపును, శరీరచ్ఛాయను
 స్తుతించడమే సరిపోయింది. ఒకరిలో ఒకరు
 లీనమై ప్రణయపా రావారంటూ యీదుతున్నాం.
 అనుభవజ్ఞులకే తెలియాలి అప్పటి పాఖ్యం,
 సందర్భం. ఆ ఆనందజగత్తులోనే ఆమె నాకు
 ఉత్సాహ మివ్వడం, నే నామెనుగూర్చి కళ్లు
 వ్రాయడం, ఆవి లోకం చదవడం సందర్భం
 చింది.....ఆకలిపితుట్ల ద్వారకమాట
 పూర్తిగా విస్మరించాను. ఉత్తరంగూడా
 వ్రాయలేదు. ఇప్పుడు పరితపిస్తాను, ఏమిలాభం?

ఇట్లా ఆరుమాసములు గడచినై. తిరిగి
 విజయరెడ్డి జాబుమూలమున ద్వారక విషయం
 కొద్దిగా తెలిసింది. ఈవిధంగా వ్రాశాడు:
 “వోద్యంగా ఉంటుంది విషదానికీ, వ్రాయడా
 నికీ. నేను కలలోనైనా ద్వారక యిట్లా అవుతా
 డని అనుకోలేదు. దైవపుటన కాక మరేమిటి,
 పాపం. తల్సుకుంటే గూడే తరుక్కుపోతుంది...
 ఇప్పుడు ద్వారక వై ప్రేమేట్యూషన్లు చెప్పి భనా
 ర్జన చేస్తున్నాడట. కొంత భుక్తి గడచేటందు
 కనుకో; ముఖ్యంగా తండ్రి చేసిన అప్పులు తీర్చ
 డానికట!.....విన్నావా, ఎట్లా పరిణమించి
 నాయో పరిస్థితులు? ఎప్పుడైనా అనుకున్నా
 మా, మన మిట్లా? పాపం. ద్వారక తాను అను
 కున్నదానికీ; యిప్పుడు జరిగేదానికీ వ్యత్యాసం
 ఎట్లా భరిస్తున్నాడోనోయ్! విద్యార్థుల కోసం
 రోజుకు పదహారు గంటలు పనిచేస్తున్నాట.

అంత పని ఎట్లా భరిస్తున్నావో. ఎప్పుడైనా అనుభవించడా యిట్లా? నాకే చాలా కష్టంగా వుంది....." నాకు తల దిమ్మెక్కింది. మనస్సు పరిణామిధాల పోయింది. చెంగున పోయి అతని కష్టాలన్నీ ఒక్కమారు నివర్తితమనుకున్నా. అంతశక్తి లేకపోయినా తుదకు నలుకులతో నైనా అతని బాధ కొంత వారిచవచ్చును గదా అనుకున్నా. కాని మరలప్పునికి, అది సిద్ధి పొందడానికి మధ్యకాలంలో నముదాలు దొర్లి పోతై అన్నావోక ఆంగ్లకవి. అట్లాగే జరిగింది.....నమోతం తీసుబడి అయింది కాదు. ఒక్కదినం శేలవైనా దొరకలేదు ఇంతలో అసహాయాద్యమ గొంట్లూమానుతం దేశంలో కాక్సీరంనుంచి కన్యాకుమారివరకూ వీచింది. ఆమహాద్రవ్యంలో అన్నీ—సంస్థలు, సభ్యతలు, భావసాధాలు,—అన్నీ తారుమా రైసవి. దానికి అనుగుణ్యంగానే వ్యక్తులలో నూడా పరివర్తనం కలిగింది. సమర్థత ఆశ్రమం నుంచి గాంధీమాత శంఖము పూరించేసరికి ఆ సేతుహిమాచలపర్యంతమూ నిద్రా నైర్మల్యం వీడి అంజలి ఘటించి, సమరసన్నాహ మైంది. ఆ ఉద్రేక వాయువులు నన్నుగూడా ఆవరించి నై. ఒక్కమారుగా ఉద్యోగానికి న్వసి చెప్పి, రంగభూమిలోకి దూమికాను

౪

ఆ సంవత్సరంలోపుగా హిందూ దేశానికి స్వరాజ్య మిప్పిస్తా నన్నాడు గాంధీ. ప్రచారం తీవ్రంగా జరుగుతోంది. అధికారులలో దార్జ

న్యం యెక్కువైనకొద్దీ ప్రజల్లో ఆవేశం యెక్కువౌతోంది. ఉయారు తిరిగి మా బోటి వాళ్లం ప్రబోధం చేయడం ప్రారంభించాం. ఇటు మంటి సంచారంలోనే ఒక్కమారు విజయ రెడ్డిని కలుసుకున్నాను. కొద్దికాలంక్రిందటే తాను ద్వారకను చూచివచ్చాననీ, అతనితో తీవ్రమైన మార్పున్నదనీ, ఆరోగ్యంగానూ హిస్సల్పూరికి వచ్చాడనీ, అట్లాగే యికా ట్యూషన్లు చెప్తున్నాడనీ, ఆవృత్తి విసర్జించ మంటే వినలేదనీ చెప్పాడు రెడ్డి.

ఇది విన్న కొద్దిరోజులకే నాకు ద్వారక ఒకలేఖ వ్రాశాడు. ఆ తురతతో విప్పి చదివాను: "ఈమధ్య నీవేరు వార్తాపత్రి కల్లోతరును చూస్తున్నాను. నాక్-కో-ఆపరేషన్లో పనిచేసే ప్రచారకుల్లో నీవు చాలా సమర్థుడవని నాదృఢవిశ్వాసం. హిందూ దేశం యొక్క బానిసశృంఖలాలు తెంపవలెనంటే నీ మంటి తరుతోత్సాహులంతా సమములు విగించాలి. ఉత్సాహం లేనిదే ఏమనీ సాగదు..... మొన్న నీవు పన్నుల నిరాకరణం విషయంలో చూపెట్టిన ధైర్యం, సాహసం శ్లాఘనీయములు. ఒకమానం కఠినశిక్ష సనుభవించడం గొప్పవసీయము. అటువంటి అదృష్టం యెందరికో కలుగదు. దేశమాతకు నీ వింకా ఎక్కువగా సేవ చేసేటందుకు ఈశ్వరుడు ఆయురారోగ్యములను యిచ్చునట్లుగా ప్రార్థిస్తున్నాను... మఱచిపోయినా; ఈ మాటల వేసంగిమైన నీవు, చిన్న నాతో గడపవలసింది. మఱ

భాగ్యం అనుకుంటాను. మీయిద్దరికీ నా ఆశీస్సులు.....ఉంటాను.....ద్వారక....."

నిజంగా, యీ లేఖను భగవత్ప్రసాదితమైన అమృత కలశంగా భావించానంటే, సమ్మతి.....నాకు నూనూనూ పాయలు వచ్చే ఉద్యోగం పోవడమే కాకుండా, ప్రయాణాల వల్ల, ప్రచారాలవల్ల మిక్కుటంగా డబ్బు వ్యయంకావడం, నెలరోజులు జైలులో అప్రకృష్టాలు అనుభవించడం, వీటి అన్నింటి మూలాన యిట్లో జగడం, యింతలో వొంట్లో ఆరోగ్యం చెడడం—దానా, కీనా తీవ్రమైన మనోవేదనతో బాధ పడుతున్నా. అట్లాంటి సమయంలో, ద్వారక ప్రాసిన ఉత్తరం ప్రాప్త ట్కాల పయోధంస్వామి కీతలస్పర్శ వలె కొంత చిత్తశాంతి చేకూర్చింది. ఆరాత్రి ఉత్తరాన్ని ఎన్నోమార్లు చదివి, దినమంతా రోదన చేసి చేసి సాయంకాలాన తల్లి చేత బుజ్జగింపబడి జోకొట్టబడ్డ పిల్లవాడిరీతి, స్వస్థతగా నిద్రించాను.....

౫

అపూర్వగౌరవం చూపించాడు ద్వారక. ప్రేమనుకు వచ్చి స్వాగత మిచ్చి తన యింటికి తీసుకువెళ్లాడు నన్నూ, చిన్నీని. అతను, అతని నివాసస్థానమూ యిదివరకురీతినే ఉన్నా, అప్పటికీ యిప్పటికీ కొంత వ్యత్యాసం కన్పడ్డది. మునుపటి ఉత్సాహం, ఉత్తేజం తగ్గింది అతనిలో. ముఖం తీక్షణత తగ్గి కొంచెంగా మందగించింది. కాని మమ్మల్ని చూచేసరికి ఎక్కడ

లేని సంతోషం తెచ్చిపెట్టుకుని తనలోని మార్పును మాటులేయడానికి ప్రయత్నించాడు. నాలుగురోజులుమాత్రమే అతని ఆతిథ్యం అనుభవించడానికి అవకాశ మైంది. అప్పటికీ, యీ నాలుగుదినాలూ ద్వారక మమ్మల్ని అమితంగా ఆనందింపజేశాడు. తన గృహంలో ప్రీతిలోపం కనపడకుండా సదుపాయాల్ని చేకూర్చాడు. హోటలునుంచి వచ్చిన భోజనాన్ని తానే వడ్డించడానికి సిద్ధపడేవాడు. కాని ఏ పూటకు ఆపూట బలవంతంమీద ఆహారాన్ని చిన్నీకి వదిలేసేవాడు. "ఇక్కడికి వచ్చినందుకు బాగానే వుంది" అనేవాడు సవ్వతూ. "ఈ మాత్రానికేనా" అని నాకంటే ముందే అనేది చిన్నీ.....రోజూ సాయంకాలం వీచికి పెళ్లవాళ్లం, ముగ్గురం. సందర్భానుసారంగా అన్ని విషయాలను ముచ్చటించేవారం. అన్నింటిలోనూ ద్వారక పాల్గొని ఏదో కలసాముక్క అంటూండేవాడు. అతను క్రుంగి పోతున్నా అతనిలోని ఉత్సాహపురి యింకిపోలేదని కన్పడింది.....ఒకనా డీవిధంగానే వాహ్యాభినుంది తిరిగివచ్చి భోజనం కానిచ్చి మిద్దెపైన దక్షిణదిక్కున వరాండాలో కూర్చున్నాం మిత్రత్రయమూ. అంటే జ్ఞాపకం వచ్చింది. ఈకొద్ది కాలంలోనే చిన్నీ తననైజరీత్యా ద్వారకతో చనువుగానే ఉండేది.....అట్లా కూర్చున్నాం. దక్షిణదిక్ కబట్టి గాలి దివ్యంగా వీస్తోంది. సముద్రపురొదయే కాకుండా, దూరాన సముద్రం వెన్నెట్లో మెరుస్తోంది. పట్నంకొంచెం జనసమృద్ధం తగ్గి నిశ్శబ్దమైంది. తన యీస్థితి

సెన్సెటివ్ అంతా ఒక్కమారుగా చూపెట్టడానికి కాబోలు చిన్నీ అన్నది: “ఆ చెట్లమాటునుండి చందమామ యెలా దాక్కుడుమూచీ ఆడు తున్నావో!” దానితో మేమిద్దరంగూడా రస జగత్తులోకి దిగవలసాచింది. ఇంతలో చిన్నీ మాట అందుకుని ద్వారక “యిదివరకు యిటు వంటివి యెన్ని మనం.....” అని నావైపు తిరిగి అని, పూర్తిచేయలేక పోయినాడు. దానితో నాకు తరుణావస్థంతా కంటికి స్ఫురించింది. ఇట్లా మేము కొద్దిగా భావనమాధిలో ఉండగా అంతా ముంచుకుపోయినట్టు, “చూడండి, చూడండి, ఆతారక లెట్లా చంద్రుడిచుట్టూ అన్యం చేస్తున్నా యో.....అవిగో, పెద్దమేఘా లెట్లా తరుంగమాలికల్లే ఉంటాయో తున్నా యో” — అని, ఆగకుండా నావైపు తిరిగి, “వీటి నకల్లేనా యేమిటి మీ ఫేవరమాలికలు” అన్నది నవ్వుతూ. నే నేదో మాట్లాడడానికి ఉపక్రమిస్తూండగా ద్వారక అడ్డువచ్చి, “ఇటువంటి సందర్భంలోనే కాబోలు బిల్లులుడు

‘నేనం సభోమండలమమ్మరాశి
రేమేశ్వ తారా నవ ఫేవలిండా,
నాయం శశీ కుంభలితః ఫణిన్దో
నాయంకళంకః శయితో మురారిః’

అని అమోఘంగా అన్నాడు” అని మాధుర్యంగా చదివాడు అప్పు డతని గాత్రకోమల త్యాన్ని గమనించి వెంటనే చిన్నీ “అయితే మీకు సంగీతజ్ఞానంగూడా బాగా ఉన్నదన్న మాట!” అని ప్రశ్నించింది: “ఉన్నదని పెద్దగా

చెప్పడానికి వీలులేదు గానీండి, ఈమధ్యనే ఏడాదినుంచీ ఫ్లోట్ నేర్చుకుంటున్నాను, స్వంతంగానే. అందుచేత కించితే జ్ఞానం” అన్నాడు ద్వారక లాశ్యంగా.

“అయ్యో, యంతకాలం చెప్పారే కారు. అయితే శ్రమ అనుకోకుండా ఒక్కమారు వీనులకు విందు.....” అన్నది చిన్నీ సరసంగా.

“ఆ. మరి చెడగొట్టేమాట లంటున్నారు. మీ రనుకొన్నంత ఏమీ ఉండదు.”

“ఏదో నిమేషకాలం కాలక్షేపం—”

“అయినా మీకు వచ్చినదాంట్లో నాపాట యెంత?”

“నరేలండి! పోరగా, పోరగా, మొన్న నే వీణ కొనిపెట్టారు. ఇంకా నేను శైశవంలో ఉన్నా ఆవిషయంలో.”

“తక్కినవిషయాల్లోనో?” అన్నా నేను.

“ఊహు. అందుకున్నారా —” అని చిన్నీ అంటూండగా ద్వారక తనగదిలోకి వెళ్లి ఫ్లోట్ తీసుకువచ్చి, “మీకు శ్రమ యివ్వడ మాతుంది” అన్నాడు.

“లేదు, లేదు” అన్నాం యిద్దరమూ ఒక్కమారుగా. మరొకమారు అడిగించుకోకుండా ఉత్తరీక్షణంలో పాట ప్రారంభించాడు. “నాటిమాట మఱచితివో, ఓరామ, నాటి మాట.....” అనేత్యాగరాజకీర్తన నేపక్రియారాగంలో రసవంతంగా గానంబేశాడు. అగాన

ప్లులులతో మేమిద్దరే గాకుండా సాగరేశ్వరి
గూడా లీనమైనట్లు కనిపించింది.

“ఓహో, యిత తెలిసేనా, మొదలు
మొహమాటం పడ్డాను” అన్నది చిన్ని.

“అన్నే, అటువంటి దెప్పడూలేదు. ఇంకా
ప్రారంభదశలోనే వున్నాను కాబట్టి కొంచెం
అనుమానించాను. ఇంతకూ, సంగీత శాస్త్ర
జ్ఞానము సాహిత్యపాఖ్యదమే, మనసా, అని
త్యాగయ్య మహామహానుజు అన్నాడుగదాయని
మొదలుపెట్టాను యిది” అన్నాడు ద్వారక.

ఇంతలో నేనందుకుని, “ఎంత త్వరలో నేర్పు
కున్నావు, ద్వారకా. నిజంగా మనస్సు బృందా
వనం.....” అంటూండగా అత నడ్డంవచ్చి, “వీటి
కేంగాని, ఇది నాకు ఈరోజుల్లో బాగా ఉప
యోగపడుతోంది. జీవితకష్టములన్నీ పాటలో
మాయమవుతై” అన్నాడు.

“ఇంతకూ, అదృష్టవంతుడవోయ్” —
అని నేనన్నది వినేసరికి అతనిముఖం వికృతా
కారం పొందగా, “నేనా?” అని ఊర్కున్నాడు.
ఆమాట నాలో దూరి హృదయనాళాలను జల
దరింపజేసింది.

ఇంతలో నిద్దర వస్తోందని తమాషా చెప్పి
చిన్ని నిమ్మగిరించింది.

“ద్వారకా, తుంతవృణ్ణి —” అన్నా అతన్ని
చూస్తూ.

“దేనికి, దేనికి —” అన్నాడు అదుర్దాగా.

“ఇంతవరకూ సీకప్టాల్ని గూర్చి నిన్ను...”

“చాల్సేవోయ్. నేర్చుకున్నావు ... ఏమ
న్నావుంటే నేనే చెప్పేవాణ్ణిగా..... ప్రాద్దు
పోతోంది, పడుకుందాం పద.”

“ఈమధ్య, రెండుమూడుమార్లు రెడ్డి...”

“అవును నీ మోస్తరు పెరివాకే రెడ్డి
గూడాను..... అన్నీ సావకాశంగా యీ
మారు నీవు వచ్చిపెప్పుడు మార్చాడుతానుగాని,
యిప్పుడు పోయి నిద్రించు. తిరిగి తెల్లవారే
ప్రయాణం చేయవలసినవాడవు” అన్నాడు.
నేను మరొక ప్రశ్న వేసేందకు ఏల్లేకుండా,
ఏమీ లాభం లేకపోయింది. మనస్సులో
మాత్రం పొరబాటు జరిగిందని తీవ్రంగా భాధ
పడ్డాను.....

ఊరికి బయల్దేరాం. నాకూ, చిన్నికి బట్ట
లతో గూడా అంజకాలు చేశాడు. ప్రేమను
దాకా వచ్చి, “దనరాకు రావాలి సుమా!”
అంటూ సాగనంపాడు.

త్రోవలో అన్నది చిన్ని — ఏమండీ.
ఎప్పుడూ చెప్పానేకారు. ఆయన దగ్గర ఎంత
పాండిత్యం, ఎంత ప్రతిభ ఉంది. ఎంత ఉదా
త్తుడు. నిజంగా, అటువంటి ఒక్కమిత్రుడున్నా
చాలు — అంటూ కొంత సేపు ద్వారక భావో
త్కర్షణాన్ని, సాహార్యాన్ని కీర్తించింది.....

మేము యింటికి తేరుకున్న సెలకు విజయ
రెడ్డి ఉత్తరం వంపాడు. “ద్వారక చాల జబ్బు
స్థితిలో ఉన్నట్లు అతనిమిత్రు డొకడు నాకు
కబురుజేశాడు. ప్రస్తుతం బనరలో ఆస్పత్రిలో

ఉన్నాట. జీవించడం కష్టసాధ్య మనుకుంటున్నారట. వెంటనే రావలసింది

మరుదినం ఉదయానికి పట్నంలో ఊరి పడ్డాను. ఆస్పత్రిలోకి జనాన్ని పోనిచ్చే వేళయింకా కాలేదు. అయినప్పటికీ అక్కడున్న వర్షు నా ఆశేదన కనిపెట్టి రహస్యంగా తీసుకుపోయింది లోపలికి. రోగి హిస్టస్థిలో ఉన్నాడనీ, ఎక్కువగా మాట్లాడకుండా త్వరితం రమ్మని చెప్పింది.

తెర అడ్డంకట్టివున్న మంచంమీద ద్వారక శయనించాడు. మేలుకునే ఉన్నాడు. నన్ను చూడగానే “వచ్చావా.....” అని న్వాగతమియ్య ప్రయత్నించాడు. లేస్తాడేమో అనే భయంతో చెంగున దగ్గర తేలి ప్రక్కగా కూర్చుని,—‘వీశ్రమించు’—అన్నా.

“అం. ఇదగో. కొంచెం సేపట్లో శాశ్వతం గా వీశ్రమిస్తాను.”

“ఎప్పుడూ యితే, ద్వారకా, నువ్వు పడుకో.....”

“అయితే చిన్నీ కులాసాగా.....”

“ఇప్పుడవన్నీ యెందుకు..... ఇంతలో యిట్లా సంభవిస్తుందని అనుకోలేదు. ఏం పని జేశావు, ద్వారకా” అని కళ్లల్లోకి నీరు తెచ్చుకున్నా, ఆశ్చర్యంజరాన్ని చూచి..... “అదేం పనో గు, జీవనసంధ్య ముగియబోతోంది. పున

ర్జన్మలో మిమ్మల్ని కలుసుకొంటారే అయితే మొన్న జరిగిన అద్భుత విషయాలో...”

ఇంతలో నర్సువచ్చి నాకు వచ్చేయమని పైగ జేసింది. ద్వారకను తుదిమారు దర్శించి వెనక్కు తిరిగాను. అత నప్పుడే నేతాలు ముకుళించాడు. ద్వారకను ఆహ్వానింపమని దేవ కన్యకలనుగూర్చి ప్రార్థించాను.

2

ద్వారక ఆస్తివిషయం నేనూ, విజయ రెడ్డి ఏమి చేయడానికి ఏమీ మిగిలింది కాదు. అతని నిలయంలో తండ్రి ఋణములను తీర్చి వేసిన తాలూకు కాగితాలు, మజందార్ చిత్ర సంపుటి, త్యాగరాజు కీర్తనల పుస్తకం, జయ దేవుడి గీతగోవిందం,—దొరకినాయి. ఇవి గాక పెట్టిఅడుగున గుడ్డంగా ఉన్న కాగితాలు తీస్తే, శాఫో ప్రేమగీతాల అనువాదములూ, అతను రచించిన “హాకామలైలు” అనే పద్యాలవ్రాత ప్రతి—బయటపడ్డాయి. మొదటిది విజయ రెడ్డి కృతమిచ్చాడు. రెండోది చిన్నీకి, నాకు అంకితమిచ్చాడు..... అవును. అది అతని నైజం. తాను కృతిస్తున్నా, యితరుల సంతోషాని సహాయభూతుడుగా ఉండడానికి ప్రయత్నించేవాడు. తనయొక్క జీవితాన్ని తన ఆదర్శము ప్రకారం సాగించుకోలేక విదళిత హృదయ జైనా, పైకి ఏమాత్రం కన్నడనీకుండా, అత్యమువరకూ ఆనందంగానే ఉన్నాడు! మన చిత్రమైన మానవుడు, ద్వారక.

౧

చివురుమేసిన కోయిలే చిన్ని చిన్ని

గీతములఁజేయ మధుర సంగీత రచన

ఫలరసాలనుద్రావు నీచిలుకకొదమ

పాడ జేమమ్మ! పెదపులవడమదర!

౨

ఈశ్రాంత నిశావేళ నెచటిదచటఁ

బ్రక్కతిగంభీరగళమె నిద్రను మునుంగ

విసనవీధిని దిరుగాడు వెట్టితేటి!

ఎగయుకంతాన శ్రుతిఁగూర్చు వెవనికొఱకు?

౩

సుఫలవెడచల్లు నీతెలిచుక్క వెలుఁగె

యనుభవించి మోహశూన్యంపు పెడఁద

యీజగత్పిమ్—ఓశశీ! యేల కోరి

యేలకఁబోతువు? నందు వెన్నెలల తళుకు!

౪

ఎససినంతన నులివెచ్చఁదనములేని

వెలితికఁగిలి-క్రొవ్వాడి వుపుచెమ్మ

లిగిరిపోయిన వృదయమింకేల నాకు?

వట్టి గుసగుసలో మందవనయిట్టి

మార్గశిరనిశాఃపర్యంక మధ్యమందు?

౫

మోహవనవాటి నెన్నెన్ని పూలులేవు?

వెదకితెచ్చితి నెచటి చాంకేయసుమము

కోరికలుదీర మనసార నారసింహ

దేనలేదని యలిగి గద్దెంతు నెవని?

౬

గడగడవడంకునాకనికరపు పెడఁదఁ

గూర్చు కన్నీటిముత్యాల క్రోవల్లెఁ

బగిలిపోవేడి యూర్పులుబుగులు కొల్చి

చిన్నవోయితిఁ గడగంటఁ జెమ్మలేక!

౭

కమ్మనిరసమ్ముఁ జలుకుగాగమ్ముమేసి

కోనకడకేగ మధుమాస కోకిలమ్ము

రంగవల్లులనిడి భవత్ప్రొంగణమున

మదురుబాకుల తోరణములు రచించి

వేదియున్నా వె? ముదనలి పెండ్లికొడుక!

౮

కడల వెలుఁగొందు తళుకునిల్కడల నలరు

నాణీముత్యాలు కడలి గర్భా నడాఁచి,

యేలకురియింతు విల్లడనెడఁ గడల్చి

యడఁగిపోయెడు మంచుఁగుత్వములు జల్లు?

౯

జాలు జాలుగ విరియు నీపూలవేళ

నెగుడుదిగుడులఁ జెన్నవోయినది బీడు!

నందనోద్యాన కుసుమసంతతులు మానె-

పులకరింపంగఁ దంగేటిపాదలు లేవె?

* ఈ 'ముత్యము' లోని మొదటి పదములు ముద్రాప్రతిక కళ్ళపంతురిగారి సంచికయందు ప్రకటితము లేనవి. అన్నియు నొకచో నుండుట వుండవలసి వానిని వాసికొని నిందు ప్రకటించినాము.

౧౦

ఫలరసమృదు తేనియ నలుచుబారె
కండ్లమై శేకు శేకునఁ గంసిపోయె
వలపుచవి యు లోలోన నిలిచిపోయె
నలుగుపై నేలకనులు మోహము విడపు?

౧౧

జాలిచే దూలి తొలిరహస్యముగ నెన్ని
వేడికూర్పులు నీయెద విడిచినానొ,
వడవడవడంకు కొంగిలిట్టువీడి
మఱచితే నన్ను గరువలీ! కరుణమాలి?

౧౨

చిక్కిపోయిన నా తెలిచెక్కు లంటి
దొరలు కన్నీటిధార ముద్దులపొంది
యవల నీవల గునగునలాడి యాడి
దండడించెడు నిట్టినిదాఘవేళ
మఱచితే నన్ను గరువలీ, కరుణమాలి?

౧౩

మురిపెములజల్లు నీతొలిప్రాద్దులోనఁ
బూరికొన నాడు మరకతమ్మును దెమల్చి
కోసికొని డాచికొంటి నక్కునగదించి
ఇంతలోనన జాముప్రాదెక్కి పోయె!
నవసిపోయిన యెంటితృణమ్మె మిగిలె!

౧౪

పవలుతీవియ సాగించుపడమటికొన
విడిన సంధ్యాప్రసూనమే వడలిపోయె!
అదగు తారకాతు హిసకగాళినిట్లు
దాటియెటుపోవు నీరేయితేటి కడుపు?

౧౫

పెదవిదడుదని యీతేనె పెరఁ గదల్చి
యీఁగపోటునఁ దూటువోయినది మేను
తనము నైకొని మధుఁగీతమున మునిగి
తేటినై నేను కన్నులు తెఱచువేళఁ
బూవులన్నియు వసివాడి పోవునేమొ!

౧౬

వెగటుదనమునఁ గమ్మోవివిటుచుఁ జిగురు
చిటునగవులోన నెగతాళి నేయుఁ బూలు
క్రించుదనమున లత తలవంచికొనును
నిలువుపాటునఁ దరులు కిన్నీరురాల్చు
నదరు బెదరుల ననునేన యరసికొందు!

౧౭

చివురు దొన్నెలఁ బూరేకు చిప్పొందు
వన్నియలుగూర్చి, లేప్రాద్దు చిన్నిరేక
కుంచీయలు గట్టికొనెడు నీకొమరుఁ బూచి
కోకిలము రెక్కఁ జిత్రించి కొందువంచు
నంతసిందిలి-నిదియేటి జాణతనము!
ప్రకృతిలోఁగల క్రొందళ్ళువన్నెల్లఁ
గలిపి యాయాకుచిలుకకే పులిమినావు!

౧౮

చిక్కువడి తారహారముల్ సెదర దెనలఁ
గాలుచీకెట్ల కుచ్చెళ్లు గంతులిడఁగ
సందెమోమున మసిబూసి సందడించు
నీయమావాస్య రాత్రి యిందెవనికొఱకు?

౧౯

ఈప్రశాంత విశ్రాంతిలో నింతకదలి
పూలతావుల నిలువునఁ బులకరించి

కలగని శకుంతలీతాలఁ గలవరించుఁ
గాంతుని దలంచి యీ విశాకాంత వేడు !

౨౦

నవరసవిహీన వేణుదండంబునుండి
చల్లుచున్నావు గానరసమ్ము నీవు !
తరుణ మధురసప్రాప్తేక్షు దండమంది
పాడలే నేను తందనపదమునైన !

౨౧

సోగమేనేల? నీ వన్నె సోగసులేల?
తరుకులేలను? గ్రోవ్వాడి వలపులేల?
వెట్టిదానవు సుమ్ము చాంపేయ సుమమ!
తేనె గలపూల నెఱుంగ దే తేటికొదమ?

౨౨

నాడు నేనొంటిమై నూసిరాడకుండఁ
గొట్టుకొనువేళ నీ విందుఁగూరిసితంట
రమ్యమధుమధుమాన పుష్పసౌరభములెన్నో!
నేడు తాలిమినిట్టొర్పు నిగుడఁబుచ్చి
వేచియున్నాడ-నొకమరుద్వీచితైన
విరులరెక్కలఁ గదలించి వినరరాదె?
అనుభవమునకు హేమంత మైన నేమి?

౨౩

లీల భవదీయ కుసుమమాలికలనుండి
రాలి వొరలిననాటి నిర్మాల్మములను
గడఁక నేఁగోరి యొక్కఁగొక్కటిగ నేరి
పొదుపుగాఁ గూర్చికొంటివి పూలపడవ
నీభవాన్ని నేదరియింతు ననుచు
కాని, కడఁగ నొక్కచుక్కాని లేదు!
మున్ను నీచేత్రమోగిన మురళిలేదె?

౨౪

కొనఁ వసివాడి గొడ్డుగొడ్డులను ముడిఁగి
కడఁగ గసిబిసి వెలితి రాగమ్ము సెదర
వీడి వీడని నగమ్ముకొవ్విరి మనీయ
హృదయమో న్రభూ! భక్తి నర్పింతు నీకు
దాని నిరసింపకుము-లోనఁ దేనె గలదు!

౨౫

వెలుయఁ దీయనినుడు లెఱువెట్టిపెట్టి
లూగి వివలించి చూడ్కి గాలంపురువ్వఁ
బఱసి యీ తీరమున రెప్పపాటు లేక
మరియుచున్నాడ నాసంప్రాప్త వాలె!
తీవినీ తెలికన్ను బేడినలజంట
యేగ భీరతరఁగాల నిమిడె వేవ?!

౨౬

ప్రేమకారణమునఁ బ్రవిర్జిలునట్టి
వెట్టిలోకమ్ము నానాట నృద్ధి బొంద
నొక్కకొపీనమును బట్టెఁ జోగిరమ్ముఁ
జాల నేమట్టు మీరు జంజాట మేల?
రావు లేటికి! నీవటాటోప మేల?

౨౭

నవ్యకళ లూరఁ బ్రకృతి భాణము నటించు
నటకుండవు నీవు-ప్రవిమలానందమునకు
గాఢదఃఖమ్మునకుఁ గూడఁ గనులనుండి
బాష్పములె రాల్చు వందలిభావ మేదో
తెలియఁజాలక నే నిందుఁ దెల్లబోదు.

౨౮

తాపమునఁ బొక్కు నాటి నిదాఘవేళ
నీడ కాసించి చేరువ నిలుచునంతఁ

సుందరి యోగి జనప బసోల్ల పది శివల అంక చిత్రించి లగాలే |
 ముక్తి జూచు చ్చితి ముక్తి గ్యూసో ముదితి నేని భావ హిలానే |
 బసో శివాని గి పో బసానిమే తానో తింకని లింఖానే |
 రంగిని రంగ హీనోలేకి రాజతి దేవంధార యో నామ కహానే ||

[జానపద చిత్రితు : శివాన్ బసానియ చతుర్థ జరాసు గోవిందరాసుగారి యనుమతిని,

ప్రతివలి ప్రాచీన శిల్పవాద్యముల పరిశోధనములవలన భారత ప్రాచీనవాద్యకళ కేవలము ఆద్యులవలన నుత్పత్తియైనది కావలయు, నందు ప్రాచీన వాద్యకళ చాలవలెనే శిల్పచరిత్రము యుత్పత్తిచరిత్రము అనియున్నది. అందు యుత్పత్తిచరిత్రమునకు సరియగుదేవునియొక్క ఆశ్రయమునుగూర్చి, శిల్పమునకుఁ జేరినది ప్రాచీనకళల మూలము శిల్పశాస్త్రోద్భవముల మూలముల తెలియునున్నది. కేవలముగఁ గావించుబడిన శిల్పశాస్త్రోద్భవా భిరములు నేమనాడును కొన్నిగ్రంథములనుండి — ముఖ్యము నందు సర్వకాలకాలాదుల ముత్తుల సుప్రసిద్ధ శిల్పశాస్త్ర పరిశోధకుల ప్రచురణములనుండి — యిటు సంగ్రహపఱచి వ్రాయుచున్నాను.

భారత ప్రాచీనమతము, శిల్పము సగర్భక పరిణామములను తెలియజేయును. మహాభారతమున కాలము శిల్పశాస్త్రములను సమయమున. మహాభారతమున మతమును విశేష శాస్త్రమునను సమయమున శిల్పము లేదు. మహాభారత శిల్పములను గా యాకాలముల మతసాంఘిక చరిత్రములు ప్రతిఫలించుచున్నవి. కేవల శిల్పమునకు నెవనను చాలకాలమునాటి ఆర్యప్రాచీన సమీకృతక చరిత్ర చరిత్రము గలదు. మహాభారతమునందు ప్రథమించి హైందవ శిల్పమునందు ఆద్యుల ప్రతిభ, ప్రాచీనుల ప్రతిభ యెట్లు రూపొందియున్నవి?

వేదకాలమున ఆద్యులు శిల్పరచన నెఱుంగరు. వేదకాలములు విగ్రహారాధనను కాకవలెను, వేదములు విగ్రహారాధనముల నున్న పూజించు భావము నుండి లేని నియమ వేదపండితులు చెప్పుచున్నారు.

కాని ప్రాచీనవాద్యులు శిల్పకళలకు పూజించు భావము కాదు. అందుకు నిదర్శనములు: వేదాద్విగ్రహములను పుష్పించువలెను ముందు వేదముల విశేషముగొనుట గర్భమును పుష్పములను భోజియించు రచన భావముకంటే కలుగును.

కాని “దివ్య - దేవుడు” అను పదమును ఇంద్రుని యావయక భావలందు విమర్శించి చూచినచో వారి శిల్పముల నిర్మితార్థము కన్పట్టును. వైదిక వేదముల ప్రకృతిశక్తుల కర్మచేసిన దేవతలు. అనాద్యజాతులందు ప్రకృతిశక్తి దేవుల జీవితము కలగదని, మృత్యులయినవారి దేవుల జీవిత పుష్కలమునందును నేరదేవతాము నేరదేవతలను. వేదములందు యజ్ఞములే కాని వేదముల మహావిగ్రహముల పూజ లేదు. యజ్ఞమున దేవతలను వాచిగర్భగర్భములను గొనుచున్నారే. అందుకు సమానస్వర్ణముల గలవారే. వేదాల్లో సమ సమ్యక్సాహాసో, “కష్టై దేవాల వాచిమవిగ్రహ” అని వేదమునందుండెడివారు. ప్రాచీన యుగము శిల్పశాస్త్రములో యజ్ఞ పురుషుల సందర్శించు బడిన. యజ్ఞ భాగములే యజ్ఞ పురుషుల భాగముల యజ్ఞ పురుషులే విరాట్పురీషము. ఇట్లు సమయ సమీకృతములకాలమునాటికి యజ్ఞ పురుషులు. నిర్మితములను సమయమున చెప్పును. “శ్రోత్రస్య శ్రోత్రం, మనః మనో మద్యానో” సమానం, సాయ ప్రాణానో ప్రాణా అను ప్రతిశాస్త్రములు దేవుని విగ్రహమున బంధించుట చేసినవి కావు. ఇందును యజ్ఞ కర్మములు ఖండించుట గొప్పములు విగ్రహారాధనమును ఖండించెట్లు లే. ఆత్మశాస్త్రములను సమయించెనుగాని, దేవతలను పూజించెను గాని, దేవవిగ్రహమును ప్రాణించెట్లు గాని లే. ప్రాచీన శిల్పకళాపరిణామము విగ్రహారాధన మొకభాగమునందెట్లుయిన, ఇందుకు యజ్ఞాధికములతోనే సమయఖండించుచును సురియే యుండెడిది. ప్రాచీన యజ్ఞములందు సమయ శిల్పమున్నార గాని విష్ణు శిల్పములందును గావించుట లేదు. ప్రాచీనవాద్యుల మహా దేవాలయములే యుండిననో, తప్పక దేవాలయందు జరిగువులను బలియిచ్చుట ఆకారముగ నుండెడిది. మహాభారత రామాయణములందు తపము, దేవాలయగలమునుమాత్ర ప్రతిపాదించబడినది నుండెడిది.

పూజగాదు. తపమునందుగాని, యోగమునందుగాని విగ్రహప్రతిష్ఠ యెందును చెప్పబడియుండలేదు. ఇది యిట్లుండ ప్రబలిదర్శన మొకటి గలదు. శిలాస్తంభముల రూపరేఖలను గూర్చియును, ఆలంకారములను గూర్చియును వాగ్వివాదములు చెప్పబడియుండలేదు. ఇది హైందవ శిల్పచరిత్రమునందు గుర్తింపబడినది. దేవాలయ రూపము విచ్చి పూజంపవలె నవేదిభావ మింత దనుకను ఆర్యులయందు జనింపలేదు. ఈవిధము గనే పార్శ్వదుల మరలంధ్రాపవములును గన్పట్టును. పార్శ్వములను విగ్రహారాధనము లేదు. ఈపరియంతయు ఆశోకమునాటి చిహ్నులు 5 శతాబ్దములలో (క్రీ. పూ. 200-క్రీ. శ. 200) పూర్తిగ మారిపోవును. ఈయందు శతాబ్దములలోను ఆర్యులదేవాలయ విగ్రహరూపములను గురించి ప్రస్తావనలు లేవు.

క్రీ. పూ. 200 నాకు దేశమునం దేదయిన శిల్పమున్నదా? యని ప్రశ్నించినచో, ఆర్యమతసంబంధమయిన ప్రతిమరూపమును దాల్చిన శిల్ప మున్నట్లు కన్పట్టును. కాని ఆర్యులదేశమునకు నచ్చునప్పటికి నాగకకత ముండున్న ప్రతిమలయందును, వాటిలో నాగకకతము గలదు. నేటికిని చెన్నపురిరాష్ట్రమున, ఒక్కొక్క గ్రామమున కొక్కొక్క ఆమ్మవారు గలరు. ద్రావిడులు సర్పములు, రాళ్లు, భూతములు మొదలగువానిని గొలుచుచుండిరి. ఇట్టిపూజ కాలక్రమమున ప్రతిమలయందు నెల కొల్పబడుచు పుండెను. శిల్పమున ద్రావిడులమునకే యాదు. ఈప్రతిష్ఠ కాలమున, నవీనహిందూమతమున పూజంపబడుచు దేవతలలో చాలపట్టునకు ద్రవిడదేవతలే గలరని ప్రేజరుగారు చెప్పుచున్నారు. రానురాను ద్రావిడుల సంపర్కమున మానవరూపము దేవతలకియఃబడినది. పర్యాయ నాయాదేవాలయ చిహ్నులు నిచ్చి కొలుచుచుండిరి. ఈచిహ్నము (symbolism) ద్రావిడ ప్రాంతములందును చాలచుయ్యెను. ఈచిహ్నములచే, ఒక్కొక్క దేవతయొక్క వాహనపుల, శిరస్సుల బహుశర్యమునకు ననుక నెంతయోకాలమునాటి జాతీయచరిత్రము గలదు. క్రమముగ ఆర్యుల జ్ఞానసంపర్కమున

ద్రావిడులశిల్పము నూతనదైర్ఘ్యమున వికసించుచుండెను, పాశ్చాత్యులకంటెను వాటికి దృఢబాహుమయము శిల్పము పూర్తిగ దేశములో నావిర్భవించియుండెను.

ఈమాతనపైతన్య మెట్టిది? మొదట ద్రావిడుల శిల్ప మేట్టిది? నుండెను? విచారించవలయును.

మిగుల పునఃరచనను హిందూదేశపు శిల్పము వలె — స్వచ్ఛంద, అస్థిరము. హిందూదేశములందు గన్పట్టి రాలిచెక్కడములందు — “నగిషీపని” విశేషించి యున్నది. ఈశిల్పము పాంచాలమునందుండెను, రిక్కుంగల హిందూదేశమునం దంతటను విరివిగ న్యాపించి యున్నది. ఈశిల్పము మొదటనుండి చివరమువరకు ఆలంకారముతో నిండియున్నది. ఈయలంకారరచన హిందూదేశపు శిల్పకళకున గీతమున రచించియున్నది. ఈయలంకారశిల్ప ములకు యోగము చెప్పవలసి ఉచ్చయియున్న కాలమునందు మానవప్రతిబింబములను చూచినచో నీకళ ప్రాముఖ్యతతో నుండినది వినిపించును. నవీనదాష్ట్యమునకును యిట్లు శిల్పములలోని విగ్రహము లేనికళ నిదర్శనము. దీనియందు నిమోక్షములే స్వరూపము మొక్క. (relief) ప్రస్థులయొక్క లేగు. ముఖమునకు (frontality) విలసియుగ చూపింపబడును. ఇది silhouettes వంటి మానవాకృతియొక్క చాతూర్యానుజ్ఞలే యై యున్నవి. కాళ్ళతో ముద్రమునందులి గానిచెక్కడములను బరిక్షించినను, నరిహడ నింతకు మించి యుండిలేదు. ఇందలి సమర్థతలంబములు అద్భుతములై యును మానవుల నిర్మించుటయందుగల శిల్ప యోగిత్వమునా ప్రతీతి పొందుచున్నది. సామ్యమునందును శిల్ప లక్ష్యమును గలదిగా విశేషార్థిగా మొకటి చేసి, చూపియున్నది. అందు మానవుడొకడొక సత్తానందు పులకదన భావనగొడుచుయొక మెరితుకలె వర్ణించుచు చూచుట గానాచును. ఇటువంటి ప్రతిమగ మానవవిగ్రహమును చెప్పెటయందు శిల్పమున కిట్టి ఘోషము గానిచేసి, ఆయినను సత్తాతో ముఖవిభావనావలన సత్తయగును. ఇటువంటి సత్తా, విగ్రహనిర్మాతమునందుగలది, సత్తా శిల్పిగలదు. మునందుగాని మహాశిల్పియను బడి

యన సాంకేతిక శిల్పములను వ్యవస్థీకరించుట నిర్మించుట, వికసించుట, గాంధారములందు గ్రీకులు వచ్చుచేపుట గ్రహములను నిర్మించుచుండెరి. ఇందు మొదట విగ్రహమును నిర్మించినవా రీగ్రీకుశిల్పులు. కాని వారు గాంధారిశిల్పుల సాంకేతికములను కను విగ్రహములందుఁ గానింపఁ జేయలేకపోయిరి. ఆయనను మఱొకవిధమున వర్ణవిగ్రహములందు హైందవిశిల్పుల వర్ణములు గల శిల్పి. వునుగూర్చిన కథలను మధునిమధ్యధామమున చెప్పట నారంభించిరి. మొదట కథలను చిత్రించుచుందు గ్రీకులు బార్తల్, సాంచిశిల్పులకు సాటి లేకపోయినను, గ్రీకుకాలముననే యాకళయందు శిల్పము, వికసించుచుండు, కాని వారు ముందు గ్రీకుల జేయు శిల్పములు జయించిరి. ఆంధ్రీయ కారు; దేవాల గాది, కట్టడములందు వర్ణవికసితరస్థమును వాతీయ వస్తువున కనుగుణముగఁ గావించిరి. హైందవి గ్రీకుల వస్తువుల నున్నవియును సాంధారశిల్పకళా వికసిత యుద్భవించెను. రెవ్వర వర్ణవిహారముల కిది సామ్యము, మొదట, హైందవి, విగ్రహ శిల్పియొక్క ముఖ్య శిల్పములకుఁ గాంపాఁబడెను.

హిందూదేశమున వర్ణవిగ్రహములే కాక, వానితోఁ గు హిందూవిగ్రహములను వందలకొలది పెరిగిపోవుట మొదట గ్రీకులే కారణము. "విగ్రహాంధనమును" దేశములందు వ్యాపింపఁజేసిన గొప్ప 'శీర్షము' ప"లని ఘోషరుగారు పరిహాసముగ వ్రాసియున్నారు. గానికే యుగమునాటికే దేశమున వర్ణవిగ్రహ మంతరింప. ముద్దుడు విభువుయొక్క యవతారముగ గ్రహింపఁబడెను. కాని ఆ సాంకేతికముగమున దివ్యులిల్లిన పురుషులను గ్రీకు సంప్రదాయపు రచనావర్ణమున పుష్టిగ వివరించు వ్రాసిన హిందూసంప్రదాయమును గి చేగొనెను. ఈయుగమున ముద్భవించిన సాంచి, వివాత్, అంబర, బగ్గియ్య పిం, వివాళి విగ్రహములను గాంధార ముద్భవిగ్రహములతో పోల్చిచూచిన ప్యరి విశదమునా. "గ్రీకు-వాక్యకమానవివ్యాసము, నా పద్ధతి (technique), గ్రీకుల ఆంగ సంబంధ మ్యము (proportion) మున్నగు గ్రీకుల శిల్పలక్షణ

మును భాగవతవాతీయ సంప్రదాయమును కలుపుకొని వానిని వ్రాసియునుండు కయమున శిల్పిని వివరించు. స్మిత్ గారు చెప్పుచున్నారు.

హైందవివాతీయ సంప్రదాయశిల్పమునం రెల్లెడలను 'నగిషి' పని—ఆలంకారవర్ణము — ప్రాముఖ్యమును కలిగియుండును గాంధారును. ముఖ్యపురానికాలమునుండి నేటిరజుషును ఇండోయాంయం నుద్భవించిన శిల్పకళావర్ణము లన్నిటియందు—వాగ్ధా విహానములను, హిందువుల కట్టడములందును, రివ్యాత ప్రభవించిన రాజపుత్రుల, ముగలుల శిల్పకళలందును, కట్ట, పంజము, లోహపుష్పములందును, 'నగిషి' పని, యాయలంకార కళావర్ణము, వికసించి కన్నట్టుయి న్నుది. ఈ యలంకారశిల్పము (decorative art) విధుండి వర్ణమున మున్నెన్ను (ఈ దేని శిల్పకళావిభుధి) మును ను ప్రవక్తనములు యుగమున వ్రాగవర్ణించుటకు గలది నేమికి అను ప్రశ్నియు మరికోధం. మే జాకా మార్తల్ గారిట్లు వ్రాయుచున్నారు—

"హైందవి శిల్పమునుగూర్చి వ్రాసిన వారిలోఁ జేకొల్పిన కవి హైందూవార్యులునైన నుద్భవారును. హైందవి వాగ్ధానికమున దుర్నిచుచుయునందెరును వ్రాచివార్యులచే, వేదిములతోపాటు, దీక్షిణానిరాఁబసినదిని దీర్చులఁతురు. ఈ 'ఉత్తమునందు' శిల్పకళలను గూడ చెల్లును. ఆయినను నందరి యుద్భవములను వివరించును: హైందవి శిల్పముయొక్క మొదటికథలు వ్రాసికొన్నది యయినది, వీరు నందరిల చెప్పెట వివరించినో యుద్భవము నతి ప్రబలముగఁ గన్పట్టెవలసయిండును, అనఁగా నందఱు, పశ్చిమోత్తర ప్రాంతములందఱు. కాని కన్నట్లు వదిలించు. హిందువుల వ్యతిరేకముగ మున్నది. హిందూము వివరి వివరియునని పోయినలో లది హైందూము వివరి. ఇందును గాంధారు. పంజాబునకు మిక్కిలి దూరమున మున్నది దక్షిణదేశమున నయ్యది ప్రవరియన్నది. వాగ్ధా యిండియా యందును, హిందూసానమునందును నది మిక్కిలి దుర్బలముగను, మార్పుచెందియు మున్నది. పంజాబునందు మిక్కిలి దుర్బలముయి, మాముల కరునై

మొదలు. కావున మానవజాతి, నేటికి హైదరాబాదును
సాక్షాదముగా చూడకపోయినా పరిశీలించుచున్నది. కాని, యాచుకోవారరి దక్షిణమునకు జోవు
కొనలేక పుట్టుముక్కల బానిసయై కలిసి, దేవునిని కాజ్యము
మీరకు, మిమ్మరికి స్వీకరించుచున్నాము. మూల పరిమార్చుకొని
మును కేంద్రమున్నది. నాటికొద్దొక్కొక్క చూడండి
హాడ—అద్భుతమయిన హస్తాభ్యుపమమున, ఎంతయో
పరిచయన, ముగిసిపోయి నిండుకైనిని చెరిగిపోవడంబడి,
నాటి చూడనేమియున్న పుడ మూల పరిమార్చి వ్యాపార
హాతునిగఁ జేయునది నాకు హిందూదేశపు శిల్పము
నంగు మఱేదియుఁ గన్పట్టలేదు. వారి హస్తైపు
శక్తియ, పుష్కలాంశుత, కల్పనాశక్తి, పుష్కలతనా
విలాసము, రేఖల సుందరగమనముకంటె నద్భుతమయి
నది చూడొక్కటలేదు. నేటికి మిమ్మరికి మూల, ఆనాటి
ను నంగ పర్యయగ నుండెను. ఆమరవాని చెక్కడము
లంగు, మిమ్మరికి పుడ గానది, భక్తిగమనములన నుం
కార కళావిలాసములు గలవు: కల్పనాపటుత్వమున,
రేఖావిలాసమున నాటి లేనిదియి యున్నది (the
richest, most rythmical and most imagi-
native designs). మిమ్మరికి—నేటికి నేటికి నాం
గుఁ ప్రస్వాదించిని దుకాపుచేయునట్లుగ—గ్రీకులు రాక
పూర్వ నేవిధమయిన శిల్పమును లేదు. అందుచేరినె,
స్వలాతీయమయిన శిల్పము పంజాబులో పుట్టియుండు
లేదు గాననన, మిమ్మరికి నుండు గ్రీకుల శిల్పకళాప్రవృ
కంతుటి సారవంతమయిన భూమి నొడంగినది."

కావలె నున్నట్లునును నానునది నిల్చును
 'హిందవనాదులది కావలె నున్నట్లును. ఆర్యులప్రతిని
 ది క్షేమము నిల్చునునది నీల. కాని నానునది నానునది

ముని ప్రకాశించినది. వాడు బ్రహ్మచారియై, వేదములు, శాస్త్రములను నాంధ్రవృత్తికాదు. బృహదీతివ రేఖావిలాసరచనా నిపుణులు. ఈజ్ఞాన గుణాశోకముననే పేరినవీరవలనము, నాగరికత కేరమున విలసిల్ల క్రముకొనినవలన, అర్జ్యవనవాసుల భక్తి నాగరికతలకుగంటుటయను పంభించెను. తివాదిగ, అనామిది బ్రహ్మకేశయనాది ముగ విష్ణుకావ్యములనుబ్రచించినది. కల్పకేశియ నాశ్రమముననే వేదములను మునందురెప్పుడగ చూడఁబడుచులములందు నిలిచియుండునని ప్రాచీనముల నెప్పుడోహముగ వెల్లవచ్చును.

ప్రాచీన చారిత్రకసాహిత్యమునందు ఆము కళాత్మకమునను
గోల్పోయినను, శిల్పకళలందు మాత్రము సంరంభి
కొనగల్గిరి. సంఘమునందు హేవముగ చూడబడుచు
నట్టి శిల్పకళలు (arts and crafts) అనగా
మునుపటికి, శిల్పములు (arts and crafts) అనగా
మునుపటికి, శిల్పములు (arts and crafts) అనగా

ఈ విశిష్టభారతరాశీయ శిల్పకల్పవము ను
మునం వొక గొప్పదైన సాధ్యతావహికరణము. ఈ
శిల్పమునకు యొక శిల్పసాన్నిధ్యమును శిల్పమున
నిర్మణాంబున ప్రభవించెను.† వాస్తవపరిధి
రివ్యయము శిల్పరూపరగవ మొదలిత, శిల్పరసమున
సాంకేతికములు సంభవించుట మరలంబంధమై
కళాపరిణామమునందు భూజము. ఈసాంకేతిక నిర్మ
ము (symbolic representation) కై శిల్పమున
శిల్పకల్పమునందు ముద్రాపే యుదాహరణగా నిలిచి
మున, శిల్పరూపమున మార్పము చేతమునందు శిల్ప
కల్పము నిర్మించునూపడు. ఈ రెండు శిల్పకళాపరిధి
శిల్పము సాంకేతికమునెక్కడనున్న తిత్వమున

[illegible]

As a result of the fusion of the Aryan and Dravidian elements—the interpenetration of philosophy and art,—there arose the grand Hindu art—one of the grand cultural synthesis in history. It gave birth to the gorgeous symbolism—the meet ground of the Seen and the Unseen, the actual and ideal. This symbolism and still remains the keynote of the Hindu art...It is a mystic Heroglyphic which waits for its Champollion.

Dr. KALIDAS NAG

Dr. KALIDAS NAG.

[illegible]

132

[illegible]

హిందువుల తత్వమునందు 'సర్వం ఖర్విదం
ఖాగ్నేయే' గాని పృథక్ తత్వము లేదు. ఏకత్వమే గాని
ప్రకృతి లేదు. సర్వమును ఏ కాగ్నేయము లేదు.

పుట్టియందీ పుట్టికత్త వేరు చేయబడుటలేదు. ఈయనాగ్నికొక సామకవృక్షమునదీ వాడవృక్షములనాగ్ని కైక
వేయబడుట వేదాంతమునకేకమునాగ్నిని కీర్తించుచును.
మొదటి మొదలగయిన వృక్షక వేదము లిది వృక్షయ, కాట
వృక్షమున లిది వృక్ష మొదలుగని బదిగమించుచును. అంతే
పుట్టియందీయూ పుట్టికత్తయేకమొక్క సూక్ష్మము-చిహ్నులు.
మొదటివే ప్రతిపత్తికే మొదటి ప్రకృతిపురుషులు ఏ
వృక్షమున, ఏవృక్ష వృక్షవాగ్నివృక్ష సూక్ష్మమున, అంతే
పులు హరిహరసూక్ష్మమునను పరిగమించుచును.*

గు ప యుగము

[illegible]

The syncristic tendency of the Hindu mythology is a most powerful factor on formation of Indian Gods. —Prof JACOM.

† అట్టి సాంస్కృతికములను పండితులు కొందఱు, అపగ్రహము, పరివర్తనము మున్నగు వాదములు ప్రకటించుచుండి నిషేధింపఁజేసెను.

రెక్కెక ఛాయా చిత్రములు

(SNAP SHOTS)

అమ్మో!!

శ్రీ సి. యస్. శేషచలం నాయుడిగారి ఛాయాచిత్రము.
(రెండవ బహుమానము)

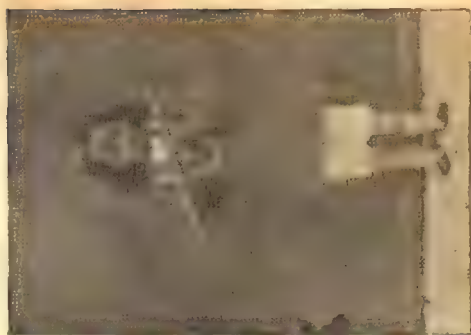
చిట్టివాన్న!

శ్రీ పి. వి. అప్పారావుగారి ఛాయాచిత్రము.
(రెండవ బహుమానము)

ర. వకాంతము

శ్రీ పి. యస్. గోవిందరాజుగారి ఛాయాచిత్రము.

౯. 'మురళి'

'ఇంకాచేపుకు రాలేదు'

'విశ్వరూపము'

శ్రీ యం. సుబ్బారాయణగారు తీసిన
ఛాయాచిత్రములు.శ్రీ బి. కె. స్వామి శాస్త్రిగారి ఛాయాచిత్రము.
(నూడవ బహుమానము)

బూలఁ జల్లినయట్టిరసాలశాఖ

రాల రుద్విన స్వాధీనరాయఁబడు
నరుఁడు యాచించు నీకరుణారసమ్ము!

౨౯

నుదుల కమ్మనకపురంపువిడముచేతఁ
జూడ్చి తిన్ననకాటుక సాగనుచేతఁ
దలఁపు చల్లనముత్యాల దండచేత
నలవడినఁ జాలు స్వప్తిరాజ్యమ్ము నాది!

30

ఇంత వెగటై విడంబించు హృదయశీమఁ
బూలదండల వరుసలఁ గీలుకొల్పి
కులుకునను గాని క్రొవ్వాఁజీ వలపు దూఁగ
నవ్యరాగాన నశ్రు కణాలు రాల
జల్లుజల్లునఁ దేనియ చిలుపలార
నంతలో సామనస్యమ్ము నందఁగలనె?

31

మృదువదమ్ముల మడతలఁ బొదివి, చూడ్చి
తీవయల్లికలందుఁ గదించి, నగపు
పూత నిమిడిచి, కన్నీటిబొట్ల డాచి,
కలదు కలదని యఖిలజగమ్ము సెవ్వ
హృదయమోషభూ! మెవఁడుగుర్తింపఁగలఁడు?

32

పండుటాకునఁ బాఠాశీసన నలంది
తొందరను ముక్కురంగేని దుడువ కుండఁ
జదువుచున్నది యీశుకశాబకమ్ము
తడవతడవకు-రినగర్భితమ్ము లయిన
భావిఫలముల కథ లిందు వ్రాయఁబడెనె?

33

తొగగు చిగురాకు గుమ్మల తోరణాలు
హఘవనమ్మునఁ గొమ్మకొమ్మును గట్టి
యడుగులకుఁ బూవు కేలుమమఁగులొట్టి
కరడుగట్టిన తేనె యోగిరముపెట్టి
తేటి నలు లాదరించి గుడ్డువు నేల?
కడు మరొహదమే నీ కామరూపు?
చెప్పు నుండనగు నీని నీరపాల?

34

తేట కెలబాల పయ్యద దిగ్దళిండు
తమ్మికేకుల కనులు విదచ్చికొంచు
నలరు నీతెలిసిటి పాయంపు కొలను
లోలతఁ గలంతవడు దీనిలోఁను పెడద
నిరసికొనుంచు విక్కుల నెవ్వఁ జేయఁను?

35

కనులముంగుల దీనియకొనల విరియు
చిన్ని పూవులలోఁ దేనె చిలుప లూరి
స్వప్తి విరియు భవద్వికసిత విశాల
చాచిహృదయసుమ ప్రవేశమున నమృత
ధారల పరంపరలు జాలువారు టరుదె?

36

మణము నిక్కిడ లేని యీసంజ కింది
మురుపువన్నెలవేసాల పూత లేల?
స్థిరతిరమ్మన రాత్రి కేడుగులు కొల్చు
మనం నెర లేల? చిక్కట్ల మాటు లేల?

37

లలిత బాహువసంతి వెల్లురుల బొదివి
చివురులే మేమి నన్నింతఁ దేసినావు

తరతరములు నీమేలు మరువలేక
పాడుచును గాని కోకిలవలెను గాదు.

౩౮

రాగమున నున్న నీదుకరము నీవే
మునుపు లోపికింక నాయరమోహము,
తెక్కముచుపులఁ దగ నవరింతుఁ గాని
పలుకులు రచింపలేను రాచిలుకవోలే.

౩౯

ఇంతిని నగివడి నమాయకపున్నే
గూర్చెదవు చివ్వి నునాన కురుమమాల
చెలుసెల మనీయ కుట్రు వృత్తిమకాక
గదలెను త్వోయకుటిలా కముల మీలు.

౪౦

పులకరించు నుమ్మెత్తి పూవుల జూడి
యింత ముపేరి లేని ముక్కటికి భ్రమసి
రాగమే లేని మేని నైర్మల్య మరసి
భ్రమరి! మధులేమన కాంచదెద నేమి
చల్లగా విడుదీని విశాలములును
కంటకావృత విషఫలాకరము సుమ్ము!

౪౧

గాలి కదలిక సుమధుర గానరసము
జలుకుకొమ్మల వృద్ధావృద్ధి నీమ విడిచి
నిశ్చలమృయి యీవీణి నిదురవోవ
మ్రోగఁ జూచి మావామపాగు లెల్లఁ
బొట్టలో దాచికొని తలమున్నసీట
నీవెడగుతూచు గడగడ నేల వడకు?

౪౨

పలు గెఱుంగులఁ దడబడి ప్రాచులాడి
భూజమును గొంగిరించి యీబాజితవ

విడినూపుల మోదాశ్రు బిగుతులు
ప్రేమ పుకొల్లెఁ జచ్చవసీను రాల్చు
నిలుపునాటఁ వెఱగంది నిలుచుఁ గాని
మాంబరేణి దంబ నీ మ్రానికొమ్మ.

౪౩

తరుణశాఖాగభర్మ సౌభమ్మ లేదు
నవ్యల్లవ సింహాసనమ్మ లేదు
కలసి పులికించు పున్నకోమలులు లేదు
తనరు తీలావిహార భూస్థలులు లేదు
బురదల ముగూడు నీతిమ్మి, పూలరేడు!

౪౪

తేకుతేకులఁ చెలితక్కు ప్రాచులాడ
పగులు గమ్మని మూపులు బులులుకొల్ప
బెడవి చెఱచినయంతనే రదనంత్రి
మల్లె లయ్యెనె, కమ్మనిమాటలేనె
పొట్టి లేకనెడఁ దులకించి పాడమకున్న?

౪౫

సుందరమ్మల, విమలమై, మన్నిత మయి,
నరనమై, మధురమయి, విశాలమగుచు
విరియు క్రొవ్విరిలోన నాప్రేమ దాచి
హాయి నిదురింపఁజోక బ్రహ్మావమ్మ
నరియుచున్నాడ నొక పూరణమ్మకొఱకు.

౪౬

ఏను నినుగూర్చి నా గభ మెత్తి పాడ
జాలుజాలుగఁ దూగు తచ్చబ్రతతులు
చెట్లఁ బూతేకుసందులఁ జిక్కువడును
మూలకొన లంటి వెనుకకు మరలిపోవు
కడలి తరంగల నురుగులఁ గరంగిపోవు

నలమచిలుగాలికొగిటఁ బట్టువడెడు
సక్కటా! యిన్ని యంత రాయములు దాటి
యీవలకు లెల్ల సీచవి నెట్లు వడును?

౪౭

గాలిలో గచ్చపాదవోలె గలగలమను
చప్పుడు నిండకొనియె నీజగము నీచు
పిల్లయెలుగున నే నాలపించుపాటఁ
దొడరి యీవేళ శ్రుతి నితోఁ గదియె?

౪౮

నసుకు బొసుకులఁ దడబడు నాదుపాట
చైత్రకలకంఠగాన సువ్వరముకంటె
మధురమా? చిలుక కొదమల మాటకంటె
స్పష్టమా? పారుచుయేటి పాటకంటె
సరళమా? మాటి కిట్లు ముస్తాబునెసి
యింత పనివడి నన్నుఁ బాడింతు నేటి?

౪౯

నడల తూనిక మురుపుటందంబు దూఁగఁ
గొంగకాళ్ళకు గజ్జయ ల్లూర్చినాడ
నలుకు సవ్యడిలో మార్దవమ్ము గదుర
మిసిమిముద్దలఁ గాకికి మేపినాడ
ననల నీకులఁ గమ్మవాననలు పొదిలఁ
బెరట మోదగుఁ బన్నీటఁ తుంచినాడ
కఠినచిత్తము రసతరంగములఁ గరఁగఁ
గోరి వలపుల వానలు గురిసినాడ!

౫౦

వీగపాటను గొంతుక వెలికిఁ గప్పి
తప్పెటలమ్రోతఁ బలుకుఁ తప్పఁ గప్పి

గజ్జయలనడి వైలివ్రతను గప్పి
భరితమున పడినమ్ము లోనమ్ము గప్పి
పాడి నటియుంతుఁ గాని, నెబననంగి
గళిమువైకెల్లి గాననంగితులు దూఁగఁ
బాడతే నొంటి నొకగీతి పాదమైన.

౫౧

కాటుటామని చివురాకు కఱకుకొనల
ముత్తైత్తు చిలుకొని, విడ్డగాలులతోడ
దేన యై చింది, పండులఁ బానకమయ
జాలువారెడు నేటిరసనవంతి
పరభృతమ! నీదు గానప్రవాహమేమె!

౫౨

పండువెన్నెల వీణలీవల బిగించి
యా శరత్తున రాత్రికృశాంగి నీదు
పాట మవ్వల్లెగొని శ్రుతి నదియెడిచి
వేచి, నీపాట వివరాక విసువుఁ జెంది
తీవలెచ్చటి నెచ్చటఁ క్రొంచివామె
నేడు తొలకరిమ్మాల్లి నీడ నామె
కూర్కవేళలఁ గోకిలా! కూసె దేలి?

౫౩

ముదురుటాకుల ముంగాలు మోపలేదా
మెలుగుఁ కిగినపూసీడఁ దిరుగ లేదు
గోనువెచ్చని విరితావిఁ దూలలేదు
పట్టుమని యొక్క లిగిగీతిఁ బాడలేదు
వలికి మురిపించు నీ సుకవాసీ పికము!
పలుచఁ బడి యిట్లు దాని వెంబడియె వేలి?
గడుమటామని కడగొట్టి గానికుట్ట!

౫౪

గాలి తిరగఁగల దేలు బద్దాల మ్రుగ్గు
వెట్టుసాలీడు చిటుగాళ్ల క్రేలికొనల
నలపు నర్థించి యీగంధసహుడు నేడు
జలకణమ్ముల మాల లంచంబు వెట్టు
తేనె కాసిగని యీవెట్టతేటికొదమ
విడిన రేకుల బ్రాయోన నేన మగును!

౫౫

మోడి తల్లికుల యెఱకల విప్పలోన
జాలుజాలుగ మంచముత్యాలు రాల
నలపు మెలపులు మేని యెఱుఱురమెల్ల
దూఁగ నిలు లీడికొని తమ్మిశ్రోవ జోయి
రాజహంసము, కిరితేనె ద్రావతేక
నలితిడడి యట్లు తూఁ డేల వితిచి తినను?

౫౬

శమ్మదనముల తొలకరి గాలి చూసి
చన్న లే ప్రొద్దుటందపు నన్న లేక
పలురకమ్ముల వన్నెల బయలుపడియె
నలపుచెమ్మల ప్రేక్షైవ వదనునెడర
నడగునే మేని గూఢరహస్యమెన?

౫౭

ప్రేమ సమసిన యీశ్వరీగభీర
గర్భకుహరాల నెచట నేకాంతిమ
పన్నపన్నగ జరుగు మోసమ్ము జుచి
కనలెనో శిశి, కాటుచిఁకటిఫలమ్ము
నమలి చుక్కలగింజల నుమియుఁ గడచి!

౫౮

హృదయ మాధుర్య మెట్టిదో యెఱుఁగకుండ
వన్నెచిన్నెల బయి పయి పలపుఁ జరికి

సవ్వినంతన నంపెఁగ నంకుఁ జక్కి
చొక్కునవనుని జూచి కింశుక సుమమ్ము
కనలి నిలువెల్లు తేవురించినది-నప్పె?

౫౯

జిలుఁగు పొడకట్టు చిటుమడతల విదల్చి
నక నేలను ముత్యాలు పారబోసి
తొగరు చివురులఁ గింజల్క గూలి రేఁగఁ
బూప్రటీఱలలోఁ దూరి పొదలు దారి
వెదకులాడెడు నీగాలిపిల్లఁ గన్న
తల్లి యెటు వోయె నీకథాతమున లేచి?

౬౦

విరియు వెన్నెలచే వత్తి పోయిగులోన
లేకు లేకుల విడచిసి రేయియెల్లఁ
బూలగుత్తుల వన్నెలఁ బూసిపూసి
కొనలు చెదిరిన నూప్రాతకుంచులును
దూలుతొలిప్రాద్దు సంజను బాఱజైచి
యంతలోనన చిత్రకుఁ డెందుఁ జోయె?

౬౧

చెమటఁ గింజల్కగంధంబు చిత్తిదీవడ
జిలుఁగు వ్రతాలమకరిల్ సెదర, మోము
చివురుగుత్తులు పులకించి తేవురింప
గొనబుబెదల నసియాడు నవలు రాల
విలుకడలు దక్కి యడరి కొనులు చలింప
మించి యొండుంటి బిగి గొంగిలింఁచికొనకు
నీలతలప్రేమతవ్వ మిం కెంత కలదో!

౬౨

లీల నొడిఁ బోసికొన్న ముత్యాలు డీసి
యలల పిడికిళ్ల నరి బేనులాడుఁ గడలి

మార్గశీర్ష మాసము]

మేదిసీనుల మకుటాల మెఱయుఁ గొన్ని
పూరితలవాడి పుడమిని జారుఁ గొన్ని.

౬౩

ఁగలు వగలాడి వలలోనఁ దగులుకొన్న
భాస్కరుని జాడ మో మెఱ్ఱవారఁ జూచి
యలిగి శశిఁ తేరు తవత్రోవ కడ్డులిచి
రేఁగి యెడ నెడఁ గిరురించి రేఁడంతి
కుంతలమ్ముల నురిఁ బోసికొనియె సంచ
ప్రియునికొగిటఁ బూవట్లు విరిసి మురిసి
కుటిలవ ర్చిని రేయి పక్కున హసించె.

౬౪

శేషకడ నొంటిమై నిదురించునన్నఁ
దట్టి మేల్కొల్పి చిపురాకుకట్ట లెల్ల
విప్పి, నీవ్రాకికొన్న క్రొవ్విరిపటాల
నొక్కటొక్కటి చూపింతు వోనమీర!
మెచ్చికొన నేర్తునే నేను మేలిపనుల?

౬౫

తొంటిమునుమాపు సవ్యజీఁ దొట్రవమట
నీదుపాటను నే పినలే దటంచు
గోరి మునుమున్న నీవ వేకువను లేచి
నా కొఱకె నేడు పాడుచున్నా వె పికిమ!

౬౬

జలుగు నొలిస్తాద్ద బంగరు కొలునుమీఁద
పటలు తెలిమబ్బతునుక రాయంపపించు
గొనబుఁగొర్యారమున నీడికొనుచుఁ బోవు!
విరిసె నెచ్చోట గగనారవింద తనులు?

౬౭

ఁన్న ముంజేత ముద్దిడు నెలత విచ్చు
కెంబెదవిలోని నుడులు మా క్షికము లట్లు

లేజీకొందువు! నీ తిల నెన్నికొన్న
చక్కెరలకంటె మధురరసమ్ములను
మెలుయునే నాడునాటికి? వెట్టిచిలుక!

౬౮

ప్రియునికై కాలుచీకటి వీధిలోనఁ
దిరుగులాడుచుఁ ద్రోవ గుర్తింఁ లేక
తివ్వలుడెను నే విరహిణీదమ్ము దగిలి
యెలికెనో, రాగ మీనంజ నొఱపి పాటు!

౬౯

సన్నచీరముసుంగున జాటుకురుల
పాయలను బొందుమల్లె పరుసలదర
నవ్వలి మొగమ్ము నిడి పొలముల్కుఁ బోవు
నానిశాంగన భజము కరాన నిమిరి
నరసంభాషణమ్ముల శశి రచించు
తద్రవగ్రహణాన క్షిఁ దగిలిపోలు
నఖిలవిశ్వమ్ము నిశ్శబ్దమై తనర్చు.

౭౦

తొడరి తెలిమబ్బరాళ్ల సందలను నడచి
పోవు నసినందమామ! నీత్రోవఁ జూచి
కొనపు? చిలునందిటఁ గదించి కొన్నకందు
పాలగిన్నియ తొణఁకఁ బై పై నటించు
నురుగ లీరెల్లు నేలలఁ దొరఁగి పాటు.

౭౧

ప్రాద్దుపాద్దునఁ గమ్మని పూలతావి
మొత్తముగ ముత్తెములు వెలుఁ బోసికొన్న
కగునలీ! నేను దాడికమ్ము లేని
పూవు లేవోట విను? నెలఁ బోసికొందా
దావి, నాకడ నిన్ని ముత్యాలు గలవు.

“నేలల్లావుండడానికి కారణం”.....

కాశ్మీరి పేంకట
రామారావు గారు

౧

మధ్యాహ్నం పన్నెండుగంటల వేళ. వైకాపురం చూడం; నీలంబు తీవ్రంగావున్నాయి. ముగ్గురు వారి కాపుని తీసుకుని తాటిమండలకొసం చెల్లిపోయాడు. గదిలో కూచుని మా ఆవిడా నేనూ కూర్చు ఉన్నాను. ఆవిడ తమలపాపలు చిలకలుచుట్టి యియ్యడానికి, నేను నవలడానికి విధివిరామమూ లేదు. ఇంతలో మా నాన్న “అబ్బాయి! యిలారా!” అన్నాడు.

“ఎప్పుడూ యింట్లో ఉన్నాడే లిలుస్తావు” అని నా నువ్వుంటూ విసుగుతో నేను చెప్పాను.

“నూనూ! పెద్ద పెట్టి నీవే ముగ్గురు వారిలో జరిగిన వివాదాల్లో హైకోర్టు (High Court) తీర్పున కళ్ళుంటాయి వెతుకూ, అవిచూడా కోర్టులో దాఖలు పెయ్యాలి” అన్నాడు మానాన్న.

“ఎప్పుడూ హైకోర్టు తీర్పులూ, తీర్పులూ తీర్పులూ అంటూనే వుంటావు” అని నీవన్నాడని పెట్టిన పట్టితీసి కాగితాలు వికరయ్యేలా పారబోయారు. తాటాకులు పుస్తకాలూ పాఠకాగితాలూ లెక్కలేనన్ని వున్నాయి అట్టో, తియ్యగా తియ్యగా తిలక్ పండితుని వజ్ర పుస్తకం ఒకటి చేతికొచ్చింది. దాన్ని చూడగా ధూళి, బూజు, చుట్టూ పడి వున్నాయి. ఆపహ్యాసం “నీ పరిద్రగట్టు పుస్తకం” అని విమర్శిస్తాను.. నేను నిద్ర పడ్డంతలో ఆ పుస్తకం తిరుగుచుంది. అంతలో నా గీతాని నాకు కనపడ్డాది. వెంటనే “యదో” గొప్పకావ్యం

కావో” అనుకుని జాగ్రత్తగా తీసి కళ్ళ పట్టుకుని చూడడం ప్రారంభించాను.

సంస్కృతం ఆనుకున్న భాష హిందీగా మారి వాయింది. ఏకోత్పాత్తం అనుకున్న విషయం ఒక విధిలో పరిశ్రగా మారింది. పూర్వపరిశ్రమైన ఒక రాజపుత్ర నాశీకర్తలూ తాను చూడలేనంత అవివాహితగా నే వుంటాడని వాడు నిల కోరికలూ తెలియచేస్తూ వ్రాసిన ఒక ప్రాసపుస్తకంగా మారిపోయి వున్నాను.

ఆవిరిత చదువుకున్న కొద్దీ యింకా ముందు నే అభిలషతోపాటు ఆగ్రంథ రచయితయెడల గౌరవం కూడా వాలో హెచ్చైపోయింది. నేను చదవడమైన సంస్కృత ఆగ్రంథాన్ని మానాన్నకి చూపిద్దామని తీసు కోయాను. అయితే నాన్న చూడడంలో నీ “అనంకుకు తీరావురా? తాతయ్య కాశీయాత్ర నల్లినప్పుడు పట్టు కొనివచ్చాడ్రా, అందులో భోజనమే వుంటే వంటుంటా; వాను. “అప్పుడు నాన్నా నీ చూపిద్దాను” అని నీవు అన్నాడు. అది నీవు అలా అయితే నీవు దానంతగా అంత పెట్టు. అది నీవు అంటావు.

ఆవిరిత మానాన్న “ఇది నీ ఉత్తర హిందూస్థాన పరవాదాల్లో చిట్ట అయివుంటుందని. ఈ కాగితాలన్నీ కాశీనుట్టుపట్టువున్న యేకో విన్నపల్లెటూలో తాతయ్యకి దొరికాయట. ఆయన పట్టుకోచ్చారు” అన్నాడు.

విషయం చాలామంచిదనడంతోనే మనభాషలోకి ఆ పుస్తకాన్ని స్వయం చేసి పోయిన పోగీతానూ మనో

పాదం నడుపుచునున్నాను. అప్పుడు పుస్తకములో ప్రకారము విధిబద్ధము. అప్పుడు పుస్తకములో ప్రకారము.

2

“అజన్మాంతరమా వివాహంచేసుకోకుండా పెండ్లి చేయనం గడిచిన వార్లు ప్రపంచానికి ఒకవిధమైన వింత పరిస్థితులు కలుగుతున్నాయి. అప్పుడు పుస్తకములో ప్రకారము విధిబద్ధము. అప్పుడు పుస్తకములో ప్రకారము.

“అగర్భలూపూచారుల ముఖాలని చెరిగే దివ్యతే జాన్నిమాకి అంబుచేబాది సాహస్యుడితో వారు. కాని అగర్భలూపూచారులూ పుస్తకములో ప్రకారము విధిబద్ధము. అప్పుడు పుస్తకములో ప్రకారము.

“అయితే అంత. ఓర్వతో. పరికిరించేవారు అలా అరుదు. నేను పుస్తకములో ప్రకారము విధిబద్ధము. అప్పుడు పుస్తకములో ప్రకారము.

పుస్తకములో ప్రకారము విధిబద్ధము. అప్పుడు పుస్తకములో ప్రకారము. అప్పుడు పుస్తకములో ప్రకారము.

“అటువంటి రావమంతో జన్మించిన నేను వివాహం చేసుకోకుండా వుండడానికి ప్రయత్నం చేయడం అనేక సంవత్సరాలు బయట జేరవచ్చును. అకారణం చేసి ఒకప్పుడు వివాహమైన వెంకానికి కళంకంబుగా వాస్తే.రావొచ్చు. అలాంటి అపదమంచి మాకుటుంబాన్ని రక్షించాలనే ప్రయత్నంతో నేనూ వివాహంచేసుకోకుండా వుండేయివంటిది గల కాకలాలు ప్రాప్తాన్నాను. అంతకిమించి వేరే విశేషం యేమీలేదు.”

3

“అక్కరుదక్రవత్తి పరివాలన. నను ప్రతిత్రియదేశా ధీర్వరులూ ముగలు మాప్రాబాళికి చేతులు జోడించారు. ఒక్కరాజప్రతాపసంహుమహాశ్రం కొద్దిమంది అనుచులతో అక్కరుకి వచ్చిలో బల్లెంలాను లొంగకుండా వున్నాడు. అక్కరుకి కోటలన్నీ ముగలులచేతుల్లో పడేయాయి. అక్కరుకి నాగారాజున్న శిల్పీకి లక్షల పోయాయి. అక్కరుకి మహాబాహుల్లో పరుగులెత్తి ఏకాండ, గుహల్లోనో తలదాచుకోవలసివచ్చేది.”

“అనుదినల్లో చాలామంది అక్కరులొక్కరికే అన్ని విషయాలూ తెలుసు. అక్కరులొక్కరికే కొలు భూమిలో భూగా లుభభవిస్తున్నాను. మాత్రం నేని పుస్తకము విషయం ముగలు దక్రవత్తి చాలా కలుగుతుంటాను. అక్కరు, నానాభావలూ యిస్తున్నాను. కాని మానవాయన గురు దుష్టికీ ప్రతాపపురుష రాజప్రతాప నానావి కష్టకాలంలో విడివిడిపట్టి క్రమకోటితో చేత రాజుద్రోహికాలేదు.

“రాజావారిలో మాకు మేం మా మా అవస్థల్లోనే వుంటామండే వాళ్ళం కొండనుపాట్లో నిలవ. ఏ అర్థం రాత్రి వేళ శత్రువులా వున్నారని తెలిసినా అప్పటికప్పుడే ఆవికల్లోనే యింకొకటికి ప్రయత్నం. రాత్రి, ముట్టా మాకే లాంగ్స్ యాయి. చీకట్లో మా ముందు వాళ్ళు పోయింది. భయంకరమైన నిశీతో ప్రవహించే కొండ గడ్డలు వాళ్ళు వున్నప్పుడు కాళ్ళవారి మా అనుచరులలో ఎందరునుడిపోయేవాళ్ళో తెక్కలేదు. చెవుడువరుస్తూ వుండే ఆ గడ్డలవారిలో మాకు మనుష్యులు పడిపోయే శబ్దం వినిపించేది కాదు. ఇట్లాంటికీ మేము పడుతూ వుండేవాళ్ళం.

“ఇంకా వానకాలం రావడంవల్ల కొంతకాలం యుద్ధం మానవలసివచ్చింది. ఇల్లొకొంటాలో ముగ్గులు ముగ్గులు అడవుల్లోకి వెళ్ళి గమక మే మొక కొండలో వెళ్ళి పోయేది. నీర్నించుకున్నాము. మా నాయనగారి కొండ వుండే పరివారమంతా మాకు సహానికా అరమైలు దూరములో నివసిస్తూ వుండేవారు. రాజావారి శిబిరానికి మా మా మధ్య ఒక మహారాజ్యం వుంది. మా మావారికి యిరై మైళ్ళ దూరం.

“మా నివాసానికి ముందుండే గడ్డ బ్రహ్మాండమైన నర్మనితో ప్రసరిస్తూ వుండేది. తల్లనుంపులు మాయం టినుట్టానికి గంతులేస్తూ వుండేవి. సూర్యోదయం అవుతూ వున్నప్పుడు, ప్రాంతాలవలయానిలాన్నీ యను భవిస్తూ, అనేకానెక అడవిపువులు గుప్పే సువాసన భరిస్తూ కోడెలమలు నిశ్శబ్దంగా సంచరిస్తూ వుంటే నదురూ బెరురూ లేకుండా మాస్తూ వుండేవాళ్ళం. ఆపా ములంటే మాకు సంతోషం కాని భయం వేసేది కాదు. మారాన్ని గరిగివ్యాంబులలోంచి తిరుచుగా సింగగర్జనలు వివలకుతూ వుండేవి, అలాంటిప్పుడు మా చేతుకుక్కలు కోపావేశం చేరే గులుగులు లేండేస్తాయేమో అన్నంత బింకం చూపించేవి.

“పగలు ఆరంభంవడంతో వున్నప్పుడు రాత్రి అయే సరికి మాత్రం ఆ మహారాజ్యాన్ని మాస్తే భయం వేసేది. ఒక్కొక్క పెద్దపులి బొబ్బ పెట్టించంటే పర్యవసేమ

లన్నీ గడ్డలపైకి మారుమోకేవి. మాయం టినుట్టా నమృతమైతే మాకులు పహారా యిచ్చేవారు. కుక్కలకి బడిసి అడివిజంతువులా వున్న చోరగా ముగ్గులనుగిరివచ్చేవి కావు.

“వానకురవగానే కొండగడ్డలన్నీ ఒక్కమారుగా పొంగిపోయేవి. నేను గడ్డపైనుంచుకున్నాను ప్రవాహతీవ్రాన్ని చూస్తూ వుండేవాన్ని. కాలువారికాబోలు అనేవి పండులూ, శంకపిల్లలూ అందులో నుంచి కొట్టుకుపోతూ కనిపించేవి.”

౪

“వర్షాకాలం వెళ్లిపోవచ్చింది. గడ్డల్లో నీరు తగ్గింది. ఆకాశం సాధారణంగా నిశ్శబ్దమై, నిర్మలమై వుంది. ఇంకా కొద్దిలో వాళ్ళో మేము మా ప్రస్తుత నివాస స్థలాన్ని పొడతేసి నేరకావోటికి వెళ్ళింది నాయన గారు అంటూ వుండగా విన్నాను.

“ఒకవారు మా నాయనగారు రాజావారిలో మాట్లాడాలని వెళ్ళి, రాత్రి కేవలకనా వస్తానని చెప్పి వుండడం చేరి ఆయన కోసమని యెదురుమాట్లా నేను మా వాక్కిట్లో ఒక చాపరాతి మీద కూచున్నాను.

“నాయంకాలం సూర్యాస్తమానమై రెండుకూడుగడియలకంటే ఎక్కువకాలేదు. ఆకాశం నిర్మలమై కొద్దిపాటి నక్షత్రాలతో ప్రకాశిస్తూంది. త్రయోదశీ చంద్రుడు మహాపరకాంతిలో అరణ్యసీమలని అలంకరించాడు. అడివిపువుల సౌరభం శాంతంగా హాయిగా వెన్నెట్లో నిండిపోయింది.

“మారాన్నింటి సుగ్రవుడొక్కరినంటే వివరణాది. దారికి కొంచెం యెదురుగా వున్నాను. మాకుక్కనూడా వాతోనే వుంది. చెల్లినీవుల్లోన్నించి రెండుగురాలు కన్నున్నట్లుగా కనబడ్డాయి. ‘రంభవవారెవరూ? అని నేను నిశ్చింతమకుంటూ వుండగానే వారు దగ్గరకొచ్చేవారు. నేను ద్వారగా లోపలికి వెళ్ళిపోయింది మాస్తూను.

“చెట్లనీడల్లోంచి రెండుగుర్రాలు.....కమపడినది”

“నాయనగారు ముందు గుర్రం దిగి, రెండో అతనికి చేయూతయిచ్చి గొరవంగా దిగారు. ఇద్దరు వాళ్ళిరులు రెండు గుర్రాలపై తీసుకుపోయారు. గుర్రం దిగి వాళ్ళిద్దరూ లోపల హాల్ లో ప్రవేశించి వచ్చిల్లో కూచున్నారు. మాఅతిథికి సుమారు పాతికసంవత్సరాలయ్యాయున్నట్లుంది. పలుకుతూనేరాజశీలి అతని ముఖాన్ని లాంఛనిస్తుంది. చిన్నప్పుడెప్పుడో అతనిలో కొద్దిగా పరివ్రంభమైతే నాకు తోచింది. కాని సరిగా జ్ఞాపకం చాలిందిగాదు. ఒక గంట మాట్లాడుకున్న తరువాత యిద్దరూ భోజనాలకి రేచారు.”

“తర్వాత నన్ను పిలిచి మానాయనగారు నాకు మా అతిథిని చూపించి “అమ్మ! చూడు, ఇరన్నెరుగు చునా?” అన్నారు. నేను పొల్చుకోకపోవడం చూపి ఆయనే మళ్లీ “మన ‘జయసింగ్, కొడుకు, పారిసింగు, నెరగపూ? చిన్నప్పుడాడెవ్వరేదానివికావూ?” అన్నారు. అప్పటికి నాకు కొద్దిగా జ్ఞప్తికలిగి ఒక్కసారి మా

అతిథి ముఖం వింగమాకాను. “నేను చిన్నప్పుడు కలిసి మెలిసి ఆడుకున్న వాళ్ల మేళు. మాకూ వాళ్లకీ యేదో దూరపు బాంధవ్యంమాడా వుంది. అయినా ఆ రోజులుగ వీరి నన్నో సంవత్సరాలవెంట్లు యువజన సమాజమైన పిల్ల నన్నా పరిచి ఆతనిలో వెంటనే మాట్లాడగలిగిపోయాను. కాని అతడేమందుగా “క్రీ-చిన్నప్పుటి మనసుర్రపుక్కాయలూ, ఆటలూ, ఆనీ మరదిపోయావా?” అన్నాడు.

బాల్కనీలో సుపరిచితమై, క్రియతమమైన ఆ కంకశ్వరము విశేషానికి నాకేరం ఆనందపులకాందిత మైంది. అతన్ని చూపి చాలాకాల మైకవ్పటికి ఒక్క క్షణంలో నాచిచ్చు వాటిలో జలన్ని నిరుక్తున నా జ్ఞప్తిలో మెరిశాయి. బాల్కనీ హేతులమై చిత విచిత్రంగా సంభాషిస్తూ కలుసుకోవడంవల్లనో, క్రియజననమాకానం చాలాలో జలనింది యెడమై పోవడంవల్లనో, ఏకారణమాకాని అతని మాటలు నాకపింరమైన సంతోషాన్ని కలిగించాయి. కాని యింకా పిల్ల నన్ను పూర్తిగా విడిచిపెట్టలేదు. ఎలాగో ధైర్యం తెచ్చుకుని జవాబుచెప్పకపోతే మర్యాద కాదని “అదే మరదిపోలేదు” అన్నాను.

“తరవార చాలానేవు మానాయనగా రాతనతో మాట్లాడుతూ వుండగా నేనక్కడే వింటూ నువ్వు వచ్చావు. పోలిసింగు కంట్రీ మొగలులతో యుద్ధం చేసి పని పూర్తిచేసి, అక్కడ క్రమశిక్షణ రాజ్యము చేసినందు కొరతగా అక్కడెక్కడాలని పోచ్చిందని పోలి సింగు మామలు నాకు తెలిసింది.”

౫

“పోలిసింగు కంట్రీ మా నాయనగారి బాల్కు స్నేహితుడు. ఇద్దరూమాదా రాజావారి సేవలో లుల పెరిగినవాళ్లే. రాజావారానికి చావు విని చాలా రిచా రించారు. పోలిసింగు అప్పుడేమంచి వాయిద్యం వీ వుంటే పోయాడు.

“ప్రథమసందర్శన ముప్పునున్న సిగ్గు నన్ను క్రమంగా తొలగించి. బాల్కు స్నేహితులం కాబట్టి నేను పోలిసింగునికి వామాయలుబాకే ముప్పుగా తిలకించాను. ఎప్పుడు చేప్పుకున్నా మాదిన్ని నవ్వు అంటూ, అప్పుటి నవ్వంటూ, అసాధ్యాలే మాట్లాడుతున్నారేమో. అలాంటి కోరికలు మర్చిపోవడం మరల భంగం అనుకునేవాళ్లం. ఛేదీప్రమాదమైన శబంతో వెలికి రాజుకుంటుంటాని కొచ్చివదిలించి మామనమ్మన్న కలిపే చేతి. మొగలు పైరిసలు వల్ల మళ్లనారణ్యంలోకి తిరుగుబడిన శుక్రతయవంటుండాలు పడేశామంటూ చెబుతూ పోలిసింగు అక్రమపురురాల్పినాడు.

“కోకాదగ్గర కొండల్లోకి పికారుగా వెళ్లేవాళ్లం. పోలిసింగు విల్లా అమ్మలూపల్లకొని నా సంగీతంకోసం మంచి ఎక్కోచికోరాలు చేసేవాడు. అతను విల్లెక్కొట్టి నవ్వును అజానుదీర్చిన ఆదాపాత్రుల సౌందర్యం యెంతనూసినా నాకు తిలకించేకాదు. అతనిదగ్గర నేను మాదా కొంత విలువిద్య నేర్చుకుంటావుండేదాన్ని.

“ఇల్లారమికమి కెలలో నలుగడిచాయి. ఒంటిగా వున్నప్పటికీ పోలిసింగు వచ్చిన దగ్గరనుంచీ నాకు ఉత్సాహం యెక్కువయింది బాల్కు స్నేహితుడు రావడంవల్ల నే నశివర కనుభవించే ఒంటరితనం తగ్గిపోయి నట్లయింది. మనువు యేమిటో నకుండా కష్టంగాగడిచే కోరికలు యిప్పుడు నిమిషంలో గడిచి పోతున్నాయి.

“ఒకనాడు ఝామరాత్రి చాటింది. ఆచేత పాయంత్రంపించి ప్రళయమైన తూర్పుగాలి బయలుదేరి ఆకాశంఅంతే గాన మేఘావృత మైపోయింది. చీకటి పడ్డమే నిద్రపుగా చురుకులు ప్రారంభమై క్రమంగా కుంభస్పర్శిలోకిదిలింది. ఉరుముల, మెగుపుల ఆంకు లేను. ఆనాటి జరిగి సూనుకజంతువులు సహితం బైటకీ రాతేకపోయావి. అప్పుడప్పు డోకసింహగర్జనమాత్రం మేఘగర్జనలో కలిసిపోతూవుండేం. మా యింటి పక్క నున్న క్లిష్ట దాగువ్వలో రో రాళ్లలో నున్నదిగురుతూ ప్రవహిస్తూంది. ఆ భయంకర రాత్రి నేటికి వాచ్చిష్టిలో గోచి తీగెన్న జలబరింప చేస్తుంది. మే మెవ్వరమా నువ్వుందాటి వీధి మహం మావలేకపోయాం. సహరా వాల్లనాత్రం ఆకుపోయినో కలసిస్తూ నిమగ్నమైన తిరుగుబడి నిర్వహిస్తున్నారు సూర్యుల వలబగ్గి నీత బల్కాలులేక, కేవలం రాజభక్తిచే ప్రవాహించుకొని యిరువారువరకూవున్న ఆచేతనేమిట విధి నిజంగా జాలికరమైనది.

“మాఅందరిభోజనాలూ అయాయకాని యింకా యెవ్వరమా నిద్రపోలేదు. తలుపులు దిగించుకొని, మధ్యహాటులో మేరు మాట్లాడుకుంటున్నాం. ఒక్కొక్కవారి గాలికోరు మాకు భయంకరిస్తూవుండేది. ఆగాలి ఉగ్రవేరి మాకుతరం గడగడపోణిపోయేది. సహరావార్ల కేకలుమాత్రం అప్పుడప్పుడు గాలికోరుని మించి వివవకుతూవుండేవి.

“అలాంటి సమయంలో పాతాత్తుగా సుర్రపు డెక్కలపై వివిబద్ధాది. ఈ ప్రమాదకరమైనవిల్లో వచ్చేవాడనగా ఆనుకుంటూ వుండగానే సుర్రం మా యింటిముందే ఆగింది. మా నేను డోకవిటి తచ్చి నా యనగారి కిచ్చాము. అది మరువుకుని అచ్చినయతన్ని లోపలప్రవేశపెట్టమని ఆజ్ఞ చేశారు.

“ఆ ఆశ్వికుడు లోపలకొచ్చిమామని ఒకవరలో యిమిడ్చిన వాణానీ మా నాయనగారి కందించాడు. ఆయన దాన్ని చదువుకుని కళ్లనెదుకుని పోలిసింగుని చూసి “అబ్బాయీ! రాజానా సీంక్రి అడివిదాటాలను కుంటున్నారట. కొంతమంది మొగలు పైనికులువం తెన

దగ్గరవున్నట్లుగా తెలిసిందట. కాబట్టి కందుకూరులు దాటింతరవాత పదిమందితో మనం వారి సహాయార్థం వెళ్లి ఈ అసిబాటించిరావాలి వింటూన్నావా?" అన్నారు.

"ఇంతలోనే మొగలు తక్కువ కొచ్చారా?"

"శ్రీవారు యెక్కడున్నారో కనుక్కోవాలని వాళ్లు విశ్వప్రయత్నాలూ చేస్తున్నారు. అందులో ఆశ్చర్యం యేమింది? ఆవసరమైతే పోరాడే ప్రయత్న మ్మీకు బయలుపడేదు". అని ఒక నేతకున్న విచ్చి కందుకూరులు దాటిం దగ్గరకు తిరుగుతున్నప్పుడు వాయవ్యంగా లోపలి కర్ణాట. హరిసింగునూడా తన గదిలో కర్ణాట. జాబితానుకొచ్చిన అవ్యవస్థ తిరుగు జాబితా రాజావారితావుకి ఇంటనే జ్ఞాపకం."

౬

"నేనుకూడాని ప్రపోజానుకుంటూ దైవప్రార్థన చేసుకుని మంచంపైద కరిగంవాల్సేను. కాని ఎందు చేతనో కన్ను మూతపడలేదు. గుండెల్లో యేదో భారంగావున్నట్లు, ఒళ్లుతిరుగుతున్నట్లు తోచింది. నా ఆలోచనలు చాలామారంపోయాయి హరిసింగు కూడా ఇట్లున్నా ఒకచో — యుద్ధంజరిగి లే— ఆయుధంగా హరిసింగు హను దై లే— చెప్పేదేమిటి? అనే ఆలోచనకొకనవ్వుచెల్లా గుండెలు గడగడకొట్టుకుని బద్దలై పోతాయేమో అనిపించేది.

"ఈ అభిప్రాయం వాకదివరకెన్నడూ కలిగి వుండలేదు. హరిసింగు తీవ్రంతో నాకు యింతగా వ్యవహార సంబంధంవున్నట్లు ఆంధ్ర— ఆకుగురునేరమా నా ముట్టుకునేనేయగను! రాజావారికోసం సేవారీవ కిరు లేందరు ప్రాణాలను అర్పించలేదు? మరి యితన్ని చూచి మాత్రం నాకు నివాద మొందునా? అనుకుని సమాధానపడ దామనుకుంటే నామనస్సు ఎంతమాత్రమూ ఒప్పుకోలేదు."

"హరిసింగు లేకపోతే ఒంటిబడిపోతానేమో అని భయపడేసింది. ఇదివరకు ఆతను లేకుండా ఒంటిగా వుండలేదా? ఇప్పుడెందుకుండమాడమా? అని ప్రశ్నించు కునేదాన్ని కాని తిగినజవాలు నాకు కనబడలేదు. ఇదివరకెలాగున్నా ఇకనుంచి ఆతనితోడినే నాజీవ మని నామనసులో నాటిపోయింది. ఇదివర కతను లేనప్పు

డింటిదగ్గరమాత్రమే ఒంటిగావుండేదాన్నిగాని యిక ముందరిను లేకపోతే ప్రపంచంలోనే ఒంటిదాపై పోతానన్న భీతి నన్ను కలవర పెట్టింది.

"అయితే యిప్పుడు కర్ణాటమేమిటి? ఈ రాత్రి యెలా జరిగింది హరిసింగుతో చెప్పనా? ఎంతవని? రాజుకుల ప్రదీపము పడు ప్రభాపసంహంబి తీవ్ర మామ లోనుండిగా, స్వాధ్యక్షకులంబు అర్పి వుండేవామని దానికి జోంతుకుంటా? అతడు ముఖంగా వైవానుగ్ర హంబులు చూడ యింటికిరాగూడమా? అనే అభిప్రాయాలు కలిపిగాని విధాన్ని మనస్సు సమాధానపడ లేదు. 'హరిసింగు మిష్ట' యింటికి రాడేమో! జాగ్రత్త! అని అంతరాత్మ మాటిమాటికి హెచ్చరిస్తూవుండేది. చివర కీర్తా రావరసంధర్మాలుతక్కించుకుని తక్షణం అతనిదగ్గరకెళ్లి నాస్మాదయాన్ని విప్పి చెప్పేయ్యాలని నిశ్చయించాను.

"అప్పటికప్పుడే ఝామున్నరరాత్రి అయింది. వర్షం కొంచెం తరిగి యిచ్చిందికాని శుభారంభమయినానే వుంది. మల్ల కుంభవృష్టికురీనే నూచనలు కనబడుతున్నాయి. ఆకాశమిప్పుడు అల్లంబుప్పుడు నేచోకకాశ్మీరపు కాలువ మునునేమకులి వెవకదారిని హరిసింగు గదిదగ్గరకెల్లాను. కిటికీలోనించి ఆతడు లోపలివచారుచేస్తున్న

ట్టుగా గ్రహించాను. తిలుపు తోసిమాకాను. బోవల గతముజేసివుంది. 'హరిసింగ్' అని నిలుద్దామనుకున్నాను. కాని అశబ్దం నా పెదవుల్లోనే ఆడిపోయింది. నుండేను తీవ్రంగా కొట్టుకుంటున్నాయి.

"ఎలాగో వైర్యంచేసుకుని మెల్లిగా తిలుపు తట్టాను. అతడు తిలుపు తెరిచి ఆశ్చర్యంతో "ఏమిటి, శ్రీ—, యింతరాత్రివేళ యిలాగోచ్చా వెందుకూ?" అన్నాడు మెల్లిగా. వాకు జవాబుచెప్పడానికి కక్షితక పోయింది. ఒకపక్కలో కూలబడి తిలుపుమానేయ్యమని సంజ్ఞ చేశాను. తిలుపుమానేసి నా కుదురుగా ఆవిడోక పుర్వీమీదకును నా జవాబుకి యెదురుమాడ్క న్నాడు. కాని వాకు ముందుమాట్లాడానికి వైర్యంయేదీ? కొంచె మునేపుమాని ఆవిడే నిమగ్నంగా "శ్రీ—, ఏంపనిమీ దొచ్చావు? చెప్పు" అన్నాడు. కొంచెంకుదురుబడి "హరిసింగ్, నేనొచ్చినపని నీతో యేలానుచెప్పవలెమో తెలియకుండుతుంది. ఇంకొకగంటలో ప్రయాణంవుంది కదూ? అప్పుడు నేనూ నీతో నిద్దామనుకుంటున్నాను" అన్నాను.

"నాతోనా? ఎక్కడికి? నేను మళ్ళీ తొలగరకుండానే యిక్కడికిచ్చేస్తాను కదూ?"

"ప్రస్తుతి పరిశీలనల్ని బట్టిమానే ఆక్కడ రెబ్బలాట జరిగేట్లు తోస్తుంది."

"అయితే?"

"అయితే అంటావే? జనూపజయాల ఎవరు నిర్ణయించగలరూ?"

"అవును. నిర్ణయించలేము. అందుకేమంటావు? (నవ్వుతూ) శాశ్వతమానేయ్యుంటావా?"

"నిమగ్నంక క్షత్రియకన్యక కవరి ఆమాట నోటరాదన్న సంగతి నువ్వెరుగవు?"

"ఎదురుదునులే. ఈస్యానికంటే అంతపొరుగు మెందుకూ? చిన్నప్పటి ఉడుతిమోతునుండి యిప్పుడు పొరుగుంగా నారిపోయింది కాబోలూ? నువ్వక్కడ కొచ్చి యేంతెయ్యదల్చుకున్నావు?"

"నీవక్కనే నిలబడి నీప్రాణానికి అపాయనం చేస్తున్నావు నాప్రాణం అడ్డుపెడదామని నావుద్దేశం."

హరిసింగు పాశ్చిమాత్యం గా నానేపుమాస్తూ కొంతవేళ్ళుకుని "శ్రీ—, నీనిశ్చయం కొప్పుకేగాని నువ్వరావడానికి మాత్రంపట్టెదు" అన్నాడు

"హరిసింగ్! నేను రాకచీరదు. నిన్ను వదిలి వుండలేను"

"నామాటల్లో ఒలుకుతున్న మరోగతమైన భావోద్వేగాన్ని మార్చిస్తోంది. అప్పటికి హరిసింగుకి నాపూ దయం పూర్తిగా తెలిసిపోయింది. కుర్చీకెక్కితగా తీసికుని నాచెయ్యి వివరంమనసులోనూ పట్టుకొని "శ్రీ—, యింతభాగ్యానికి నోచుకుంటానని యిప్పుడూ అనుకోలేదు. నా పైని నీ ఆకుగ్రహం కలిగింది. ఇంకనేమిటి నానరే, ఏమైనాకరే విచారంచేసు. నా జన్మ భవ్యమై పోయింది. ఈపాటిదానికి నువ్వూరా రాకవలెమందుకూ. రాకానారిని నిమగ్నంలో ఆపివదిటింది వొచ్చేస్తాను. నీకటాక్షం వుండాలి కాని నూరుకుంది మొగలాయిలపై నా లక్ష్మిపెట్టును. మళ్ళీ తొలగకుండా వచ్చేస్తే సరికదా?" అన్నాడు.

"ఆమాటలు నా కన్యకధారలై యిప్పటికి నా పూర్వముకుపారంలో ప్రతిబింబిస్తూవుంటాయి. నాఅందోళన కొంత ఉత్పతించింది. నేను వొచ్చానని చాలా నేపు వాదించాను గాని అతడెన్నిటికీ సమాధానం చెప్పి ఓడించేశాడు.

"రెండురూపాలుదాటింది. నేనడవొచ్చి నాయ సగారిలో సర్వమా ప్రయాణసిద్ధంలోవున్నట్లు చెబుకున్నాను. ఆమాటలు విని యింక నేను విడిపోవలసిన సమయం ఆసన్నమైనట్లు తెలుసుకుని నుదిరులుకుగా నే నిల్చా అన్నాను.

"హరిసింగ్! ఆరుగో నాయసగారు ప్రయాణంలో వున్నారు. నువ్వూ బాగుచెయ్యబోవదు. నామూ లాన్ని రాణావారిపనుల్లో లోటు జరిగిందంటే నేను భరించలేను. కాని కడసారి మాట ఒక్కటి చెబుకున్నాను విను. నీప్రేమకి పాత్రురాలనయావన్న సంతో

మం భరించలేకుండా వున్నాను. నీ ఆజ్ఞకి వ్యతిరేకం చెయ్యలేక వుండిపోతున్నాను కాని, నీతోటి చావు కంటే నాకు స్వర్గం లేదు. నువ్వు సర్వేశ్వర! నుగ్రహం వల్ల మర్త్యం గానినా గ్రహాల నే, అలాగ్నాకుండా వేరవిధంగా జరిగినా యిప్పుడు నాకు విచారం లేదు. ఎందుచేతనంటే ప్రేమభీక్ష వాించిన నాకు నీవు దానిని దయచేశావు. ఈ లోకంలో కాకపోలే యింకోలోకం లోనైనా మనం కలుస్తాంకదా! అన్న దైర్యం వాకుంది. హిందూనాగిమణులకి అందులోనూ రసపుత్రమణులకి పరలోకం చాలా సమీపంగా కనబడుతుంది.

“నీ ప్రాణాలకి ఒకవేళ ఆపదవచ్చినా, నాకేరీ రంలో తీసేమున్నంతవరకూ నిన్నే తియ్యకుంటూ, ఏలోకంలో నువ్వెవ్వరైనా పోయినా మనలని వేరుచెయ్యలేనో ఆలోకంలో నీ పునస్సందర్శనభాగ్యంకోసం నిరీక్షిస్తూ కాలం గడుపుతాను. ముమ్మాటికి యిదేనిశ్చయం. సర్వరక్షకుడు నీయెడల కరుణాశుడై నిర్ణయించుగాక—”

“మరి మాటాడలేక పోయాను. కంఠం గద్దడి కమ్రేపోయి అశ్రుప్రవాహం ఆప శక్యం గాకుండావుంది. అలాను నన్ను దగ్గరగా చేరదీసుకుని నాముందుగులు వెనక్కి తోస్తూ” శ్రీ—, ఎందుకీ విచారం? మర్త్య గడియలో ఒచ్చేదానికి ఇంకా ఎందుకూ? చాలా దైర్యం ఉంటున్నావని చెప్పుకుంటున్నావే? అదైర్యం యిప్పుడక్కడికి పోయింది? ఆదుగో అంతా ప్రయాణం అవుతున్నాడు. ఇలవియ్యి. అని పోవోమూవుంటే చెయ్యిపట్టుకుని ఆకి ఆమనోహర నదనంవంక చూస్తూ ‘హరిసింగ్! మవ్వెంత దైర్యం చెప్పినా నా కెందుచేతనో గాని బెంగగావుంది. వీవీ ఒక్కసారి నీముఖద్వార నాముఖంచేర్చనీ’ అన్నాను.

“అతడు నన్ను కాగిలించుకొని— ఒక్కసారి— ముద్దాడినాడు. అదే నేను యాదానాతిపైన తర్వాత— మొదటిసారి— అనుభవించిన సంతోషలాంఛనం. అబ్బా! ఆకరీరస్పర్శ యెంత తాపోపశమనంగావుంది!

“గుర్రాలొచ్చి వాకట్లో వున్నాయి. మానాయవ గారూ, హరిసింగూ గాక మరి యింకవైమంది ఆయుధ పోగులైన రసపుత్రునికులు వైలుదేరారు. వాళ్లు నా “అదే నేను... .. అనుభవించిన సంతోషలాంఛనం”.

నృప్తిపథాన్ని రాటేవరకూ నేనల్లా చూస్తూవుంటే తరవాత లోపలికిపోయాను. దైటప్రమాదంగా వ్యవంభరుస్తూనే వుంది. ‘రాజాజ్ఞాకీక్రేమకీ చాలాలోకం’ అనుకుని నిరాశతో ఒక్కనిట్టూర్చు విడిచాను.”

2

“రాజపుత్రులకి జయం వహిస్తున్నానీ, హరిసింగుని సంతోషించునీ, సర్వేశ్వరుని చాలా నీవు ప్రార్థించాను. చాలా నీవడికి కష్టం మీదకొద్దగా నిద్రపట్టింది. అందులో అనేక స్వప్నాలు లాచ్చాయి. భయంకర యుద్ధరంగాలని ఆస్వప్నంలో చూశాను. ఇలాగ ఒకప్పుడు నీవు జరిగి వుండొచ్చు. ఇంతలో మా నాయవగారు తిరిగొచ్చి నావక్కనివిలబడి ‘అమ్మా! అని పిలిచారు’.

నేను దుష్టవశాన 'నాయనగారు' అన్నాను గాథారాతో సరికొత్తంగా. ఆయన విచారభూతివలన బంధో "అమ్మమ్మ! ఇంక బతికి వాయిరా. పాతానాడు సౌఖ్యంగా ఆడివిదాటాడు కాని మనలో చాలా మంది మాడుస్తామన్నారు. పాతమీస పదమంది ముగిలున్న పంపానంది తాను కీర్తనార్థం అంటున్నారా? అన్నాడు.

"ఎన్నమా దీక్షార్థం వని అముఖంలో దుఃఖో శ్రేణం ముద్దులూ కనబడతాయి. అంతా కళ్ళలో కంటి మూసి నీటిదిగుతులు పూజా చేస్తాయి. నాకా సంగతి ఏమవుతున్నాయి. "తలిని తన్నుకుని నాయన గారు! తనన్ను అక్కడే వుంటే ఏమిట్లు వచ్చారా? అని అడిగాను".

"లేదమ్మా, తీసుకొచ్చి ఆగడలో పెట్టించాను. తేవు గాని ఏమి వాదించేయిలు జనగణానికి కీర్తనలు."

"మా నాయనగారు వట్టి పోయారు. మిగిలిన కేసులైన క్షయికులు బయట పోయారు. 'మనవల'—భయంకర నిశ్శబ్దం—పుష్కల వేదం శ్రీకృష్ణ వివరం చెప్పడానికి తన గంధర్వనిశ్శబ్దం—కు'రంలో తాండవిస్తూంది."

"ఇంకా రూపరాత్రి వుంటుంది. వానవాటిల్ల కుంభాకురుస్తూంది ఒక్కొక్కచోట దేవో మహా మృత్యుం నానినట్లంటే అంశ్చేష్టాన్ని చీల్చుకుని పోస్తావంటే. నా కేం తెయ్యడానికి తోచలేదు. నీమనానా అక్కడను బయటో యా ప్రాణాలని విడిచి పెట్టి ప్రాణశ్రేయస్సును ఫికి పోదామనుకున్నాను. కాని వానాశ్రయ, వానాశ్రే ప్రాణాలన్నీ పెట్టుకున్న నాయనగారిగతి యేమిటంటే నానామనానా, మహాపరాక్రమికాలలా, అయిన నాలుగు పుస్త్రులను తన నిశ్చలరాజభక్తికి బలిచేసి మృత్యువై పోయి, నన్నే సర్వంగా మోసకుంటూవున్న జనమని గాంతి మనకైతే కలిసిందనివాన్ని ఆవుతాను! అంగచేరి నేను మరణించే ఆలోచనకి తాళలే లేకపోయింది.

"కాని కడసారి హృదయేశ్వరముఖారవింది సందర్భంగా దుశ్యాలని బుద్ధివుచ్చింది. ఏగతలో గురుకింద ప్రయాణో శ్రేణులూ అలాగే నా కడసో, ఆగడలో నే గతికల్ప వైపునగా మారేటప్పుడు శ్రేయం నిలబ

డుతుందా? అన్న సందేహం కలిగింది. అనాధపరిపాలకులైన పశ్చిమ్యగుని ఒకగణముచేరు నిశ్చలంగా ప్రాణింది ఆగడలో వచ్చాను.

"అమ్మా! ఇందులో నిశ్శబ్దం నేను వచ్చిందేను. పాతమీస కీర్తనమంతా గాయాలలోంచి స్పృహయనిదా రుండా వుంది. ఆగడలో పుష్కల వేదం పాడేస్తూంది వాని భయం కలిసింది. నాకాళ్ళు ఒడిచిపోయాయి. వాశోకమంతా మచ్చెమలు పోయాయి. పట్టిగా నారి పింగుదగ్గరకల్లి పక్కనే కూచున్నాను.

"గాయాలలోంచి రక్తంలో మురిగివున్నప్పటికీ అముఖంలోనూ, వేదముల కొంచెమైనా విన్న తేను. శ్రీకృష్ణకమలై, దుష్టికీర్తన కీర్తనలయివున్నప్పుడు అమలముఖం ముగిసినామలై వచ్చాయి. అప్పుడో విగ్రహాన్ని తానేనంటే నాకానియంత గల శ్రీకృష్ణ, గౌరవనీయ, స్వరూపములై పోయాయి. కీర్తనాస్వరూపమున వాశోక్యునిధి నిశ్చలకలిబరమందు గల భక్తిప్రకారంతో నానాప్రాలు నాన్రయత్నం చేసినా దానే జోడింపబడ్డాయి."

"అనకుయన్ని వాలోకనినభావాల ప్రాయ బూసుకుంటే పెప్పిగంటిమవుతుంది. వ్యక్తలో నన్ను వా ప్రయోగచేర్చుకుని నీవకలిసినిగూర్చి కొంచెపు ప్రాణింది వాచేడివంగరం పోనీనీనీనీనీనీనీ, అంతా నీవన్న ప్రంగంటే కల్లనవుతుంది వాలోకని పెట్టకున్నాను."

"అప్పుడంటే కీర్తనపున నావాత్తుగా బయటకు తిరిగి వాశోక మూర్తున్న చీవరికి, వాశోకం గోవాం దిశపై గంగపరాశిపోయింది. ఇప్పుటికే—ఇంటి యా దినుయంగా నీలవృక్షానా ఆధారంగా వా నీలుపెట్టింది. ఈలోకంలో ముగ్ధుడికి నిశ్చయంగా వానాశ్రయే వ్య గుండు వియోజిత వాతావరణం అయిక్కో. తన యాన్నే తేలి ఆవుంగరానికి నేను ననునూ, రమ యెయ్య నిరోధా లేదు."

౮

"లోకాలు గడిచిపోయాయి. తా నొకటి తలు వైపుము మోకటి తిలుస్తావిన్నట్లు పోనీనీనీనీనీనీ నారా

పూజనీయార్థం అనుభవించడానికే శంకర్మించుటకు ఉద్విష్టారిన నా బ్రతు కిల్లా అయిపోయింది.

నేని పాళ్ళు చూసిందర్వారే నేను బాగై పుట్టినా నాకు విషయం దేమీ లేదు. ఆ పైని నేను నిర్విచారంగా నీ అమ్మల అమ్మల బాడలనే పోయి ప్రభువు కోసం యీ జీవనం వదిలేసి గన్యత పొందుతాను. నీవు మంచి మంచి సంబంధాలు వొస్తున్నాయి. వాటికి దేం తెచ్చడానికీ నీ నిర్విచారి ప్రాయం కనుక్కుంటే నేనాని నాకు కలుగదు!!

“అలాగే నీ నవున్న వుంగరంతిసి.....వావేలు! పుట్టుకున్నాను.”

‘హరిసింగ గతినిన నీవు చూడకుండా ఒక నాకు మానాయనగారు నన్నొక నిర్ణయలాని! తీసుక వాయియిల్లాగ న్నాను. ‘అమ్మా! పిమ్మిచూడే వాకిమీ కోరడం లేదు. హరిసింగు పైని విసుగుల నాథానురా. నాన్ని నేను గ్రహించడం లేదు. అతనికేవాన్ని దుష్టం చేసే అప్పుడు అతనికేవల నీవుంగగం కనుబడ్డాని నాకు, అప్పుడే మీయిల్లాగ ప్రియ నీవు కోరడం లేదు. నీ బంక వివాహం చేసినా నీవు విసుగుల నాథానురా వాకు తెలిసింది. నువ్వు యీ మోస్తరుగా నీకీయ అంత అతనికే సమర్థిం పడం నాకు చాలా సంతోషం. పరిశ్రమ చేయకుండా యిటుంటి ప్రతిష్టలు భారం స్త్రీలకు చెల్లును.’

‘కాని ఒక్కసంగతి. నేను కనుక్కున్న సంతానం అంతటికీ నువ్వే మిగిలి పున్నావు. నీ అమ్మలుంటే నీవు రించి నాకింత విచారం వుండకపోను. వాళ్లు క్షత్రియాలిమైన విరమరంగం పొంది కాశ్యపయకేస్తు సంతాదించారు. ఇంక నువ్వొక్కరైతే నాకున్న సర్వస్వమాను.’

‘అలాగ న్నానని నీవు నాకోరకూ గమకోరకూ నానా! నేనవికాలపు బామ్మనీకోయ మలక్కు, నిర్మలమమై పది ప్రాప్తమీ ప్రేమని భంగ పట్టడానికి ప్రయత్నించేటంత దుర్మార్గత నాకు లేదు. నే చెప్పే దేమంటే నువ్వు నరయారవరతిని. హరిసింగుని ప్రేమించినమాట విషమే కాని వివాహం కాలేదు. అట్టి సమయంలో యిప్పుడు నువ్వు వివాహం చేసుకున్నప్పుడీ భగవంతుని అప్రీతిలో నీవు ఆపరాధంచేసినట్లవదు అని పెద్ద వాడనైన నా అభిప్రాయం. నిన్ను తనివనకుడి అన్న తెల్ల నేను చింత లేకుండా ప్రాణాలు వొడుకుతాను’

‘అలాగుకాకుండా, వివాహం చేసుకోకుండా, అమ్మని యిచ్చి, భోగ్యమై, నులినం మీళ్ళు మిగిలి తీవం గడవనమే నీయిచ్చుచుంటావా? అందుకు నా అభ్యంతరం యింకా ప్రమాదం లేదు. నాకో నీకో పాటా నిన్ను రాజా వానికి అప్పజెప్పేస్తాను. నాకు నాకు నిన్ను పోషించేసినట్టి అప్రభు వొక్కడే నాకు కనిపిస్తున్నాను. ప్రాంతిక నాయకుంటే గౌరవమే నాకటుచుంటి నమృతం గలిగి న్నాంది. కాబట్టి నీ అభిప్రాయం చెప్పు.’

‘నాయనగారు భావోద్వేగంతో చెప్పుకున్నా ది. ఎంత ప్రాణానూ అప్రీతి కనవచ్చుట అయిన స్వభావంకారు. కాని అమాటలు చెప్పేటప్పుడునా ప్రా

కంఠం ఆహ్లాదమును దర్శింపజేసి మనోగత విషాదాన్ని కృష్ణునిగుర్తుగా. ఆది బయలుపడకుండా ఆయన యెన్ని ప్రయత్నాల్లో పోయినా, కాని ముఖం ఆగలేదు. వాణ్ణిచూసి మందరాల సమానశ్రేయంకల ఆయన స్వగతం సూడా లింగివిపోయింది.

‘ఆయన దుఃఖంమాడ్డంలోలే వాప్రాణం కొట్టుకుపోయింది. వారెందుచేసులూ ఆయన పెదకెయిట్టి ‘నాయనా? ఎందు కీవిచారం? చూడోసమనే యీశీవనం నిలబెట్టుకుని వున్నాను అందుచేత మిమ్మల్ని వొడిచి పెట్టి వుంటేను. నేను వినాహం చేసుకోహడదనే శిశ్చయింతున్నాను’ అన్నాను.

‘ఇంకాయేవో చెప్పాలని నామనస్సులో వుండేదికాని, నోట నూట వచ్చిందికాదు.’

* * * * *

‘పై సంగతులుజరిగి యిప్పటికనేకసంవత్సరాలు గడిచిపోయినప్పటికీ అట్లాంటి నిశ్చయం మానాయనానికి చెప్పినందుకు నే నెన్నమా వినారం పొందవుండలేదు.’

“నాయనా? ఎందు కీవిచారం?”

పాల్గొ

కవిభూషణ, శ్రీరాజా వత్సవాయ వెంకటనీలాద్రిరాజు గారు

సార్వభౌముని మహాసామ్రాజ్యధన మెల్ల సమితంబులైన సైన్యములపాలు
దేశాధినాథుల దివ్యస్వ మదియెల్ల రమ్యాంతరీపాంతరములపాలు
మండలాధిపు యఖండవిత్తంబెల్ల గడు న్యాయవాదినర్తములపాలు
కోటిశ్వరకుమార కుండ్రవ్య మదియెల్ల గణేశలసిలుకుబాకట్లపాలు
పిసినిగొట్టులసొత్తది పెంటపాలు-హోరగలవారి సామృద్ధి యొట్లపాలు
సారసారస్వద్రవంచంబులోన-సుస్థిర యశోధనుని కల్పి సుకవిపాలు.

(విషయక గ్రంథికర్త చకోపునుండి తెలిపించబడ్డది.)

మిగతా అనే వేరుగల కోరికతో ఎన్న
నర్, ఒకడినం మామూలు ప్రకారం
సాయం కాలం పి కానుకు వెళ్తన్నాను. బాబిలో
ఒక తెల్లగ్రాఫ్ ప్రభంధగ్ల ఆగి వేసిబిట్టార్యు
విడిచాడు. అంతకు ఒకవారంముందు సాయం
కాలం పి కానుకుంటి తిరిగి వచ్చేసగా, ఇం
వెలకు తనయింట్లో పనిచేస్తాన్న అల్లు, ఆగ్నే
మా, అక్కలలోనే తన్ను కలుసుకొని యిలా
జ్వేషంతో అంది.

“కొంచెం ఆగు! చూసుకో. అమాయకు
రాక్షసు ఆడపిల్లల్ని చెరిపినందుకు, నీరోగం
కుదురుస్తా. ఆపసిబిడ్డను, నీయింటితలుపువగ్ల
విడిచిపెత్త-నీమీద వ్యాజ్యం వేస్తా-నీభార్యతో
చెప్తా కూడాను.....”

అయినానే మాసాయలు తన పేర
బ్రాంకులో వెయ్యమని ఆపిల్ల ఖండిలేంగాలడి
గింది. మిగూవ్ కు ఇదిఅంతా జ్ఞాపకంవచ్చింది.
బిట్టార్యు విడిచాడు. ఒకనిమిషంకించే ఆమో
హంకోసం తాను యంత అడుగ్గా, వేదనాపడ
వారివచ్చెగదా అని మనసుగొత్తిగావచ్చాత్తా
వచుమా, తన్ను తాను నిందించుకొన్నాడు.

తన బంగారాచేంగానే, విశ్రాంతి కోసం
మెట్లమీద కూర్చున్నాడు. అప్పుడు పదిగురు

లయింది. చంద్రుడు మేఘాల వెనుకనుంచితో
చూస్తాన్నాడు. ఆపిఫిలోగాని, ఆబంగళాదగ్గి
గాని ఒక్క ప్రాణిఅయినాలేదు. ఎంతకాలం
సెలవెళ్లో ఆ ఊరువచ్చే వారుగూరివాళ్ళిల్లో
నీళ్ళగడచినవాళ్ళు అప్పుడేఒక్క తేశాను. ఎదురు
వార్లో వెనంటోకే పి కానుకు వెళ్తన్నామి
మిగూవ్ సిగి రెట్టుపెలిగించుకుందాం అని అల్లు
పెట్టుకో నిం చెండు తేలులు తను
కున్నాడు. ఇంతలో తనమోచెయ్యికేవోమె
గా తిగిలింది. పోమరెతనంగా, తనకుడిచేతి
పైపు చూసాడు. చూడంతోనే, పామును
తన ఒక్కచే చూస్తే ఎంతభయం వేస్తుందో
అంత భయంగలచూపుతో, ముఖం మిడుచు
కున్నాడు. తలుపువగ్లతో మూలకటించి.
ఏదో పొడగ్గా ఉన్నవస్తువు. దేనిలోనో చుట్ట
బడి ఉంది. అది పట్టిచూస్తే ఒక బొంతలాగ
కనిపించింది. ఒకచివర అమూట కొంచెం రెట్టి
చే ఉంది. మిగూవ్ అందులో తనచెయ్యిపెట్టి
చూసాడు. అదియేదో కొంచెం తడిగాను,
వెచ్చగాను కనిగింది. భయంతో ఒకగంతు
వేసి నిలబడ్డాడు. అపరాధం చేసినవాడు కా
లాకానే వాళ్ళదగ్గజ్జించి తప్పించు కోడానికి
ప్రయత్నం చేసేలాగ మిగూవ్ అటూఇటూ
చూసాడు.

"అది విడిచిపెట్టి వెళ్లింది!" అని మహా కోపంతో ఇద్దరి కొడుకులూ, గుర్తుపట్టిన మహా కోపంతో అన్నాడు. "ఇది యిక్కడే ఉంది. ... నీ చేతికి వచ్చిన యిక్కడే ఉంది! ఓరై నమో."

ఇంతలోనే, కోపంతో, అసమానంతో స్వయం పోయాడు..... ఇప్పుడు ముందరి? ఇంకా వచ్చుకు వెళ్లిస్తే ఏమంటుంది? అక్షినులో తనతోపాటు పనిచేసే వాడు వెళ్లి వచ్చి మంటాడు? గవర్నరు తన పక్కలో పోయి గెలాకొడుతూ "నాకు చాలామంది అయిందని... మా—మా—మా—నీ గడ్డం నరికినా, నీవృద్ధయం కొకా వయస్సులోనే ఉంది..... నీవు వెళ్లి దొంగిలించు, నమ్మకే ఎలా పూర్తివి?" అని తప్పకుండా అంటాడు. ఎంతకాలం ముంద్రో ఆనాడు వచ్చిన కూటం అందరికీ తన సహస్రం ఇప్పుడు పోసిపోయింది. బహుశా మహాదళం కుటుంబంలో ఉన్న శత్రువులందరూ తన్ను వాళ్లయిల్లకు రాసియ్యే రేమో. ఇటువంటివారు ఎప్పుడూ పేర్లలో కెక్కుతాయి. ఈ అప్పుటిలో నున్న మిగూన్ పేరు రిమోదేనమంతా వెళ్లిపోతుంది.....

ఆమెగొర్రామిన్య కిట్ల పోయింది. ఇంకా భారం, అన్నాళిపోవ్వా, రాత్రి భోజనానికి బల్ల తయారుచేస్తూ ఉండడం, తనకు స్వప్నంగా వివరమయ్యింది. దొడ్డిలో గేటుదగ్గర పోర్టర్, ఎక్కాలే, బాబులైకా విచారంగా వాయిస్తూ

న్న శబ్దంకూడా వివరమయ్యింది. ఆ సమయంలోనే నీవేవడం మొదలుపెట్టడమే తరువాయి, రిపాస్యం జరుగుతోంది. త్వరితగతినే నని మిగూన్ మనస్సుకు ఇట్టగానికోరిక గలిగింది.

"త్వరగా, త్వరగా!....." అని గొర్రా క్కున్నాడు. "ఈమిదమే. ఎవ్వరూ మాడక ముందే. కిన్ని పసికొనివెళ్లి ఎవరి మెట్టమీద యినా విడిచిపెట్టా,....."

మిగూన్ ఆమూటను ఒక చేత్తో పసికొని నెమ్మదిగా, ఎవ్వరికీ అనుమానం పుట్టకుండా ఉండడానికి, బాగైతగా అడుగులు వేసుకుంటూ, వీధి వెంట వెళ్లాడు.....

"ఇది మిక్కిలి అనవ్యక్తమైనదే!" అని అనుకున్నాడు, ఈ విచారాలేవి మనమీదగా ఉండాలని ప్రయత్నిస్తూ. కలెక్టరుతో ఎన్నెక్క ఒక సమయంలో ఎంతకొనివీధి వెంట నడుస్తూ ఉంటే! అయ్యో నైవమో! ఎవ్వరైనా నన్ను చూసి నాకుగలూ తెలిసికొంటే నాని అయినట్టే..... ఈ మెట్టమీద కిన్ని పెట్టే నుంది... లేదు, ఆగు, కిటికీలు తెరిచి ఉన్నాయి, బహుశా ఎవరైనా చూస్తూన్నారేమో, కిన్ని ఎక్కడపెట్టను? తెలిసింది! కిన్ని మ్యూజిక్ అనే నర్తకుడు దగ్గరికి తీసికెళ్తా..... నర్తకులు ధన మంతులు, కనికరం గలవారు; బహుశా వాళ్లు దణ్ణాలుపెట్టకుంటూ కిన్ని మెరుకోవచ్చు కూడాను."

ఆ నర్తకుని బంగళా చాలా దూరపునీధి లో నదికి సమీపంలో ఉన్నప్పటికీ, మిగూన్

ఆపనిబిడ్డను మ్యెల్క్విన్ ఇంట్లోకి తీసికొని వెళ్ళి దానికి నిశ్చయించాడు.

“ఇది కేసుపెట్టకుండా ఉండి మూట లోంచి గిరిగిరి కొట్టికొని బయటపడకుండా ఉంటును.” అని అది వేసుకొన్నాడు. “ఇది నిజంగా సంతోషం గలిగించే ఆస్పత్రవే! ఇక్కడ నేను ఒక ప్రాణిని కాగితాల సంచి లాగ చంకలో పెట్టుకొని వెళ్ళిన్నా. జీవం గలిగి, ఆత్మగలిగి, అందర్లాగ భావాలు తెలి సిన ప్రాణినే...అదృష్టవశాత్తుగా మ్యెల్క్విన్ వీడ్చి పెంచుకుంటే, వీడు ఏదో ఒకటి అవొచ్చు...ఏదో ఒక ప్రాణవరో, పెద్ద సేనాధిపతితో, గ్రంథికత్తో అవొచ్చు...ఏం జరిగినా జరగ వచ్చు! ఇప్పుడు వీడ్చి నేను చేతికింద ఒకచెత్త మూటలాగ మోసుకొని వెళ్ళిన్నా, కాని, బహుశా ముస్సాయి, సలభయి సంవత్సరాలకి అతనిముందట కూర్చోదానికైనా సాహసవడ జాలనేమో...”

మిగూవ్ మనుష్యులులేని ఒకసందులో, నిమ్మచెట్ల కారు నలుపుసీదలో నడుస్తోం పగా, హఠాత్తుగా తన మనస్సుకు తానేదో ఘోరమైన అవరాధం చేస్తోన్నట్టు తోచింది.

“ఎజంగా ఇది ఎంతనీచమైన పని!” అని అనుకున్నాడు. “ఇంతకంటే నీచమయింది మొవరూ ఎటుగరు.....ఎందుకు మనం ఈ పనిబిడ్డను గుమ్మంనించి గుమ్మానికి తిప్పడం? పుట్టినందుకు దాదాపు తప్పలేదు. అది మనకు ఏమానీ చెయ్యలేదు. మనం తుచ్చులం

మనపాళ్ళుం మనం అనుభవిస్తాం; నో కెయిగిని పనిబిడ్డలు దానివిత్త భరించాలి. ఈ వెళ్ళవలసిన చూడు! తప్పుచేసింది నేను. ముందుకుకే దర దృష్టం వీడింది. నేను వీడ్చి తలుపునట్ల విడిచి వెళ్ళి, వాడ్చి తక్కువేది బిడ్డలఆమెనాటికి పంపిస్తే, అక్కడవీడు కొత్తమనుష్యుడో, ముస్సాయి ఒకటమో అవునగా ఉండే విధాలుల్లో పెంచుకోవచ్చు.....ప్రేమాలేదా, ముద్దాలేదా, గారా బంటేద.....ఆతిర్యాత ఒకజోట్ల కుచ్చివాడి దగ్గట పనిచేద్దులేదు తాగడం మొదలైతే, బూతుమ్మానడం నేర్చుకొంటాడు, అక్కలో ఉంటాడు. జోష్టికుట్టేవాడు! మంచి కుటుంబములో ఉన్న కలీజయేటి ఎస్సెసర్ కొడుకైనవీడు.....వీడు నా మాంసం, నా రక్తం.....”

మిగూవ్ నిమ్మచెట్ల సీదలోంచి నానానా వెన్నెలకాయుచున్న రోడ్డుమీదికివచ్చిమూట విప్పి, ఆపనిబిడ్డను చూసాడు.

“నిద్రపోమాన్నాడు?” అని మెల్లగా అనుకున్నాడు. “చిట్టిదొంగా! ఇదిగో, నీకూ నీ తండ్రిలాగే కోట కేసిన ముక్కుంది.....నిద్ర పోతున్నాడు. తనతండ్రికే తన్ను చూచోన్నట్టు తెలియదు! ఇదిలాంటి ఒకరాటుకం.అబ్బయ్యా సో, సో, నన్ను నువ్వు తీసుచాలి. నన్ను తీసుచు అబ్బయ్యా.....ఇది నీ భర్మిలాగ కనుబడుతోంది.....”

అకలికనేటికే ఎస్సెసర్ నిద్రారపోయి చూసాడు. చెక్కిల్లిలో నరాలు పాకినట్లు

మెచ్చును. బిడ్డను బట్టతో మట్టి, చంకకుద
పెట్టుకొని వెళిచాడు. మ్యెల్క్విన్ బంగళాకు
వెళ్లే దోవలో అంతా, ముఖానికి సంబంధించి
చింతపెట్టే లెక్కలేనంత మనుషులు విచ్చాయి.
అంతరాత్మ మనస్సులో బాధిస్తోంది.

“నేనే న్యాయంగా బ్రతికే వాణ్ణయితే,
దేనికీ లెక్కచేయకుండా, ఈ బిడ్డతో, అన్నా
భరిస్తావాదగ్గరికువెళ్లి, ఆమె కాళ్లమీద
వేసి: తీసుకుండు! నేను పాపం చేశాను! నన్ను
నీయిస్తున్నాను. బాధపెట్టు, కాని నోరెరి
గని ఈ పరిస్థితును మనం వాతనం చేయవచ్చు.
మనకు బిడ్డలేదు; మనం వీడ్చి పెంచుకుం
దాం, అని చెప్తా. ఆమె చాలా మంచిమనిషి,
ఒప్పుకుంటుంది... అప్పుడు నా బిడ్డ నాదగ్గరే
ఉంటాడు... ఎచ్చో! అని అను కున్నాడు.

మ్యెల్క్విన్ బంగళాచేరాడు. అనుమా
నిస్తు కదలకుండా నిలబడ్డాడు. తాను తన
యింట్లో చావిట్లో కూర్చుని, పేదరు చదువు
తోన్నట్టున్ను, కోరికలేన ముక్కుగల ఒక
చిన్ని పిల్లాడు తన ప్రాసంగికం గౌన్ కున్నులు
పట్టుకొని ఆడుకుంటోన్నట్టున్నా భ్రమ
పడ్డాడు. తనతో పని చేస్తోన్నవాళ్లు కను
సంజ్ఞలు చెయ్యడం, గవర్నరు తన వక్కలోపాడి
బంగళాకొట్టడం, కత్తి కు కట్టినట్లు కనిపించింది...
తన అంతా నాన్నా బాసించడం తెలుసుకుండా, తన
హృదయంలో ఏదో వెచ్చగాను, విచారకరం
గాను, కోమలంగాను, ఉన్నట్టుంది.....

అతడు వెరాండా మీట్లమీద ఆ బిడ్డను

బాగ్ లాగాపెట్టి, వెయ్యి పోపాడు. మళ్ళీ తన
ముఖంలోని సంతోషం చాకిరి పరిచింది.....

“అబ్బాయీ, నన్ను తీసుకుండు! నేనొక
తుమ్మక. నామీద ఏదోయిం భావం పెట్టు
కోకు!” అని మెల్లగా అన్నాడు.

వెనక్కి అడుగుపెట్టాడు. కాని తక్షణమే
నిప్పులున్నాలో కొంతుకు వెళ్ళిపోయాడు,

“ఓ, ఏమయితే అవని! మునిగితే మున
గని! నేను వీడ్చి తీసుకొని వెళ్ళి ప్రజలు ను
న్నా అన్నీ!” అన్నాడు. ముహూర్తబిడ్డను తీసి
కొని, స్వేదా నచ్చినదాని పట్టాడు.

“ఎవరి ఇస్తున్న పచ్చినట్లు వాళ్లు చెప్పకొని.
నేను మాత్రం తక్షణం వెళ్లి కాళ్లమీద వేసి,
‘అన్నా భరిస్తావా!’ రక్షించు!” అంటా. అన్నా
మంచిమనిషి. అట్టం చేసికొంటుంది
మేమే వీడ్చి పెంచుకుంటాం..... పిల్లల నుతే
వ్లడిమిర్ అని పిలుస్తాం. పిల్లయితే అన్నా
అని పిలుస్తాం! ఎలాగయినా, మా మునలితనం
లో ఇదే ఒక సాఖ్యం అవుతుంది,” అని అను
కున్నాడు.

తాను నిర్ధారణ చేసుకొన్నట్లు చేసాడు.
ఏడుస్తూ, అవమానం పట్టా, భయంపట్టా,
కొంచెం పీడనంపడి గంపెజాతోనూ, ఒక పిల్లమూ
సంతోషంతోనూ, తన బంగళాలోకి, తన
దగ్గరకెళ్లి, ఆమె కాళ్లమీదపడి.....

“అన్నా భరిస్తావా! “ రక్షించు!”
అన్నాడు ఏడుస్తూ, బిడ్డను నేలమీద పడుకో

వెట్టాడు. “నీవు నన్ను ఇతీంచే ముందు నే చెప్పేది విను.....నేను పాపం చేసాను! ఇది నా బిడ్డ.....ఆగ్నేయా నీకు జ్ఞాపకం ఉందా? పాపం నన్ను అల్లాతరిమింది.....” అన్నాడు.

అంతా అంతా అంతా, భయంతోనూ, ఇంచుమించు ప్రపంచకం తెలియకుండా, జవాబుకు ఎదురు చూడకుండా, ఒక గంతువేసి, చెట్టులగట్టిగా తిన్నవాడలాగ బయటికి పరుగెత్తుకొని వెళ్లారు.....

“ఆమె నన్ను బలిచెయ్యకూ నీను ఇక్కడే ఉంటా”, అని అనుకున్నాడు. “ఆమెకు కుదురుకొని, ఆలోచించడాని సమయం ఇస్తా.”

పోతా, ఎక్కడ బయటకు వచ్చుకొని అతని ఇక్కడంచి వెళ్లి, అతనివైపు చూసి బుజాలు కుంచుకున్నాడు. ఒక నిమిషం నిన్నటి మళ్ళీ అతని ఇక్కడంచి వెళ్లి, మళ్ళీ బుజాలు కుంచుకున్నాడు.

“ఇదొక వింత! ఎప్పుడైనా విన్నారా?” అని ఇతనినూ అన్నాడు. “అదానీ, అదీనా, ఇక్కడే, ఇక్కడికి వచ్చింది. ఆ తెలివితక్కువ మనిషి, తన బిడ్డను ఈమెట్లమీదపెట్టి లోపల నాతో ఉండగా, ఎవరో ఆ బిడ్డను ఎత్తుకు పోయాడు... ఇలా ఎవ రనుకుంటాను!”

“మరి? ఏమిటి నువ్వు చెప్పావు?” అని మిగూవ్ గట్టిగా అడిగాడు.

ఎక్కడ, తన దాదామానవికేంద్రం అతను తెలిసికట్టు అన్ని చేసుకుంటూ, అంగోక్కో-వి, బిడ్డకు విడిచాడు.

“నన్ను డిమించాలి, ఎంతాకాలపు సెలవులు..... ప్రతికూడానికి వీల్లేదు..... ఆడది లేకుండా.....అది.....” అన్నాడు.

తన యజమాని కళ్లు, కోపంతోనూ, ఆశ్చర్యంతోనూ, నిగ్గుతోన్నట్లు చూసాడు. తన చేసినవాడిలాగ గొంతు నవరించుకొని అన్నాడు:

“తప్పకుండా యిది ఒకసాపమే, కాని ఏం చేయడం?.....మీరు పరాయి మనుష్యుల్ని బాట్లోకి తీసుకొని రాకూడదని చెప్పడం నాకు తెలుసు, కాని, ఇప్పుడు బిడ్డ ఎవరూ లేదు. అక్కడూ ఇక్కడూన్నాడు బైటి ఆడట్లు రాలేదు, ఇట్లో ఒకరి ఉండబట్టి. కాని ఇప్పుడు, మీరే ఆలోచించండి..... బైటివాళ్లు రాక తప్పదు. అక్కడూ ఉంటే రోడ్లలో తప్పే రాలేదు, ఎందుకంటే.....”

“మచ్చా, పో!” అని మిగూవ్ అతని మీద కేకలేట్టి, కాళ్లు కిడకొట్టా, గదిలోకి మళ్ళీ వెళ్లాడు.

అన్నా ఫిలిప్సోనూ ఆశ్చర్యంతోనూ, కోపంతోనూ, ఇంతకు ముందు కూర్చున్నట్లే కూర్చుని కన్నీటితో తడిసిన కళ్లతో నిడ్డ వంకే చూస్తోంది.....

“అదుగో! అదుగో!” అని మిగూవ్ బయటికి ముఖంతో పవ్వడానికి ప్రయత్నిస్తూ అన్నాడు, మెల్లగా, “ఇది అంతా తమాషా.....ఇది నాబిడ్డకాదు.....ఇది ఆ చాకట్టి.....చేను.....చేను తమాషా కన్నా.....నీని పోర్టరుదగ్గరకు తీసికెళ్లు.”

2. ఆటపాటలు

3౯

గుడుగుడుగుడుచు, గుంబారాగం
పాములపట్నం, పడగారాగం
అత్తారిచెవులో ముత్యా లేస్తే
బయటికి రావే, పందికొక్కా.

౪౦

కొంగకొంగ నోళ్లు
రంగడిచేతి రాళ్లు
నాచేతి పూలు.

౪౧

ఏనుగుమ్మా ఏనుగు
ఏనూ రెల్లిం దేనుగు
మానూ రొచ్చిం దేనుగు
మంచినీళ్లు తాగిం దేనుగు.

... ..

౪౨

చెమ్మచెక్క చారెడేసిమొగ్గ
అట్లు పొయ్యంగ ఆరిగించంగ
ముత్యాల చెమ్మచెక్క ముగ్గు లెయ్యంగ
రత్నాలచెమ్మచెక్క రంగు లెయ్యంగ.

౪౩

బావాబావా పన్నీరు
బావని పట్టుకు తన్నీరు
వీధివీధి తిప్పేరు
ఫీసెడు గుడ్డులు గుడ్డేరు

పట్టిమంచం వేసేరు
పాతికగుడ్డులు గుడ్డేరు
నూనెమంచం వేసేరు
నూరుగుడ్డులు గుడ్డేరు.

3.

పణతి పాటలు

౪౪

చుట్టు చక్కందమ్మ చక్కిలపుచుట్టు
చూలింత చక్కంది ఓరాచ దేవి!
పండు చక్కందమ్మ కనసయ్యపండు
బాలింత చక్కంది ఓరాచ దేవి!
ఆకు చక్కందమ్మ తొమ్మిదాకు
అయిదువ చక్కంది ఓరాచ దేవి!
కొమ్మ చక్కందమ్మ నోరింటకొమ్మ
కొమరాలు చక్కంది ఓరాచ దేవి!
పోక చక్కందమ్మ బొబ్బిలిపోక
బోగపుది చక్కంది ఓరాచ దేవి!

౪౫

ఓయిఓయిఓయి ఓకాపు పిల్ల!
తాటిమేకచల్ల తాగడే గొల్ల
నిన్న మొన్నటిచల్ల పోకిరి పుల్ల
కవ్వన్నీ తిప్పింది కమ్మన్నీ చల్ల.

౪౬

చిలకల్లు చిలకల్లు అందురే కాని
చిలకలకు రూపేమి పులుకులే కాని
హంసల్లు హంసల్లు అందురే కాని
హంసలకు రూపేమి ఆటలే కాని

పార్వాలు పార్వాలు అందురే కాని
పార్వాలకురూపేమి పాటలే కాని
కోయిల్లు కోయిల్లు అందురే కాని
కొయిలకు రూపేమి ఘోషలే కాని
చిలకల్లు మాయింటి చేన్నకోడల్లు
హంసల్లు మాయింటి ఆహండుమ్మల్లు
పార్వాలు మాయింటి బాలపాపల్లు
కోయిల్లు మాయింటి కొత్తికోడల్లు.

౪౭

వండా రారమ్మ వడకవంటల్లు
వల్లిభాడు అబ్బాయికి వడుగు మాయింట
కట్టా రారమ్మ కలవతోరణాలు
కాముడిఅబ్బాయి కళ్యాణ మన్ని
పెట్టా రారమ్మ పెళ్లిముగ్గుల్లు
పెంపుడు అబ్బాయికి పెళ్లిమాయింట
తియ్యారారమ్మ చిప్పగంధాలు
సంహాలమ్మి అమ్మాయికి సీమంతి మనిరి
పుయ్యారారమ్మ పురికిగోడల్లు
పుణ్యశాలి సీతమ్మకి పురుడు మాయింట.

౪౮

చింత చెట్టుకింద చికిలింతగడ్డి
మయ్యదుగ మాతపు పెయ్యల్లు కన్ని
ఆపుపాలు తెచ్చి పరమాన్నం వండి
కుడువదుగ మాఅమ్మ కూతుళ్లకన్ని.

౪౯

సీలాటిరేవంత నిగ్గు తేలింది
వచేడ కడిగింది యీచాయవసుపు
వచ్చివసుపు బావల్లు మరదలండింది
అణుప్పసుపు అన్నల్లు చెల్లెలండింది
కొట్టువసుపు కొమ్మల్ల తల్లి యాండింది

కోమాళ్ల తల్లియే తాను గోవమ్మ
గొంతియాడిన వసుపు గోవపూఛాయ
అన్నల్లు చెల్లెలే తాను అమ్మాయి
అతివె ఆడినవసుపు అవపూఛాయ
బావల్లు మరదలే తాను అమ్మాయి
వణి ఆడినవసుపు బంగారుఛాయ.

4.

ప్రకీర్ణములు

౫౦

దంపుదంపనగానె దం పెంతిసేపు
ధాన్యరాసులమీద చెయి వేసినట్లు
వంటవంటనగానె వం పెంతిసేపు
వదినెల్లు మరదళ్లు వాదించినట్లు.

౫౧

అత్తపోసినగంజి నత్తూవలేదు
అల్లుడు సిరిపురపుగ బైక్కలేదు.

౫౨

కోటివేలాధనమైన చాలు
గోవిళ్ళప్పుడివంటి కొడుకైన చాలు
లక్షవేలాధనమైన చాలు
లక్ష్యణ దేవరవంటి తమ్ముడైన చాలు.

౫౩

విశాఖపట్నాన వీధిగుమ్మాన
వింత రాచకొడుకు బంతులాడేడు
బంతి వెల్లి పాలకొండనభలో పడితే
యిది యెవరిబంతన్ని వినరించే రాజు
గోలకొండవారి గొలుసుల్లు బంతి
పాలకొండవారి వచ్చల్లుబంతి

శ్రీకాకుళమువారి చిత్రాల బురి
నెల్లారివారిదే సీతనబురి
బాబ్బిలి వారిదే బంగారుబురి.

౫౪

ఓయిఓయిఓయి వడ్డదిరాజ
పొడిచి గలిచినరాజ బాబ్బిలిరాజ
బాబ్బిలి పొడుగాయె కిమిగి కిందాయె
మామగులు మనకాయె మట్టిమీ నాబా.

౫౫

నరనన్న పేటలో భాగోతులాట
రాజు కూర్చున్నది రత్నాలపీట
పీటకిం దున్నది వరహాలమూట
ఆమూట మాకిస్తే మహామంచిమాట.

౫౬

కొయ్యతోటాకూర కొయ్యక్క చెడెను
కొండంత కాపురం కొండేల చెడెను

౫౭

చిచ్చెమ్మ చినగాలి పెట్టు పెదగాలి
అయోధ్యవీధుల్లా అనిగినే గాలి.

౫౮

చలికి పెరిచినట్టు పులికి నే పెనువ
అలికి పెరిచినట్టు అమ్మ కీపెరువ.

౫౯

పాటల్ల పచ్చడి రాగాలబుట్ట
నిత్యైకయ్యలమారి మొగుట్టి పాడింది.

౬౦

కొడుకులు కననివాళ్ల కడు పేమి కడుపు
కుం ముద్దరించన్ని కొడు కేమి కొడుకు.

౬౧

పిడికెడు వికనాలు మడికెల్ల జాలు
వక్కడే కొడుకైన వంకాన జాలు.

౬౨

కొత్తచింతపండు గోనెల్ల చివుకు
గొడ్డలినప్పాయి పెట్టెల్ల చివుకు
దేవదారుచెక్క చెట్లన్న చివుకు
దేవదాశీవస్తానలు గుళ్లనుచివుకు
రావిచెట్టు చెక్క రంపాన్న చివుకు
రంభచెక్క దనము దుఃఖాన్న చివుకు.

౬౩

నాచేతిరోకల్లు నల్ల రోకల్లు
నే పాడిన అన్నల్లు రామలక్ష్మణులు
రామలక్ష్మణులొల్ల రక్షపతులొల్ల
మీ రెక్కుగుడ్డలు నీలమేఘాలు
మీచేతికత్తులు చంద్రదాయుధాలు.

... ..

౬౪

ఎవ్వరే చుట్టాలు యెవరువక్కాలు
ఎవ్వరే మాపాల కలిగివున్నాడు
మాపాల శ్రీవెంకటప్ప వుండగను
మనసులో చింతేల మనిభయము లేల.

౬౫

సింహాద్రి అప్పన్న గుల్లిముందర
పడ్డరె గొడ్డల్ల ప్రాణచారిమ్మ
ఎందుకు పడ్డరు నేల పడ్డరు
సంతాన నియ్యమని చాల పడ్డరు- సంతాన.
బిడ్డల నియ్యమని ప్రియము పడ్డరు- బిడ్డల.
కొమాళ్ల నియ్యమని కోరిపడ్డరు- కొమాళ్ల.
సింహాద్రి అప్పన్నకు యేమి లంచమ్మ
గుడిదిరుగువస్త్రము గుమ్మాదివిమ
దాగళ్ల వడపప్పు చందుబెల్లలు.

నవబ్రహ్మలో నొకడయిన కశ్యపునకు పరశురాముడు తానుజయించిన భూమిని ధారవోసెను. అతడద్దానిని భూమిసుకూకు ధారవోసెను. బ్రహ్మణులు తాము 'రాజ్య పరిపాలనాస్థలము కామని నిశ్చయించుకొని రాజు నొకని నియమించుటకు స్థిరపరచుకొనిరి. పరశురాముడాతనికూడ చంపున నేడిధయము చే నాతినియొద్ద కేగి యిట్లనిరి: "అయ్యా! తాము భూమిని దానముచేసితిరి. కాన మీ కిందుమట కర్హితలేదు. ఇందుండక ఆహుతేగుడు."

పరశురాముడు తాను వెడలునపుడు వారలకు వేలునేయనెంచి వారిలో నిల్లటయె: "అన్యాలారా! మీ అజ్ఞానుసారిమనే నానా కేగెద. మీరు కష్టపడి నక్కర లేకుండ మీకు కావలసిన సస్యములు-మీరుదన్నకయే-సాగు చేయకయే-నీరు మొదలగునవి పెట్టనక్కర లేకుండనే-పండునల్లు చేయుదాను. మీ కవసరమయిన సస్యబీజములను తెందు. అభి మంత్రించిచల్లెద. సుఖముగ జీవింపుడు."

వారామాటలను విని తమలో తాము నవ్వుకొని-ఆగడనినఅనూయపడు వారగుటచే-ఆతని మాటలయందు నిర్లక్ష్యముచే, కొన్ని బొమ్మకెముడు, ఉమ్మెత్తే గింజలనిచ్చిరి. వాటి నాత డభిమంత్రించి భూమిమీద చల్లెను.

నాటినుండియునేటివరకు బొమ్మకెముడు, ఉమ్మెత్తబాతులు-ఎవరు నీరుపోసిపెంచకపోయినను-అవిచ్చిన్నముగ-మంచి యేవుగ పెరుగుచున్నవి.

తరువాత పరశురాముడు మహేంద్రగిరికి తనముచేసికొనుట కేగెను. [శర్మ]

౨

పాపంపాపం-పుణ్యంపుణ్యం

విష్ణుశర్మయను విశ్రు డనుడనము ఒక నిమ్మపండును హస్తము దినుకొని తన దేశపు రాజును దర్శింప గోటలోనికి జోవుట గలదు. రాజున కానిమ్మపండిచ్చి 'పాపంపాపం-పుణ్యంపుణ్యం'-అని నెలవుచేసికొని తన నిజగృహ

బునకు జనుచుండెడివాడు. వెర్రిబాపడను
కొనుచు రాజామాటల కానందించెడివాడు.
పట్నమం దా విష్ణుశర్మ రాజగారి కోటలో
చాల గౌరవము, పలుకుబడి గలవాడను
వదంతి విన్నవించి పొంగిపొర్లుచున్నది.

అంత నాదేశపు మంత్రి కుటిలబుద్ధియందు
ప్రజలకు గల గౌరవాతిశయములు క్షీణింప
జేసెను. విష్ణుశర్మయొం దనురక్తులై ప్రజ
లుండుటజూచి కుటిలబుద్ధి చాల విచారించి
క్లిష్టలోచనాపరుడై యొక మాయోపాయ
ముబన్సెను.

కుటిలబుద్ధి ఒక నాడు రాజును దర్శించి,
'ప్రభూ! తమదర్శనార్థమై నిచ్చలువచ్చు విష్ణు
శర్మ, తమకు పల్లెకులమున బుట్టినవారనియు,
తమ ఘర్మలందువు లున్నగా నుండుటయానవా
లనిసంగరమందున జాటుదుండె'నని చెప్పిపోయె
ను. అంత నారాజు ఘర్మలందువులు చవిచూచిన
వాడై విష్ణుశర్మయందాకోపార్జిపుడై, తనభటులు
లిలిచి, 'సింహద్వారము గుంప కోటలోపలి
నుంచి నిమ్మసెందును పట్టి కొనివచ్చువానిని జంపి

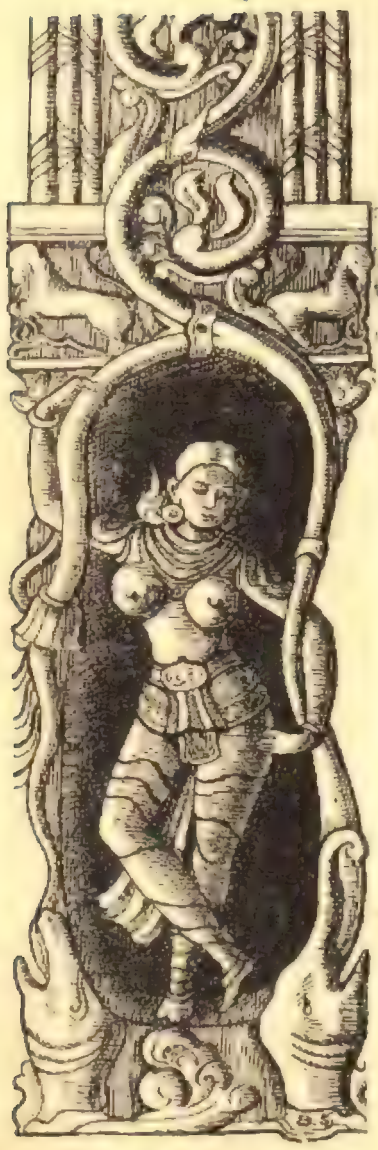
వేయు'డని యాజ్ఞాపించెను. మఱియు కుటిల
బుద్ధి విష్ణుశర్మతో, "మీరు మాట్లాడునప్పుడు
తుండరలు నోటినుండి తూలుచుండునని రాజు
గారు కోపముగా నుండి"రని చెప్పెను.

విష్ణుశర్మ చింతిల్లినవాడై యథాప్రకారము
రాజగారిని దర్శింపజోయి నిమ్మసెండియజోవ
రాజు పుచ్చుకొన నిరాకరించెను. అంతనా
విష్ణుశర్మ మంత్రిని దర్శింప జోయి చూడనికా
నిమ్మసెండిచ్చి తననిజగేహంబునకు స్వేచ్ఛగా
జనెను. మంత్రి, కుటిలబుద్ధి రాజును దర్శించి
రాజకీయస్యవహారములు కొంతవఱకు ముచ్చ
టించి సెలవుతీసికొని నిమ్మసెండు నెగురవైచు
కొనుచు కోటలోపలినుంచి సింహద్వారము
కడకు రా వేగమే భటు లా నిమ్మసెండును
జూచి రాజాజ్ఞప్రకారము కుటిలబుద్ధిని జంపి
వేసిరి.

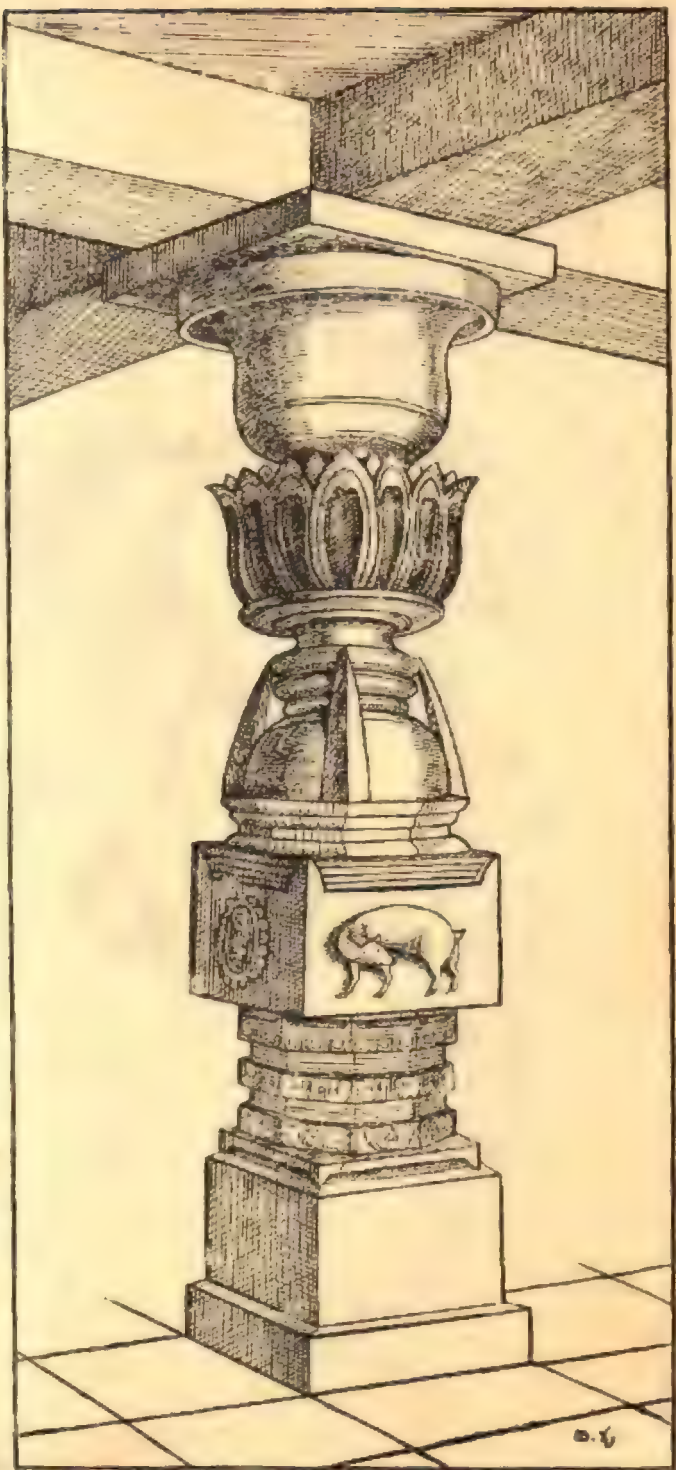
రాజీహత్యకు గారణంబేమని దరియాల్చు
చేయగా నిజము బయ్యడినది. విష్ణుశర్మను
మంత్రిగా నియమించెను. పాపం పాపం-పుణ్యం
పుణ్యం.

నామగిరి చంద్రకేళిర సోదరులు.

[ఈకథ మాకు మా పెద్దలవల్ల లభించినది.]

హాసీ శిషిముఖాది
దేవాలయపు ద్వారాలంకారము

అ.పు

శ్రీ కృష్ణ దేవాలయమునందలి స్తంభము

భారతమారి ఆహ్వానము

శ్రీ నేపూరి సంపాదకులుగారు-పల్లెకమిడి.

గోలుకాండవాడి

దక్కనునంటలి చూరంగజేబు కంటి ప్రతినిధి
 కంటి ముఖము. ఆరివి వధుండుసామ్రాజ్య
 కాయ నోవరింపుజాలిన నియ్యరియె. కాని, 'కాంబి
 హను' ముద్దుకాయండు గురవృష్టాశమున నోటుచు పిల్చు
 విరూపాక్షునివృష్టం దైన యీ పాదుసామ్రాజ్యము కంటి
 నిరంబులు బహులించెను. ఆరిగిడుగవలయు, నంత
 కంటి నిరంతరముగ జనకుని నిరసనమును జూచి నెల వేసి
 గారిండును. ఎనఁ, మహాశయ్యుడు నారంగజేబు కష్ట
 పునమున దిందుచుక, స్వీయరాష్ట్రభ్యుదయముచును,
 సామ్రాజ్య శీచునవకము, పక్షినిపరిణామము నుదముగ
 స్వీయలాభము కొఱుము జరిగిన్నముగ నోటుపడి,
 పునకు సామ్రాజ్యభీష్టము కాగలిగెను. చౌరంగ
 జేబు భ్రాతృపిల్చి లోజుద్రోవాములనరింపిన నోవరింపు
 గాక. వనవాటిని యవారభిక్షియను, గార్యజీవీయు,
 సమయోగాయ ధునికాయము గలిప వివర్ణులైన
 దిగ్గజులనుకొని నోవరింపును. చౌరంగజేబు మహా
 ముఖాశము నీకాలమున కేబహిర్గతములాయెను. తావృశ
 విషయంబుగ్గమున కెంచె రాజప్రతినిధివ్యము పరికిల
 వార్తము.

నిరంతరాయము లగు యుద్ధములవలన మొగ
 తాయు ముగ్ధులైయు పరిణమించెను. మితయు
 నారంగజేబు ప్రభు ప్రానినిధివారినిను నిరుక్తిగ
 భారము విహించినవార లొక్కొక్కరి దొక విధమున
 నానికమును నిక్కువుపూరిరి. ఒకరికొకరియై, ప్రజలు
 క్షించించెను. ఎంతకంటి కేటలసార్వభౌమయై, ప్రభు
 ప్రభువుల నిర్దుగము గనాబ్రామి యశేషభవార్థక మొన
 రించెను. మితయునక వివర్ణులయెను. కొందొక
 కాలము ప్రతినిధినింపి మురారుపాదుసామ్రాజ్య

పుష్కరములనుగ్ధులగుచుగాక, సమగ్రమున 'మహా
 సామ్రాజ్యము' హిమము క్షోభకు జూచి పక్షిని పాల్పి
 నువేక్షించెను. ఇట్టి ప్రతినిధులు నామోదించిన పక్షి
 దేశము యభాశిక్తి సామ్రాజ్యకోశమును బాగుచును
 నాలుగు నష్టకరముగయూడి బహిమించెను. మహా
 కోట్ల యగుచు లక్షలరాజుల జూపలనెన యు
 మారంగజే జెలెందుమరికి కోటసామ్రాజ్య బహిమించు
 కష్టముగ నుండెను.

పరిపాలనాదక్షుడగు నారంగజేబుసాయు ప్రభు
 యున్న కోమమును దొంగింప జూచునది నంపింపించెను
 జరాష్ట్రమున దిగుదంటన వాది యాతి జాకాగ్యమున
 నిమగ్నం జాయెను. పైవృష్టి యగిహీనముగయెడ
 అంతలజుల దివి యభికాగ్యము దేకుంటుచేసి, దివ్య
 మును నెరుగగొనెనుదై, పృథ్వీజనంబుగ్గముదై, దుష్ట
 ముదై, విగర్భములై యుండెను. చౌరంగజేబు సమ
 తాభికారిని నియోగించి, తొలుదొల్లి పైవృష్టి
 సంపన్నించెను. పరిపాలనాదక్షుడగు నుండుచే యు
 నిమగ్నం నుక్షింభరులు నొలగించి, సమగ్రమును మహా
 గులని నిమగించి, ప్రభువృష్టమువృష్టము నెలకొన్న
 పక్షినివానముగేమి ముక్తియు లూపగత్యము
 యుండెను. కొన్ని ధూములు దళాంతము మాత్రమ
 భరింపఁ దొడగెను. చౌరంగజేబు దినావను 'మహా
 భూలిఖాను' విశ్వసనీయుని నమివాది కొన్నిగ
 జాభికారుల వేర్వేరి, కేంద్రములను బహిగం గొల్పి
 శి, నుయ్యం భన సాహాయ్య ముంబును వ్యూహాయవా
 లు బ్రోత్సహించి, దేశమును సుభిక్షమువరింపఁ గ
 నెను. ఈయెడ నారంగజేబు చూచిన పక్షిలేమి
 నియమని చరిత్రకారులు వ్రాయుదురు.

దేశము పాదుసదులు సులభము. కాని, బ
 వదులు కష్టసాధ్యము. వ్యవసాయ పునరుద్ధరణము

కొనిన సుల్తాను కియాగిహుమగుడై, మహమ్మదీయ, మాయోపాయ మాటోడించెను; తన రాజధాని కాని రప్పించి, యాకస్మికముగ బట్టి యారని వంధు నొన రింపజలయవని యొడించెను. మంత్రి యామోసమెట్టులో కనిపట్టి కయముగ బూతున ముగించెను. సుల్తాను ధిక్కరించి, తొమ్మిదివారము పాపముగ మవజూచుట యనివేకమని గ్రహించి, యారకు లీజ మన సుల్తాను నమ్మ ముగిసి చెను. 'అప్పుడు' వాను శేయుడగు వాసల్తాను సంకుష్టంకరంగుడై పాపంబుగ కర్మముగ నాయనాస్మికేర: వచ్చుకొంచెను. కాని, అసేతోరాయా స్వేషియగు మిగుల వై యంతన ప్రమున దనివినొందక, తాను విశేషించిన యంత ధనరాశిలో నాకు మరేమునకుం జూలుదుననూప నుంచిన మొనరించెను. చంద్రగిరి రాజధానిగ నొనరించుకొనిన శ్రీరంగరామలు సోక బాధించిన చెప్ప యాకస్మికమిశేషించెను. లీజపుర రాజ్యచక్రవర్త కర్ణాటదేశముఁ జాలించు నిఖిలమఖానాలోద నిష్పకము లాదినంతనే, తమనూప నట్లులే స్వతంత్రరాజ్యము గపింపనన్నియని యానించి ఖానుదాదానికి సన్నిహితుఁ డాయెను.

సమరతంత్రాడగు మిరుజాన్లు లీజపుర సుల్తాను నకేగాక మొగలలకుఁగూడ వాంఛనీయుఁ డాయెను. గోలుకొండ రాజ్యవిధ్వంసము కలకెట్టిన యౌరంగజేయ తత్కార్యసాధిని పాపాహ్యమున సులభసాధ్యమగునని యెంచి మిరుజాన్లు నాహ్వరించెను. సుల్తానులనఁ దనికెట్టి యపాయమువాటిల్లకుండ యథయమిశ్రుచనియు, మొగలాయీసామ్రాజ్యమున మన్నతోహ్యగ మిప్పించు ననినూ నామాదుసామ్రాటును క్రొత్తయి యదాము నొనపెను. గోలుకొండసల్తా నీచెయ్యములు గనిపెట్టి, తన యసాధ్యనిదానమునఁ బరిగ్రహించి కలగునని మొందె యునయప్రయత్నిము జూపరించెను. మిరు జాన్లు నిక్కముగ ధన్యముఁమొగదా! తనతండ్రిక వంకను, లీజపురసుల్తానొక వంకను, అఖండధూమంపల వ్యాప్తంబగు మొగలాయీ ప్రభుత్వ మొక వంకను నాకలివెయ్య ముగిశేషించెను!

బౌద్ధగణితము సలహాపై సాజహానువకు విజ్ఞాపన ముంయు, గొంగుల్లు పైకొత్తాము లింక నుండెను. మొగలుసామ్రాధానము స్పృహకముగ సోక నాకలి మేనో, ఇంకఁ గొంగుల్లు పైకొత్తానో సభక నాకలిము మేనూనుననియో నాకలి, తన కిష్టములలోను గొనుట కొక కంపస్యము స్వభావానుభవమిచ్చి, రిదవంకరము చారి నేతుడన వగునని తానచేసి, యా లోన సుల్తానులమున నెనుఁ బ్రధానము నామంపి కిచ్చి నాచారము గుశ్యమున నుంజలయవని యాచరిం కోయెను. కాని, ధీకారియగు వారంగజేతారని చిత్తము నుర్తింపజేకొనెను. గోలుకొండ లీజపుర సుల్తానుల కలనఁ దనకపాయము కుట్రంపకుండు వంతకాల మా 'మిగు' స్వరాజ్యసౌఖ్య ముగభివేషం జూపానియెను, వియయంపింపజూచుట మున శీఘ్రమనియు నెనుఁ యాకలి పేయవరుఁ డాయెను. అనింత నాకలిపైకొత్తా ప్రభుత్వము గోలుకొండ లీజపుర సుల్తానుల కిర్వ్యమును కల్పించెను. రెవరినుత్తరకు మొగలమొగల కక్కరీ కింకారము నిమగ్నమగుటకు మోక్షోక ప్రయత్ని య సుల్తానులు సక్రోధముగ నిష్పయించిరి. తానిక నిలు చుట యసాధ్యముననిన, అసంభావ నాధనకమి మోగు నట్లు కల్పించి మొగలజేయ పాపాహ్యము కల్పించెను. అదిగ మొగలత్రింక కేవలము మామమానిత్యము, సుల్తానులు దుండెత్తునటకు నేపీయంపెనో నాకలి పూర్తిగఁ దనయధీనుఁ డనవని యాచానీస్యము నాచరించెను.

గోలుకొండ రాజ్యవిధ్వంసనోత్సాహి యగు బౌద్ధగణితము కాలోపవే నాకలితానాక వాకస్మికముగఁ జెప్పెను. మిరుజాన్లు దారా ఫ్రతాదికుటుంబము గోలుకొండవారి యుండెను. అది ఫ్రతాదిని నిష్పాథాగ్యధీశుఁ జేయగలమునఁ గన్న గాన సల్తా నును దృఢీకరించు నొనరించెను. పాని సుల్తాన్తరమున దిన సుధికవనుమఁ డెను. కాంతోకవారిను నిష్పాధాని మైముఁచి, పోలుచు సభాగారముజొచ్చి రాజాసనముపై వ్రారి, యందు నువమొనరించెను. మల్తా నికఁ బట్టు

కాని, వానిని కనుబంటముగఁ జేయఁగూఁ యోచించెను (20-11-12-13). సమయనిరీక్షణ మొనరించుచుండనే యాకాంక్షింపఁగా యొక మహాపరాధముగఁ బురస్కరించుకొని యుద్ధవన్నధుఁ డాయెను.

రాజప్రతినిధియగు నారంజీబు స్వతంత్రుఁడగువాని పాపప్రాబ్ధికిఁ బాదుషాను సమ్యుత్తమంబుగా నిర్దేశించి యుద్ధము చేయఁజూచెను. పాదుషాసమ్యుత్తిరొంటులైన గాంచలయను. కాని, మూర్ఖాభిప్రాయమునఁ గాఠిని మహించిన సుల్తాను కల మక్రమముగ నుపనిగించు పాదుషాను సమ్యుత్తమంబును. కావున; గృతి నిర్వయించిన యాకాంక్షేను కఠిన బుట్టిలో పాయమున కుద్ధమించెను.

పాదుషాచి విజ్ఞాపన నందిన మీరుజాన్లు నిశ్చేకుఁడు. పాదుషా కేవలపుత్రుని నిర్వంధించి సుల్తాను పాదుషా యొనఁ బ్రోపాదించెను; అట్టిప్రోపా దపుక నంది నీయును:—అనివాదించి, సమయమున కావశ్యమునని పాదుషా కేవలపాదుషాను గోచెను. కాని, యాతఁడెంతోపు ననేమీరుజాన్లును బుచ్చసహస్రాధిపతిగను, ఆతని తన యుద్ధసహస్రాధిపతిగను నియమించి యాకాంక్షలను గూడ నారంజీబున కంపెను. మీరుజాన్లు సమయంబు నునఁ బ్రతిసగరమునకుఁ బోవలయుండెను. ఆతనివారిని సరావధియొ, వానిని భవకవకాసులనుగూడ నిర్వాధింప నియమము సుల్తానున కొకజాబుప్రాసెను. ఆ లేఖయు నారంజీబున కేవచ్చెను. (12-1-13-14). తల్లిగ మాజాబు సుల్తానునకొని, తదాజ్ఞాబద్ధుడై యాతఁడు మీరు జాన్లుచూపబడఁచుటను వెంటనే విమరుడైన, మొగలాయీజై న్యములు విచ్చేఱెనటమని రాజప్రతినిధి తెలియఁబఱచెను.

పాదుషాప్రాసిన జాబుచూచియైనను, నారంజీబు వెంటింపు గనవలందీయైనను, సుల్తాను మీరుజాన్లుకుటుంబమును విడిచిపెట్టిన జానుండెడిది. కాని, తనకంతమా ప్రయనఁ బ్రాపించు ప్రమాదములేదనియో, కేవలజడస్వ

ముచేతనో యాతఁ డిటు లావరింపకపోయెను. మీరు జాన్లు పుత్రనిర్వంధనాన్ని తెలియుటకుఁ బూర్వము గదా పాదుషాప్రాసెనని యసంత యువరించెనేను. సుల్తానుచి తై వెంటింబన్నను, విపక్షిసమరప్రయత్నములు గఁచుచున్నవఁ బూర్తి యాయెను. అంతలో, మీరుజాన్లు పుత్రనిర్వంధోగమును ననకుఁ బెరియ, పాదుషా నాతని పక్షంబుముగ విరహించునని సుల్తాను నాజ్ఞాపించెను. సుల్తాను తప్పక తదాజ్ఞాబద్ధుడగుననియు, యుద్ధసాధన మందరించుననియు పాదుషా విశ్వసించెను. వివేచన, నను పుత్రుని స్వైరపరచుటకై, సుల్తా నవిరోధముడై చలము పోంచు నేని, చందైర్దాచుచునని యాతఁడు ప్రాసెను. (13-1-14-15).

సుల్తాను పాదుషాయాజ్ఞానిరసా నహించునేని, యుద్ధానందము లొలంపును. కాని, యుద్ధానందము నారంజీబు గుర్రాశయపెట్టు భరించును? కాన నాతఁ డాజాబు సుల్తానునకు సకలమున నంగీకరియక, పాదుషా యాజ్ఞ నాతఁడు ధిక్కరించెనని నేరాశోపణ మొన రించి, తా నాయ త్తపటచిన నేనాబలంబును మైదగా తానువగోముడై బంపెను. * పాదుషా యాజ్ఞ చేరిన క్షల్పకాలమునకే భిషింకరొపు కేవాగమనా ద్విగూఢ పుల్తానుపూదమును ప్రయత్నింపట్లు తెలియఁచెను. జరుగఁజేయుండిన సుల్తాను మిథ్యాస్థైర్యము నుంచునై వంధరించెను. మంత్రపుత్రునితో వనే సమయంబుముగ నాతిండుపిల్ల చెను. తానెల్ల పును పాదుషాకు విధేయుం డినని దీనసందేశముగూడ వంపెను. కాని, గర్భాగ్రస్థమే ప్రయత్నాకనేనా ముఖించ నాయుత్తగమున గోలు కొండి రాజ్యప్రతీక మొనరించి, ప్రాసరాజాదు నారమున కిరువదివాలును ప్రైశ్చిమారమున విడిపియుండిన యారంజీబు కుమారుడు—మహమ్మదు సుల్తాను పాదు ధేయుఁడు మీరుజాన్లుభాగ్య మింకను సుల్తాను నిరోధించెనను నెపమున నాతని వివయసందేశము నిరసించెను.

* పాదుషా డిసెంబరు 29 తేదీని ప్రాసినజాబులు 12-13 నవంబరు 2 తేదీన నారంజీబున కంపెను. పాదుషానాతని పుత్రునాజ్ఞాపించి, నవంబరు 10 తేదీన బయలుపడెను.

మొగలాయి పైనికు లాజ్జ ముంది, కందు దివము లానగరమును నిరాశూటముగ దోచుకొనిరి. సుల్తానుకు కుతుబుషా యమూల్యాభిరణాగ్రును 500 పోయినను, అతని యంతిపుకభాగ్య మవంతముగ నుండెను. మహ్మదీకు లరక్షిప్తవహాగవాపమానం మొనరించి పప్పును దివదీప మేమని తలంచి కాశీలోను, మొగలాయి రాజకుమారులు స్వీయవైశ్యుల రక్షింపజేసె, యస్య రాజధనగ్రహము యగ్రస్థుగ నొనరించెను. నాటి గోపిత గణనాతీతము. ఐదును, అనగరభాగ్య పెట్టవో, గాని, శత్రునిగ్రహవాసంపదయ్యగ యభాభాగ్యముతో గలకల బాగువారిడనని నాటి సరిత్ర కారులు వ్రాసిరి.

కుతుబుషా యట్లు శీఘ్రపలాయన మొనరించుటయే చేసెనాయను. అతని భీతివ్యమే యతని రక్షించెను. లేదని- మహాస్యురు ప్రాగకుటిలభిష్ట భారాచరక గండై యాశియు మహూర్తహస్తమున ముగడించి యుండును. చారంగశేఖు ముయావియో దాశిచహుట యేకాక, అమాయికుడను సుల్తాను వాకస్మికముగ వధింపవలయునని గూఢం గూఢముగ మోచించెను. గమనింపఁగ- "కుతుబుషా భీరుడు విన్నవరింప శీఘ్రముగాగ్రము క్షింపగుల నెవగృహము: అతయ నోలు కొండుకు దానికుండు యద్రుమత్తరజ్జులై యుండును. నీరుదెంచి నన్నా హ్యుండునని చిగకాలమునేదియుంటి ననియు, నీవు రాజుండుటచేతి నేనే యగుదెంచినని యుం బులు-చు నాప్రమత్తునిం జయ్యవంతుడనీ నీవు యిప్పుడు: కైశ్యూభువకశేలంబులచే నీకార్యము నుల్లభ పాశ్యము"-చారంగశీలిగమను: చవ కుతుబుషా కుపచే శించెను. * విస్పష్టవిషయ విచుర్చన మవశమము.

మైదరాబాదు నగరమున ౧౭౧౧౧ వైశ్యముండెను. కాలి, కిషోరీశేఖమున నెరుదెంచు రిపుసేనా నిహమును నికోధంపఁగఁగుటకు నాహునము చాలక తిశ్వ నాను చారంగశేఖుమారుని కేరణుకొచ్చిరి. వారి ప్రాగ్గు లాతయగ్రహించి, పోగులను దాధింపనని యథ యమిచ్చి, దివపైనికులట్టులే యాజ్ఞాపించి, పగవ్యయగం బుగప్రనేశేమొనరించెను. కాలి, ప్రశంపెక్రమ్యునాము నేకుం కెంద్రమను మైదరాబాదు భాగ్యము వగ్గ వా

తీతము. మొగలాయిపైనికు లాజ్జ ముంది, కందు దివము లానగరమును నిరాశూటముగ దోచుకొనిరి. సుల్తానుకు కుతుబుషా యమూల్యాభిరణాగ్రును 500 పోయినను, అతని యంతిపుకభాగ్య మవంతముగ నుండెను. మహ్మదీకు లరక్షిప్తవహాగవాపమానం మొనరించి పప్పును దివదీప మేమని తలంచి కాశీలోను, మొగలాయి రాజకుమారులు స్వీయవైశ్యుల రక్షింపజేసె, యస్య రాజధనగ్రహము యగ్రస్థుగ నొనరించెను. నాటి గోపిత గణనాతీతము. ఐదును, అనగరభాగ్య పెట్టవో, గాని, శత్రునిగ్రహవాసంపదయ్యగ యభాభాగ్యముతో గలకల బాగువారిడనని నాటి సరిత్ర కారులు వ్రాసిరి.

స్వీయరక్షణార్థము గోలుకొండుకుదాతిన కుతుబుషా సంధికొనుటగఁజూచి దత్తరపడెను. విారు నాల్గూ భవంబులిచ్చివచ్చి, యారంగశేఖు పుత్రున కనుదినము బనవనము లంపుచు, క్షేమంపలుయునని యనుదినము నంకేతనుంపుచునే యుండెను. కాలి, ప్రమాదన మేమి? సంధిప్రయత్నము భక్తు చాటుచిత, కుతుబుషా నీజపుర సుల్తానాహోయ్య మచేక్షింపురు నభేద్యులు గోలు కొండ దుగ్గమున నప్రమత్తుడై యుండెను.

నీజపుర సుల్తాను భయంబునఁ గొంతకాలము చేచి యంతుల మారంగశేఖు తిష్ఠియ నుంపరించినంతనే, యతిరతుకుల గోలుకొండు నుగ్గము సమీపించెను. సుల్తాను విరహాయముగ నెటునొకదెచ్చుటచేసి నాతి కాయ్యమును యశాక్రమమున మట్టలంపలనిననాఁ దాయెను. అరుగ్గ మేకవంక నుగ్గవార్య పరిగక్షిప్తవైచ కారమున రిపువైశ్యములు మూడొద్దె పుల నప్రమత్త తతో: గావరియుండెను. చుట్టినీ నేతెంచిన మొగ లాయిగ్రహంబులకం ది గోలుకొండు క్షిగంబులు భవనగము లనుటచే చారంగశేఖు కార్యశురుండుయ్యుం దనశత్రుత్వి దళ మరుదెంచువలకుఁ దాళవలసినవా దాయెను. గోలు కొండుపైనికు లర్హు పెపు పెపును జనుల వాకస్మికముగఁ దాటి, నేయగల నుంహగ మొనరించి, గయమున నుగ్గ

* cf. J. N. Sarkar, P. 230.

ములోనికి బాటుచుంటి. ఈమట్టకి యావిధమున గిట్టని ఫిట్రవరీ కి మొదలు మార్చి కిగవలకు వాయెను.

సుల్తాను స్వీయగతులతోపాటు మరయుచున్నను, పరిశ్రమచేయుచు ముగిసినది కేరను. ఆరవి యవిన భోపాయనము తారంగజేటున కందుచునే యుండెను.

కాని, యారం దారాజ్యమంతయు గవలించెనె, సుల్తానును స్వీకరించి, అంతరితరమున కొంత సమయమునుండి. హజహను నవల దేవులు ప్రార్థించి చివరకు గవలించుచున్నది. — “సంక్రమణానిరాగము భాగ్యవైభవము లభ్యతీయములు: తక్కువమీసన జలా ధారములతోడను, నెటుచూచినను మనకరములు మంచి నెట్లు పుష్పగం గలవలయు విశాలశ్రేణులు తోడిను, నెటుచూచినను నెటుచూచినను నెటుచూచుచున్న యాచితమును పట్టిపడకలను... ఈ కేరము ‘షియా’ మతమున, నాస్తికులు: మన మిట్టి నీతికావ్యాని కిట్టింపకండుట యధర్మము..... హజహను ప్రభాకరు కుటుంబమున మిట్టి యువకాశియః భోపాయన యని నేకము.” — హజహను నీతిగను నాశామలోకములు రకులుకొల్పి, యారవి యనుమతించి, కుటుంబమున కందరి రాజ్యాధ్యక్షుని నొనరించి, ఈ సర్వగర్భ వాక్రమింపచుచును యారంగజేటు నెత్తెనుండెను. వివరము నుత్తరము భాగ్యవైభవము యుండుటచే సుల్తాను చేటుమాడుటకు గారంగమాయెను!

కాని, హజహను అంతటి కఠినుడుగాడు. నిజకుమారవిక విక మాయా నాంకమింక నెటుండుగవ్వును, ఒక యప్పు నేనను బుకప్పించుకొని మార్గాధిపతి క్త భూపాల రాజ్యాధిపతిని మొనరించుట కిచ్చింపక, యువిగపరిహాసముచేసి యారవి రాజ్యము విక్రయము వలయునని పాదుషా యారంగజేటు నాజ్ఞాపించెను. (ఫిట్రవరీ, ౧౫౩౩, ముహమ్మదు ఖాన్ ప్రకారము) యింకను వివరమునాయెను. ఆరవి సైనికులు సర్వమి

శక్తిగను, కీర్తిగను నెరుపక, శక్తిగను మనము తొల నొనరించె. సుల్తాను భయవిస్మయమున నెట్లుచేసి సంధిగావించుకొనవలయునని తత్తరపడెను, మొగలులు వారమునకు దొకమీసాన, విశేషపరిహార మార్చియిచ్చు కును, ఔరంగజేటు కుమారునకు దన కుమారి నొసంగుట కును ఆరెడు సంసిద్ధుడాయెను. ఈ రాయబారము విఫలమై, సుల్తాను కేరము నెత్తించి, ప్రార్థించి, సంధి యొనరింపవలయునని సుల్తాను తల్లియే బయలు దేకెను. అట్టివైభవమున బాల్పడిన కుమారుడు హజ హను ప్రార్థన క్షణానువాదము చేయుచున్న నెట్లుచేయు నని యెంచి, యారంగజేటు బావిషయమును మఱుంగు మఱచెను. అయితే హజహను సమర్థుని చెనెల! మహా రాజులు చలవిత్తులుగావా! ఔరంగజేటు చాకతోటి యాపాయల పరిహరము గోరెను.

కాని, హజహనున కంఠలో దనపుత్రుని కుటిల విధము ప్రార్థన కల్గిపోయెను. కుటుంబమునకు రాయబారి జూహారాదారాలను బ్రసన్నుల నొనరించు కొని, వారి ముఖమున బాదుషా యథార్థము విన్న వించెను. తోడనే, రారాజు ప్రార్థనకంటెకుండై నొనరించుచున్నది నెట్లుచేసి చింతించుచున్నది, నారాజ్యమునుండి యాక్షణము సైన్యముగ చెవిలయయు వలయునని కిహాను నాజ్ఞాపించెను. ఈ కుటుంబరాజ్య ముగనుండుక సైన్యమున కంఠటికి చెల్లెడియగుటచేత నా యాక్షణమున మారంగజేటునకు గడుంగ పురుస్కహమాయెను. గోలకొండదేశాధిపతియల కుటుంబము నాచరించిన యపాయ మేఘము లెఱుంగున నొలంకెను. వివరము, సుల్తాను తన పుత్రుని కారంగజేటు కుమారునకునెను. అధికపరిహార మర్పించుకొను నాపాదు సమర్థునిపలసిననా యాయెను. విశ్వామిత్ర వోగి: హజహను క్రమముగా నగ్గించెను. కాని, సుల్తాను రానుగిరియను జిల్లాగూడ మొగలుల కర్పింపవలసిననా డాయెను.

* “Not to punish such a heretical ruler would be a failure of duty on the part of an orthodox Islamic Emperor! To miss this opportunity of crushing such an enemy would be highly impolitic.”

Sarkar—p. 236,

మన మీసందర్శమున గమనింపవలసిన ముఖ్య విషయమెట్టిదో, తారంగజీవి నామ సంక్రమణ కలం తెలు మిలిమికాదు. భవాభావముచే నారంగజీ తొట్లు పంకటపడినో, మామో వామో విశ్వరంపక యోగముల నాడెనో గమనించుట సులభము. గోలుకొండనుండి నోసగు పరిహారమునందుఁ బాలిస్తునని పాడుపా లొల్లి బొస యొనరించెను. ఆమాటఁ బాటించి సురసన్నా పాము లావరించిన యారంగజీవి ఋగ్రస్తుఁడాయెను. కొంత యున్నది నున్నదైన పాపములు తనపుత్రుఁ డాతా కిందుల నున్న వాడైత నునదిచేయ విశ్వరంప తను నాతఁడు వంచించెననియుఁ దలంచి, కఠినముగ నిర సింది, కుతులుపా యొసఁగిన బహుమానములను పరిహార మును విచ్చి నాము తన కంప నిలవనినని యాశ్చర్యపడినా.

జోరంగజీవి నేరమిందానంతయు లేదు. అతఁ డటు లావరింపఁ దలచియే యుండెను. తన్నిష్ఠురవచో భూమిముల కోర్కెవలన, ప్రాణముక పీరికొనినక రాజ సేనాపతిగంధ్రాంత మొనఁ బిన్నినట్టి భారం విమానము పరు నొక్కఁడం యన్యాయముని పోలించి, మామోను కోరివనినగాక, తనకుమానుడు, దామను నైకొనిన యల్పబహుమానములనుగూడ నారంగజీ బంపివైతను. తన్నుజే బహుమానములను నామి ప్పావించు కఠిన తనము చూడు సమూహములయందు. అదహోమాదుఁ డెవరి కాలమున ప్రాప్తుని నిర్దిష్టము, అప్పుడుం భిక్షావమునై, సామ్రాజ్యమునోప నాగోమ. మునెనిమిది జాలిన సుఖము లేలులేర్పడెనో యింక నరయవలయు.

మొలుపులు

సాధకుఁడు

౨౬
శకును ఇంతభేదము కలదా? నన్నింత యెడముగా నుంచితేమి?

శరీర మందు తేలు. ప్రాణము లంతకంటఁ దేవు. అంతఃకరణమందు దిగినవెంటనే ఈనలి యుష్టునకుఁ గొట్టుకొనివచ్చును.

౨౭
నేను నీ త్రొక్కుడు బండిని.

౩౧
మంచిచెప్తు మనుజుఁ డెఱుఁగు. చెల్లి సియు చెట్టులో నడుగిడువాఁడు మనుష్యుఁశువు. మంచిలోనే మంచి కట్టువాఁడు మనుష్య దేవుఁడు. మంచిసెల్బునలకు ఆనలనున్నావుశీవు.

౨౮
నేను ఎఱుకనొందితి నని కలమైనను గాదేమి?

౩౨
చెల్లు శమంత శలించును. వేళ్లు వెల్లుగులు తమంత మొలుచును. మనుజుఁడు సర్వాభి కారముతో వానిని అమ్ముకొనును.

౨౯
జ్ఞాని కర్మయోగికానిచో లోభి.

౩౩
ఎవరిమతము వారి కభిమతము. ఇతర మత మభిపాతము.

౩౦
మానసిమను ఇసుకదన్నలో పడిన నీ యడుగుజాడల వెంబడి పోనఁగాఁబోనఁగా దరిలేని యేఱు అడ్డమువచ్చెను. నీపాదచిహ్న ములే కరఁగి ఆ యేతాయెనా?

3౪

ఉచ్చాస నిశ్వాసములు 'నీవు నేనూ' అని
పాటపాడుచున్నవి.

3౫

కర్మయోగము జ్ఞానికి ఆయుధము ; సాధ
నకు బడి.

3౬

కలలో మా గురువులు నేను వేంచేసిరి.

వారు వందనము స్వీకరింపరు.

రాకరాక వచ్చిన గురువులను పాదాభివంద
నము చేయక ఊరక యెటులంపుట?

మితగా ఒక ఛాయ పుట్టి మాగురువుల పాద
ము లంటుకొనెను. వారు వారింక లేదు. నేను
దానివెనుకనే దాని వారిపాదములమీఁద
బాహ్యభివేదము చేయుచుంటిని

ఉలికిపడి లేచి చూతునుగదా మంచపుగోల్ల
శిఖరములు రెండును నారెండు చేతులక్రింద.

3౭

నేను శ్రీనీ, పురుషుడనూ.

3౮

ఒకొక్క పూవు ఒకొక్క భక్తి

3౯

౧

వైరాగ్యము గభీమని ఇంద్రియముల మూతు
లు కట్టివైచెను; నిన్ను వెతుక మొదలిడెను.
ఇంద్రియము లన్నియు సెరిగిపోయెను! అని
ష్టాం వైరాగ్యమును ఎరిగిపోయెను. ఇంద్రియ
ములు నశించెను; వైరాగ్యమును నశించెను.
నిగ్రహాః కిం కరిష్యతి? వైరాగ్యము మరిల
కామనగా జన్మించెను.

౨

ఇంద్రియముల కెడవైచి లేదు. అన్నిటిని
దినెను. అన్నిటిని బీదెను. అన్నిటిని వినెను.
అన్నిటిని జూచెను. 'మహాశివో మహాపాపా'
నాని పాటలుబెన్నెను; ఎరిగియుండి యెలులు
బాధపడెనో ఉచ్చియుచ్చి యెలులు బాధ
పడెను.

౪౦

మనుజు, పనుకొనెను—'నా శరీరము ముడ
తలుపడెను. పొట్టుకలు జనపనార యా
యెను' అని

మనస్సనెను. 'నీమాట నిక్కమే. నాకు
బ్రాయమెపుడును ముప్పదియే. నాకెపుడును
క్రీడయే' అని.

‘మల్లె చెక్క’

ప్రకాశము : ప్రొ. వ. వెంకటేశ్వర ప్రసాద్, వ. కృష్ణమూర్తి గారు, చి. జి. వెంకటేశ్వర.

కేంద్రప్రభుత్వమువారు చేయవలసిన కార్యములనుబట్టి చూచిన వారికి ఇప్పుడున్న ఆదాయము వచ్చుమార్గములు వారు ఖర్చుపెట్టవలసినదానికంటె ఎక్కువ ఆదాయము నిచ్చునవైయున్నవి. ఆప్రభుత్వమునకు ముఖ్యమైన ఆదాయమార్గము ఎగుమతి దిగుమతి పన్నులు (Customs Duties). ఈపన్నులనుండి సంపన్నరమునకు 48 కోట్లరూపాయల ఆదాయము వచ్చుచున్నది. ఈ సామ్యంతయు ప్రస్తుతము ఆదాయముకొరకే (Revenue Duties) వేయు సుంకములవలననే వచ్చుచున్నది. దేశపరిశ్రమలను రక్షించు (Protection) నిమిత్తము ప్రభుత్వమువారు చాల తక్కువ దిగుమతి పన్నులను విధించుచున్నారు. ప్రభుత్వమువారిచ్చుచున్న దేశపరిశ్రమల రక్షణ విధానము వలన పెంపొందుచున్న పరిశ్రమలు చాల తక్కువగ నున్నవి; ఇంకను ఈ విధానమును అనేకములైన ఇతర పరిశ్రమలకు పొడిగించుటకు చాల అవకాశమును, అవసరమునుకూడ కలవు. ఇప్పుడు మన దేశమందు దిగుమతి పన్నులు బట్టలు, పంచదార, మోటారుకార్లు, ఇనుము ఉక్కుసామానులు మొదలగు వస్తువులపై విధింపబడుచున్నవి. ఇవిగాక పరిదేశ

ములనుండి దిగుమతియగు వస్తువులనేకములున్నవి; వాటియన్నిటిపైనను సుంకములు విధించుటవలనను, వాటి దిగుమతి నరికట్టుటవలనను దేశమునకు చాలలాభము చేకూరును. అట్టివిధానమువలన ప్రభుత్వమునకు ఆదాయమువచ్చుటచే కాక దేశప్రజలకు పరిదేశ వస్తువులపై వ్యాపారమును శక్తిించి స్వదేశపు సరకులను కొనుటకు ఒకవిధమైన పూనికనుకూడ పుట్టించును. కేంద్రప్రభుత్వమువారు రక్షణ సుంకముల నిష్పాద ఇనుము, ఉక్కుసామానులపైనను, సిమెంటు, అగ్గిపుల్లులు మొదలగు వాటిపైన మాత్రమే విధించుచున్నారు. ఇవిగాక అనేక పరిశ్రమలకీ రక్షణపద్ధతి నేర్పాటు చేయుటవలనను, ఇతరసరకులపై దిగుమతి సుంకములను విధించుటవలనను ఇప్పటికన్న 10 కోట్ల రూపాయల ఎక్కువ ఆదాయము వచ్చుటకు వీలున్నది. ముఖ్యముగా రక్షణ నియమలసిన పరిశ్రమలలో బట్టల పరిశ్రమ ప్రధానస్థాన మాక్రమించుచున్నది. ఈ పరిశ్రమకు రక్షణనిచ్చు విషయము నాలోచించుటకు ప్రభుత్వమువారు ప్రత్యేక సంఘము (Special Textile Tariff Board) నొకదానినే నియమించుచున్నారు. వారు రక్షణనిచ్చుట అవసరము

సూచించినప్పటికిని ప్రభుత్వమువారు సూచనలపై ఏవిధమైన చర్యనుగాని తీసుకొనలేదు. ప్రపంచము దన్నివిషయములలోను చాలముందడుగు వైచుచున్న అమెరికా సంయుక్త రాష్ట్రములవంటి దేశముకూడ దిగుమతి పన్నులను విధించి ఆ దేశమునకు వర దేశాస్తువులు రాకుంక దారి బంధించుచుంక, ఇంకను పూర్తిగా పరిశ్రమలు వృద్ధికాని మన దేశమందు ఇష్టము ననుసరించి వర్తకము (Free Trade) చేయుపద్ధతిని అనుసరింపజేయుట చాల వివేకమైన విషయము. ప్రపంచము దిశరసంయుక్త రాజ్యములం దన్నిటియందును, అసగా అమెరికా, దక్షిణాఫ్రికా, ఆస్ట్రేలియా, జర్మనీ మొదలగు వాటియంద, ఎగుమతి దిగుమతిపన్నులు కేంద్రప్రభుత్వ ఆదాయమార్గములలోనే చేర్చబడినవి. ఇతర దేశములవారి ఉదాహరణను బట్టి చూచినను, ప్రస్తుత మమలులోనున్న పద్ధతినిబట్టి చూచినను ఈ పన్నులను విధించుట, వాటి ఆదాయమును ఖర్చుపెట్టుట మొదలగు పనులన్నియు కేంద్రప్రభుత్వమువారి యాభీనమునం దుండుటయే సమంజసము.

భారత ప్రభుత్వము వారికి ఇప్పుడున్న ఆదాయమార్గములలో రెండవది ఆదాయపు పన్ను (Income-tax). ఈ పన్ను మన దేశమందన్నిదేశీయదే విరివిగా వాడుకలోనికి తీసికొని రాబడుచున్నది. దాని మార్గముగా ప్రతిసంవత్సరమును ప్రభుత్వమువారికి 16 కోట్ల రూపాయలు ఆదాయము వచ్చుచున్నది. ఇప్పటి

కాలములో ప్రపంచముందు ప్రభుత్వములన్నిటికిని ఈ ఆదాయపు పన్ను కామగోచరుగా నుండి వారివారి పన్ను విధానములలో (Tax systems) ప్రధానస్థాన మొక్రమించుచున్నదని చెప్పవచ్చును. దానిని పరియగుమార్గములందుపయోగించుకొనినను, పూర్తిగా, పరిశీలన గను రేల్లు ఏర్పాటుచేసి విధించినను ఇప్పుడు వచ్చుచున్న దానికన్న ఇంకను చాల ఎక్కువ ఆదాయములపై తక్కువ పన్ను, పెద్ద ఆదాయములపై ఎక్కువ పన్ను (Progressive Taxation) ను, ఇతర దేశములందునివసించు హిందూ దేశపు ఖిచను, కిద్నోగస్థుల ఖిచను ఆదాయములపై పన్నును, ఆదాయపు పన్నులకు దగ్గర సంబంధము కల్గియుండునట్టి మరణ సుంకములు (Death Duties), ఆదాయపు అదనపు పన్ను (Super Tax)లను విధించినప్పటిని ఒక పద్ధతిపై ఏర్పాటుచేసి విధించుచుండేన, ఇప్పుడు వచ్చుచున్న దానికన్న 12 కోట్ల రూపాయలు ఎక్కువ ఆదాయమును సంపాదించుటకు వీలున్నది. పోయిన రెండవ మూడు సంవత్సరములనుండి ప్రభుత్వమువారు ఆదాయపు పన్ను శాఖను బలపర్చి ఆ పన్నును విధించుట యందను, వసూలు చేయుటయందను క్రొత్త పద్ధతుల ఏర్పాటు చేయుచున్నారు. ఆ ఏర్పాట్ల ఫలితము లప్పుడే కొద్దికొద్దిగ కనిపించుచున్నవి. ఈవిషయ మట్లుండ ఆదాయపు పన్నులమూల సూత్రములను విచారించిన ఆ పన్ను రాష్ట్ర ప్రభుత్వ ఆదాయమార్గములపట్టికలో చేర్చుట

ఎక్కువనమంజురమని జోధనమును. ఆదాయపు నన్ను ఒకసూటికన్న (Direct Tax). అనగా దాని విధించువారి శిక్షణము అది ఎవరిపై విధించబడినదో వాణే చెల్లించవలెను గాని ఆ బరువును (Incidence) ఇతరుల భజములపైకి మార్చకూడదు. ఇప్పుడు పైన విచారించబడిన ఎగుమతి దిగుమతికన్నలు (Indirect Tax) పద్ధతిలో చేయను. అనగా అవి ఎవరిపై విధించబడినవో వారు ఆపన్నులబరువును ఇతరులమీదికి మార్చుట కవకాశ మున్నది. ఎగుమతి దిగుమతిపన్నులు మొట్టమొదట వర్తకులు చెల్లించి పట్టికీని వారాపన్నులను వర్తకులుకొనువారి (Consumers) పై త్రోసివేయుట కవకాశము లున్నవి చెప్పిన, Indirect Tax అనగా నేమో సుబోధకమగును. సూటికన్నలన్నియు ఇతర దేశములలో రాష్ట్ర ప్రభుత్వమువారి ఆధీనము లోనే యున్నవి. అట్లు చేయుటవలన పరిపాలనా సౌకర్యద్వంద్వమునండి చాలలాభము లున్నవి. మరియు రాష్ట్రము కీకన్నను విధించుటకును, వసూలుచేయుటకును సౌకర్యములు కేంద్ర ప్రభుత్వమువారి కుండవు. ఈవిషయము లాలోచించిన ఆదాయపునన్ను రాష్ట్ర ప్రభుత్వముల యాజమాన్యముక్రిందకు మార్చుటయే మంచి పద్ధతియని చెప్పవచ్చును. దానికి ప్రత్యామ్నాయముగ కేంద్ర ప్రభుత్వమువారికి వేరుఆదాయ మార్గములను సూచించుట అవసరము. రాష్ట్రములక్రిందన్న మద్యపానపు సుంకములను వారికి ఇచ్చుటవలన, ఆదాయము కన్నును పదులుకొనుటవలన వారు చేయు స్వార్థత్యాగ

మునకు సరిపోవునట్టికని జరుగును. ఈవిషయ మునుగూర్చి విపులముగ మద్యపానసుంకముల విచారణసందర్భములో ఆలోచించెదము.

ఇండియా ప్రభుత్వమునకు ఆదాయము వచ్చు మార్గములో మూడవది రైల్వేలు. నాలుగువంవత్సరముల క్రిందటివరకును ఇనుప దారులు ప్రత్యేక యాజమాన్యముక్రింద నుంచబడి వాటివలన వచ్చు ఆదాయము ఇండియా ప్రభుత్వమువారి సాంవత్సరిక ఆదాయవ్యయ పట్టికలో (General Budget) ఇతర విషయములతోపాటు కలిపి చూడబడుచుండెడిది. కాని 1925 సం.లో ఆక్వర్థ్ కమిటీ (Acworth Committee) వారినూచన ప్రకారము వాటి ఆదాయవ్యయపట్టిక వేరుచేయబడినది. ఆసంవత్సరమునందే మన దేశములచిర కాలమునుండి కోరుచున్న ప్రకారము కొన్ని రైలుమార్గములను ప్రభుత్వమువారు తమస్వంత యాజమాన్యము state (management) క్రిందకు తీసుకొనిరి. హిందూ దేశములో రైలుమార్గముల ప్రాముఖ్యమును, వాటివలన వచ్చు లాభమును, దేశాభివృద్ధికై ఖర్చుపెట్టుటకు ప్రభుత్వమువారి అంగీకారమును, ఈమార్పు చేయుటవలన లేట తెల్లమగుచున్నవి. దాని మూలమున ప్రభుత్వమునకు ఎక్కువ ఆదాయము చేకూరుటయే గాక ప్రజలకు సౌకర్యముగా నుండునట్లు రైలు మార్గములు నడుపబడుటకుకూడ అవకాశము లేర్పడినవి. కంపెనీల యాజమాన్యమునందుండటకన్న ప్రభుత్వ యాజమాన్యముక్రిందనుండుట

వలన ప్రజలకు ఏవిధముగ ఎక్కువ లాభము అనుభవించుకొనినందు వేయవచ్చును. కంపెనీలు ప్రజల కేమియు బాధ్యత వహించని సంస్థలు. వాటి డైరెక్టరులకు వీలైనంత ఎక్కువ లాభము సంపాదించవలెననియే కాని రైల్వేలో ప్రయాణము చేయు ప్రజాసామాన్యమునకు సౌకర్యము లేర్పాటు చేయుట కే బాధ్యతయు లేదు. ప్రభుత్వ యాజమాన్యమున్నచో, ప్రజాబహుళ్యముయొక్క బాగోగులను విచారించుట ప్రభుత్వమువారి విధియై యున్నది. రైలుప్రయాణీకుల సౌకర్యవిషయములందేమి, రైలుమార్గములలో పనిచేయుచున్న పనివారల మంచిచెడ్డలను విచారించు విషయములోనేమి, దేశాభివృద్ధికి తోడ్పడు కొత్తరైలుమార్గములను ఏర్పాటు చేయుట యందేమి, దేశీయులను రైల్వే ఉద్యోగములలో అధికసంఖ్యాకులుగ చేర్చుకొని విదేశీయులచేతిలోనుండు అధికారమును తగ్గించుట యందేమి ప్రభుత్వ యాజమాన్యము క్రింద సంస్కారము వచ్చినట్లుగ కంపెనీవారి యాజమాన్యము క్రింద రాదు. రైల్వేమార్గముల నిర్వహణము దేలోటు లున్నను శాసనసభలో నున్న ప్రజాప్రతినిధులు వాటిని తగువిధమున మందలించి కావలసిన మార్పులను కోరుటకు కూడ ప్రభుత్వ యాజమాన్యములో ఎక్కువ అవకాశము లుండును. 1925 సం.లో కేంద్ర శాసనసభ (Legislative Assembly) లో చేయబడిన తీర్మానము ప్రకారము రైల్వే ఆదాయము

నుండి జనరల్ రెవిన్యూ (General Revenues) లకు ఖర్చులపైయు పోను మిగిలిన సొమ్ములో 1/5 భాగమును, ఇంకను మిగిలిన సొమ్ము 3 కోట్ల రూపాయలకు ఎక్కువగానున్న దానిలో 1/5 భాగమును ఇచ్చుట కేర్పాటు చేయబడెను. ఇప్పుడు మన దేశము మొత్తముమీద 40,000 మైళ్ళకుమాత్రమే రైలుమార్గము లున్నవి; ఇంకను 10,000 నుండి 20,000 మైళ్ళ రైలుమార్గములను వేయుటకు అవసరమును, అవకాశము కూడ నున్నది. దీనికంతకును 50 కోట్ల రూపాయలు మొదట పెట్టుబడి పెట్టవలసినవచ్చుననుమాట నిజమే కాని దానివలన దేశమునకు కలుగులాభము, ప్రభుత్వమునకు వచ్చు ఆదాయము రెండునుకూడ చాల వృద్ధియగును. 1928-29 సంవత్సరపు ఆదాయవ్యయపట్టిక ప్రకారము ఈ మార్గమునుండి ప్రభుత్వమునకు 5 కోట్ల 50 లక్షల రూపాయలు ఆదాయము వచ్చినట్లు కన్పించుచున్నది. పైన సూచించబడిన మార్పు జరిగిన ఆ ఆదాయము ఇంకొక 5 కోట్లవరకు హెచ్చగునని చెప్పవచ్చును. రైలుమార్గములను ఎక్కువ చేయుటతోడను, వాటిని బాగ్రత్తగ ప్రభుత్వమువారే నడుపుటవలసిన ప్రభుత్వాదాయము ఇంతవరకు లాభము పొందుననుటకు సందేహము లేదు. ఇతర దేశముల పరిస్థితులను బట్టి ఆలోచించిన కూడ ఇనుప దారులు కేంద్రప్రభుత్వ ఆదాయమార్గముగానే యున్నవి.

కేంద్రప్రభుత్వమునకున్న ఇతర ఆదాయమార్గములలో ఉప్పుపన్ను, నల్లమందు

వచ్చు, పోస్టలు రేట్లనుండి వచ్చు ఆదాయము ముఖ్యమైనవి. ఉప్పుపన్నునుండి ఇప్పుడు ప్రభుత్వమునకు ఏటకు 8 కోట్ల రూపాయలు ఆదాయము వచ్చుచున్నది. ఉప్పుపై పన్ను వేయుట చాల అన్యాయమనియు, ఆపన్నును తగ్గించుటకాని వీలైన తీసివేయుటకాని జరుగ వలెననియు ప్రతిసంవత్సరమును అసెంబ్లీలో అసభికార సభ్యులు తీర్మానములను ప్రవేశ పెట్టుచున్నారు, కాని ప్రభుత్వమువారు మాత్ర మేదో యొక కారణము చెప్పి దానిని ప్రతిఘటించుచున్నారు. ఇక ముందైనను ఈ పన్నును తగ్గించవలసిన అవసరము వచ్చునని దృఢముగ నమ్మవచ్చును. కాని వేరు ఆదాయమార్గ మేమైనను స్పష్టముగ వ్యక్తీకరించబడిన కాని ఉప్పుపన్నును పూర్తిగ తీసివేయుట తెలివి తక్కువయని మాత్రము గ్రహించనగును. పన్నుల విచారణ సంఘము (The Taxation Enquiry Committee) లో ఒక సభ్యు డగు డాక్టరు పరంజిపైగారు ఉప్పుపన్ను 8 అనా లకు తగ్గించవలెనని సూచించియుండిరి. ఆ సూచన సమంజసముగ నేయున్నది. ఉప్పుపన్ను ను అట్లు తగ్గించిన ప్రభుత్వ ఆదాయములో లోటువచ్చునని తలంచుట పొరపాటు; ఎందు వల్ల ననగా, పన్ను తగ్గినకొలదిని దాని ఉపయో గించుట ప్రజలలో ఎక్కువయి అమ్మకము కూడ వృద్ధి చెందును. 1923 సంవత్సరములో ప్రభుత్వమువారు ఉప్పుపన్నును తగ్గించినప్పుడు ఆదాయము 7 కోట్లనుండి 10 కోట్ల రూపాయలకు హెచ్చాయెను. మరుసటి సం॥ తిరిగి హెచ్చుచే

యుటతో ఆదాయము 7 కోట్ల 85 లక్షలరూపాయలలోనికి పడిపోయెను. దీనినిబట్టి పైన చెప్పినవిషయములోని నిజము గ్రహించనగును. ఇది కాక ప్రభుత్వమువారి దివివరలో చేసిన వాగ్దానము ప్రకారము వారి ఆర్థికస్థితి బాగుండిన వెంటనే ఉప్పుపన్నును తగ్గించుబాధ్యత వారిపైననే కలదు. 1928 సంవత్సరపు మార్చి నెలలో సర్ బాసిల్ బ్లౌ కెట్ గారు ప్రవేశపెట్టిన ఆదాయవ్యయపట్టిక ప్రకారము ప్రభుత్వమువారి ఆర్థికస్థితి సంపూర్ణముగ మార్పు చెందుటతో రాష్ట్రీయ కష్టములను (Provincial contributions) పూర్తిగ తొలగించుట కవకాశ మేర్పడినది. ఇటు పైన ఉప్పుపన్నును తగ్గించుట జరుగునని తలంచుటతో అసహజ మేమియు లేదు.

పోస్టలు శాఖనుండి ప్రభుత్వమువారికి వచ్చుచున్న నికరాదాయము 60 లక్షల రూపాయలు. ఈ మార్గమునుండికూడ ఎక్కువ ఆదాయము వచ్చుట కనేక అవకాశములు కలవు. ప్రజలలో పోస్టాఫీసులయొక్క ఉపయోగముల గూర్చి ప్రచారము జరిగినకొలదిని, దేశమందు విద్యాభివృద్ధియై చేరీయులు ఉత్తరప్రత్యుత్తరములను విరివిగ జరుపుకొనుట ఎక్కువయైన కొలదిని ప్రభుత్వమువారికి పోస్టలు శాఖనుండి ఎక్కువ ఆదాయమును సంపాదించుటక మార్గ మేర్పడును. ప్రస్తుతము గవర్న మెంటు వారి శాఖనుండి లాభము తీయుటకు ప్రయత్నించుచున్నారే కాని దానిని ప్రజోపయుక్త శాఖగా పరిగణించుటలేదు. పోస్టలు శాఖలో

ఒక అంతర్జాతీయమగు సేవింగ్స్ బ్యాంక్ (Savings Bank) యొక్క గుణగణములను సరియైన విధమున ప్రచురణచేసిన ఇప్పటికన్న అనేకమంది తమతమ సంపాదనను దానియందు గుప్తము చేసుకొందుటలో సందేహము లేదు. తరువాత పోస్టలురేట్లు విషయములో ప్రతిసంవత్సరమును ప్రజాప్రతినిధులు శాసనసభలో వాటిని తగ్గించి పోస్టుకార్డు కి పైసలు, కవరు అర్థభాగాల వలెనని ఉద్ఘోషించుచున్నప్పటికిని ప్రభుత్వమువారు దానిని పెడచెవిని పెట్టుచున్నారు. ప్రభుత్వమువారు ప్రజాప్రతినిధుల కోరికలను మన్నింపకుండుట శోచనీయము! ఎంతవల్లనన, ఉష్మంనును తగ్గించిన ఉష్మవాడుక దేశములో ఎక్కువయి ఆదాయము ఎట్లు ఎక్కువయగునో అట్లే పోస్టుకార్డు కవరుల ఖరీదు తగ్గించినచో వాటిని ఎక్కువవిరివిగా ప్రజలు ఉపయోగింతురు. ఇంతకన్నను ముఖ్యమైన మార్పు ఏమన, ఇతర దేశములలో పోస్టు, టెలిగ్రాఫ్ శాఖలు ప్రజోపయుక్త (Public Utility Department) శాఖలుగా గణించబడుచున్నవి కాని మన దేశములోవలె ఆదాయమును సంపాదించు శాఖలుగా పరిగణించబడుట లేదు. మన దేశమందు మాత్ర మట్టి అభిప్రాయములతో ప్రభుత్వము వా రెండు కీశాఖలను పరిపాలించుట కిష్టపడకున్నారో తెలియకున్నది. ఈ శాఖనుండి ఖర్చులు పోను అదనముగా నుండు ఆదాయమును కొంతకాలమువరకైనను ముఖ్యముగా పోస్టలుశాఖలను దేశమందంతటను పెట్టుటకును, పోస్టలు బండ్లతోలు

మొదలగు వారి దేశములు వృద్ధిచేయుటకును ఉపయోగించుట అవసరము. కార్డు కవరుల ఖరీదులను తగ్గించుటయు, మనిషి ద్దరు రిజిస్ట్రేషన్ మొదలగు యనుములు తగ్గించుటయు కూడ అవసరమైన మార్పులై యున్నవి.

ఇంక నల్లమందు పన్ను విషయమై ఆలోచించవలసియున్నది. ఇప్పటికి రెండు సంవత్సరములనుండి నల్లమందు పన్ను పైవచ్చు ఆదాయము క్రమక్రమముగ తగ్గిపోవుచున్నది. అంతకుపూర్వము ప్రభుత్వమువారికి నల్లమందు వ్యాపారమువలన (నల్లమందును మన దేశములో ప్రభుత్వమువారు తప్ప ఇతరు లెవ్వరను తయారుచేయ కూడదు. అనగా ప్రభుత్వము వారికి దానిని తయారుచేయుటకు Monopoly (సంపూర్ణాధికారము) యున్నది. 3, 4 కోట్ల రూపాయల మధ్య ఆదాయము వచ్చుచుండెడిది. తనివా నల్లమందు సభ (Geneva Inter-National Opium Conference) లో అంగీకరింపబడిన తీర్మానము ప్రకారము ఇండియా ప్రభుత్వము వారు నల్లమందును మందుల (medicinal purposes) కు తప్ప ఇతరముగ ఉపయోగించు నిమిత్తము ఎగుమతి దిగుమతులను నిషేధించి యున్నారు. ఈ నిషేధము వలన ఇండియా ప్రభుత్వమున కాదాయములో కొంత నష్టము కలుగుచున్నప్పటికిని ప్రజల ఆరోగ్యము నల్లమందును తినుటవలన చెడిపోవుచున్నదని ప్రభుత్వమువారు గ్రహించి దానిని నిషేధించుటకును, దానివలన ఆదాయ

మును పోనాడుకొనుటకును ఇష్టపడుట అభి
సందసీయము.

పైన విచారించబడినవి కాక భారతప్రభు
త్వము వారికి క్రొత్తగా ఆదాయమార్గములు
కొన్ని సూచించవలసి యున్నది. ఉప్పు పన్ను
నుండి వచ్చు ఆదాయమును, నల్లనుడునుండి
వచ్చు ఆదాయమును ఇకముందు తగ్గిపోవలసి
యందునని చెప్పియుంటిమి. మరియు ఆదాయ
పుష్కలమును రాష్ట్రమునకు మార్చి ఆభ్యుదయ
పన్నును కేంద్రప్రభుత్వము వారికింద నుంచ
వలెనని కూడ సూచించబడినది. ఆభ్యుదయ
పన్నుకూడ దేశమందు మద్యపాన నిషేధ
సూత్రము అమలునందుండబడు సందర్భములో
తగ్గిపోవుననుట నిజము. దానికి బదులు కేంద్ర
ప్రభుత్వమువారికి ఆదాయమార్గములుగ రెండు

క్రొత్తపన్నులను సూచించుట కవకాశము
లున్నవి. ఒకటి, నర్తక వ్యాపార సంబంధ
మగు (commercial stamps) ప్రాంతులపై గును
ము; రెండు, చావుపన్నులు (Death Duties),
దాయభాగపు (Inheritance Tax) పన్నులు.
నల్ల మందు పన్ను, ఉప్పు పన్ను
ఏదైన అత్యవశ్యకమగు సమయములలోను,
అనివార్యకారణముల వల్ల ఆదాయములోను,
లోటు వచ్చినప్పుడును ఉపయోగములోనికి
తీసుకొని వచ్చుటకు వీలగునట్లు ఏర్పాటు
చేయవచ్చును. ఈ మార్పులు జరిగిన కేంద్ర
ప్రభుత్వము వారి ఆదాయము వారి ఖర్చున
కు సరిపోవున ట్లుండుటయే కాక అదనముగ
కూడ నుండుట వక కాశము లున్నవి.

అపరిచిత వ్యక్తి*

అయ్యగారి సత్యనారాయణమూర్తి గారు

అగ్రకృష్ణ, భీతిగొల్పేడు సంబంధము
లాకసంబంధ తృప్తిలోన నలముకొనియె;
కాటుచీకట్లు భూస్థలిఁ గ్రమ్ముచుండె;
చెంత సమభూమి యొప్పెఁ బ్రశాంత మగుచు.
అట్టి నిలిదాంధకారంబునందు వృద్ధుఁ
డొకఁడు తొడువుఁ గానక డప్పి యుప్పు రనుచుఁ
దాదకు దైవకృప ననతిమారమందుఁ
గడుముదంబున నొక 'దీపకలిక' గాంచె.

దివ్యేనెల్లు చూపట్టిన దిక్కునైపు
పోయి, యట నున్న శిబిరముపొంత నిలిచి,
కొనయెలుంగున "నాహార"మనుచుఁ బలికె;
అంత, లోనుండి 'అబ్రహా'మ నెడువృద్ధుఁ
డేగుడెంచి, దిగుబడి, యింతుకైన
పటిమ లేక, శల్యములెల్ల బయలువడఁగ
వయసు ముదిరి, యాఁకట నున్న బడుగుఁ గాంచి
నాదరంబుగఁ బోడ్కొని చనియె నతని.

'Stranger' అను పదార్థమున కనువాదము.

దివ్యమగు భోజనము గొని వెచ్చి యతిథి
ముందు నడ్డింప, నాతఁడు వందనముల
నాత్ర మొప్ప సూచించెడు నేత్ర యుగ్మ
మలర మిన్నక కూర్చుండె నంతే కాని
త న్నమితవత్సవతోడఁ గన్నతండ్రి
కరణి, భీకరంబైన యాకాశరాత్రి
జొచ్చి, నెల దాచుకొని దాపుఁ జూపినట్టి
సర్వవరదునిప్రార్థన ల్గులుపలేడు,
ప్రాజ్ఞులుం డౌచుఁ బుడమిపై వ్రాలలేడు.
ప్రభావ కొనించువాని తెలుగు దోష,
వివిధభక్త్యములుం దిన వేడ్కఁ గరముఁ
జూడ, 'నట్రహ' మంతట నత్వరముగ,
తనదు వంశ మూతగఁ జేతఁ దనర లేది,
“ఓయి! ప్రార్థన నెప్పుచో? ఉడిగినావో
దేవపూజ? లేదాకా నీకు వైవభీతి?”
అని యడుగ మునునలి యించుకైన సంశ
యించుకయె “లే”దనఁగ నత్కులీనుఁ డంత
భిన్నుఁ డగుచు, “జాలి వొడమె నిన్నుఁ జూడ;
పామ్మ రయమున, నాకుటీరమ్మ నుండి,
తినకుము మదర్శితాహార”మనుచుఁ బల్క
సంధికారమున నదృశ్యుఁ డయ్యె నతఁడు.
అశ్రుచయ మట్లు కడు దట్ట మగుచునుండె,
అమితముగ వీరుమండె ఘోషానిలంబు
కన్ను గానరాకుండఁగ గాఢమయ్యె
తిమిరఁ బలు, మట్లయ్యెఁ జోద్యముగ నక్కు

టీరమంతయు వెల్లె నపారమైన
దివ్యజేజంబతోడ నాభవ్యచరితఁ
‘నట్రహము’ తన్ను సృజించినట్టి దేవుఁ
డచటి కేతెంచెనని నమ్ముడగుచు నిలిచె.

“ఈప్రపంచానిలంబునం దేగుదెంచి
నిలువ నీవఁ దిన స్థూడు నిన్ను నేడి
ప్రాపు గోరిన బడు నేడి? రాత్రియందు
పాంథు నొక్కని దయలేక పాటచోలఁ
గలదె, పరికింప, నీ కథికారబలము?”

అంచుఁ బ్రశ్నించు దేవుని యంఘ్రి యుగ్మ
మునకు భయభక్తు లేర్పడ మోకరించి,
కరయుగము మోడ్చి, యొడిలెల్ల కంప మొంద,
నురుతరానమాసంబుచే శిరము నంచి,
యిలను జూచుచు, “ఓమియింపు వేను వాని
సత్కరించి, యాతిభ్య మొసంగి యుండుఁ
గాని నిన్మాజనేయని కతన నింద్యుఁ
డయ్యె నతఁడు దేవ!” యనిన నవధరించి,
“ఇంతకాలము వాని భరించినాడఁ
గన్ను దెఱచి యాలండు ముం దెన్నఁడైన
మించు నదృక్తి నన్నుఁ దలంచునేమొ
యనుచు వేచియుంటి; నకట! తినఁగఁ గూడు,
నిదురపోవఁగ నీపంచ నెలవొసంగ
నేరవైతివే? యొకరాత్రి నీ”వటంచు
దేవదేవుడు నల్కి యదృశ్యుఁ డయ్యె.

ఆతగడాదుర్గమునకు సమీపముననున్న శిలాలిపి

శ్రీ శ్రీ శ్రీ లక్ష్మీనారాయణపారిశ్రామిక జగద్దేవు రాజబహదూర్,
పురాతత్వవిశారద-విద్వాన్ వాచస్పతి, టెక్నాలి జమీందారువారు M.R.A.S., M.B.D.M.

ఉత్తరగంజాములో అస్కాస ౧౧ మైల్లదూరముననున్న, అయిదవ శతాబ్దమున కు చెందిన శిలాలిపి చారిత్రకముగను శిలపై ఒక ప్రస్తావన వ్రాసినది. ఈ లిపి భోదితము కాబడినదాయి కి అక్షరములు కలగవున్నవి. ౨౪ అక్షరములు కలగవున్నవి కనిపియున్నవి. సమగ్రముగా పుస్తకమునకు గుర్తులు వ్రాసిన మూలము గలగియున్నవి. అనుగ్రహముచేత - పేరు "అంబికా" అని గుర్తు. అందులో భోదితముకాబడినది ౨౬ పంక్తిలలో నున్నది. సమగ్ర ౨౬ పంక్తిలలోను ౧౫ పంక్తులు సంస్కృతభోగములు. తిలుగు లిపిని భోదితము కాబడియున్నది. ౧౬వ పంక్తి సమగ్రముగాను సుండి అరవ పంక్తిలము భాగమునకును సంస్కృత భోగములు ఉత్పలలిపిని భోదితము కాబడియున్నవి. మిగతా ౨౫ పంక్తులు ఉత్పలలిపిలో ఉత్పలలిపిని భోదితము కాబడియున్నవి. ఈ శిలాలిపి లోని ఆతగడాదుర్గముయొక్క పుస్తకములను గలదు. ఈ పుస్తకములను ప్రాకృతములతోనునవి కలగియున్నవి. ఈ శాసనమును కనిపియున్న పుస్తకము "అంబికా" అని పిలువబడుచున్నది. బహుశః సమగ్ర శాసనము నాగరి భాషలో భోదితమైయున్న శాసనమునో, లేక సుగర్వి గుర్తులతో, సమీపమున నున్న శాసనమునో, నాగరి గుర్తులు అది పిలువబడుచున్నది. అనేక సంస్కృతముల సుండి ఈ శాసనము ఎండినది ఎండి పరమనకు తిరిగి పిలిచుచున్నది నను, మిక్కిలి కష్టముతో దీనిలోనున్న అక్షరములన్నియు కనుగొనబడినవి. ఈ శాసనమునామ్రము చేడివాడను. అది రాయలపేట రాయల వర్ణమునకు తిరిగి కలగగా కొన్ని పట్టింపిన దానిగా చానుగ నుండినది.

ఆ శాసనమున ఒకటివలెనో నోకటి జరిగిన మాను ప్రాకృతపుటలములయొక్క మూడులిపులు గలవు.

౧. 'అంబికా' అని దుర్గమునకు పశ్చిముఖముగా ౧౫౦౯ శ్రీ. క. ప్రస్తుతపరిశీలన సాగరమునందు గలదు. సమగ్ర సాగరమునకు 'సంహ-సాగర'మని పేరు పెట్టబడినది.

౨. అంబికాములోనే మరి ౨౪ మూలములు పాఠములందు కలగినవి భోదితమైనవి. సమగ్రమునందు సాగరములోని వీరు పంకము తీయించి శుభ్రపరుచుటను గురించి గలదు. బహుశః సమగ్ర సాగరములోని వీరు చేడివాడువుంటున్నది.

౩. శ్రీ. క. ౧౫౦౯లో అశిలాలిపిగర్భ ప్రకటనను సహోదరమును గురించి గలదు. (సమగ్ర సహోదరము యిప్పుడు పూజయి, ఒక గుంటవలె నున్నది.)

లిపియొక్క పాఠము

శ్రీ గణపతయే నమః శ్రీశ్రీమహామండలమునకు

- ౧. నమః శ్రీనాథానామకే పుస్తకాంబికామండలమునకు
- మే పీఠిక
- ౩. అంబికాదుర్గమునకు పుస్తకాంబికామండలమునకు
- ౪. అంబికాదుర్గమునకు పుస్తకాంబికామండలమునకు

౫. క్రమశాస్త్రముల ౧౫౦౯ ప్రాకృతములను పాఠములను

౬. క్రమశాస్త్రములను పాఠములను

౭. క్రమశాస్త్రములను పాఠములను

౮. క్రమశాస్త్రములను పాఠములను

౯. వాచారాః ||౩|| శ్రీమద్భాగవతేంద్రమంద్ర
కులసోక్తిః శ్రీమద్భాగవతే

౧౦. లక్ష్మీనాభ్యుదయ మహేంద్రముఖ్యధంజీ
కాశ్యపాంజ్ఞీ

౧౧. సామ్రాజ్యైశ్వర్యధూతుతో గజపతేః సిం
హాసవంతి శ్రీశ్రీలంగల

౧౨. వేణీపద్మమితి తేనైవ త్వా ద్భూతోక్యం ||౪||
సింగనామాయాంతరీక్షా

౧౩. చంద్రతారకం తూటో లాంగ్ల వేణ్యాంవ
పద్మమాకాశపీఠః ||౫|| కాలినామ

౧౪. విభూషణ్య విభిష్యంతే శకా స్సమాః సమా
ప్రార్థ్యం పంచతంత శేషద్వయం ౧౧

౧౫. ద్వేష్టమీ శనత్ విశాధితైశ్చ పతే దశ
మ్యం గురువాసరే చక్రే లంగ

౧౬. లవణ్యాంబ తూకం శివార్ధూపతిః ||౬||
కాశే చంద్రేంద్రియోసో శశి

౧౭. న ముపగతే బాధయానే విరోధి మందవారే
తీర్థహీన

౧౮. కలశుభపదే కార్తీకే మామి సహా మాహా
మద హాలీపాలిపావన

౧౯. కన్యోహసా విడితదతిలక-మన్వన్మర్శ
లాంఛః సరసిజకుము

౨౦. దమోదితానాథ - యోగోబంధుల వేణీగర్వ
సహారసంకో

౨౧. మయవేకర్తమం - భాస్వతిః (౩) ంకాడి
గుర్గనాభిజంక్యాసాపథూమీ

౨౨. వేణిం యోగ్యుత్సాహితశిలం గుర్గేష్వభిలస్మ
శింహదు

౨౩. గ్ధంతో - నిర్వేధంజశదాతనో విజయతే
కుర్వాత్

౨౪. సాసాహసరః (౦) పాండ్వో సాబాహో
పుత్త్రోరోగోగార మహామహో

౨౬. తోమ (నోంకా) నిమిత్తోగారి సహామహ
తీయోసాహోహోభురే

కాలిపయొక్క భావార్థము

శ్రీమద్భాగవతేంద్రమంద్ర బాగుపా
గారి ఆధీనములో ఒక ప్రతినిధిగతే శాస్త్రమున నుక రెట్టి
మోహనసాశేతు మోపురాజేంద్రములో ఆధిపత్యము
చేయుచుండేనామ. అతడు తానుపా భుజనరా క్రమమును
జూచి గర్వింపడై యుండెను. ఈయన సయ్యసంకేతమును
సముద్రతీరమున పున్న జలపక్ష్యతారాజ్య ప్రదేశ
మునంతయు ఆక్రమించినవాడై సరసింహానామకరాజు
దిన ముండెను. ఈయన గజపతి సింహాసనాలంకృతుడు,
నగర విజయమును, సకలజ్యోతికృష్ణుడును, ప్రకృతిగంజ
భుమిని పై యుండెను. ఇతడు చంద్రాంశమున జన్మించిన
వాడు. అట్టి గజపతివనసింహాశేషుని గుర్రావతారునిగ
భూమిని శక్తశాస్త్రము భయపడుచుండేనామ ఇతడు
“బాహుబలేంద్ర” ఉపాధినిపెనుడై, రాజునహేంద్ర
వరము, కళింగసామ్రాజ్యైశ్వర్యల సామ్రాజ్యములును
పాలించుచుండేనామ. ఈశింహారాజు లంగలనేటి గుర్గ
మునకు పర్యవశిలో నొకతూకమును నీ గుంగరి
శతాబ్ది విరోధసంబంధిత చైత్ర శుక్ల పక్షమి గురువారమున
ఆంధ్రాగ్ని ముండినాటగాను ప్రవీణుడెను.

గుంగరి శతాబ్ది విరోధసంబంధిత కార్తీక శుక్ల
శనివారమున మహాపురు హాలీబాదుషా వరశింహాశే
మహాంకాగారి ఆశేక్రమమున నిలుచెప్పబడిన తూ
కముయొక్క పేర్లను శాస్త్రపరుమటనమ్ము, పద్మకుమున
కర్పూరములచే నాతరూకము నలంకరించుటమ్ము ఆతరూ
కముయొక్క పొంతులనన తీయించెను. ఆంకూలన ఈ
తరూకమునకు “మహోవరమని” నామాంతరము గలదు.

ఈ రాజ్యమునకు ఒకవైపున శింశుంధములో
పున్న రాజయొక్క రాజ్యమున్ను, మఱియొక ప్రక్క
భంజరాజుల రాజ్యములున్ను గలవు. ఈ రెండు
రాజ్యములు వరసింహాశేపు మహారాజుగారి ఆధీనము
క్రింద ఉండెను.

గుండ్రి శకాబ్దమున మహమ్మదు ఓర్తీ బాదుషా
ఆధీనమున దాహుల తేంద్రగజపతివశమింపఁ జేపు అర్జును
పాదము మహాసముహారీ అనే పేరుగలవాడు ఈ ప్రదేశ
మున ఒక సోపరమును నిర్మించెను.

ఈ ప్రదేశముయొక్క ఆకాలపు చరిత్ర కనుగొనుట
అశక్యము గనుక యాత్రానికై క్షత్తముగా న్రాయఁదలచి.

ఈకాలమున ఆరగడారాజ్యము బరిస్సారాజుల
ఆధీనమున వుండెను. గోలుకొండపట్నా నను ఇబ్రహీము
కుల్లుహ ఉర్రపు కుర్చీ ఇబ్రహీము (క్రీ. శ. ౧౫౫౦-
౧౫౬౦) గంజామునకు వున్న అప్పటి ఆంధ్రప్రతింగమును
జయించి, ౧౫౬౧ క్రీ. శకాబ్దమున అప్పటి ఆరగడారా
జుతో మైత్రిచేసి అతని ఆజ్ఞ బసవి బొయిరాణిపర్తి ఒక
దుర్గమును కట్టించెను. ఇబ్రహీము హాలీ కుల్లుహ
కుమారుడైన మహమ్మదు హాలీకుల్లుహ సింహాసనాన
ధుడై క్రీ. శ. ౧౫౮౦-౧౬౧౦వరకు రాజ్యముచేసెను.
ఈకాలములు మహమ్మదు హాలీకుల్లుహ కాలములో
భోవతము కావడవది. ఇబ్రహీముకుల్లుహ సింహయాత్ర
చేసి తనరాజ్యమును గంజామునకు ఆక్రమించినప్పుడు,
అక్కడు మొగలాయి క్రొవ్వి పుష్కరమునండి పంపయా
త్రను గావించి, తనరాజ్యమును గంజాం జిల్లాలోని
తెక్కలివరకు వ్యాపింపజేసెను. గనుక ఇబ్రహీము
కుల్లుహ ఆరగడారాజులతో స్నేహముచేసెను. ఈ
కాలములో బరిస్సారాజు గజపతిపర్తింగ దేవు పురపు
రామచంద్రదేవు, ఈయన గోయానంకించుడు. ఉక్కిల
సారాప్తి రాజులగ్రీరాజ్యములు, అనగా పుష్కలదేశము
నుండి గోవావరకును సముద్రప్రాంతమునకుల యావత్తు
ప్రదేశము అతని ఆధీనములో వుండెను. అప్పటి సుల్తానును
మహమ్మదుహాలీ కుల్లుహయొక్క మహమ్మదీయ
నాయుడైన ఒక కల్లహును బొయిరాణిదుర్గములో
నుండెను.

క్రీ. శ. ౧౫౮౪లో ముకుందదేవు కాలముచేసి
సప్తము అక్కడు మొగలాయి క్రొవ్వియొక్క మొగలాయి
గజపతు లోపరుమాను అనేవాడు బరిస్సా యావత్తు
కొల్లచేసి పెండు భాగములుగా విభజించెను. ఉక్కిర

ముగ జితేశ్వరు, శ్రీమతి, కలకు కలసిక ప్రాంతమున్న
దక్షిణమున కరింగము, రాజును పేండ్లము-యూనెసి
ప్రదేశములున్న: ఈ ప్రకారము బరిస్సా నెండుభాగ
ములు చేసెను.

క్రీ. శ. ౧౫౬౧లో గోలుకొండ కుల్లుహహాలీ
పంశక్తుకున్న, మహమ్మదు హాలీకుల్లుహ తిండ్రయును
అను ఇబ్రహీము కుల్లుహ రాజును పేండ్లపరమును
జయించి క్రొవ్వికనుముగా దక్షిణమునుండి బరిస్సావైకి
దండెత్తి, తాను దండెత్తిన రాజులద్వయండి కప్పము
పుచ్చుకొనుమండేవాడు; ౧౫౬౦ క్రీ. శకాబ్దమున మొ
గలాయిల క్రొవ్వును బరిస్సాకు హాసెను తర్వాతి
గవర్నరు. ఇతను బరిస్సాలో ప్రబలియున్న కుల్లుఖాను
యినిసికహాల్లు సులేమాను, అస్సాను-కరలను చెండాను
మరిసెను. పరిస్సాగదేవు ఉర్రపు రామచంద్రదేవుగారికి
“మహారాజు” అను పేరు దొనగి, ౩౫౦౦ సుగ్రములకు
సేనావనిగాజేసెను. ప్రస్తుతి గంజాం మంపలము కలిసి
౧౪,౦౦౦ పదకంపుమైత్తు పరిమితిగల ప్రదేశము నిచ్చెను.
బరిస్సాలోని ఆ సేకనంది రాజులు పీరి ఆధీనమున ఉం
డిరి. బరిస్సాలో ఆరగములు తిరిగి ప్రబలు లగుచుండిరి.
మొగలాయిలు తెలుబలము తిక్కునగా నున్నను ౧౬ వ
శతాబ్దము ఆంధ్రయునకు దక్షిణమునుండి గంజాంమీదుగా
ప్రబలి వట్టిరి.

ఈకాలములో రఘునాథహరిశ్చందన జగద్దేవు
గారు ఆరగడాలో రాజ్యము చేయుచుండిరి. పీరి
లాంగోలి జేసిదుర్గములో నివసించుచుండేవారు. ఇతను
౧౫౭౫-౧౬౭౭ వరకు రాజ్యమును పాలించెను. మొగ
లులు దక్షిణమునుండి వెచ్చుచున్నపుడు ఉత్తరమునకు
పండువెడలుటచేగాను ఆరగడారాజుగారితో స్నేహము
చేసివారు. ఇతనితో మైత్రిచేయుటకు కారణ మేమనగా
బరిస్సాప్రదేశములో ఇతను ఒక్కడే బహుబలపరాక్రవ
తారి. హాలీబాదుహయొక్క మహమ్మదీయ సేనా
సుకల్లె మోహను అనేవాడు బొయిరాణి దుర్గములో
ఉన్నప్పుడు. నరసింగదేవు ౧౫౮౯ లో లాంగోలి
జేసిదుర్గమునకు నొకసాగరమును ప్రవేశించెను. అతఁడు

ములు పోయినతర్వాత ఒరిస్సాలోపురాజును నరసింహ దేవునికి అర్పించుటకు పూర్తిచేయుచు ఆసాగరమును తుల్యపరిచెను.

౧౫౮౯లో శ్రవ్యించిన సాగరమునకు సింహ సాగరము లేక రామచంద్రసాగరము అని పేర్లు గలవు. ఇది ఒరిస్సాకు అత్యంతిరాజైన నర్సింగదేవుడు కరపు రామచంద్రదేవునికి కేరీలు నిలువబడునట్లు దీని అతి దుర్గమునకు నిలుపబడుచున్నది. “బహు” సాగరము” అని పేరుపూడా గలదు. బహు” అనుపదమునకు ఉల్కిలములో నిలుపల అని అర్థము.

ఈసాగరమునకు సింహసాగరము అనిపేరు ఉండుటచేత రామచంద్రదేవునికి నర్సింగదేవుడు అని పేరు పూడా ఉండును అనిపెట్టును. పురాణములు పూర్వకమున సా యిసాగరములోని వొండుబురద తీయించి బాగు చేయించినందున దీనికి “మసాకా” అని పేరుపూడా కలదు.

ఇబ్రహీము కుల్లుపా ఉరపుముల్క్కి- ఇబ్రహీముకు భారతీయుల భాషలయందు చాలా ఉత్తరుది గలదు. అతను గజపతి వనపతికుటుంబములకు చాలా స్నేహితుడు. కవులను చాలా గౌరవించివాడు. సమగ్రాస్థానమున అనేకమంది కవులను, పండితులను ఉంచినాడు. అట్టికి గంగాధరకవి యనెనాడు “తపశీశంసరణము” అను

ప్రబంధమును బ్రాహ్మ ఇబ్రహీము కుల్లుపాకు అందిన మొదలగెను.

ఇబ్రహీముకుల్లుపాకు మరియొకపేరు ముల్క్కి- ఇబ్రహీము అనిపెట్టును అనిపెట్టును ఇతరుల ద్వారా తెలియుచున్నది. కనుక అతనిపేరు ఇబ్రహీము కుల్లుపా అని క్రింద వ్రాయడమైనది.

సీ. “నరకలవేదపురాణకాస్త్రపారసులైన
యెంటివిద్యాంసు లొక్కొక్కట
అష్టభాషలయందు నాంధ్యంబు లేకుండు
హంసకాకికింపును బొక్కబొమ్మ
గజపతివరపతియ్యార్తల లంపిన
యెడికపట్టామయదొక్కొక్కట
మేరుమందరముల మింగెగల్గిన మన్ని
యునుబండ్లనాగు లొక్కొక్కయెడల
సీ. తేరి కొల్వ భద్రాసనానీను డగును
కమ్యముచోరి మట్టిభంజుకౌరి
భారతక్షీరమయసింధుబంధమధ్య
లలితపూర్వకా సుధాహారి దేవి.”

అంగ అంకితముగ వ్రాసినపు వ్రాతపుస్తకములలో ఇబ్రహీము కుల్లుపాకు ముల్క్కి- ఇబ్రహీము అని మరియొకపేరు వున్నట్లు తెలియుచున్నది.

మేలు కొలుపు

(హరిత కృతము)

శ్రీ యము

క్రలవరింతలతోనె కడపిలిచి తనువెల్ల కలలేని చోటు గని నిలువవే మనసా.

గాలిమేడల నిద్ర జాలించి వేల్కనుము తాలచోరుడు సొంది కబళింప నున్నాడు.

గట్టిగా తొమ్మిది గవనులను గట్టెపు నట్టింటిభూతాల నట్టలేకున్నావు.

నాడీకలు రెండు చెఱలాడు నప్పుడె లోని దాడి యాకట్టి నావాడిఁ జూపంగ లేమ్ము.

దిక్కుదిక్కులుచూచి చిక్క మొగ మేనేపు చుక్క తూర్పున మొలిచెఁ జూడ లేకున్నావు.

బీరువా

కో. సరసింహాచారి గారు

బీరువాలను సాధారణముగా మూడు భాగములుగా చేయవచ్చును. తొలిమొదలను మొదలను కలపసామానులతో చేయుదురు. కొయ్యపనికి రంపము, ఉలిమొదలను పనిముట్లు కావలెను. పోకాలలందు వదువు పనిబాలురు చేసేకొఱు. అట్టి పనిలను అట్టతో చేయవచ్చును. ఇందులకు ఏరంపముగాని, ఉలిగాని, చీలుగాని యక్కరలేదు. ఒక వాడియగు కత్తియు, నూది, దారము, అట్ట, రంగు కాగితములు మొదలయిన సులభముగా వాడవలెను వస్తువులందిన జాలును.

బీరువాలోని భాగములు

బీరువాలో సాధారణముగా మూడు భాగములు కలవు. (౧) బీరువాపెట్టె (body) (౨) రలుపులు (3) ఆల పాగులు. బీరువా పేట్టె, రలుపులు ఒకే అట్టముక్కలో చేయవచ్చును.

ఆలపాగులను మాత్రము కేక్యగు ముక్కలతో చేయవలెను.

కొలతలు:

ఇచ్చట చేసిచ్చియుండు కొలతలనే తీసికొనవలెనను నిర్బంధములేదు. వారివారి తెలివిలేలు నుపయోగించునవిని వాకొలతలను దూర్చుకొనవచ్చును. కాని ప్రశ్నను ప్రయత్నమున చేసిచ్చిన కొలతలనే యా

సరియట మందిది. పక్కతి ఒక్క గా సరియైన రద్దావ సారముగా కొలతల చేయవలెను. కొలతలను చేయుముగా నుపయోగించిన వానా వ్యాంజములు కొన్ని కలవు. ౧. రలుపులు కంటియొక్క పొడవుకొలతను గీరుచేపు కొలతను చూడముగా నుంచవలెను. ౨. చిత్రము క యందుగల ౧౦, ౧౧, ౧౨, ౧౩ వను అక్షరముక్కలను (flaps) వాటిని దూర్చుటకు గాను చేయవలెను. ఇందులను ఒకే కొడివెనగియుండవలెను. మఱియు శ్ర ఆను మాటనుండి అక్షరముక్కయొక్కదూరముననుచునో దానికిగాను చేయు పండు గూడ శ్ర నుండి యంతియగుచును నుండును. అట్లు సమానముగాను బీరువ యెట్ల వామక్కల (flaps) ను పండులలో దూర్చుటకు చీలులేకపోవును. ౩. పొడమునందుగా, కళ్ళవలెనుగాని యందు ప్రక్కలునూమి వైపులను ఒకేవెడల్పు గలిగియుండవలెను. ఇట్టి ముఖ్యమిటుములును గనుపించునవి పేట్టె కొలతలను యిట్లును పచ్చినట్లు చూర్చవచ్చును.

బీరువా కొలతలు:

౧౪౪ అంగుళముల పొడవును, ౧౨ అంగుళముల వెడల్పును గల క, X, చ, ౨ వాని అక్షరముక్కలను తీసికొనవలెననిది. దానిమీద పెనసలుతో క, చ అను నిడివి ప్రక్కలను సమాంతరము (parallel) గా క, ౧, ౪, ౧, ౪, ౧, ౧, అంగుళముల దూరమున వరుసగా గీత

‘నల్ల యింటలేనపుడు’

శ్రీ యం. కే. రంగస్వామి అయ్యంగారి ఛాయాచిత్రము

౪. ‘రెడీ’ (Ready)

శ్రీ జల్లూరి నారాయణరాజుగారి ఛాయాచిత్రము

235

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

३३

(శ్రీ మ. పీ. రంగమన్నాదుగారి వ్రాయబడినది).

“.....
 1895
 1896
 1897

ಮುಖ್ಯ

౧౩. వెంకటకృష్ణగారి భాయాచిత్రము.

(కర్నూలునంద్యంపాండ్రినదిపై గంటకు ౧౫ మైళ్ళలోపున
ప్రయాణించుచున్న రైలుబండి)
శ్రీ యం. యస్. కుప్పస్వామి అయ్యర్గారి ఛాయాచిత్రము.

సూక్తినుధార్ణవ విమర్శనమునకుఁ బ్రత్యుత్తరము

శ్రీ కుక్కనాద్వైతాద్రికాచార్యున పలుకెడి 'శా' కలియించు శ్రీ మహిమలు అంధ్రుల శేషశిష్యాలు, డి. డి. గారు ప్రతి ప్రకటించిన విమర్శనమున జూచితిని. అందులకు నా యభిప్రాయమును విన్నవించుకొనుచున్నాను.

దగ్ధస్యాథ సావిత్రి ద్యుపాఖ్యానములు ప్రాతఃకల్యాణమునకు గొప్ప పేరెరు. అట్లయిన ఈ ప్రాతఃకల్యాణ సావిత్రి ద్యుపాఖ్యానమునే శేషశిష్యుల నేమిట విడిచి ప్రమాణకరణమునది నాచుకములఁ బ్రవర్తించుచుండుటకు గారవచ్చేయి? కాళిదాస మహాకవి విరచించిన యాచార్యులమునే పలుకుట ప్రాచీనము? మన ప్రాచీన భారతీయవాగ్గరకతాది సకలధర్మములకుఁ గుదుర్చిన రామాయణాదుల గలియేయి? ఇతఁ గ్రంథవాచము యొక్క యాచరి నించుక విచారించుము. గ్రంథవాచము విషయముచేరి సార్థకమగుచేతాది, ప్రమాణమున గాదు. కారితోచెందు, కేదగునెయునుచేపరు, ఎక్కువ పలుకు, తప్పుచేగు, మున్నగు నలంకారములు గల్గి, ముందములంటి మానములతోడను, అంశ్లేయగ్రంథాన్వితములతోడను నూక వాక్యములు పొంకములుగా లేక, చెట్టి మాటల మాటలైన సాత్త్వికము లన్నియుఁ గ్రూర్తవనియు, గొప్పవనియు, మన విమర్శకుల భావము కాబోయి. కేవలమన్వితములతో వున్న శ్రీ నాథాది మహాకవుల గలియేయి కావలయును? ఇతఁ డైతి ప్రమాణములతోడను నుండునని విమర్శనమును జూపకపోయితి. పోవెందు. కాని, పేరు గ్రంథ సత్యమునది నా యాశయములను ద్రోసిపుచ్చి, ముఖ్యత

మునందలి 'ఉన్న' మాటలములను వాక్యమును బట్టికొని కనిపిర విమర్శించితి. పేరు మాటలముల నాకు వింతలే వోడెడివి. మహాకవి పేరి మాట్లాడుచున్నప్పున గద్య విశ్వవేదమునకు నే నీ చాళుకవమున జేయలేదు. ఇతఁ పేరాజేపించిన వాక్యముల మార్పులను గూర్చి యెచుక చిత్తగింపుడు.

గ. 1. అపధ్యాతాచిక్రేణ న్యపక ధరణీతత,
బలకాం పరితాం దృష్ట్వా గతనత్వై మచేతవామ్
సం. భా. వనపర్యము.

2. ఆది మాటలము ను యప్పుడ నిశ్చేతనంబై
సేలంబిడిత. ఆ. భార. ఆరణ్య. పుట. ౧౭౭.

౩. చూడమఁజూచిన నది తత్త్వ గంబ నిశ్చేతనంబై
సేలంబిడియే. నూ. మ. ౫.

౪. 1. భగవంతు ప్రాప్త్యాం పోహం స్సాన్తి ధ్యాన
విమర్శనము.

* * * * *
శ్రుతిప్రమాణగర్భస్సాన్తి తిష్ఠానుశాసనమ్,
సం. భారతము

2. అశేషము గీర్తించు రమణకన్య బాధ్యతలములమున
ఆ. భా. ఆరణ్య. పుట ౧౭౮.

౩. శాంతైశ్చర్యములు మోడుదులకు శ్రుతిప్రమా
నిశ్చేతనంబైన ధర్మములని శిష్యులు చెప్పుదురు.
నూ. మధా.

3. 1. భగవాన్ భగవత్ స్వాధ్యాయవిధిని.

నకు తత్త్వ భగవత్ ధర్మవేత్సరిమేమను

పం. భారతి

2. నీవు కేవలస్వాధ్యాయపరుండువుగాని ధర్మమాత్మత
యెఱుంగవు. ఆ. భా. ౧౩౮.

3. నీవు కేవలస్వాధ్యాయపరుండువుగాని ధర్మమాత్మ
తయెఱుంగవు. నూ. సు.

౪. 1. ఉపా లంభి స్వయాధ్యక్షో మమశ్రేయసం పరమ
పం. భారతి.

2. కిహితోపదేశంబున నాశ్రేయస్సాపం బయ్యె.
నూ. సు. ౮.

ఆంధ్ర పద్య భారతిమనందును శ్రీకృష్ణలిలారి
భారతిమనందును గల వాక్యవిజాతీయతై యొందు
నిదర్శనముగ నుండును.

సీనయోని జాతుడైన పురుషుం డేమిలెఱంగు
వడవడిం బరమధార్మికులలోకంబులు వడయు.

ఆంధ్ర భార. పుట. ౧౩౬. ఆరణ్య.

హీనకుఁ జనినందులైనాఁ దేవతావిధర్మంబు
గాంచునేర్పు' శాస్త్రలిలారిభారతిమ, పద్య. పుట ౩౫.

ఇట్టిది పెక్కులుకలవు. విస్తరభరిచే నేనుదాహ-
రించలేదు. నలుమునేని నన్నియ నలుచిత్రమునుండికొని
శ్రీకృష్ణలిలారి నలచిత్రమును జూపినను, ఇంతకం-
ఁడు పెక్కుమగ శ్రీ శేషవరీంపుపంతులనారికే నే నిం-
దింపఁజేయుండునది తెలుపి యింతిదిగో విరమించితిని.

శ్రీనిపుకారు తెలుపు దయచేపట్టు పెండు గ్రంథముల
కును మాలగ్రంథము సంస్కృత భాగవతునింబట్టి యుం-
గనిద్రయమునా భారతిమనుంకి నేను గ్రహియించిన
సహితీ మములు గొన్నిటిని వీరు శ్రీకృష్ణలిలారి భార-
తిమనఁజూచుటచేతను, దెలుగు భారతిమ వీరి కంటఁ
బడకవావుటచేతను, నాగ్రహభారతిమై విమర్శనము
నకుఁ జొరవని నాగ్రంథము విమర్శన విమర్శనమునకుఁ
పాత్రముగఁజేసికొనఁజూచిరి 'యతివిటుఁడుగాకపోవు
కట్టు' అత్తు నుమానీయుండే మఱు 'పురాతనవిశ్వరూపే
గని విభిలేదు' అని చెప్పియున్నాఁడు. గనుక, శ్రీ
కృష్ణలిలారిగూ, నేనును, గనిద్రయమునా నాగ్రంథము
మదిలెని పద్మమంగము కాఁబాటును. విమర్శనమునలె-
గాక, గ్రంథరచనము విక్కిరి కట్టతరమున కార్యమని
మన విమర్శకు లెఱింగి భాషనేన పేయుదురు గాక!

తూర్వా విశ్వనాథశాస్త్రి

మా చందాదారులకు

మా కార్యాలయమునకు వ్రాయు ఉత్తరములు మొదలయినవానియందు తమ 'చందా-
దారు' సంఖ్య వ్రాయవలెను. లేకున్న ప్రత్యుత్తరములు మొదలయిన వనులను జగదజాలము.
చందాదారులు సంఖ్య భారతి కనరుకాగితముపై తమ విలీనమునకు ముందన్నది. చందా-
దారులకు భారతి ౧౦-వ లేద లోపల అందకపోయిన యెడల వెంటనే తపాలావారికిని, మా
కార్యాలయమునకును వెలుప గోరెదము.

మేనేజరు, 'భారతి'

అసాధారణమున సాందర్యము, పరాక్రమము, ఆత్మగౌరవముగల పేర వాణిమణి రూపాన్వీలక్ష్మీబాయి. ఆసాందర్యము, పరాక్రమము, ఆత్మగౌరవము, అన్నియు నొక భారతీయ నవ్యాత్మమునకు బలిగొనినవి. బ్రిటిషు పరిపాలనమున భారతీయుల గూర్మగౌరవమునకు పాపము లేనది యీ యాత్మసమర్థము, నాచో, స్వేచ్ఛయుగ జాబితది. లక్ష్మీబాయి భారతీయస్వాతంత్ర్యయోధులకు నాద్యుద్యోగి యైనది.

లక్ష్మీబాయి బాల్యము; వివాహము.

లక్ష్మీబాయి శ్రీ. శ. ౧౮౩౫ సం. నవంబరు ౧౬న తేదీనాడు కాలినగరమున జన్మించినది. ఆమె చిన్న నాటి నేను బాలికామయి. తిమ్మి మోగోపంత్ ఆమె నొక మహారాష్ట్రీ ప్రావీణుడని. ఇతడు కష్టపటి నీహ్యాయన పాటివాడు కొలువులో ముగించాడు. ముఖ్యము ముచానాలుకేంద్ర ప్రాయమున నేటి నీ గోల్కాపి యెను. నాటినుండియు తిమ్మియే యా మహావ్యయముగ పెంచి పెద్దదియెను. ముఖ్యము బాలికము వివాహం తిమ్మిగోపాలు దర్బారునకు బోవుచు నచ్చుచుండెను. ముఖ్యులచే కత్తిపట్టుట మొదలు కలముపట్టుటవరకు గల రాజకార్యముల నన్నిటిని పురషులతోపాలు బాగుగ నభ్యసించినది.

ఇట్లుండ రూపాన్వీదేశపుకవపటి రాజుగ గంగాధర రావు భార్య బరణించుటచే నామె ద్వితీయ వివాహము న్నె ప్రయత్నించునని యెను. మోగోపంత్, భారతీయ నీహ్యమున్నగువారి ప్రయత్నములన ౧౮౪౨ సం॥న వివాహము-గంగాధరరావులకు వివాహమయినది. అత్త బారింటికివచ్చిన తరువాత ముఖ్యము లక్ష్మీబాయియైనది.

రూపాన్వీకగాదాకు కారణము

౧౮౪౩ సం॥న లక్ష్మీబాయికి పుత్రసంతానము కలిగెను. కాని మాతం నెలలు మాత్రమే జీవించి

యా శిశువు మరణించెను. గంగాధరం వీరు ముఖము సహింపజాలక, బ్యాధిగ్రస్తుడైపోయి, ముదకు ౧౮౪౩ సం॥ నవంబరు ౨౧న తేదీనాడు ప్రాణముల వీడిను.

గంగాధరరావుఇంక రెండు కోజులకు తాను పురణించుననగ, ఆనంతరామను నొకచిన్ననానిని పెంచుకొని ఆ సంకల్పి తాను తెలియపరచుటనీ బ్రిటిషు అధికారుల కందరకుమ తెలియపరచెను. తన భార్యనూ, పత్నిభూమిని బ్రిటిషు ప్రభుత్వము వారి కప్పకొప్పము. సంతానము లేనివారు దత్తత గావించుకొనుటయు, అదత్తపుత్రుని దత్తతచేసికొన్న వారి అన్యకంతుకు నధికారి యనుటయు హిందూన్యాయశాస్త్ర సమ్మతములు, దీనిమధ్యభేదములు నగు భారతీయుల యభివ్యక్తములై యున్నవి. కాని యానాటి గజ్డూర్ నవరంజుగారను డిప్టానీప్రభువుగారికి ప్రేమభక్తి యన్యాయముగ దొరికినది. శాశ్వతమైనంతవరకు, న్యాయముగనో యన్యాయముగకో, బ్రిటిషుగాఢ్యమును నిర్దిష్ట జీయుటయే భారతదేశమున నెవరచు తనకు విధించిన కర్తవ్యమని ఆయన యశ్చిప్రాయమై యుండెను. ఇట్టి యీ బ్రిటిషు రాజనీతికి బలియైన భారతీయస్వాతంత్రరాజ్యములలో, భారతదేశమునందలి ఆంగ్లపరిపాలన విజస్వరూపమును విస్తృతముగ బ్రసరించు ప్రబలసాక్ష్యములలో రూపాన్వీ యొకటి.

డిప్టానీప్రభువువారము

భారతదేశమున, దత్తతచేసికొను పద్ధతి హిందూన్యాయైతి సంపాదులు మొదలొచ్చిని సామాన్యాధిపతులవరకు విట్లు వ్యాప్తిగాంచియున్నదో, పట్టపవిశ్రోద్ధోములు దాని కారాధములుగ సంకీర్తించబడుచున్నదో భారతీయులమీద మరణించరని తెలిపినదిమాయమే. మహాత్ముడినుప్రభుత్వము గారి, అంగ్లేయప్రభుత్వము గాని యీ యాచారమునకు వైరుధ్యము జూపలేదు. డిప్టానీ ప్రభువైనను బహిరంగముగ నిట్లు చేయుటకు సాహస్య

చినవాడు కాదు. కాలి మొదలయిన అయితే చక్క మాత్రము నిరంకుశమును అయితే తిరస్కారభావమును విస్ఫుట్టి మొదలయినది. ధర్మసాక్షిగా జ్యోతి, అంబోకో బోధా మన్ననవానివిశిష్టతంత్రం-జ్యోతి కావించును, ఒకజాగీరుమాత్రమే యవించును అయినవారము. జాగీరు అనగా బహుమతిరూపమున ఇండ్లములు కలిపించి నంబో దింపబడిన ధర్మసాక్షి అయినవాడు ప్రాయము; అట్టి జాగీరుల ననుభవించువాడు సంపాదనము చేసివాడై నిష్కర్మ వారికి జోరనులను ఉత్తరధికారము జ్యోతిను తిరస్కారము గురు కాబట్టి, వారిని స్వాధీనపరచుకొనవలసి ప్రతి పుష్కల్యమున కధికారము కలదనియు అయిన తలంపు. ఇంకేకాక, 1845 సం.లోనే ధర్మసాక్షి రాజుల తిరస్కారమున నిష్కర్మ ప్రతిపక్షముగా ఉన్నవాడు, అందు చే నది తన యిష్టప్రకారము (1858 సం. వాటి) దివ్య తిరస్కారమున కుదాహరణముగ నుంచుననియు గూడ అయిన వాదించెను.

పై రెండువాదములును నిరాధారములే.

కాని నిజమలోచించినచో దక్షాసీవాదములు రెండును నిరాధారములేయని కనిపించును. ధర్మసాక్షిగా జ్యోతి అయిన తలచినట్లు జాగీరు కాదు. అది కేవలయధికారము నకు లోబడియుంచిన సామాన్య రాజ్యములలో నొకటి. 1817 సం.న బాటింగ్ ప్రతిపక్షముగా ఉన్నవాడును జరిగిన బహుమతిక నమించిరి సేవ్యకొంగ్రెసుకేము వాండ్ల యలచేముచేసెను. అందు ధర్మసాక్షిగా జ్యోతి నొకటి, ఇంకా ప్రదేశము తిరుబతిమైనప్పుడు ఇండ్లములను ధర్మసాక్షి మున్నగు సామాన్యరాజ్యములలో చేర్చి నే యెంచుకే కల గావించుకొనిరి. ఈయెడంబడికలలోగూడ నెందును దివ్యతాపమును అనుభవించుననియుండ లేదు; ధర్మసాక్షి కేవల మొకజాగీరుగ నెన్నుకొను నుంచుకొని దీనినిబట్టి తిరుబతున్నది. తరువాతి యెంచుకొనినవాడుగ నెన్నుకొను నది జాగీరుగ నిర్వచించబడలేదు. ఇంక అయిన రెండవవాదము విషయమున: 1845 సం.న దివ్య తిరస్కారమున సంకలించే సంకేతముననుచు ధర్మసాక్షిగా ఉండిరి ప్రతి పుష్కల్యమువారి తిరస్కారము తిరుబతున్నది. అట్టిచో

వాటిదత్తము ప్రతిపక్షముగాను తిరస్కారించి రనియు, తిరస్కారమునే తిరస్కారము యదాహరణముగ గొనుచున్నాననియు విస్తానీ ప్రభువు వాదించిన నది యెట్టి వ్యాపకము?

ధర్మసాక్షి ప్రతిపక్షమువారికి విరోధియూ?

తిరుబతు ధర్మసాక్షి కేవలము బాటింగ్ ప్రతిపక్షముగాను, అందుచే రావని ఇతరవాదముగాను తిరు కధికారమునల వినియు తిరస్కారమును కలదు. ఇట్టియధికారము ప్రభుత్వమున ఉండవచ్చు. ఏలయు, ధర్మసాక్షి ప్రతిపక్షముగా నుండు సామాన్యరాజ్యములను దెలు. కానీ దివ్య తిరస్కారము యుండదు. రాజీలక్ష్మి గారు 1857 సం. వాటి "జాగీరుగా టు"లో చేరుకొని ధర్మసాక్షి కేవల ప్రభుత్వమునను విరోధిగ నుంచిన యదాహరణ మొక్కటియు గానరాదు. పైన జెప్పిన రాజీలక్ష్మిగారు దివ్య తిరస్కారమునకు తిరు వారి సంఘటనను. ఇట్టిచో నీ తిరుబతులు కారణ మెట్లు? ధర్మసాక్షి అనిధీయత వాని సాంఘికముగా పరమకానుబంధ కారణ మెట్లు కాగలదు?

"సిపాయినిగు బాటు"; లక్ష్మీ బాయి

ఎట్లయిననీమి, ధర్మసాక్షి రాజ్యమును ఇతరవాదముగాను మన విస్తానీ ప్రభుత్వమునై యుండెను. ఈ సంకల్పమున రాజీ లక్ష్మీబాయి దివ్య తిరస్కారమున ప్రతిపక్షముగాను ఉన్నవాడును విస్తానీ లక్ష్మీబాయి నెప్పుడొకాదనము జైవది. ప్రభుత్వము గా నుంచు లేదు ఈ యధికారమును ప్రతిపక్షించు కొందుననుచు రాజధ్యము ధర్మసాక్షి చేదు. ఏమి ధర్మసాక్షి కే కాదు, ధర్మసాక్షి కేవలము వాటి తిరస్కారముననుండ లేదు. ఇంకదక్షాసీ అక కష్టమేమి?

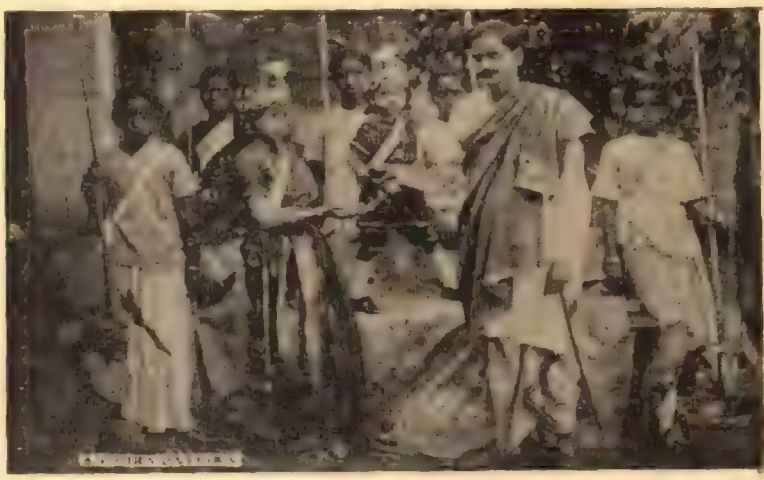
ఇట్టి బలవదక్రమములు — "దివ్య తిరస్కారము" చే నగుగాక, మరి యేకారణమున ననుగాక — అ కాలమున ఎన్నియో జరిగెను. ఇవియు భాగీరుదాజ్యము లనేకములు ఇండ్ల ప్రభుత్వమునను దివ్యముగా నుండు కారణ మైనవి; 1857 సం. వాటి "సిపాయిల కలహము"నకు ప్రధానకారణ మైనది. ధర్మసాక్షి లక్ష్మీబాయి మొదలు నీ

“కలహము”లో తీర లేదు. కారి, మనస్సు సంపూర్ణ ముగనిరాక జెండులు పుట్టినప్పుడు యిట్టి సానపతి, మార్గశీర్ష మాసం పని సామ్రాజ్యము యగు గాక, దాని యన్యాయమునకు నిలబడి ప్రామిల్లుకాలక పోయినది. ఆత్మకౌరవము యా సమయమున లక్ష్మీబాయి కూర్చుని నిద్రించు. భారతీయత్వంబును లక్ష్మీబాయిగారు నుమి

కెను. యుద్ధరంగమున నామె పరాక్రమము, మైన్స్ చాలనము విషయమున నామె ప్రకటించిన చాక్రమము శ్రేణువుల ప్రశంసలకు గూడ పాత్రయై నవి. ఆమె రాజ్యమును పాలించిననాటి పరిపాలన సామర్థ్యమును జంక్షాయు లంగీకరింపక తప్పలేదు. కాని చారికి రూపాస్మి రాజ్యము నవహరింపకయు తప్పలేదు!

రూపాస్మి లక్ష్మీబాయి వార్షికోత్సవములు

అంతర్జాతీయమునందు చెక్కడలో పుట్టిన వారిమణి, లక్ష్మీబాయి వర్ణించిన జాతీయముగ భరతవంశము. రాజ్య ముపై అధికారమునందు దీనివలన భారతీయ లక్ష్మీబాయి వారిక మొదటి భూమి లభించి. 12 వేలంబు కన్న

యగు గాడిన్స్ శివబామయ్య లక్ష్మీబాయి పాత్రముధరించి ప్రశంసాపాత్రముగ నజింపెను. ఆమె రూపాస్మి జోషియు 500 క్షేత్రమునకు, జరిగానగు ప్రభువు బహుమతిగా నొసంగిరి ముఖ్యము నిందు గానవలయు.

౧

అమెరుపుకన్నె నా ప్రియురాలు, ఆమె
చంచల దృగంచలమ్ముల ఛాయలందె
నే విహరింతు, నామె కెమ్మోవి గాయు
లేత వెన్నెలకొరకె యప్పింతు నాన
మస్త జీవితముచు ఆమె మధురఃపధుర
భాషణమ్ములకొరకె నే వలవరింతు.

ఒక్కచుక్కేని లేని యాయుగరాత్రి
నీమహానీరవాంఛకారామనస్య
వాటికల భయంకర వ్రజపాత నిలిక
నిస్వనమ్ముల నున్నట్టి నియతికోడ
నామె కొరకె యన్నేషింతు నామెకొరకె.

౨

ఆమె నీలంబుదాల ద్యోమానమునకె
ఈపిపాసార్తు వెన్ను కేలెత్తి పిలుచు
కలలనేని అందని ఆమెకరమెకోరి
యుగయుగాలెట్లె చెయి చాతునూర్ధ్వమునకు.

మరణ దేవివిశ్వాసభూమ్యమ్ము లలుల
క్రమ్ముకొని నచ్చు సీతిమెరాల తెరల
జీల్చుకొని వెచ్చి నా దేవి చిరవియోగ

భార మేనాటి కేనియు బాపుననుచు
ఎన్ని నిశలేని యిట్లే కృశించిపోదు.

౩

ఆమె ప్రోజ్వలంబరవీధులంద నిలిచి
ఎదురుకని నాకొరకె విలాపించు నేమొ
శ్యామికాప్రసవర్తనుక స్వేచ్ఛానర్జిత
జీవితమడ నెల్లు జలదాల చేరగలరా?

౪

శశికలాతూన్య మానాటి శరవీత
మః. ఫాల నానాళిత్రసామధురమూర్తి
నావరిప్పంగ మెడలి యనంతవీధి
మొయిలు తెరలలో మాయమై పోయె దాని
అదియె మొదల ఆమె ఈవిషాదార్ద్రజనుని
త్పణకుటికమ్ము చేర నేతేర దచట
ఏతెగని శృంఖలాల బంధించినారొ
ప్రేమరాహస్యమేని గుర్తింపలేక.

౫

ఇరుల ఛాయల మిగుగురే మెరియనిమ
హృదయరాజ్ఞిగా యని పగువెట్టిపోదు
విరతిలేని ఈచీకటి పెదుకులాల
ముగియ దేమొ కల్పంతాలె ముగియుదా?

భారతీయమహాత్మామండలి

హిందూ విశ్వవిద్యాలయము వారి
స్త్రీలకళాశాల

నెలకు వేయిరూపాయలకంటే తక్కువ. ఈ కళాశాలను
మరి వేరు రాబడి లేదు.

(నామానాద చాటర్జీగారి ఆర్గ్లమునుండి)

హిందూ విశ్వవిద్యాలయము వారి మహాత్మామండలి భా
వోగాదును, అతని తోటట్టావైపుననున్న వీరశ్రీకాంత
దాసున్న పేట్ గోల్డన్ దాసున్న కాలిఫోర్నియా హిందూ
విశ్వవిద్యాలయమున స్త్రీలకళాశాల యొక్క స్థాపించు
టకు గాను రెండులక్షల యేబదివేల రూపాయల మహా
దానము చేసిరి. వాటికోసము కార్యరూపము చాట్ట
టకు మధ్య కొంత ఆలస్యమయ్యెను. ఇందువలన అనిధిక
వడ్డీ ముప్పుదినాలుగువేల రూపాయలు చేరెను. ఈ ధర్మ
ముయొక్క మరళు లిది:—

౧. పాఠశాల గదులు, విద్యార్థినుల వసతిగృహము
మొదలగు కట్టడములకై ఎనుబది నాలుగువేల రూపాయలు
భిర్లు పట్టెను. మిగిలిన రెండులక్షల వడ్డీ నుండి దాని
మండి వచ్చుచున్నవలన కళాశాల నడుపవలెను.

౨. కళాశాలలో విద్య మవితముగ చేప్పవలెను.
వసతిగృహమున విద్యార్థిను లందుగదులకు ఆర్థిపుచ్చు
కొనవలెను.

౩. ఈకళాశాలను స్త్రీలే నడుపవలెను. ఇందు
పురుషుల ప్రవేశమున శీఘ్రము ననగాక మండ్లరాదు.

ఈ కట్టడములకు లక్ష రూపాయలకు పైగా వ్యయం
మయినది. మిగిలిన మొత్తమునుండి వచ్చు వడ్డీవలన కళా
శాల, వసతిగృహము సాగుచున్నవి. ఈ వడ్డీసొమ్ము

స్త్రీల కళాశాలాధీనము

విశ్వవిద్యాలయము వారికలమున నిరుపది మకర
ముల మేర ప్రాకార మున్నది, అం దీకళాశాలను కట్టి
చిరి. ఈ కట్టడిము యందున్నవి గదులు. శ్రీంధి భాగ
మున విద్యార్థినుల గదు లున్నవి; మేవమీద తరగతు
లేర్పరుచుచున్నవి. వీల వానుగా యెక్కువ కట్టడిము
వలన విద్యార్థినుల గదులు లేవలేకను, విశాలముగను
నందినగారియు వెలచును వచ్చుచున్న మన్నది.

ప్రస్తుతము కళాశాలలో నలుబదిమంది విద్యార్థి
నులు కలరు. అందు ముప్పదియేనగుండు కళల
(Arts) నును శాస్త్రములు (Science) నును
వ్నాను. శాస్త్రములు నునువారికో నొకరు నును. వీ
సీనియరుగోను, నింకొకరు డి. ఏ. కానియరుగో
నున్నాదు. కళలు చేర్చుచున్న ముప్పదియేనగుండు
విద్యార్థినులు సేతునగరీనిని విభజింపబడి యున్నాను:—

మొత్తము ౧. కానియరు 12

,, ,, సీనియరు 10

వి. ఏ. జూనియరు	5
,, ,, సీనియరు	4
యస్. ఏ. జూనియరు	4
,, ,, సీనియరు	1

వ్యాయాసపరీక్షకు (మొదటియేడు) ।

పీరింగ్ వంగరాష్ట్రమునకు 18 నురు, సంయుక్త పరగణాలు పోషించునట్లు 12 నురు, పంజాబునకు 3 నురు, కొంబాయి జనాభి 6 నురు, మద్రాసురాష్ట్రమునకు ఇద్దరు, అస్సామునకు ఇద్దరును చెందినవారు.

ఈ విద్యార్థిమలందు ఏడుగురు వివాహిణులు, ఆరుగురు వివాహిణులు, రెక్కిన ఐదుగురు పురుషులు కన్యలు. ఇందుకు సమవాంఛిత కుమారులు. ముగ్గురు విద్యార్థిమలు పిల్లలనెట్లు. వారిలో నిద్దరు తమ చిన్ని పుత్రులతో పాటే పాటి బహిష్కరణమున నే యున్నారు. ప్రస్తుతము విద్యాలయములో కళంకు యథ. ఏ. జూనియరు పీఠమున విద్యార్థులు చాత్రము వసతిచరచుచున్నవి. ఆ పైపరగణులవారును, కాస్త్రవిద్యార్థిమలును, పురుషుల పరగణులతో పోయి గురువుచున్నారు. ఈవిధముగ ప్రస్తుతమునకు విద్యాబోధనముచాత్రము చాలవరకు మిత్రముగ నేయున్నది.

కలకాల ప్రాకారము లోపలనే విద్యార్థిమలు పెన్నిను, తొడమింపును, వాక్కులొనలు చూచుచు యాటలు ఆను కొందురు ఇదికాక, వారు తండుమెట్ల పోషివును ఒకవైపు వెనుకవైపుల యా విశ్వవిద్యాలయ విద్యార్థులమున కన్నులొక్కినను సీతాదేవిగా నవతపోయి గానమృదు. వారికి గానకర్త గ్రంథులు, ముగ్గురుగము నేర్పిన బాధ్యతముగ నుండును. బోధనా సంధానమున వాననలోమున్న చేతయములకు కొన్ని స్త్రీల బాలులు మాడ వీరికి నేర్పిన చాగుగ నుండును.

పట్టామునకు కొంతమారమున నుండుట నలగ వీధులము కొగ, దుమ్ము, ముగ్గి, కళ్ళముచేక కష్టముగ నున్నది. ప్రాంతములలోకొకప్పుడు విద్యార్థిమలకు గురు, నువ్వచ్చానీ, ముగ్గులు ముగ్గులవరికొచ్చుట ఇత్యోగ విద్యలను నేర్చుట కేర్పాటులను చేయవలయునని, విశ్వ విద్యాలయవాద్యములను మంత్రి మునకమొనగనులవీరు గారు నిలంబుచున్నారు. విద్యార్థిమలను సీమన్నాస్థి యామములకును వలయునంత బాగా యున్నది.

ఈ సంవత్సరము కొన్ని ముఖ్యమైన బాధములు, లక్షణములును గుర్తింపవలసినవి.

ఉపాధ్యాయులు-విద్యార్థిమలు

కలకాల, పట్టామునండ్రి దూరముగను, వికారమై ఆకోగ్య కరమైన స్థలమునను విర్దింపబడుటచున విద్యార్థిమలు స్వేచ్ఛగ విమరింపవచ్చును. ఇది కఠినమైన స్వాస్థ్యముల కంతో తోడ్పడును.

ఇప్పటి విద్యార్థిమలు భారతదేశములోని వివిధ ప్రాంతముల నుండియు వచ్చినవా రగుటచేత చాలి యందు సంకుచిత రాష్ట్రీయభిమానములు, పక్షపాతద్వేషములు తొలగిపోవును. వారివారి దేశములందలి నుంచి సంస్కారములను ఆచారములను వారు కోలుపోవకయే వికార జాతీయ

బెంగాలు కెమికల్స్ వారి 3 దివ్యోపధములు

ఆక్స్ ఫోర్టీన్ కాంక్

ఆక్స్ ఫోర్టీన్, మందాన్ని
మృదువు చేసే సులభమైన
పిచ వ్యాధులకు దివ్యోప
ధము. నిత్యము భోజనానంత
రము నేమించిన కలకా రా
నీయమైన కావాలను.

పికోటిన్ బిల్లులు

ఆక్స్ ఫోర్టీన్ కాంక్ వలె బదులు
తయారైనది. ఒకటిగ్ల నేమించినవెంటనే
బాధ నివారణమగును.

లిక్విడ్

ఎక్స్ ప్లాక్ ఆఫ్

కాల్ మెగ్

లిక్విడ్ సులభమైన వా
ధులకు సులభమైనది.
ద్రవమైనది నేమించినవెంటనే.

బెంగాల్ కెమికల్ వారిచే తయారైన దివ్యోపధమునే కొనుడు.
మట్టిపురకం కొనకుడు.

బెంగాల్ కెమికల్ అండ్
ఫార్మాక్యూటికల్ వర్క్స్ లిమిటెడ్, కలకత్తా.

శుభ మైన ఆ భ రణ ము లు

రాజ్యోన్మ వివాహమునువలనందఁ జ్యోతి శేషముగనునకు లేక బహుమతి నొసగుటకు మిక్కిలి తగిన ఆధరణములు. మేము హిందువు లగుటచే మిక్కిలి మోహనకము ముఖ్యము మనములేనివే మిక్కిలి జాగ్రత్తతో యువయోగినిచున్నాము. అందుచే కీనిని ధరించుటచే గలుగు ధర్మములను పొందుటయు, వృద్ధిగాను, పౌఖ్యముగాను, భాగ్యవంతులుగాను నుండురు.

మేము కీనిని నిష్కలమైన నేవయందు గ్రహించుచున్నాము. మేము మా కాతా దారుల కొనగు తృప్తియందే మా వ్యాపారముయొక్క విజయము గలరు.

ప్రతి అహృకవ్రతముతోను మా ముఖ్య శ్రేష్ఠతకు పూచీనిచ్చుచున్నాము.

మా కంపెనీ 35 సంవత్సరములనుండి నిలుకడగా పనిచేయుచున్నది. ఇండియా, బర్మా మున్నగు స్థలములందు నమ్మకమునకు స్పృశింపబడినది.

సురాజ్ మల్ లల్లూభా య్ అండు కో.,
బంగారు, బెండివస్తువులు తయారొనర్పడినారు,
313, ఎస్ప్లనేడ్, మద్రాసు

మా యితర ఆఫీసులు:

బొంబాయి,	కలకత్తా,	రంగూన్,	తిరిచినాపల్లి.
359, కలకత్తా రోడ్డు	12, చార్ బజారు రోడ్డు	184, మొగల్ రోడ్డు	185, బిర్ బజారు రోడ్డు

ఆవడి ఆరోగ్యశ్రమము

మరిద గలదొడ్డును, చక్కనిదీటును, పచ్చనిబయల్లును, నిర్మలమైనవీరును, ఇసుక నీలమును గల్గి వాస్తవశోభమును నివాసయోగ్యమై ఋష్యశ్రమముతోలు నీచశోభము మిక్కిలి ఆరోగ్యవంకమైయున్నది. దాక్షరు మున్న సెంపిలగు ప్రకృతికాస్త్రివేర్తలు హెచ్చుగా తొనియాడియున్నాడు.

డాక్టరు ఆ. లక్ష్మీవతి,

బి.ఏ., ఎం.బి., సి.ఎం. భీషగర్లు, మేనేజింగ్ డైరెక్టరు,
19, హోమియోడు, మదరాసు అవి ప్రాయశశను.

బసవపురాణము వెలరు. -౮-౦

గ్రంథకర్త:—పాల్కురికి సోమనాథకవి పరిష్కర్త:—వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి గారు.

పండ్రెండవశతాబ్దమున వెలసిన శైవమతస్థతిపాదకముగు ద్విపదకావ్యము. ఇందు శైలి మతోద్ధారకు డగు బసవేశ్వరునియు; తత్పూర్వము, తత్సమకాలీనులు నగు శివభక్తులయు చరిత్రములను సరసముగను, పాఠకులు మనసుకరగి తన్మయులగునట్లుగను కవి వర్ణించినాడు. గ్రంథమున మృదుమధురము లగు జానుచెనుగు పలుకుల జాలువార్చి రచనమున ముద్దులు గురిపించినాడు. గ్రంథము భిన్నభిన్నరాష్ట్రములకుకెందిన పెక్కు తాళపత్రమాతృకలతో సరిచూచి పరిష్కరింపబడినది. పాఠాంతరములు సూచింపబడినవి. పరిష్కర్త రచియించిన అమూల్యమగు పీఠిక (129 పు.) యిందుగలదు. ఆకాలపు టపూర్వసారస్వతచారిత్రకవిశేషముల లెక్కను మిక్కిలిగ నందు పరిష్కర్త చేర్చికూర్చినారు. ఆధునిక కవికుమారుల కిది యత్యంతోపకారకము. విలాసము:— ఆంధ్రగ్రంథమాల, 7, తంబు శెట్టిపీఠి, మద్రాసు

సేనల్ జను చేనులతో రాకబడదు (3)

భారతీయ మహిళా సంఘము గలదు. అవకాశము కలదు.

ఈ సంస్థయందు మధ్యకవు పుటుంబములను కీ పుటుంబములను చేందిన కాలికల, యువకుల విద్యాభ్యాసమునకు ప్రత్యేకపాకగ్యములు గలవు. ఇటు ఉండదు విద్యార్థినులకును విద్యాబోధనమును, బహుమతి ఉచితముగ నొసంగబడునని యిదివరకే చెప్పితిమి. ఇక కొక్కొక్కరును నెలకు గూడరు (గూర్నూ) చదువూ త్రము భోజనాదులకును నీవమునకును ఇచ్చు పెట్టుకొనినా దము. ఈ గూర్నూ ఉండము విద్యార్థినులకును చేదు. ప్రీతునకాని దాను విద్వా గారు కీర్తి శేషురాలయినవని భార్య శ్రీ పులి మహాదేవి నామము చిరంజీవముగ నెలయుటకుగాను నెల కొక్కొక్కరికి ౧౫ గూ, చందున కొన్ని విద్యాభోధనముల సేర్పరచెదాము. ఈ సంస్థగలదు ఇందుల యిద్దరు విద్యార్థిను నీవరెండు భాగముల బడినది.

ఈ సంస్థ కాలక్రమమున నొక కష్ట ప్రీతి ద్వారా కేంద్రముగ పుట్టవలెను. ప్రస్తుతము అనేక కారణములవలన సంస్థానికేంద్రము గలుగుచున్నది. భవాభావములే, తగినంతమంది ఉపాధ్యాయులు లేరన్నటు చేయుటకు వీలులేకపోవుచున్నది. ఉదాహరణ దారమున వారివలన భవమునిట్లును ప్రభుత్వమువారివలనను (కానినం) సహాయముచెప్పినను, యీలోపము లేనిది కాదుగలగు. విద్యార్థినులయొక్క విజ్ఞానబంధమైన కృషి సంస్థానికేంద్రమునకు, తగిన పాత్రమునకును, విజ్ఞాన ప్రేమనువిధిగములను నేర్పినటు గానింపరానిది కాదుకాదుగలదు. విద్యవిద్యాలయమున కొకప్పుడుక భారతీయ మున్నది, నిజమే. కాని పుస్తకములును పత్రములు సంపాదనను గ్రంథాలయము, స నాలయము నొకటి ప్రత్యేకముగ ప్రీతికారాలవలన పుంపివలయును. నైపుణివిజ్ఞాన భవసహాయము లభింపదేని, స్వతంత్రోపాధి గల నీ విదులముణియే, లేక, ఉపాధ్యాయ గురువులకు నాలయ భవమును మాత్రము కొంగు చేసివ్యాపరియే, ఈ సంస్థకు తన స్వార్థరహితమున వీలు నన్నియనుకూల, నిపుటి పరిస్థితులలో నైపుణి కళాశాల కొంత యభివృద్ధికొంద గలదు.

తందు పాఠులు కే మొసంపదముచూచుట కనుజ్ఞ బడసేయుంటిమి; అనుచి నాభివృద్ధి నొందుచున్న దీనిప్ర

మోజనమునుగూర్చి మాకు సంప్రర్థనము గలదు. (మావర్షిరివ్యాస-సంపాదకు సంపాదిక.)

డా. క. ఈ మాసముననే ఇటీవల జరిగిన తన మమ నుని వివాహాశుభమున గూర్చి మరువివాహము రావల బలేదానాదీ విద్వా గారు పెక్కు దానములతోపాటు ఈ ప్రీతికారాలయందు సమర్పించుకొని రాజపుత్ర స్థానమునుండి ఇచ్చు విద్యార్థినుల పాకగ్యమునకు 30 వేల రూపాయల నొసంగెదని తెలియజుచ్చుచున్నది. సం.భా.

శ్రీమతి డా. రుక్మిణి అమ్మగారు.

ఈమె తనీ నిర్లింగడకై వైద్యకళా విద్యార్థిని. ఈ విద్య తన్ను పురియందు జరిగిన ప్రీతి సంకీర్తన పోటీ పరీక్షయందు మొదటి బహుమానము పడెను.

శ్రీమతి సతీసీ తూర్ ఖుడ్ కన్య

[జి. వెంకటచలం గారు 'హిందూ' ఆంగ్ల పత్రిక వారపత్రిక (౨౪-౧౧-౧౯౨౯) లో వ్రాసిన దానినుండి]

ఈమె ఒక అభినవ కళోపాసకురాలు. బొంబాయివాసియును శ్రీమతేంద్రవాణ్ తూర్ ఖుడ్ గారి ద్వితీక పుత్రి. ఈమె తాతగారు ప్రసిద్ధిచెందిన సంఘ సంస్కర్తయ్య బొంబాయికి మొదటి హిందూ షేరీఫునగు దా. ఆత్మారావు బొంబాయంగ తూర్ ఖుడ్ గారు. ఈమె తల్లి మంక వాగు పూవాకు చెందిన చిట్టాంకర్ వంశీయురాలు. వారు విద్యావంతులు, భవితూను. ఈమె పూవాదాయం ౧౮౧౧లో జన్మించినందున ఇప్పటికి పదునైదిమిశేండ్ల నయస్కురాలిది. ఈమె చిన్న వయసున తాత్కాలిక యంక మున పెరుగుటచున యతిని వైభక్తియు నీతినియును ములు నలంబింపవలెనను, పాంపర్యోపాసకురాలు అగుట నలర కట్టుబట్టినట్లు-పీరియందు అంపముకొలుపు ప్రయత్నించును, బాహ్యమాపమున ప్రావంచిక విషయముల యం కాదగమున్నట్లు కనబడుచున్నను, ఈమె 'నీటియం దలి కమలము' నలెపెరిగి 'కావ్యతము నిన్యముచునాని కొలుకు' జీవితమును గడపవలెననుచుండును, చుంచరకపు కళాభిలాషులకుంపెదిన కోరికలు, గుణములు నీమెయం

చున్నది. 'మంచి నాట్యకర్తను, ఉత్తమ వికగతి చిత్ర కారిజీని, అద్భుతమగు నాయకులను, జయప్రదమున నట కులనుకావలెను అని నా ఆశయవలె యామె చెప్పును.

'మృత్యుకటికా'మను తూర్క రాజకృత-ప్రాచీన సంస్కృతనాటకమును నీసీమా బొమ్మలరూపమున తెంపి పొరువందు శ్రీ యమ. భవానీగారు పురూగుచేయించిరి. ఇం దీకన్య తొలిపారి నీసీమాకొలుపు వేడుకూరాన్పి నటించిరి. 'షింగ' 'అను తాత్ మహాత్' సంబంధమును కనెను తెల్పు నిన్యకంబు పాల్గొన్న ఏడాది రామా రాస కన్య ఇందు ముక్తిపాత్రయను ననంతనేన ధూమికను దాల్చివది. ఈమె చెలికత్తెయను మదవికధూమికను నకిరీకన్య దాల్చివది. ఇందీమె 'కక్క'ని రూపములనను, బాలిన్యములనను జయప్రదముగ తెగివది. పాపమార్గము లట్లయు నీమె పోమ్ములు. మనోహరమును యాపకావ్య మి మెకు గలదు. విరామంబరమును నామె భక్తిభావమును భగ్యప్రస్థాత్రియు నింపుట వోడై యామె నాకర్షణీయ ముగ చేయును. రాజపుత్రికావచునకు చెందిన యశస్త్రి విారాబాయి గానమాధురీ నీమె యారాధించును. ఆమె నీర్దమ వివాహంబును. తామ మనోరాజ్య కోరికనను చెందిపదాన నను స్వాధీమాన విామె కుంకుట ఉచితమే. నీగుడను శివాతీయం దీమెకు భక్తిగౌరవములు గలవు. భారతీయ బుర్రుమాల యం దీమెకు నెవలేక భక్తి. ఈమె భగవద్గీతను నికంపము చదువుచుండును. ఈమె నే నిన మానవత్రియులును, ప్రకృతిచిత్రయులును యిం గరకు చగళి బాన్యము పాపమార్గము లేక మోటుపాపమున నున్నన, అది నీమె ప్రవృత్తిని కోర్కో పగళించిది యానం జించుననిని చెల్లించింకగలవు. అన్నిటికం మెను ఆచారసం ప్రదాయ గౌరవములు గల హిందూ కుటుంబమునకు చెందిన యామె తన వ్యవహారమిశ్రుల యిష్టములకు వ్యతిరే కముగ, వారినందరకు కాదని వైశ్యయగ నీసీమా నటన యయ ప్రకేరించుట యా కుమును కోరుల నన్నిభగవ్ర యును సుకమాంబులియం చెమ్మ కొనవలసిన సూచు.

శ్రీ పరంజనేకన్య శ్రీ మాలతీకల్పద్రుపతి

విశేషములకే ఆధునిక విద్యావోధులు విభావముల నర్జనించి మాంత్రిస్సానీ దిష్టావల నందికొని భావభరితముల కివ్వవలె తిరిగి వచ్చిన అనన్యాయ పరంజనేకన్యయు, శ్రీమతి మాలతీకల్పద్రుపతియు.

సీతాబాగూమల్ నల్ సియాన్ కన్య

వి.వి. కలకత్తా, బి.బి.సి. (హైస్కూల్), ముం.బి. సి.యన్ (లంపెన్). యమ్.ఆర్. వి.యన్ (లంపెన్) ఈమె యూనివర్శిటీ ప్రైవేటు బాధ్యురము పురపాలక సంఘమువారి విద్యాలయముల కార్యవిద్యవహారాధ్యోగ నియమింపబడెను.

శ్రీమతి వి. ఐ. పార్వతిగారు

ఈమె ప్రామాణికరగతులను చదివి ముగించినది. చెన్నపురమున కళాశాలారగతులయందు చదువులు ఈమె కీమధ్యనే కొచ్చిన్ ప్రభుత్వమువారు సంస్థానములెర్రున ఒక ఉచిత విద్యార్థివేతనము నిచ్చిరి. కొచ్చిను సంస్థానమునుండి కళాశాలలో చదువునవచ్చిన మొదటి బ్రాహ్మణయువతి ఈమెయే.

శ్రీ యన్. బి. తంవిగారి నతి

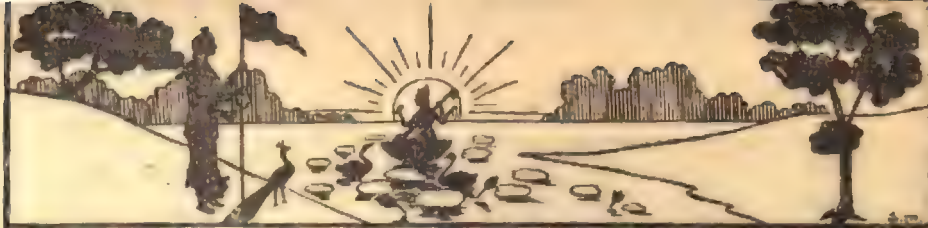

ఈమె మధ్యరాష్ట్రములకు గవర్నరుగా మన్న శ్రీహద బలవంత తంవిగారి భార్యమనీ, మోహూమర్ వం దీమధ్య జరిగిన మధ్యరాష్ట్రముల మహిళా మహాసభాధ్యక్షురాలుగ మండెను.

మనమోహినీ జుట్టికన్య

ఈమె లాహోరులోని ప్రకాశాలకు చెందినది. అచ్చటి నుండి సకలపరిజ్ఞాను విద్యార్థి సభకులవ్యవసంఘాధ్యక్షురాలు మండెను.

ఆంధ్రాభ్యుదయము

డి. వెంకటస్వామి గారు

ఓరు రంగూన్ ఆంధ్రమహాజన సంఘమున గృహ్యకుల. బర్మా కాసనధర్మ యందు కార్మిక ప్రతినిధిగ నున్నారు.

శ్రీ దేశోద్ధారక కాశీనాథుని నాగేశ్వరరావు గారు

నవంబరు 23 వ తేదీనాడు, రంగూన్ పబ్లికేషన్స్ జరిగిన ప్రథమ బర్మా ఆంధ్రమహాసభకు కా. నాగేశ్వరరావు పంతులుగా గృహ్యకుల పరిపాలించుచుండిరి. వీరికి సోపానస్థాపనము జరిగెను. బర్మాదేశవిహ్నము లను ననేక బుక్లెట్లను కీరికి కానుకలుగ నిచ్చిరి. వీరు నవంబరు 15వ తేదీనాడు చెన్న పురమున స్త్రీ పుక్కి-పల్లె 30వ తేదీనాడు మరలిపోయిరి.

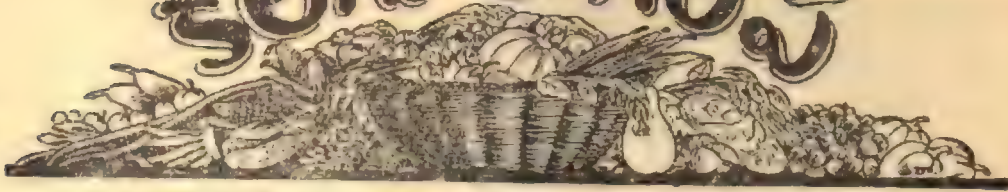
నూనె పానకాలు.

వీరు గుంటూరు జిల్లా చీరాలలో వర్తకులు. వీరసాలక సంఘాధ్యక్షులు. ఆవురమున ముగ్గురితో వ్రాస్తూ, లు విక్రమించుటగాను 20 వేల రూపాయలు దానము చేసిరి.

శ్రీ మేజరు కలకాశాస్త్రిగారు శ్రీ సి. వి. చలవతిరావు

అధ్యక్షియకేసెపు ముఖ్యపట్టామను వియన్నాలో ఉన్నత నైపుణ్యవిద్యనభ్యసించు నెడనిన ఆంధ్రులు: మేజర్. టి. కంకరకాస్త్రి గారు, ఎ. టి. యల్. : శి. వి. చలవతిరావుగారు, యల్. యల్. పి. చంపివాసిది రాజమహేంద్రవరము. కంకరకాస్త్రి గారి సహధ్యనే భారతదేశమునకు తిరిగి వచ్చిరి.

కలగూర గంప

క్రికెట్ గ్రామ్ము

సులువుగా తొందరగా నగ్నమును మడుగు రాట్నము; (Automatic Charkha) దానిని తయారుచేసిన శ్రీ ఛబ్బిన్ కర్సన్ దాన్ డలాల్ గారు

డా॥ యస్. బి. తంబియ్య

పూర్వ మొకప్పుడు వ్యరాజ్యవాదిగ నుండిన బి. తంబియ్య ముగ్యరాష్ట్రములకు తాత్కాలికముగ గవర్నరు పదవి వహించియున్నారు. వీరకు, ఒరిస్సాకు గవర్నరుగ నుండిన కీ. శ్రీ. పిన్నాగారు మొదటి భారతీయుడు. రెండవది వీరికి యట్టిపదవి లభించినది. వీరి పూర్తిచేరు శ్రీహరు బలమంత తంబి యందురు.

నల్ల జి. జయరామ్

చెన్నరాజధాని ప్రత్యగవర్మరు

మాంబరు ౧౦౦ రోజుల పాటు పురి విచ్చేసి ప్రతి
గవర్నరును కలవని ప్రయత్నించారు.

వి. ఎన్. రామకృష్ణ

విశాఖలోని కర్మాచార్యశాస్త్రములను తిమ్మ
వెంకట సాంబయ్య గారు. ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయము

నందు ఏప్రిల్ పరీక్షలలో: బి. యస్. సి. తరగతియందు
పదాధ్యక్షునిగా, పాఠ్యమును ప్రవేశపెట్టినందున నిత్య
లగువారికి 60 రూపాయల విలువగల ఒక్కొక్క బంగారు
పతకము వొసంగుచుండుటకై 1,500 రూ. దానము
దానము.

మా. రిక్రూ. రావు

రాష్ట్రములోని గ్రామముల కార్యకర్తలను
దృఢముగా నెన్నుకొనబడితి.

ప్రాచీనకాలపు ప్రౌఢ శిక్షా విధానములు

మహా దాసులును ఆలలు గల సముద్రపుటొడ్డున
నిజినీర్వరము తీరమున ఉత్తయిన వారికి బంధువాని పై
నొక కోట గలదు. ఏ కష్టమునకును బంధువులను
నుండించుటకు వీలకాదు. ఏ కష్టమునకును బంధువులను
దమరియున్నది. దుర్మతముగల యాళ్లము చేరు (బోర్ని)
అమాయకముగా నా చుట్టుపట్టు పశువులను కాచుకొన
కొల్ల వానిముం దీ కేరునె దిన, వారి భయమును గనుక
మని రతనకొలుపు చేపుని కొక దండము పెట్టును.

జట్టి భయములేవకముందు ప్రాచీనకాలమున
లని ఎక్కువగా నిర్మించిన వాటి ను కలెక్టరు
ఇంటిగోడలు తీర్చివేసి పక్షములుగ నీలి తగవు

నాలుగవ యుద్ధమునను గూర్చి, ఈ వివరములు అధికారి కేంద్రమునకు నుండిన ఒక పత్రమును కొందఱు దుష్టులు బంధించుకొనినట్టి విశ్వబ్రహ్మను నీ 'బోల్షి'కొబ్బకు మోచి కొని పంపిరి. వారు ఈ విశ్వబ్రహ్మను నుపాసించుచు ఒక చీకటికొఱములోనుండి పెద్ద యినుపనువలెను పులుగొట్టి లోనికొనియిరి. ఈ యినుపులకు మూడు తొక్కులతో చేసినవాని పదవి యొక బరువైన పెద్ద కప్పుతొక్కువలెను యుండెను. అది తెలిచి వాతొక యినుపపంజరము వొచ్చిరి. ఈ యినుపలపుల గదిలో వినుపపంజరము వలెనుండే. మత వాడు తిరిగిచేసిరాదు. వాడు ఆహార మిచ్చునకు యినుపపంజరములో చిక్కుకొన్న సంగతి తెలుసుకొన్నాడు. విశాలమును నీచదరపుగదియొక్క మైద్యయిన యినుపగోడలయందు అనంతరంక సక్కుడక్కడ రేచుకొట్టిండుట వలన చూచెను. ఇరువైన పెద్ద యినుపగోడలు గల యీ కిటికీలు గారి లోను గురు చచ్చుటకే యని తోచును. మూల సొక యినుపనుండుముపై నింత యెండుగడ్డి పదవలలబడి యుండెను ఒక జలపాత్రమును, మరుక అన్నము గల యొక టోటురకపు పత్రము నా గదియందుండెను.

ఆ బండ్ నిదివించెను. వాడు కేల్కొమ్మగది కా గదియందు వేరొకపాత్రతోపీరును, మంచియన్నమును కనిపించెను. కాని ఎవ్వరి యడుగుల సవ్యశియు వారికి వికలారోగి! ఇరువాలిండ్రియు నిట్లే జరిగెను. ఈవంత యేమిటో తోగవలసి యాబండ్ మరు నాటికనుయను విధముయతో పలువైపుల పరికించుచు నా యినుపగోడలలో నిప్పు దైగు కిటికీలు మాత్రమే యుండుట గాంచెను. ఆ గది మడత యినుపలపుల కష్టముగ నొకటి గడ్డిపోచు పెట్టియుంచెను, లోనికొచ్చునా దెండ్రుప నా గడ్డిపోచు లోల సింపలుసియుండునని. తా 'పేట'లు యుంచెనో అంటి నుండి యాగడ్డిపోచ కొంచెమైనను కనల్పబడెను. తా నందు ప్రవేశించిపట్టికంటె నిప్పు డీచికటిగది ముగు చున్నట్లు చిక్కుకొనిపోయిన దని తా ధూహించుకొన్నాడు.

ఈ యినుప పంజరము, యింతకు రెండుండు గల మరియొక పంజరములో వున్న కట్టుబడినది. ఈ పంజరము పొడవొక్కొకటి సహజమును పడవలై, పొడవు, వెడల్పును గలది. ఈ విధముగ నోడలు కెంచే యన్న మాట. క్రిందివైపునకు, లోపలివైపునకు రెండు విధములను చలనములుండెను. ఒక జలమునెక్కువల తొక్కును కోడలుకు ఇరువదివారు గంటలలో అగోచరముగా నొక భాగమునకు క్రిందకి దికి తూ యినుపగోడలలో నున్న రేచుకొట్టిలలోను ఒక్కొక్క కిటికీని తూసివేయును. అప్పుడు ముగ్గురి కంటకి లోపలివైపునకు చలన మారంభమయ్యెను. ఇందు తొక్కులు, నేలను లోపలి గోడలను వానివెడల్పులతో నేడవలకు భాగమును లోపలికి చాగెను. తొక్కు యొక్కయు నేలయొక్కయు పైకి మిగిలిన భాగములు జలపతి గోడలను తాడునట్టి బండి వచ్చిపోయెను.

అంతకొ సగరమునకు తొక్కులు ప్రూవలరీ ద్యోతునారు అప్పుతమును కేల్కొమ్మగదియు ప్రవర్తనము చూచునంటి. అప్పుడు వానిని బోల్షికోబ్బుని న్యాయంబుల కొబ్బలో కొనెనట. వానిలో నొకటి అది భయంకరము 'Iron Maiden' (స్త్రీయొకడము గల యినుపనుండెను.) ఇది యినుపలనుగులతో కనిపి కట్టిన కొయ్యగోడ. దీని పైభాగమున నొక స్త్రీయొకాకానము కనబడుచుండును. ఈ యంద్రెపుగోడలయందు రేచు

తలుపులు అమర్చబడియున్నవి. ఇవి తెరిచి ఖైదీనిండు ప్రవేశపెట్టుదురు. గోడల బోపలిభాగములను సోడు కైవ వాడిగల యిరువ యాకై లమర్చబడి యున్నవి. ఖైదీని బోపల కెట్టి తలుపులు బిగించి మాపిన యెడల హాని కరీగఁగలుగిన ముట్టు నుచ్చికోని విపరీతమున బాధ తో మరణ మాపన్న మగును.

1-2 బెరక మె యిడెక యొక్క కండు దృశ్యములు. చిల్లంకివిద్య ప్రబలముగా నుండిన కాలమున నుపయోగములొ నుండిన కిత్తిధానములు:

3. మాట్లాడితి నీటముంచి కేర్చి వాధించుట కనుచు కుప్పీయంత్రము.

4. ౨౦౦ టేండ్ల క్రిందటి 'ఆరమామ' (మాడరస్ రివ్రా, నవంబరు సంఘిక.)

క్రావణతెగ్గోళ (జైవశీత్రము)

క్రావణతెగ్గోళ మైసూరురాజ్యమునందలి పాప నుపాంపలమున నొక సబ్బణము. ఇది దక్షిణాహిందూదేశమున నొక ముద్రపిద్ధ జైవశీత్రము. ఈ పట్టణమునకు చేరువనున్న 'కొడ్డలెట్ట' అను గుట్టుపై గోమకేశ్వరుని ఆశ్రమాని విగ్రహముకట్టి గలను. దీనివలన నీ పట్టణమునకు గోమకేశ్వరము, చేరువ తెగ్గోళ అను పేరులును గలిగినవి.

తెంనుగూరునుండి పూనాకు పోవు రైలుమార్గముననున్న 'అర్కికరె' అను స్టేషనువద్ద దిగి 'కోడ్డు' ప్రోవము ఇక్కడకు పోవుచును. తెంనుగూరునుండి చామరాయనగర మార్గమున కోడ్డుపై పోవచ్చును కూడ. ఈ ప్రోవ నూరు మైళ్ళు మార్గము గలది.

జైవమత ప్రప్రహుపకుడగు మహాకీరుని ఆశ్రియశిష్యు లాగ్గురికి పన్ని పాదులగు ప్రతాపములలో నొకడగు భద్రచాళువు శ్రీ. పూ. వాల్మీకితాబ్దమున ద్యాదికల్ప యుగము రానున్న దని తెలిసికొని దానినిదృష్టించుకొనుటకై యుగయిననుండి దక్షిణమునకుభోవుచు విక్కడ విర్యాగమును జెందెననియు, అప్పుడితనిచెంట్ల సకలసామ్రాజ్యమును బరిత్యజించి జైవమతము నవలంబించిన మార్గశీర్షమాసమునందు ననియు నెఱుఁగునున్న శాసనములవలన తెలియవచ్చుచున్నది.

తరువాత నీ శింకెనువ్రుని మునుము సేనతోగూడ నచ్చటికి పోయెను. అతనినే ఆ నాడు విడిచిని తోలవనే నేటి క్రావణతెగ్గోళ వెలసినది.

'కొడ్డలెట్ట' (కొడ్డలెట్ట)కు వింధ్యగిరి, ఇంద్రా ఆనుపేరులు గలవు. దీనిచెంతనే 'చిక్కలెట్ట' (చిన్నగుట్ట) అను మండ్రగిరి వాహునిరముగల ఇంకొక గుయ్యన్నది. దీనిపైన జైవబుద్ధిలు పెక్కుగలవు. ఇచ్చటిని జైన యాత్రికులు విచ్చుచుందురు. నన్నూట డెబ్బ అడుగుల యెత్తుగల కొడ్డలెట్టనయినను గోమకేశ్వర విగ్రహమునెత్తు ౫౭౪ అడుగులు. గుట్టపయికి బోవు

మెట్టున్నది. ఈ ఆతిమాత్రవిగ్రహ మొక్కరారి నుండి చెక్కబడినది ఇది నన్నమై యు సరపు మొగమునది యున్నది. మెట్టుపట్టుల పెక్కి మెట్లవలె కిది కానవచ్చుచుండును. విగ్రహముయొక్క ముఖమున కాంతిరసమువలె పడుచుండును. శిలవేండుక లంగరములవలె మెట్టులుమట్టు కొనియున్నది. తల కైభాగమునుండి చెవి క్రింది అంగు నకు నడిగా ౬౫ అడుగులదూరపున నున్నది. భుజములు పెడలుపుగలిగి యున్నది. చేతు లిరుప్రక్కల తిన్నగ వ్రేలాడుచున్నది. బొటనక్రేళ్లు మొపటి తిరిగియు న్నువి. నడుము నన్నది చున్నది. పాకాళ్లు కుటు గ నుండును. విగ్రహమున కుభయపార్శ్వముల పురిగిన పుట్టుయు, దానినుండి పుట్టి తొడలకు, చేతులకు వెగవ్రాకుచున్న లతలు నిశ్చలతపోనిరతి లక్షణ ములు. తొడలనుండి విగ్రహము నిరాధారముగ నున్నది. ఇట్టి గంభీరవిగ్రహము ఈకట్టనదప్ప నిక్కక్కడను లేదనియు, అప్పట గూడ వింత యాన్నత్యముగలది లేదనియు కెగ్గెనుగారు పే కొనిరి.

మహాప్రమాద మగు నీ విగ్రహ మప్పటనే యుండిన యొక గండశిలనుండియో, కొండ కొనకొమ్మనుండియో చెక్కబడి యుండవలెను. దీని సేతముపయ మన్న బహుభావల కాననముల వలన దీనిని చాముండరాయుడు

నిర్మింపజేసెనని తెలియవచ్చుచున్నది. గాంగరాజుగు రాచమల్లునికడ నీతను మంత్రిగ నుండెను. కాబట్టి దీనినిర్మణకాలము క్రీ. శ. ౯౮౩ కావలెను. శిల్పి చేసిన 'అర్చిటోనేమి' యయి యుండును.

విగ్రహముమట్టు ప్రావరణము, పంచపారి కలవు. పంచపారియందు, ఇట్టివే అల్పప్రమాదములగు విగ్రహ హములు 72 గలవు. వీనిని చూచుచు విష్ణువర్ధముని వంద నాధుడగు గాంగరాజు నిర్మింపజేసెను. ఈతనికాలము క్రీ. శ. ౧౧౧౬ ప్రాంతము కావచ్చును.

వేయియేండ్లు గడచినను ఇది యానాటిదివలెనే వర్ధిల్లవలెనునని యెన్నెననుచెప్పక ఇంద్రునియనుననున్నది.

“ఈ విగ్రహము ముఖము విశేషలక్షణుగ్గిలము. ఆతిసుంద్రమగు నాయుని ప్రమాదము, కష్టములనుల్కారి పెనమోడుచున్న ప్రపంచముకై బాపునున్న సులలిత మందహాసం ద్రిశతోహాసే ధ్యానమున శివీయొక్క అన్యస్థత కల్పనతోకాశలయనకు వివర్ణమములు.

సట్టపయి నొకయంచున నుండుచేత, ఆతిమాత్ర ప్రమాదము గలిగియుండునని చేకకలానిర్మిగ నొస శిశ్యుక విగ్రహము మినుల చావోళ్లముగ నుండును.” అని ఒక ఆంగ్లేయకరావేత్త చెప్పియున్నాడు.

పైటమువారి పెద్దచిహ్నము అక్, 101.

2. దివ్యమూర్తి ప్రపంచము ప్రసాదించిన జర్మనీ వారి డ్రాగోన్లమున బాగా చింగీ ఖులరు నిర్మించిన క్రొత్తవిష్ణుచిహ్నము మిది. ఇందు వివిధ ప్రమాదములకు తగు భోజనములది, భోజనములు గలవు. ఇది తెలుగు చేయబడిన కాన్సింగ్లెక్ పునమున ప్రముఖమూర్తిగాను సేవబోవుచుండును. మోనింగ్ మెట్లవలె తిరిగింపబడి గానినో నూనూలుచుండును యిందు కానవలెను. క్రిలు బండి క్రిము, క్రిమునకు హక్కును యొక్క తెప్పికాకు మూరింగ్ మావై అట్లు.

గ్రంథ ప్రచురణము

పాశ్చాత్యకేశవులయందు ప్రచురింపబడు గ్రంథములసంఖ్య మహాముద్రమువలె పెరిగిపోయినట్లు. వికోపా ఖండమునందును, ఆపేరికా ఖండమునందును సంస్కారమునకు ఆశేకపేటవలెని ప్రచురింపబడుచున్న గ్రంథములను గాంచినచో నాన కాశ్చర్యము గలుగును. ఆదేశములలో గ్రంథరచన గూడ నిపుణులను పాఠికామిత్యులతో కొనసాగింపబడి పరిశ్రమలందించినది. ఒక్కవిషయమునుగురించి గ్రంథకర్త ఆశేక గ్రంథములను వ్రాయుటచేసెను, గ్రంథబాహుళ్య ప్రచురణవృద్ధి కుల నలంకించుటకైను, గ్రంథములసంఖ్య ఆపరిమితి ముగా పెరిగిపోయినను ఉత్తరపయోగమును ఉత్తర పుస్తకము స్పృధియగుటకు బదులు ఎందుకును కొరగాని చెత్త విస్తారముగా పెరుగు దురవస్థ యేర్పడినది. ఒక్కవిషయమును పొనుగా పరీక్షించి అనవసరముగా గ్రంథకర్త ఆ విషయమై కొన్ని గ్రంథములను వ్రాయుట ప్రేరేపకముగాయి కనుగొనును. కాని, ప్రాచీనపేటవలెను, కేవలము వర్తకము కొరకును ఒక్కొక్క డిన్ని గ్రంథములను వ్రాయుటలపెట్టుట అనర్థమగుచున్నది. ప్రచురణకర్తలు గ్రంథకర్తలచే పుస్తకములను వ్రాయించుట వలన మధ్యస్థులు చాల పొచ్చుగా పెరిగిపోయినారు, గ్రంథములోని పుస్తకము పెరుగుచున్నది. పుస్తకము చరముగాను బర్చువుగాను ఉండును. కాని, గ్రంథముయొక్క ఉపయోగ మేమియు స్పృధియగుట లేదు.

ఈ సిద్ధిగతులను నివారించుట కులభ మే. కాని, వైర్యము, స్వాస్థ్యత్యాగము అవసరము. ఎంత అమాల్వ మగు విద్యుచ్ఛవైవము సరే, దీనిని దెలిసి యి యడుగు ఈ జోజులలోగూడ గ్రంథప్రచురణకర్తయొక్క అవసర మేమియు కనబడదు. నోథములు, పీయ్యము, కాయ ధాన్యములు మొదలగు వర్తకపు వస్తువులకును గ్రంథరచనకును సంబంధ మేమియు లేని గ్రంథవ్యాపారము లోనికి గ్రంథప్రచురణకర్తను దించి లాభము లాపించునాననిగా చేసితిమి. నిర్వర్తకములోని విన్ని పుటలు గల నవలను వ్రాసెనని యొప్పుతో ఆకాల

ములో గ్రంథకర్త ప్రచురణకర్తకు పుస్తకము వోప గించుచున్నాడు. గ్రంథములోని విషయముల ప్రాశస్త్య మునుగురించి దాని అమ్మకము ఆధారపడియుండునా లేదు. విషయము చూచిన గ్రంథము నెవ్వరును కొనరు. గ్రంథమును ప్రకటించి, ప్రబలచే విస్తారముగా కొనించు, నిపుణులను ప్రచురణకర్తల తెలివి తేటలపై గ్రంథముయొక్క అమ్మకము ఆధారపడియుండును. గ్రంథములోని విషయములు సత్యమారములు. గ్రంథరచన యందును, ప్రచురణయందును అనలంబింపబడు పద్ధతుల గూడ కేవలము లాభము నకేర్పించి యవలంబింపబడినవలె ధరిములుగూడ యాదృచ్ఛికములును, మిశ్రములును యున్నవి. ఇట్టి గ్రంథరచనలన నేమి యుపయోగము చేసారినది? ఉపయోగ మేమియు లేకపోగా కదా చిత్తుగా యేర్పిన మంచిపుస్తకము లుత్పన్నములైనవి. అవియు నీ చెత్తపుస్తకముల నెల్లఁలోబడి కొట్టికొ పావుచున్నవి.

ఈ దురవస్థను మాన్పుటకు స్వల్పసంస్కరణలేమియు నుపయోగకరములు కావు. సాధారణముగా నిపుడు వ్యాపారములో నాదెరుగునరకు అమ్మకముగా యెందుకు పనికిరానినరుకు విస్తారముగా ఖర్చుగుచుండుచూచుచునే యున్నాము. గ్రంథముల వ్యాపారమున గూడ నీ ఉప్పు పప్పు వ్యాపారమునలానే యున్న. ఇట్టినితీ సంఖ్యార్థముగా పారవలెను. తాము ఖర్చుపెట్టి పైకమునైనను రాబట్టుకొనుటకై సంవత్సరమునకును గ్రంథములను ప్రచురింపబడిన కంఠానీ గ్రంథముయొక్క ప్రాశస్త్యప్రాశస్త్యములను పరిగణించుచు జాలరు. ఒక్కదేశములో నిట్టి కంపెనీ ఒక్కటే కాదు. లక్షోపలక్షలు. పనిలేని ప్రతివాడును గ్రంథకర్తల ఈ గ్రంథములను బర్చుటకు మూక తెగబడుచున్నా గ్రంథరచనయు ముద్రణ, తెండింగు మొదలగు వ్యాపారములచే కొక వృత్తియైనది.

ప్రస్తుతసిద్ధిగతులను మార్చి ప్రశస్తమగు : 'నేవ్వరుపరచనలన' నేమిచేయవలెను? గ్రంథకర్త ముద్రాపకుడును, పుస్తకములకు అట్టులుకట్టువా!

ప్రచురణకర్తయే వైయుండవలెను. ఇట్లయినచో నిప్పటి వరకు ద్రవ్యకాంక్షగలిగి, ఆలోచన లేక గ్రంథములపైని గ్రంథములను వ్రాయుటకు గ్రంథకర్తలు పూనుకొనరు. ఇతరుల గ్రంథమును ప్రచురించుట కప్పుగును ద్రవ్యమును పెట్టుబడి పెట్టరాదు. గ్రంథకర్త మేధావీరు ఇట్టివో, ఉత్తములైనవో, నీతియులేనవో? వానియలన గ్రంథకర్తకు లాభములేనప్పటికీ, వట్టుమునమునో? ఇట్టివంద ర్థములలో నింకొకడు గ్రంథకర్తకు పెట్టుబడి పెట్టి యెందుకు వట్టుపడవలెను? తన గ్రంథప్రచురణకు తగినంత ధనమును సంపాదించియుండని వాడు జీవితమున నేమో, దానికష్టస్థులము లెట్టివో యెరుంగగలదా? ఆస్తిగతులను తగిన పరిష్కానముతో, తగిన సానుభూతితో వర్ణింపగలదా?

ఇప్పుడు ప్రతివిషయము ఒకవృత్తి వ్యాపారము క్రిందికి దీగినది. మతిబోధవలె సారస్వతముకూడ ఒక వృత్తి కావాలదు. సంగీతము వృత్తిగా నవలంబించు వారి పీఠవలన పాటలు వ్రాయువానికి ఉజ్జిరి నులుపుటచును. సారస్వతమునగా నేమి? ప్రకృతిలో వైకృతముకొని, గ్రంథకర్త సంతోషసహాయములయందు, ఉత్సాహసహాయములయందు తన యనుభవములను వర్ణించుచుంటున్నాడు. ఇట్టి ఉత్సాహ సహాయములు ప్రతివోజు రావు. ఎప్పుడో ఒక్కసారి పరివేశముకలిగి వ్రాయవలెనను ఉద్దేశ్యము వానికి గలుగును. ఆట్టిసహాయములయందు వ్రాసిన విషయమే మిక్కిలి ప్రశస్తమైనదిగా నుండును కాని ప్రచురణకర్త ద్రవ్యకాంక్షచేత వ్రాయుచును, అనేక గ్రంథములను వ్రాయించినెంది త్రాళ్లు పేనుటలో గంట కిన్ని గజములని నిర్ణయించినట్లు యిన్నికోజులలో నిన్ని పుటలని నిర్ణయించుచున్నాడు.

వ్రేంపించు మొదలగు వృత్తలకుండు గ్రంథరచనను చాల ఉన్నతస్థానమునందుంచుటకు హృదయపూర్వకమైన ప్రయత్నములను మనము చేయవలెను. కాగితపు వర్తకులు, మద్రాపకులు, ప్రచురణకర్తలు ఇత్యాది వారల బారినండి సారస్వతమును మనము రక్షించవలెను. ఈ వర్తకులందరు ద్రవ్యకాంక్షులు. కాని ఉత్తము

గ్రంథరచనకు తొందరపడిరాదు. కావలినంత విరామము కావలెను. శాంతికావలెను. ఈశ్వర ప్రేరితత్వానముండి వలెను. స్థితిగతు లిప్పునున్నట్లే యున్నచో సమద్రమునం బోకతెప్పపై తేలుచున్న ఛాయ అదృశ్యమున బలరాశి నడుచుచున్నను చాపాములవలన ప్రాణమును విడుచునట్లు అసంఖ్యాకములగు గ్రంథములు ప్రతివోజు ప్రచురింపబడుచున్నను ప్రపంచము అక్షానములన సకలములు గ్రుచుము.

(ప్రతినేపత్రిక రెండవసంపుటము అయినదవ సంచికలోని కె. యస్. వెంకటరమణిగారి వ్యాసమునుండి భాషాంతరీకరింపబడినది.)

చకోర్

మహావీర చక్రవర్తి గ్రంథకర్త పిక్టర్ పబ్లికేషన్ చకోర్ పబ్లికేషన్స్ వ్యాలో నన్ను 'లెగిస్ట్రార్' అను నగరమున శ్రీ. కె. గౌడగ సంవత్సరం బనాన గరి వ లేదీని జన్మించెను. అతనితండ్రి చిల్లరమరుకులు విక్రయించుచుండెడివాడు. గౌరవ వి సంవత్సరంలో చకోర్ మాస్కో-విశ్వవిద్యాలయమునందు చాక్లను పట్టాను తీసికొనెను. కాని ప్రాప్తీన పట్టించెను. గౌరవి సంవత్సరములో 'పిక్టర్ పబ్లికేషన్' అను నాన్యుట్రివి వెండ్లొడెను. ఈయనోగముచే బాధపడుచు, కుడుర్పుకొనుటకు గగ గగ సంవత్సరమున బేపర్ పబ్లికేషన్ అను నగరమున కేగి యా సంవత్సరముననే చాల్తె అవ లేదీని గతించెను.

అతడు మొట్టమొదట హాస్యమైనకథలను వ్రాయుచుండెను; కాని గౌరవి సంవత్సరమునుండియు ఇతర విధములగు చిన్నకథలను వ్రాసవలెనని వ్రాయుచుండెను. ఆరేడా చిన్నకథలను సమకాల్చి గౌరవి సంవత్సరమున పుస్తకరూపమున ప్రచురించెను. అప్పుడే నుండియు నాతినికీర్తి పొందెను కొలకకాలములో చిన్నకథలు వ్రాయువారిలో నగ్రగణ్యావని ప్రపంచముంతయు వెల్లడియ్యెను. అతడు కొన్ని నాటకములనుకూడ వ్రాసెను. అందు, 'మర్నగు అప్పచెల్లెండు' అను నదియు, 'చేగ్రీవోబ' అనునదియు చాలా ప్రసిద్ధి

తెచ్చెను. నాటకములు వ్రాయువారిలో మాడ నాటివి కీర్తి వ్యాపించెను. కాని చిన్నకథలు వ్రాయుటయం దెవనికి సమాను లేకలేదుదను లేదనియే చెప్పవచ్చును. ఇంగ్లీష్ వ్రాసిన చిన్నకథలలో 'నాగీవిరము,' 'తా' చేసిన తప్పు,' 'వేశ్య,' 'సుంతకత్తె,' 'ప్రేమసి,' 'చిత్రకారుని చరిత్ర' అనునవి చాలప్రసిద్ధి కెక్కినవి.

**కూర్మా వేణుగోపాలస్వామి,
శేషుబాయి గోపాలస్వామి.**

యుద్ధవిరామ దినము!

గాంధీ సంవత్సరమున ప్రపంచ మహాసంగ్రా మము ముగిసెను. ౧౨ సంవత్సరములుగ ప్రతియేడును ౧౧న మానమున ౧౧న లేదినాడు పగలు : ౫౧ గంటలకు కొంతినేపు ప్రపంచమున నందఱును అన్ని కార్యములను కట్టిపెట్టి యుద్ధవిరామమును స్వీకరించి ప్రపంచకాంతి కొఱకు ప్రార్థించుచున్నారు. అంగ్లేయ సామ్రాజ్యము ను నలుపలను గూడ యీ ప్రపంచకాంతిదేశము జరుప బడనలేదుని వాంఛింపబడుచున్నది. నాటిదినమున అనేక విధములగు మత్స్యములు ప్రవర్తనములు జరుగుచున్నవి. మృతయోధుల స్మారకచిహ్నములపయి పువ్వుమాలలర్పిం పబడుచున్నది.

ఆర్. సి. షెరీఫ్ అను వాంగ్మయుడు 'Journey's End' ప్రయాణాంతము అను నొక అంగ్ల నాటకమును వ్రాసెను, యుద్ధము-కాంతిని గుఱించి యింతయగును. వ్రాయబడిన బ్రిటిషునాటకములకెల్ల గొప్పది యని యీ నాటకము సాక్షాత్త గాంచెను. ఇంగ్లాండు, అమె రికా ఇండియాలయం దీనాట కము ప్రదర్శింపబడెను. చిత్ర

ఆర్. సి. షెరీఫ్.

నర్తకిగారు పడుటుంబముగా దీనాటకమును చూచి యీ నంతించెను. గ్రంథకర్తకు సార్వభౌమముగ స్వయముగ ప్రశంసించెనట. యుద్ధవిరామదినమునా దీనాటకగ్రంథ

విషయము అన్ని దూర శ్రేణు యంత్రములవ్యాపార వినిపించ బడి విశాలప్రకటనము నొందునట్లేర్పడుచేసిరి. ఈ దూర శ్రేణుము 1½ ఘంటలకాలము పట్టును.

ప్రపంచమున మఱి యుద్ధములు జరుగకుండు నాటి వేయుటకు నిర్ణయించుకొని జాతిసమితివారు కల్లాను కాంతిసంధిప్రమున సంతకములుచేసిరి.

భేష్, సంహోషము!

కాని జన్మనీవారును, ఇంగ్లీషువారును, అమెరికా వారును పంచములుచేసికొని ఒకరికం దె నొకరు యెప్పు షగా మరభరంగులు, యుద్ధనానాలు, వాయువిమానములు, విషనాయువులు-వీనిని విపరీతముగ తయారుచేయుచు నీ యున్నారు. పరుగుపంచములు, మోటారువేగము పంచ ములుచేసుకొని కీచ్రుగ మన దేనత నా రాధించుచున్నారు. బలము-శక్తి రాజ్యముల నేలుచున్నవి. విశ్వమానవసాదర భావమును, పరశ్రేయోధిగామయు, నిజమున ప్రపంచ కాంతియు నెప్పటికి నెలకొనునో!!! రాజ్యస్వప్న, హింస యందు విశ్వాసము, తొలగిపోయిన నెమె కాశ్వత యుద్ధ విరామదినమని భారతీయుని హృదయము స్పందించి తోధించుచున్నది.

జ. బి.

జి. శే. బార్దన్ క్లమెంకోగారు

పువ్వుము ప్రాంసుజీకపు ప్రధానామాన్యులు నుండి, ప్రేంచివ్యాప్తుమని ప్రసిద్ధిచొంది, నాటిలే

వైద్యసాహసాత్మకములు చేపట్టి రాజకీయపరిష్కారమును గరియంపించుకొనినాడు. ౧౯౧౩ వ యేట బ్యాంకింగ్ నిగదమునందీ సభ్యులగు ౨౪౩ లేదీనా సభ్యులను ౧౮౪౩ ఘంటలకు వ్యతిరేకించిరి. వీరి మరణములకు సకలమయ ప్రాంత ప్రేమంబులను పాపుటలను సకలము శ్రంతి పొందియుంది. వీరి యింటిపై చేరిన ప్రేమికులలో ముఖ్య ప్రధానమంత్రియగు బ్లామ్ఫీల్డ్ గారు మువలననా రుండిరి... నేడీయధనరి యొక్క వనమునందు తన గొంత్రాసి సమాధిప్రక్క నే యిదిని కెమును భూస్థాపించుచుంది. వీరి అంత్యక్రియలు జరిగినదిగని చెల్లడించుటకు 191 సంవత్సరములైనది. బ్రిటన్ లకు అత్యున్నత ప్రుడెన్స్. విరియి మరణమునకు అంగ్ల ప్రభుత్వమునాగు దుఃఖించుచున్నారు.

ఇతరతః ౧౮౮౧ సం. ఫిబ్రవరి ౧౮ నాడు వేండియన్ సభ్యులను జననమొందెను. ఇతడు ౧౮౮౫-౮౬ సంవత్సరములలో ఆమెరికా సంయుక్త రాష్ట్రములయందు నివసించుచుండి యొక ఆమెరికను యువని వివాహమాడెను. మువల సత్రము వైద్యవృత్తి యందుండెను. మరణ ప్యానిస్ పురములకు సంఘాశ్రయము పొందెను. ౧౮౯౧ సం. ఫిబ్రవరి ౧౮ నాడు లేదీని జాతీయ మహాసభాసభ్యుడయ్యెను. అతినాదిగ నుండెను. ౧౮౯౬ లో ప్రంచి పార్టీ మేంబు సభ్యుడయ్యెను. ౧౮౯౮లో నోకాల్ రాష్ట్రము స్థాపించెను. రాజకీయవిషయములందు విమర్శకాగ్రేసరు పరిణించుకొనెను. ౧౯౦౩లో మరల పార్టీ మేంబు సభ్యుడయ్యెను. ౧౯౦౬లో జేసీయ మంత్రియయ్యెను. ఆ సంవత్సరమే అబ్జోబరు నెలలో ప్రధానాధ్యక్షుడయ్యెను. ఐకోమి మహాసంగ్రామ ప్రారంభమున విదేశాంగ సభ్యుడయ్యెను. మండెను. వెండిసభ్యులను సెనెటువందుగూడ నిర్ణయ యుక్తసంఘాశ్రయముగ నియమించబడెను. ౧౯౧౩ సం. జూలై నెలలో నిర్ణయ విక్రీయంత్రియము నేర్పబడినెను. యుక్తరింకాకాలమున శాంతిసభాసభ్యుడయ్యెను వెండించెను. ౧౯౧౪లో శ్రీంకి ఎకామి (విక్రీయంత్రియము) సభ్యుడయ్యెను. ౧౯౨౦ వ సంవత్సరము యుక్తకాలమున నుండెను. ౧౯౨౧ సం. జూన్ నెలలో ఆక్స్ ఫర్డ్ విశ్వ

విద్యాలయము వారినికీ డాక్టర్ (పండిత, పిరుగుముని వ్యుతి. ఇతడు పండితుని జీవితమునకు ౪౫ గంగానది, కలకత్తా కాగి దేవాలయమును మూచి ముగించెను. 1922లో నిరతు ఆమెరికా జీవితమునకు కల్గి అంత్యక్రియలు సభ్యులను నేర్పబడి చేయించెను. ఇతని జీవితాచార సాంఘిక గ్రంథములను రచించెను. రచయితగ మూడే నిర్ణయ పేరొందినవాడే. వివరదినములయందు నిరతు రాజకీయ రంగము నుండి తొలగిపోయినను ప్రతివాదిభయంకరుడెను నిగని చేతల్లిన పండితుల భయము కలుగుచుండెను. ఇతనికి వార్త న్యము, యుక్తము వీనియందు విమర్శవిశ్వాసముండెను. సామ్రాజ్యవాదయగుచుచే యువపుయొక్క జేయము, అంతర్జాతీయకమర్శము, అన్నిటికంటె నెక్కువగ ప్రాంత ప్రాధవము నిరతి మనస్సునకు వచ్చిన విషయములు.

కీ॥ శే॥ టి. పి. ఓ. కొన్నక గారు

పార్లమెంటునందు ప్రజలసభలో ఏబది యేండ్లకు పైగా సభ్యుడుగా నుండుటకు కామన్సుభా 'జనకుడు' *Father of the House of Commons* అని విశిష్టతనిబడిన ఓ. కొన్నక గారి సభ్యుల ౧౭వ లేదీ నాడు తమ ౮౨వ యేట లండన్ నగరమున వ్యతిరేకించి వీరు జన్మించినది విర్రాంతుడేమున. పార్లమెంటునందు వీరు

విరిచు జాతీయపక్ష ప్రతినిధిగనుండి రాజకీయమునను, పరిశ్రామికావలమునను విర్లంబుకొనుట పొలుపడి నందుట, విర్లంబు స్వాతంత్ర్యమును బహుముఖ గాంగరి ధన్యులయిరి వీరనేక రాజకీయ సారస్వతి వారపత్రి కలను స్థాపించి, వారికి సంపాదకులుగనుండి రమ సామ ర్థ్య వైవిధ్యమును ప్రదర్శించిరి అందుచేయెట్ల క్రింద టునే వీరు పత్రికానిర్వహణము ప్రవేశించి యుండిరి. వీరు స్థాపించిన మరల వారపత్రిక వీరి వీక్షణీ చాల ప్రసిద్ధినిగాంచి చాలకాలము నిర్వహించుట వీరి మరణ మునకు ఒకపక్షము గనుములు మందుగనే ఆగిపోవు టయు వివిధ సంభావన. ఓకొప్పుడుగాని చిరచరకును వ్యాసముల వ్రాయుచు, ఉపవ్యాసముల నిచ్చుచు నుండిరి. ఒక ద్రితీయ ఫిల్ముకం వెనకి వీరు ౧౨ సంవత్సరములుగ దైత్యరయి యుండిరి. ఒక సంవత్సరము క్రిందకునై త్రిమలులోని అన్ని రాజకీయ పక్షముల పాగున, ఓకొప్పుడుగారివేర ఒక గొప్పవిధి నేర్పాటుచేసిరి. ఇక వివాద, సంవత్సరము వీరు కలపెట్టిన ధర్మములకై వినియో గించుచును. వీరి తరువాత హక్కు-పక్షాలము పార్ల మెంటుసభ్యులుగ నుండినది, లాయర్ బిల్డింగారగుటలవల నిష్కము ఇరే 'కామియన్వెల్త్ జనకుడు'. వారి తరువాత జన్ ఆస్టిన్ ఛేంబర్లెనుగా రావడనికి వస్తురు.

వీరలు సమద్రములో, —పటంలో కనబడుతూ వున్న రెండు ఓడలపై — నిలిచి సరుకులు ఎగుమతి ఎగుమతుల చేస్తూవున్నవి. ఇకముందు వీరలు సమద్రములో నిల నవసర ముండును. సరుకుల ఎగుమతులు తగుముఖం ఎక్కువములువు కాగలవు.

విశాఖరట్టణం హార్బరు

౧. హార్బరుముఖద్వారం. ఈ కొండను దాల్ఫిను ముక్కు (Dolphin's nose) అంటారు. నేటివరమా

౨. హార్బరు తయారవుతూవున్న పద్ధతి. ఇప్పుడు జలమయంగా కనబడుతూవున్న యీ ప్రదేశముం గ నానాలక్రితం ఖాట్టినేల. పటంబుగ్గను కనబడత వున్న "విశాఖరట్టణం" అనే ఓడగుల క్రెడజర్ (dredger) ఈవనినంత చేసినది. ఈ ఓడగారిచు లకుల రూపాయాలు. వారుచు నానాలక్రితం మరల ములప"లై తే ఓడర్లు ౬ లక్షలయినవి. ఇప్పుడు నిలిచినవ"టినంది ఎనుమరక్క నానాగుబోటు బహుతూవున్నవరమా ఏడు డాకులు (docks) కట్ట నవి యత్నిము. ఒక్కొక్క డాకులో ౪౦౦౦ ఓడ

రిలవగావును. అనగా ఒకేసారి ౧౪ ఓడలనుంచి పరుచూ జననూ ఎగుమతి దిగుమతి కావచ్చును.

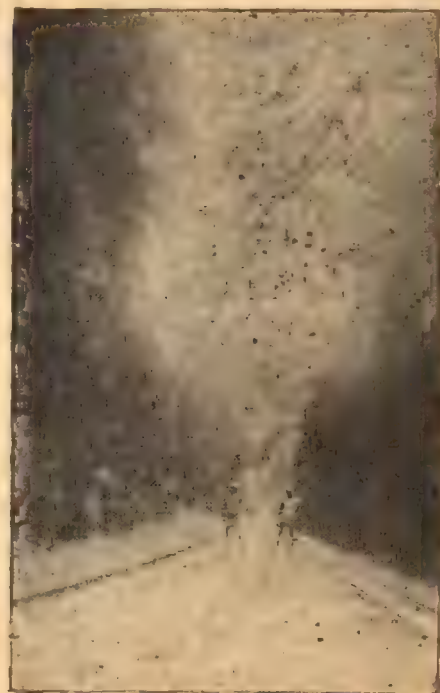
ఇప్పటికి ఒకదాట పూర్తిగా కట్టడమైనది. ఇంకా రెండు దాటలు పూర్తికాగానే హార్బరు తెరిచి ఉపయోగపరుస్తారు.

3. "డ్రైడాక్" (dry dock) నాలావరూ కట్టబడినది. దీనికి తగ్గిన ౧౪ డాకులతో సంబంధములేదు. ఓడలు మరమ్మత్తుకు వచ్చినప్పుడు దీనిలో మరమ్మత్తుచేస్తారు. కాలనీ లాకులలోవలె దీనినిండా నీరుపట్ట పీచువచ్చిన వరువాలె. టుడిచేతిప్రక్క ౫ గురు టానీలు నిలిచినచోట కనబడుతున్నప్పుడు రంధ్రం ద్వారా నీరు బయటకు తీసివేసి సాడిడానులో మరమ్మత్తులు చేస్తారు.

౪. ఈ చక్కనిలోయ దోరిలోనుంచి హార్బరు లోనికి ప్రవేశించడానికి కొంచెం బ్రద్దులుకట్టితయారు చేసినారు. కాని, వారుగా సహరిలోయన పెద్దరాళ్లు,

మట్టి ఉంచులు ఒక ఉత్తర కదిలి నా పరుచూ ప్రంజడము

చక్కనిలోయ

పల్లె అయియకదాని వ్యవసాయము. ఈ అందమైన ఏర్పాటు వృక్షగా విడిచిపెట్టాలని వచ్చినది.

ముద్దుకృష్ణ.

గుడ్డివారికి 'జైపురైటరు'

గుడ్డివారు చూపుకొనుటకు నీలనువ్వులు ఉన్నప్పుడు అతడుముల ముద్రించు అచ్చును ఇదివరకు కనిపెట్టి

యందు. అట్టి అచ్చుపుస్తకములుకూ, పత్రికలును గలవు. స్రస్థివానికి వరుపు నేర్పుకు విద్యాలయములు గలవు. దీనివలన పెందగో లభము నొందిరి. ఈ అచ్చునకు Braille type అందురు. అట్టి అక్షరములనే ముద్రించు మైపుగ్గటయ యంత్రము స్రస్థివానికికొను కనిపెట్టు బడినది. దానిచిత్ర మిందున్నది.

వింలికవ!

ఈ చిత్రమునందు మధ్యనున్న పురుషు లిద్దరును కవలలు. ఒకరి పేరున కొకరు అంటుకొని యుందురు. సమావి వేళమున వీరే మగకవ. వీరి పేర్లు ల్యూపియో, సింప్లి సియో గోడినో. ఈ సవత్సరము జూలై నెలలో గుణి లా యను ప్రదేశమున వీ రిద్దరును పెండ్లిండ్లు చేసికొనిరి. వారి భార్యలు నిండు గలరు. ఈ కవ సయస్సు 21. వీరు మోటారు డ్రైవింగునై నమగలరు. యంత్రాగార ములయందు పనిచేయగలరు. కవలల విద్యలను చేయగలరు. జోబ్స్ కు కీలకమును తగిలించుకొని మంచుపై వింతగ వారగలరు. మణిలా బాలభూసంఘమునందు వీరిరువురును స్టూడెంట్ సహాయ ఉపాధ్యాయులుగ మున్నారు.

రెండేండ్ల విద్య యీమట!

మేకొరి డెప్త అను 2 యేండ్ల కందుకలలు గ్రెడ్స్ వైస్కూల్ బాప్స్ అనునట్లు ఈమఁ యీ క్రమమందు చూడవగును. ఫ్లోరిడా య ఈత ఉపాధ్యాయునిగనున్న యామి తండ్రి విలియమ్స్ డెప్త యిటువే. ఈ నేర్పియం దెను.

ముంబయివారు ఆమెనికానుండి 'బెచెన్' నీయె

మయినదే. ఈ అంశమునుగూర్చి కొన్ని ఉపన్యాసములుగలవు. వానియందు భీమాపద్ధతి యేవిధమున నవనరమయియున్నదో, గ్రామపుసన్నిర్మాణ కార్యముతో భీమాపద్ధతి కట్టి సంబంధము కలదో చక్కగా విశదపరచబడినది.

కొన్ని యుపన్యాసములలో, ఆర్థికసంబంధము కలిగిన మరికొన్ని విషయములు చెప్పింపబడినవి. ఇతర పాఠాభ్యాసములు గ్రామాభివృద్ధి మూలకము. అట్టి గ్రామాభివృద్ధి ముఖ్యకారణములలో నొకటి మన గృహ పరిశ్రమల పునరుద్ధరణయే. యిది సోదాహరణముగ నొక్క చెప్పబడినది.

మిగిలిన ఉపన్యాసములలో చాలభాగము సాంఘికాభివృద్ధినిగూర్చిన విషయములు చెప్పింపబడినవి. ఇట్లు చెప్పింపబడిన విషయములలో ముఖ్యముగా గ్రామ పంచాయతీలు, వారి ఆభివృద్ధి, త్రాగుడు మొదలగు దుగభ్యాసములు, అవి మానవసంఘము కెట్లు సత్వీ పిష్టి చేయుచున్నవో అనునవి విచరింపబడినవి. సంఘసర్వముల నుండి ఉపన్యసించుచు మానవునికి, వైద్యకమయిన సాంఘికభావము (Group instinct) కలదనియు, అందుచేరి సంఘాభివృద్ధియే మానవాభివృద్ధికి ముఖ్యకారణమనియు చెప్పబడినది. అస్పృశ్యత యను మహానష్టకవారికమును మనము చేరుచున్నాము. అది తొలగినచే కాని మనము స్పృశ్యులగుచుండుము. మానవ కష్టమునకు, సర్వసాక్షాత్తముల శత్రుకము అని వై ఉపన్యాసములలో సారాంశము రేలుచున్నది.

గ్రామ పంచాయతీలను నురించి చెప్పుచు, ముఖ్య విషయములను ఉపన్యాసము లిట్లు నిరూపించిరి. స్థానికై.కా.కె.రా. (ఆరోగ్యము) విద్య, వీటిపాఠశాల అను నీవాల్ల గ్రామనిర్మాణమున కావశ్యకములు.

మాడవ ముఖ్యవిషయము విద్యకు సంబంధించినది. ఈ విషయమున సమారు 10 ఉపన్యాసము లాసంగలబడినవి. దీనిలో, ప్రధానాంశములుగ బహుశంపబడినవి విద్యార్థిభావము, ఉపాధ్యాయుడు, మానవ లకు విద్యకేర్పరి, గ్రంథాలయములు- అనునవి ముఖ్య

ముగా, ఉపాధ్యాయుడు అనుదానివిూద చక్కని సంగతులు తెల్పబడినవి. నిజమైన ఉపాధ్యాయుడెవరు? అను ప్రశ్నకు సరియైనసమాధానము సంగపడినది. నేటి కాలపు ఉపాధ్యాయులను, ఉపాధ్యాయపాఠ్యకనామమునకును భేదము విశదీకరింపబడినది. ఉపాధ్యాయులగుమారు, ఉపాధ్యాయుని కావశ్యకములైన విషయములు సంఘమునం దాతనికి గల గౌరవాభ్యాసాలు మొదలగు విషయములు చక్కగ విమర్శింపబడినవి.

ఇదియేగాక, సంతాననిరోధము, ఉపన్యాసమైనది, మొదలగు ప్రకృతకాలమును తెలిసికొనవలసిన విషయములను గూర్చి చక్కని ఉపన్యాసము లాసంగబడినవి.

మొత్తముమీద, ఈ 75 ఉపన్యాసములలోను యీగ్రంథము రియారయినది. దీనిలో ప్రతి పాడింపబడిన ప్రతివిషయము దేశాభ్యుదయమునకు ముఖ్యమైన మయినది గ్రామనిర్మాణము దేశాభ్యుదయమునకు పీఠభూమియను. అట్టి గ్రామపుసన్నిర్మాణ కార్యమున కత్యావశ్యకమయినవి ఆర్థికాభివృద్ధి, సాంఘికాభివృద్ధి, విద్యాభివృద్ధి. ఇదియే ఈ ఉపన్యాసముల యొక్క సారాంశమని చెప్పవచ్చును. ఈ వృద్ధిత్రయమునకు సాధనధారయింపవాను ఒక్క గ్రామోపాధ్యాయుడే. ఉపాధ్యాయుడే నిజముగా గ్రామోద్ధారకుడు; తిమ్మాలయగ దేశోద్ధారకుడు గూడను. భావి పౌరలోకమును దమారుచేయు ఉపాధ్యాయ మహాశకుడుడే గదా దేశాభ్యుదయమున కేని, దేశానర్థమునకేని ఉత్తరవాది కాగలవాడు! కావున, ఆచగ్య భూసులయిన గ్రామోపాధ్యాయుల నేర్పాటుచేయుట మిక్కిలి అవశ్యకమయిన పని.

ఈ విషయము లన్నియు నీ పుస్తకములో విస్తృతముగాను విస్తృప్తముగాను విచరింపబడినవి. ఉపన్యాసములందరు ఆరి తీసినవారే. జగమెరిసిన బ్రాహ్మణులే. వీరందరి చిత్రపటములను మునులకట్టచునీకరించి ఈ పుస్తకములో ముద్రించినవారు ప్రకాశకులు. ఈ పుస్తకము ప్రతి ఉపాధ్యాయుని హస్త

చులంకరింపదనియున్నది. దీనిలో నప్పుటచ్చట అప్పు లెప్పులున్నను, అవి పునర్ముద్రామందు సవరింపబడ గలవు. ఈపన్యాసముల ముఖ్యత. ఈ పాపన్యాసములు వినిన గ్రామోపాధ్యాయులు కృతార్థులు. అట్టిలాభము పొందినందుండనేరని వా రీగ్రంథమును దప్పక చదివి తీర వలయును. కేరళకొర కేర్పడిన ఈపన్యాసములే కావున, దీనిలో బ్రహ్మగిరింపబడిన భాష, విశ్వవ్యాసహారములలో బ్రహ్మగిరింపబడు నట్టిదే అయియున్నది. స్వేచ్ఛగలిగినది, చులభావోభావ మయినది కావున ఇట్టి ఈపన్యాసముల కిట్టి భాషను వాడుటయే యుక్తము.

ఈ పుస్తకము ప్రతి గ్రామపాఠశాలాగ్రంథాల యములోను ముఖ్యస్థానము పొందుచులసి యున్నది. ప్రతి తాలూకాబోర్డువారికిని ఇది గమనింపదగిన విష యము. ఈ యపన్యాసము లన్నిటిని పుస్తకరూపమున బ్రకటింపించుదులకు, ముఖ్యముగా గ్రామపాఠశాలాపా థ్యాయ లోకము త్రి కేనివారపు గుబ్బారావుగారికి నిండుము లర్పించులసి యున్నది. ఇట్టిమాదిరి విసంక యుకు విద్యాలయ మేర్పరిచి, ఉపాధ్యాయులు ప్రయో జనార్థము, ఈపన్యాసముల నిప్పించిండుదులకు, తాడేపల్లి గూడెం తాలూకాబోర్డునా కెంతయు బ్రకేంద్రసియులు. పీఠినిజూచి తక్కిన తాలూకాబోర్డుల వారునూడ ఈ కార్యముచుకు గడంసుగురు గాక యని కోరుచున్నాము.

అమరవాది హనుమచ్ఛాస్త్రి

విషాదసంపారము

గ్రంథికర్త:—అదిభట్ట తరియ్య సిద్ధాంతిగారు. గ్రంథ కాగితములు, కాగితపు ట్రెండు, ౧౮౨ పుటలు, ధ. ౧-౧౦౦౦.

ఇది ఒక చిన్న సాంఘిక విషాదకావ్యము. సురేంద్ర మోహన భట్టాచార్యుని 'నారీబలీ' అను బంగాలీ నవలకు కేవలము అనువాదముగాక, ఆంధ్రానుకరణము (Adapta- tion). అదియు అనుకరణపద్ధతియొక్క తత్వమెట్టిదన: ఇది మనకేళిభావలకు తల్లిపదిగాని వాగరికత్వాన్ని తని నలయు విదేశభాషంబు తెలిసియుండలేదు. అనగా మన మేతర భాషయందలి గ్రంథముననుసరించికొన

చలచినను, గ్రంథవాసుమును మార్చియు, పాత్రవాసుము లకు మన తెలుగు కేర్లను సృష్టించియు, అందున్న విదేశ విషయములకు తీసివేసి స్వదేశవిషయముల జొప్పించియు, విదేశాచారములకు స్వదేశాచారములకేర్పరచియు, ఇట్లు పాదచుస్తకమును సంస్కరించి విశాఖియాపమున కొక స్వహరియాపమును గల్పించుచున్నాము. ఈ పద్ధతిలో ఒక్కొక్కచో తేల్చివేయవలెనన్న సుగుణముల కరతె దుర్గుణములే పోచ్చుగలవనలెను. ఈపద్ధతినిమాపద్ధి ముం దూకపుపద్ధతియని చెప్పుచున్నాము. నీలయానదీనివలనమనము విస్తృతిగాంచక సంకుచితమగుచున్నది. ఇతర దేశములను గూర్చియు, ఇతరజాతులనుగూర్చియు, ఇతర ఆచారము లనుగూర్చియు తెలిసికొనవలెనెడను అభిలాషను గూర్చు నాపి ప్రపంచమంతయు 'మనలోసరి' యనునట్టి దుగ్ధాగ్ర నేదాంతమును బుట్టించుచున్నది. జ్ఞానవిస్తృతి కనపడ నును కాతూహలమును అనగద్రోక్తుచున్నది. మరియొక లీమన, ఈ అనుకరణానువాదములందు మూలగ్రంథ విధానమంతయు మూలబహుమనున్నది. గ్రంథమందలివిషయ ములు మూలగ్రంథకర్తలేక అనుకరణానువాదమని స్వంత కవిత్వము యను కేంకసాదము కపాసాద్విత నాబంకపఱచి నిరుత్సాహమును గలిగించుచున్నది. ఇక సరియైనపద్ధతియే దన:—ను పరిష్కరింపదకావ్యమందునెల్లమనీనాత్రమునువిడిచి పెట్టిక లేక మార్పుచేయక యున్న దున్నట్లుగా రసంబంధ ముగా తల్లిదండ్రు వేసినప్పుడే మనము మూలగ్రంథకర్త యొక్క పజ్జాప్రజ్ఞలను పరామర్శింప గలిగెదము. అను వాదమని నిపుడెరుకము అందే లేటతల్లమనును. ఇట్టి పరి నర్తన జరిగినగాని అనువాద వాన్మయమునకు సంపూర్ణ గౌరవము గలుగలేదు.

గ్రంథవిషయము:— ఈ గ్రంథమందు హిందూ హింసామతములోను, హింసాసంఘములోను గల సుత, తముల కావలసియైన 'వైద్యకాస్త్రీ'కుటుంబ చరిత్ర వర్ణింపబడినది. హింసాసంఘములో అదవృత్తుకపాపమై పోయినది. చాల్యునివాహములు, చరకుల్లుములు, లాం సములు, పెండ్లిబుద్ధులు, బుధాములు, అల్లునకు పండు కట్టుములు, మామగారి దివాళా, స్త్రీవిద్యులనను స్త్రీ యువ్యోగములనను సంఘటనామృతము, తత్ఫలము

మరణములు, కుటుంబవాశనము మొదలగునవి యందు చ్చిగింపబడినవి. అనగా యందలివిషాదము మత సంఘానికి క్రూర్యములవల్ల గలిగినది. దీనికి నివారణోపాయములేక పోలేదు. ఇట్టి క్రూర్యమున కాలవాలమైన హిందూ శిశుత్వాస్త్రములను త్యజించుట, దురాచారము గూఢు మాపుట, దేశమును ధనచరితముగ జేసికొనుట అత్యవసరము. లోకజ్ఞానము, విచిత్రశక్తి పురుషకారము లభ్యుద్ధియైనచో నిట్టికష్టములు, సులభముగ నిర్మూలములగును.

పాత్రల విషయము:—ఈ విషయలో ముఖ్యపాత్ర లలో నొకడగు రామభద్రునియను డెట్టి విషాదము : నిలువెల్ల విషముగల ఘోరము; పరమవిద్రోహి; అరిసీనవరిశ్రుడు; స్వార్థముకన్న వేరగుననివాడు; వైద్యకాస్త్రీ కుటుంబ మును దుంప వాశనముచేయ కంకణము కట్టుకొన్నవాడు. శంకరశిష్యాధిపతి ననియు, హిందూ ధర్మసంరక్షణార్థము జరిపినవనియు చాటించికొని, స్త్రీవిద్యయు స్త్రీయువ్యో గమును పాపములని నిదాంతీకరించి వైద్యకాస్త్రీని, వాని కుమార్తెలను హిందూగావించినవాడు. ఇట్టి వీనిని సజీవ ముగా దహనముచేసినను, చీల్చి కాకులకు వేసినను పాపము రాదు.

ఇంకొక పాత్రయగు నోపాలరావు ఆధునిక నాగరి కులలోని సునూములను విడిచి దుర్గుణములనుమాత్రమే చేపట్టిన మహావిభావుడు. వీని వర్తిత వదిలిన బాలికలుగు చున్నది.

తైలి—గ్రాంథిక తైలి వాడబడియున్నది. కాని సాంఘికరచనలకు వ్యావహారికముపెట్టినవేరు. ఇది లేకుండుట గ్రంథకళలో నొకలోపమే. తైలిగులభముగను, పరమముగనున్నది. నవలయందు మనకు గల్గకాతూహల మునుగూర్చి వేరుగా చెప్పనవసరములేదు.

ఈ గ్రంథమును జరిపిన పూర్వాచారపథులు సంఘ సంస్కర్తలుగా మారుదురనుటకు సందియములేదు.

వలయువారు:—గ్రంథకర్త, భారతీ ముద్రకాల యము, బరంపురమని వ్రాయవలయును. టి. కా.

గీర్వాణ వాక్ ప్రపంచ చరిత్రము

వైదికకాలము: లౌకికకాలము అని రెండుభాగములు, క్రా. శు. ౧౩౫ + ౧౨౯ = ౨౬౪.

సాహిత్యోద్యోగమున పన్నెండాలు వేంకట సుబ్రహ్మణ్యకర్మగారు-వాయునందిని ముద్రాయంత్రము— కావలి—మొ 1-4-0.

ఇది ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయము నుండియు, మదరాసు విశ్వవిద్యాలయమునుండియు ప్రాచ్యభాషాపరీక్షలకుఁబోవు విద్యార్థుల కన్యంతోపయుక్తమైనది గ్రంథకర్తగారు ప్రాచ్యప్రతీక్ష్యవిమర్శనములను సంశోధించి యానతిమును తేటతెలుగున వ్రాయుటచే నిది విద్యార్థులకానివారికిని ఉపకరించును. ఇందలి ప్రథమభాగము వైదికకాలము. రెండవ భాగము లౌకికకాలము. ప్రథమభాగమునందు వేదముల కాలమును గూర్చియు, సంబంధింపబడియుండుగూర్చియు మాత్రములనుగూర్చియు, రామాయణాది పురాణములనుగూర్చియు, దర్శనములను గూర్చియు వివేకములైన వివర్ణముగలవు. రెండవ భాగమున మహాకావ్యములను గూర్చియు, వాటకములను గూర్చియు, కవులనుగూర్చియు జాలవిషయములు కలవు. ప్రాచ్యభాషాపరీక్షలకుఁ బోవు విద్యార్థులెల్లరును నీ గ్రంథమును దప్పక చదువవలయునని మాయాశయము.

తేకుమర్ల - రాజగోపాలరావు.

భీమావ్యాసారము

క్రా. శు. ౧౬. మొ. అ. ౧-౪-౧. కర్త: శనివారపు సుబ్బారావు గారు, అగ్రవైజయ అండ్ ఏజెంటు ఆంధ్ర ఇకామ్యామ్సు కంపెనీ లిమిటెడ్, కొవ్వూరు, పల్నమ గోదావరి జిల్లా. ఈ పుస్తకములో భీమావ్యాసారమునుగూర్చి తెలిసికొనగోరువారికి, కావలసిన విషయములన్నియు జేర్చబడియున్నవి. శ్రీయుక్త సుబ్బారావుగారు, ఎంతటి ప్రయాసమునైనను సహించి, శ్రమచేసి, దేశీయ నాయకులు, రాష్ట్రీయ నాయకులు, అర్థకాస్త్రరాజకీయాదికాస్త్రవేత్తలు మున్నగును ప్రసిద్ధి మహాశయులను గలిసికొని, భీమాపద్ధతిపై వారి వారి

అగ్నిప్రాయములగుహించి పాశకుని ఉపయోగార్థమై ఈ గ్రంథమున ముద్రింపించి యున్నాడు.

ముఖ్యముగా, ఆంధ్రదేశములో భీమాపర్వతి అన నేమో ఎరుగనివారే నేనెలున్నాను. ఎరిగినవారున్నను, వారికి, ఈపర్వతిపై నిరసనభావము ప్రబలియుండుటచే, మన ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వము భీమావ్యాపారము చాల వెనుక బడియున్నది. నెండు కోట్ల ఆంగ్లలబరుగాను, గరిష్ఠ మంది మాత్రమే తీర్చియుటకు భీమాచేసినప్పుచో, ఈ విషయమున, మన మెంత వెనుకబడి యున్నామో విశద మగుచున్నదిగాదా!

ఇతర దేశములలోఁ బోల్చిచూచిన, మన భారత దేశమే, ఈవిషయమున నెంతయో వెనుకబడియున్నది. ట్రాన్సిల్వనీయాలో ౪౫౦ భీమాకంపెనీలును, అమెరికా దేశమందు ౧౫౦ కంపెనీలునుగలవు. ఆదేశములకంటె పెద్దదియైన మన భారతదేశమందు ౮౬ భీమాకంపెనీలు మాత్రమే కలదును మిక్కిలి విచారకరము. ప్రపంచ మందున్న దేశములన్నిటిలోను మొత్తము మీద ౫౭౩ భీమాకంపెనీలున్నవి. మనము నిజముగా, మన దేశముగూడ ప్రపంచమందు ముఖ్యస్థానము నాక్రమించు కలయునని, అభీలపించుచో, ఈభీమాపర్వతి విషయమై మన మెంత శ్రద్ధచేయుదుమునో దేరుగ చేప్పనొసరము చేరు.

ఇట్లుండ, ౩౩కోట్ల జనులకు నివాసధామియైన భారతదేశమందు ౮౬ భీమాకంపెనీలు మాత్రమే కలవు. ఇందులో ౭౬ కంపెనీలు విదేశీయులచే. ఈ కంపెనీల మాటమున, మనదేశమందున్న ధనము విదేశములలోని కోట్ల ప్రదేశించుచున్నచో దేరుగ చెప్పవచ్చునదేదు. ఇన్నిటికి మనదేశమున మనభారతీయ సామగ్గరేగదా ఏదెట్లు! ఈవైవిధ్యమును వారు గమనించిన పిమ్మట గూడ, ఏదెన్నీల వింకను పడుచున్నా నమటకంటె నివారకరమైన విషయము చుట్టెముకటి యుండునోదేదు. మన దేశములో మొట్టమొదటి స్వదేశీభీమాకంపెనీ నేర్పాటుకావించినవారు కీ శ్రీ శేషలగులాాలజపతిరాయగారు. కీరు స్థాపించిన లక్ష్మీఇక్ష్వాకుకామ్యకంపెనీని గాంచియే,

స్వదేశీ భీమాపర్వతి అభివృద్ధికావించినది. నేటి కా కంపెనీల సంఖ్య ౬౦వరకు పెరిగినది. ఇదిచాలదు. ప్రతిభారతీయుడూను తన తీర్థమును భీమాచేయించులయును. ఇందుచే, స్వాధ్యమునకేగాక, దేశమునకుగూడ మహాకారము గావించినవా నగుచున్నాడు.

ఈ గ్రంథములో, ఆంధ్రభీమాకంపెనీలో భీమాచేయుపద్ధతిని నూనించు అనుబంధములు గూడ చేర్చబడియున్నవి. ఇది గాంచిన ఆంధ్రభీమాకంపెనీ లోకవాయకమయిన దనియు, అందులోని వరకులు సౌలభ్యముగలిగినవినియు తోపకమానదు.

అప్పుడప్పుడు, కృష్ణా, ఆంధ్రప్రదేశ్ సంస్కృతాసంధికలలో వ్రాసిన వ్యాసములలోని అంశములనే యెత్తి ఈ పుస్తకరూపమున రచించినారు. ఈ భీమావ్యాపారము అనుగ్రంథము సుబ్బారావుగారికి దేశసేయందు గల అమరత్రిని జాటుచున్నది. పుస్తకము షుమారు 100 పేజీల గ్రంథమే అయినను, విషయభాసాశక్త్యు కలదియే యగుచున్నది.

ఈ గ్రంథమును రచించి కనీవారపు సుబ్బారావుగారు, ఆంధ్రుల కుపకారము సలిపినారు. ఈగ్రంథమున ప్రతి ఆంధ్రుడును జదివి, భీమాశుభ తన సొంతమునకును దేశమునకును, ఎట్టి మహావకారము కలుగునున్నది గ్రహించి, ఈ యుద్యమమును ప్రోత్సహింపరున నోచున్నాము. శ్రీసుబ్బారావు గారు ఇట్టి ఉపయోకకములైన గ్రంథములను తెక్కిటిన ఆంధ్రభాషలో రచించి దేశసేవయినవారు గాక యని కోరుచున్నామ అమరవాది హనుమచ్ఛాస్త్రి

దశావతారదండకము

గ్రంథకర్త: కలవరంబు శేషచాగ్గెలు, ఉంజిరము మునిసిపల్ హైస్కూలు ఉపాధ్యాయులు. చి. పుస్తకము. పుటలు ౭౦. యె ౦-౦-౨.

పేరునుబట్టి పుస్తకమునందలి విషయము యును. దండకరహసాపార్థ్యము విరికుండుట తేవుట తప్ప దీనివలన ఏక నెట్టి ప్రయోజనము కానరా

ఇందు వీరి చరిత్రపదప్రయోగములు చూడవలెను:

- "వామ్మకతారంబు శ్రేమంబుతోదార్పి"
- "ధూమ్మకొరికింబులకు"
- "యూమ్మకొరికింబులకు"
- "క్షత్రియశ్రేణికింబులకు"
- "శ్రీమంతి పట్టణంబుకు"
- "రక్కపావీకముకు"
- "శీర్షంబుతో చేబడాయకు"

ఇట్టివి నందుకు ఉన్నవి.

చిప్పగిరిమాహాత్యము, వచనము

(చూడవలెను)

గ్రంథకర్త: ప్రొద్దుటూరి నరసింగరావు గారు, డి. ఏ. గురుప్రసాద (లచ్చిరాజుబిడ్డ) నర్సారావు పేట, కాకినాడ. ఖా. బి. స్కా. ౨౦ పుటలు. వెలరు. ౧-౩-౦.

ఈ పుస్తకమునకు విజయవాసుల చరిత్ర అని నామాంతరము. ఈవిజయవాసు పురందరాచి మాధ్యమహానుభావులలో నొకరు. వీరిచరిత్ర, మాహాత్యము ఇందు వివరించబడినది. చిప్పగిరి గుంటకల్లు జంక్షనునకు ౩ మైళ్ళదూరమున నున్నది. మధ్యయత్యమునాటి గ్రంథము జనుపడినదగును.

బ్రహ్మచర్యము: వచనము

గ్రంథకర్త: కొమాండ్నూరి సంపత్కుమారాచార్యులుగారు. క్రాసు పుటలు ౫౨. వెలరు. ౧-౪-౦.

విలాసము: బ్రహ్మచర్యశ్రీము, సామ్నాగ, గుంటూరుజిల్లా. బ్రహ్మచర్యమును ప్రతిపాదనమును అరంభించవలెను. అందులన మహాకవీంద్రుల కావ్యము సాగునగును, బుద్ధిశక్తినించును. అత్రుకు మానవుడు ఆత్మకల్యాణమునకును, లోకకల్యాణమునకును ఉపకరింపగలడు. కావున బ్రహ్మచర్యమున నేమియో, దాని నట్లు అరంభించవలెనో తెలుసుకొనుటావశ్యకము. అందుకే గ్రంథము కొంత యుపయోగించును. కాస్త్రమును, అనుభవమును పురస్కరించుకొని పుట్టిన దీప్తి పుస్తకము.

My Master. (నాగురువు)

నివాళి బ్రహ్మచారి డాక్టర్ ఫిర్ గఖుసరి వెంకటరత్నమునాయుడు (కటి, ఎం. ఏ., ఎఫ్. టి, డి. లి. డి.) గారి ఒకవ జ్యోతిస్తోషం. పుండరీకమున ఆరెని శిష్యు డొకడు ౧౧-౧౧-౨౯ నాడు తన మిత్రులందరమును పంపిపెట్టి టహగారు ఇంగ్లీషున ప్రచురించిన క్రాస్ ౧౫ పుటల చిన్న పుస్తకమిది. ఈచిరునవీరునజన్మించి నోటాల్ కళాశాలయందుపాఠ్యాయులుగ నుండి ప్రశంసను బడసి, పితాపురము రాజావారి కళాశాలాధ్యక్షులుగ నుండి ప్రసిద్ధిచెంది, చెన్న పుర విశ్వవిద్యాలయమునకు మొదట నెమ్మకొనబడిన ఉపాధ్యక్షులుగనుండి కీర్తిగాంచిన శ్రీనాయుడు గారి నెరుగనివా రుండెను. మితయు అవర్ణ బ్రహ్మశీషమును గవళుడు, సత్కవినికీ, భక్తకాంక్షకు, బోధార్యమునకు, దానమునకు, శిక్షిభావమునకు, టివయమునకు, సంఘసంస్కర్తనాయకత్వమునకు వీరి నందరును గుర్తించి కీర్తింతురు. వీరి ఉపన్యాసములు, ఉపాసనలు, ధర్మప్రసంగములను ఎక్కడచో ఎప్పుడో అందరును వినియుండుతెను. ఇట్టి వీరి వ్యక్తిశీలనము లోని కొన్ని ముఖ్యాంశములను, జనసామాన్యులకును అల్పాంశములగ కనబడుచున్నవి కొన్నిటి నీ చిన్ని పుస్తకమునందు వివరించి నాని వలన వీరి గొప్పగుణములను గ్రంథకర్త మరియు పుష్టికరించెను. సాధారణముగ నంద రిరుంగని చిన్ని చిన్ని విషయములు, వారి దుస్తుల మార్పి, గృహశీవమున సాగుపు మెదలను పంకతులు తెలుసుకొనుటకు శ్రద్ధయు, ఆశురమును కలుగుచుండును. ఈ సాత్రము చిన్న వైనము నానియం దిదివేయుండు భావములు గొప్పవి. అధర్మపురుషుల జీవితవి శేషములు ఆశ్చర్యహనీయములు గదా!

జ. బ్ర.

The Next Rung (నైమెట్టు)

గ్రంథకర్త: కే. యస్. వెంకటరమణిగారు, శివతారాశ్రమము, మైలాపూర్, మద్రాస్. క్రాస్ 155 పుటల గ్రంథము, ఫిథర్ వెయిట్ కాగితములపై ఎక్కని యుప్పు అంబువైన గట్టితెండు, శేషరుకవరు, మైథూ, 1-8-0.

(క్రి) కాళహస్తిలోని దేవాలయము

కాళహస్తిలోని దేవాలయము

(క్రి) కాళహస్తిలోని దేవాలయము

ప్రకృతి చిత్రములు

ఆంధ్రప్రదేశ్ లోని 'బొటానికల్ గార్డెన్స్' - చెరువు

బైకారా 'డేము' (Dam)

మహాబలిపురం

శ్రీ మహాబలిపురం గారి చిత్రములు

వెంకటరమణిగారు మంచి యోధవా, పటిమయు, నవీనభావములును, చక్కని రచనాశక్తియు, ఇంగ్లీషునం దభికారమును గలవారు. వీరి పుస్తకములు ప్రపంచము లోని జ్ఞానముదాయమునకును, ఉన్నతాదర్శములకును తోడై మానవుని అభ్యున్నతికి మార్గదర్శకములగును.

ఈ 'పైమెట్టు' అను పుస్తకమున నిరీడు మానవ జీవితమును క్రొత్త నిచ్చనయందలి పైమెట్టు నుద్దేశించి వ్రాసెను. ఇప్పటి ప్రపంచ నాగరకత నిరీడు అడుగుమెట్టు నాగరకత యని నీరూపించును. ఇందుకు మీదిమెట్టును, ఆపైమెట్టును, ఎక్కి చివరకు దేవునిపదకలమునకు చేరు మార్గము నిత డేవుస్తకమున చూపు, మానవునియందున్న శక్తులకు నవ జీవనమును పోసెను.

మొదటి 76 పుటలును, 12 అధ్యాయములుగ విభజింపబడి మానవుని మొదటి విజయములు, ప్రభుత్వము, ఆస్తి, మతదర్శనము, యుద్ధము-కాంతి, విజ్ఞానశాస్త్రము యొక్క సరమావధి, వంట-వస్త్రములు, వ్యవసాయము-చురుపొవడము, విద్య, మన అడ్డంకులు, తరువాతిమెట్టు, నాప్రజాస్వామికరాజ్యము అను వీరి కలక్రింద మానవుని నాగరికత పరిణామమును గూర్చి చెప్పింపబడెను. ఆరణ్యములోని మూర్ఖజీవవపద్ధతినుండి పౌరజీవమునకు మానవుడు మరలిననాటికఱ-ఆందలి యున్నత ఆశయము లును వివరించిరి. నేటి మన మట్లు నాగరికత ప్రభుత్వము, ఆస్తి, వివాహము అను ముక్క-లిపట్లపై నమరియున్న దనరి. ఆహారోపనము వివాహమున కారంభ మనియు, వివాహము ఆస్తికి మూలమనియు, ఆస్తి ప్రభుత్వమునకు ఆరంభకారణ మనియు సూక్ష్మముగ నిర్వచించి పాశ్చాత్యులము వ్రాసిరి. ప్రపంచ కాంతి సంరక్షణమునకు యుద్ధ మునగు మననది వట్టి దురభిప్రాయమని వక్కాణించిరి. శాస్త్రజ్ఞాన పరిశోధనముల పరమావధి నిర్వ్యసత్వి ఐదుపు వెరుంగు పై యున్నదనియు ఉపయోగకరమును, నిర్మాణముయ్యమును నగువాని కని మెట్టుడము వాంఛనీయముగ్నమై విద్వంసకమున మృతవైక్రియనాశకము కను పరికరసంపాదనము కాదనియు వ్యక్తపరచిరి. ప్రధాన

ఉద్యోగమును వ్యవసాయమును ప్రపంచమంతటను అత్ర చేయుటవలన నిపుడు ప్రపంచకాంతిముఖములకు భంగమ కల్గి తూగుచెడివదనియు బోధించిరి. ఋణము చేయు యు ఋణము నిచ్చుటయు దానిపై వడ్డీలను వసూలు చేయుటయు మానవులకు గొప్పనష్టమును కలుగజేసేవనిరి. పాశ్చాత్యుల విద్యయు, దుష్కపుచ్చుకొను ఉపధ్యాయనకు విడ్డూరు ఒప్పుగించుటయు రిప్పుమార్గ మతి స్వగృహమే నిజమైనవిద్యాలయ మనియు, రీతిదండ్రు ఉత్తమోపాధ్యాయులనియు, ప్రకృతియు, పరిసరము జీవనమునే విద్యార్థికి జ్ఞానము నిచ్చుననియు వీరి దృఢాప్రాయము. వైవాహికజీవనమును, సంతతిని కనుగొను యు మానవుడు గ్రుడ్డగా సాగితమచున్నాడేగాని అంద పవిత్రతను, బ్రేష్టుల్యమును గ్రహింపలేదనియు ఉచ్చుప్రమైన సంరతి ప్రబలుటకు ఉత్తమ భావప్రచరము కావలెననియు స్పష్టికరించిరి. శాస్త్రము, మతము కవిత్వము, రేవేదాంతము, ధ్యానము, సంగీతము-నీ యొక్క కేంద్రప్రయత్నము యొక్క ఇలము అట్టి నూతన మానవసంరతివి సృష్టించుట యగుననుచున్నారు. అందున నేమాదిరి ప్రభుత్వమైనను నశించియే పావలెననియు ఉండవే మాడదనియు వీరి వాదన. ఫలకాశీయ పునరిర్మాణమునకును మూలము పురాణి గ్రామమే అయియుం వలె నందురు. రాజ్యమంతయు గ్రామములుగ నేయుం వలెను. పౌలములయొపమైన స్థిరాస్తి యందరకును సమముగ నుండవలెను. చిన్న ధూమలకు వన్ను లుండరా వర్తకమునకు దినుమరిషన్ను లుండరాదు. ప్రపంచవట్టి నోకశ్యావళికభావయు, దేశమంతటికి నోకశయ నుండవలెను. అవి ఇంగ్లీషు, హిందీ, మైథోసులు కావచ్చును. ముఖమునకు-అనగా నిత్యమునకు ప్రధానముకాని-విలాసవస్తువులును వస్త్రము నిరుచ్చుపొంపబడవలెను; నిరసింపబడవలెను. ఆన ప్రధానముగాని, వస్త్రాలంకారము ప్రధానము పరిశ్రమలన్నియు జాతీయమునర్వబధవలెను. యము వ్యక్తిపరము చేయవలెను. మన సంకలకన పరిశ్రమకొండము, పరామర్శియకొండము. నే సాధ్యయుతమైన నావిగోల్గింకము, పురాతనమైన

వశేనవానిని విడిచిపుత్రము. శీవనముయొక్క బాహ్య అధికారమునుగాక అంతర్మేఖలపై యధికారమును సంపాదించుకొనవలెను; తుల్యంశుర మగువానిని విడిచి కాత్వర మగువానిని, గ్రహింపవలెను. ఆచరణాభ్యాసములలోనికి నవ్యమగు దానిని, ఆత్మయుతమగుదానిని, స్వార్థహరమగుదానిని, మహానీయుమగు దానిని శీర్షించుకొనుదు- ఈ మొదలగునవి గ్రంథికర్త మొదటిభాగములో వ్రాసిన కొన్ని అభిప్రాయములు మాత్రము.

84 పుటలుగల రెండవభాగమున అభ్యుదయ భారతదేశముయొక్క ప్రబోధమునుగూర్చి వ్రాయబడినది. భారతవర్షముయొక్క స్థానము-కర్తవ్యము, భారత దేశమున కిప్పుడున్న లోప పీడి, సాంఘాతికాధిపత్యమా, ఏకచ్ఛత్రాధిపత్యమా, భారతీయసంస్థానములు-చిటిమ ఇండియా, భారతీయగ్రామము, స్వరాజ్యభరతవర్షము యొక్క కొన్ని సమస్యలు, ఆశీయసాఫల్యము, భారతదేశమునకు స్వరాజ్యవిధానము అనుశీలికలకింద 8 అధ్యాయములుకలవు. నేటి ప్రపంచమంతయు రాజకీయైక్యమే పరమావధిగ ప్రాపించుటకు వాంఛించుటలేదు. శీవనమంతటియొక్క జ్ఞాననిషయమైన-ఆధ్యాత్మికవిషయమైన విశ్వము ఏకీభావము - ఆదైవ్యము - నెఱుంగుటకు ఆశించుచున్నది యని ఈభాగము తొలుత ప్రస్తావించబడినది. భారతదేశసంప్రదాయమున నెప్పుడును రాజకీయప్రాధాన్యముకంటె వేదాంతతత్వజ్ఞానమునందలి వాంఛయే ఎక్కువగుండుట యొక్క మహత్తమగూర్చి వివరింపబడినది. ప్రపంచమున నెప్పుడును ఏకవ్యక్తి పాలనము, ఏకచ్ఛత్రాధిపత్యమును మేలుచేయజాలి యుండలేదనియు భాగతీయతత్వమున కది యసలేపరిపడదనియు సాంఘాతికపద్ధతిచే రాజ్యము జరుగవలెననియు బోధింపబడినది. మొత్తము భారతదేశలాభము కొఱకు సంస్థానాధిపతులు కొంతత్యాగముచేసి వైటికి రావలెననియు ఆంగ్లప్రభుత్వమువారి చేలి కీలుబొమ్మలుగాక దేశసాభాగ్యమునెంచి బాతీయరను పెంపొందించు యనియు కోరబడినది. భారతీయగ్రామములోని కార్యవర్తనాముఖ్య, భారతీయమునే మొత్తము ప్రభుత్వమునకు సాదర్యప్రాయముగి నుండవలెనని

చెప్పబడినది. గ్రామమే దేశమున కాయువుపట్టు, పంటల గాదియని మరల మరల పేర్కొనబడినది. వ్యయసాయ సంబంధమైన ఋణములను వదలించుట, జనసామాన్యము నకు విద్య, నైతికదేశవ్యయము బాగుగా తగ్గించుట లేక మానుట, ప్రభుత్వ నిర్వహణ వ్యయమును పెక్కు-రెట్లు తగ్గించుట, అర్హంత-ఉన్నతోద్యోగికి నెలకు వేయిరూపాయలకంటె నధికమీయవండుట-ముఖ్యమని తెలుపబడినది. గ్రామసంఘము, పంచాయతీ, జిల్లాకార్య నిర్వాహకసంఘము, రాష్ట్రీయసంఘములు, కార్యనిర్వహణము, భారతీయ సమాఖ్యసభ-ఇవి ఒకటిపై నొకటిమెట్లుగా ప్రభుత్వము జరుగవలెననియు, క్రమముగ మధ్యమెట్లు నెమ్మదిగ తొలగిపోయి గ్రామపంచాయతీ గ్రామమును నిర్వహించుచు నానారాజ్యముల రాజ్యములను నిర్వహించుచు నుండవలెనని-ఒకరిపై నొకరు రాజ్యమేలు పద్ధతి బోపనే చుయుననియు పేర్కొనబెప్పబడినది. స్వతంత్రభావము అందరు వ్యక్తులలోను అన్ని గ్రామములలోను కలిగి ఉన్న రికాన్ట్రుపరికోధనల చలన సేర్పడిన పరికరములను సమపాదుములను సౌఖ్యమున కుపయోగించుకొనుచుండియు యంత్రసాధనల నాగరికతయంద్రు వ్యాపారము తొలగి బ్రహ్మావందము నిచ్చు పరమశాస్త్రోదయపును గూర్చిన వాంఛను నృద్ధిచేసి కొను నరకాశీములను గూర్చి చెప్పబతో నీగ్రంథము ముగింపబడినది. అనుబంధముగ చేర్చిన ప్రపంచములోని 42 ముఖ్యదేశములపై కాల్యమును, జనసంఖ్యయు, ప్రభుత్వాదాయమును తెలుపుపట్టిక రాజకీయరాకజ్ఞానమున కంతయు తోడ్పడును. దిశమునకు తలకొకటికి 6 అకౌలపంతున ప్రపంచమంతటను నకు మానవజాతి దుర్వని యోగమును పట్టి ప్రభుత్వముల చలనవత్తము మోహించు కొనుడు అని యీ అనుబంధము కుదిన హెచ్చరింపబడినది.

మొత్తమున ప్రపంచముయొక్కయు, భారతదేశముయొక్కయు ఆది చరిత్రమునకుండి అధునిక నాగరికతా చరిత్రమువరకు నుండు పరిస్థితుల పరిణామముల వర్ణించుచు నవిననాగరికతను గూర్చిన నిర్మాణాధ్యయనమున ఆహ్వానము కొనించు నీగ్రంథము ఆద్యక సారము, ఆధికారము

ఆధ్యాత్మిక విషయములయొక్క ఆదర్శ పరిస్థితుల నూ
పుటకుతో వ్రాసుచున్నది. ఋషులును, దీర్ఘ చర్యులును
తీయ సంప్రదాయములపై నిర్మించిన విధానమునుపుర
రించుకొని ప్రపంచకాంతికిని, అంతర్జాతీయ పామ
గ్యమునకును దారిమార్పునీ 'పై మెట్టు' నందికొని బుద్ధి
కు లండరును మీదికి పోగలరు. జ. బి.

ముత్యాల సరములు—చిన్న కథలు

గ్రంథకర్త: (కీ. శే.) గురజాడ వెంకటాపూ
గారు, బి. ఏ. , ఎఫ్. ఎమ్. యు ; ప్రకాశకులు:
గుజాడ వెంకట రామదాసుగారు, విజయనగరము.
గ్రామ ౧౬ మైల. ౧౯౧౧ ఫుటలు. మల తెలియదు.

చాలకాలము క్రిందటే ప్రకటితములైన ఈసంపుట
లలోని కొన్ని ఖండకావ్యాలద్వారా శ్రీఅప్పారావు
లుగారు తమసంస్కార ప్రయత్నకు ఒకవంక కొంత
వాదరాలను, వేటొకవంక కొంతనిరసనను సంపా
దుకొన్నారు. వేటి తెలుగువాఙ్మయపు క్రొత్తపా
టకు ప్రజలు, నూతనలు వీరికవిత్వ భరించి ఉన్నది. వేటి
రస్యత పరివర్తనానికి వీరిఆకాంక్ష వీరికవిత్వలో
పట్టము.

యాద్యుచ్ఛికమైన స్వస్నోల్లేఖనముచేత గాక,
అనేకవిస్ఫోటనముచేత గాక, బుద్ధిపూర్వకముగా విప్ల
వము, పరివర్తనము అమలించిస్తుంది వీరి సారస్వత
రచనోద్యమము. కనుకనే కాబోలు, ఈకావ్యాలలో
లేజము, సారము అపూర్ణములు.

కత్తిచేతగాని, పరిమాణముచేతగాని ఈకావ్య
కాల.—అన్ని కావ్యాలూ తొలుతనే ప్రకటింప బడి
కన్నా— ఆధునికవాద్యులూనికి ఆధివాదకత్వము
వహింపలేదు. అయితే ప్రకటితములైన 'లహరీరాజకల'
మొదలైనకావ్యాలు తమ ప్రాద్దులముచేత ఒకనూత
నమైన ఆధిభువి వాఙ్మయములో శేకత్రింపక పోలేదు.
మూర్తుకవిత్వ పథప్రదర్శనమే చేసినవి. వీరి లేజస్వి
అయిన ప్రతిభ 'ముత్యాలసరము' అనే క్రొత్త
భండమును ప్రవర్తింపజేసి కాళ్యణికి గడించుకొన్నది.
ఈభండమునకు వీరు శేర్పూర్—ముఖ్యముగా కథనకావ్య

లకు— వినియోగించి నీనితంబమునూ, ఆనుహల్యమునూ
ప్రదర్శించినారు. తరువాతి యువకవులచేత సాంపులు
దీలిన ఈ 'ముత్యాలసరము' తొలుత వీరిచేతమాత్రము
నియమాగతసౌందర్యము కొంత కొలువడినమాట నిజము.
అయితే చిరకాలమునుండి వాఙ్మయములో అమలంబన
ము పొంది ఉన్న ఉల్లాటనియమాల నిరంకుశత్వం ఏడు
కొద్ది నిలిచి వీరు తమనుడికి ఒక విప్లవిదితయిన,
కున్నితమైన భండమును లలితసంగీతములో కలయించు
కొనలేనవి పూనిన సంకల్పమే ఈమనియతికి బాధ్యము
కావలెను. ఇంక, 'పాటివా రోవాచ్చి' నంటి వాక్య
దోషాలుమాడారనయితే లక్ష్యపెట్టలేదు. కైరిలో ఆసం
స్కృతి వీరి సంస్కారలాలనకు ఒప్పినది— బాతీయత
తీసి విలసిల్లి సంతసము—ఉన్నకలలో కొంత ఆతిక్ర
మించిమాడా. ఈ ఉల్లంఘనానికి ఆతిగా ప్రేరేపించ ఒక
స్వారంధ్ర్యము వీరికి సహజమై, పులకించే కవితలో
కనపటిమలోని కొంతల వాక్రమించి, ఇంచుమించు నీకా
వ్యానికి సమగ్రత వూర్పుకొనేనివ్వు కుదురనియలేదు
కాబోలు.

అయినా, 'లహరీరాజకల', 'కవ్యక', 'డామనీ
పీఠియన' మొదలైన కథన కావ్యాలలో స్వల్పమై
భాషానియమాలచేత సహజమధురమైనవీరి కైరి మధు
రమయినది తరుమ. దీనికి తోడు, వాడుకభాష
అన్నందులకు, చక్కని మదికారము, వా
యతి, స్వాభావికత ఒప్పిఉన్నవి. సంభాషణ భా
లలో వాటకాధిక్య సౌందర్యాలు తులకీప్రవి. వాడు
పట్టు సహజముగా, సమృద్ధముగా విలసిల్లుతుంది. క
ములో లేజము పొంగుతూ ఉంటుంది. 'పూర్ణమృత'
అడవిల్ల పాట మన మధురకవిత్వ పోకడలలో తీక్
చిరికి, సందర్భ మెరిగిన మడితో, కన్నపలె పవిత్ర
జాతికథలో పాశకుల సానుభూతిని చూడకొంటున

క్రొత్తభావాలలో గుకుమారముగా సత్య
త్యనిరూపణచేసే భాగాలు రమయిత కళారహస్య
ర్యానుభవము నెల్లడిమూ ఉన్నవి.

దీని భావములలో రాజ్యము, పరిశుద్ధము, ముఖ్యముగాను మిగిలినవియు తాత్పర్యము. దీని
 తీవ్రతను గూర్చి వివేకముగా నెరిగియున్నది. ఇట్టి
 వివేకము కలిగినట్లు అంతరిక్షమునందు ఉన్నట్లు
 అంతరిక్షము అంతగా కనబడదు. అయితే కొన్ని ప్రాంత
 లు దీనిని ఉన్నది. కర్మములలో నడుచుకొనుచు వారు
 తమేదైనా దీని నెరుగరు.

గర్భభావములలోను దీని మహిమయు
 విస్తృతము. కర్మభావములు ఉత్తమతీతిని వృద్ధిపరు
 నుండి విస్తృతము కర్మభావముల దీనిని కొంతటి రం
 యితగా విస్తరింపగలిగి ఉన్నది. ఈసంపుటము మరల
 మరల ప్రకటితము కావలసినదే ఈ ప్రాముఖ్యము
 కొంత స్పష్టమైనది. ఈసంపుటములోని రెండు విస్తృత
 ముల 'మోక్షము' అనేది వాస్తవముగా జగద్రామ.

'దేవుడు లేనిది మనుష్యులారా
 మనుష్యులు లేనిది దేవులారా!
 దీనినే గమని!'

ఈసంపుటములో కర్మభావములను చక్కగా గూర్చి
 వైద్యుని. ఏకదాని నుండి వచ్చి కర్మము ప్రకటన
 యేమనగా ఉన్నది. ప్రధాన కర్మభాగము ఉపాధ్యాయ
 ప్రాంతముగా ఏర్పడిన కర్మభాగములో జగద్రామము
 విస్తృతమై. ఈ సందర్భములను గమనించిన మంగళము
 'మృత్యు' మార్పుపడినది. అంతటా పరిశుద్ధము కలిగి
 ఉన్నది విలసిల్లి ఉన్నది. ఉత్తమస్థాయిలో పాపము
 కర ముంటున్నది కరముల అత్యంతము సమృద్ధిగా,
 మమకారముగా ప్రవర్తిస్తూ ఉన్నది. గర్భభావములో,
 ముఖ్యముగా పరిశుద్ధములలో, దీని విస్తృతము.

దీని వాస్తవము లోకములో విస్తరించుట
 ఏమనగా వివిధ విస్తరించుటగానీ ఉత్తమము ఉం
 టుంది. లోకములను దీనిలో ఆరెంచుకొని, వారి
 మనస్సులను కర్మముల నెరుగజేయును. 'యెవరైనా'కా
 నీ పాపములతోను అయితే, కలిత్యామములను విస్తరిం
 పుచుంటూ, కలిత్యామములను విస్తరించి, వాస్తవములను

దీనివలనానీ ప్రమాదము జగద్రామ
 నీంది అర్పిస్తూ ఉన్నది.

ముఖ్యముగా కర్మభావములలో
 అర్పించిన మహిమ అర్పించు. తేలిక ప్రాప్త
 ఈ ప్రతిభ ప్రవృత్తి ముందు ఆ మహిమలను
 పరిచాము. ఇంకా కొన్నిగా ఉండిన
 ప్రాప్తలము ప్రాప్తలము దీని వాస్తవ.

దీనివలనానీ కొంతవ్యాప్తము
 వృద్ధి కావించుకొనడము కొంతమే. దీని
 వ్యాప్తములు, ఇతర రంగాల కలిగియున్న ప్రక
 ణాన్ని వ్యవస్థలో ప్రకటించుచున్నది.

దీనివలనానీ విస్తరించుట అంత గు
 మనానీ.

క మ లా వా ధ క ము లు

౧-వ తరగతి	ప్రా. పు. క.గ.	కల. తి. ౦-౨౫
౨-వ " "	పు. ౩౦. " "	౦-౩౦
౩-వ " "	పు. ౪౫. " "	౦-౪౫
౪-వ " "	పు. ౧౩౦. " "	౦-౫౦

గ్రంథకర్త : పత్తికాళా కాశీశ్రీకాళా శంకుల
 రి. ఏ., డాక్. డి. పార్వతీశం గవర్నరు సెంటు (క
 విశ్వవిద్యాలయ ప్రధానాధికారులు.

ప్రకాశము : కేంద్రము అయితే, ఏం
 ప్రకృతిను విస్తరించగలిగినానీ మహాప్రకృ
 తింపబడును:

ఈ పుస్తకము ౧ రోజు ౩ పేజీలు గా వారి
 ఉద్దేశించబడినది కావలయును. ఇట్టి పుస్తకముల ప్ర
 విస్తారముగాను ఉన్నది. దీనిని వాస్తవములను
 ముఖ్యముగా వారి మనస్సుల నాటుకొని వారిని దీని
 తేలి, వారిభావములను విస్తరించుటకు విస్తరించు
 విస్తరించుట. ఇటువంటి వాటిని విస్తరించుట
 ముఖ్యముగా, వాటిని విస్తరించుటగానీ విస్తరిం
 చుట విస్తరించుట. వాస్తవములు విస్తరించుట